

**ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ:
світовий досвід та тенденції в Україні**

Монографія

Харків, ВД «ІНЖЕК», 2012

УДК

ББК

Рецензенти:

Алексєєв І.В. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка»,

Крисоватий А.І. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету,

Шелудько Н.М. - доктор економічних наук, завідувача відділом горшово-кредитних відносин ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України. Протокол № 1 від 12.01.2012 р.

Авторський колектив: Ю. Б. Іванов, докт. екон. наук, проф. – вступ, підрозд. 2.1; О. М. Тищенко, докт. екон. наук, проф. – висновки; О. В. Грачов, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 1.2.2; К. В. Давискіба, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 2.2.3, 2.2.4, 2.4 ; О. Г. Зима, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 1.1.2, 2.7; Є. І. Котляров, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 1.1.1; О. С. Найденко, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 2.2.1, 2.2.2; О. В. Ревенко, канд. екон. наук., доц. – підрозд. 2.5; Л. М. Карпов, канд. екон. наук., викладач – підрозд. 2.9; Н. М. Михасьова, канд. екон. наук., викладач – підрозд. 2.9; С. В. Антоненко, аспірант – підрозд. 1.5.1, 2.6.1; О. В. Белосвет, аспірант – підрозд. 1.2.3; Ю. В. Бережна, аспірант – підрозд. 1.2.2, 1.6.1; О. С. Віннікова, аспірант – підрозд. 1.5.2, 2.6.2; К. В. Голякова, аспірант – підрозд. 2.8; В. В. Дідух, аспірант – підрозд. 1.6.2; О. В. Костяна, аспірант – підрозд. 1.7, 2.10; Г. В. Назаренко, аспірант – підрозд. 1.2.1, 1.3, 2.3; В. Ю. Чичкова, аспірант – підрозд. 1.1.3; О. О. Чумакова, аспірант – підрозд. 1.4.

розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні: Монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – с.

Проведено порівняльний аналіз особливостей застосування інструментів податкового регулювання соціальних процесів у вітчизняній та іноземній практиці. Виявлено тенденції розвитку податкової системи України в контексті соціальних процесів, досліджено місце та роль оподаткування в реалізації програм екологічного спрямування, забезпечення ефективної зайнятості населення, регулювання соціальної інфраструктури, іпотечного кредитування та регіонального розвитку. Визначено соціальні аспекти реалізації антикризової податкової політики. Розроблено науково-методичні та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності податкового регулювання соціального розвитку.

Рекомендовано для наукових робітників, викладачів, аспірантів і студентів, а також працівників державної податкової служби, фахівців фінансово-економічних відділів підприємств, аудиторів та податкових консультантів.

ISBN

УДК
ББК© Заг. редакція д.е.н., проф.
Іванова Ю. Б.
2012

ЗМІСТ

	стор.
Вступ	5
1. Світовий досвід податкового регулювання соціальних процесів	12
1.1. Податкові аспекти підтримки малозабезпечених верств населення	12
1.1.1. Соціальні стандарти та оподаткування	12
1.1.2. Система пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення	22
1.1.3. Підтримка малозабезпечених верств населення засобами непрямого оподаткування	40
1.2. Формування людського капіталу та податкова політика	49
1.2.1. Інструменти податкової підтримки сімей з дітьми, молодих сімей	49
1.2.2. Охорона здоров'я та податкова політика	56
1.2.3. Податкове стимулювання освіти	73
1.3. Податкові механізми соціального захисту інвалідів	85
1.4. Оподаткування та соціальна інфраструктура	95
1.5. Роль оподаткування в реалізації програми захисту навколишнього середовища:	110
1.5.1. Податкове регулювання у сфері охорони довкілля	110
1.5.2. Податкове стимулювання раціонального споживання енергоресурсів	119
1.6. Оподаткування та забезпечення ефективної зайнятості населення	127
1.6.1. Створення нових робочих місць	127
1.6.2. Підтримка самозайнятості населення	135
1.7. Соціальна складова антикризової податкової політики	150
2. Особливості та тенденції податкового регулювання соціальних процесів в Україні	161
2.1. Розвиток податкової системи України в контексті соціального розвитку	161
2.2. Податкова підтримка малозабезпечених та соціально вразливих верств населення	166
2.2.1. Малозабезпечені верстви населення: порядок визначення та	166

тенденції соціальних стандартів	
2.2.2. Інструментарій податкової підтримки малозабезпечених верств населення	174
2.2.3. Податкове стимулювання виробництва соціально важливих груп товарів	205
2.2.4. Стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями	209
2.3. Особливості податкового регулювання розвитку людського капіталу	222
2.4. Податкові аспекти іпотечного кредитування	237
2.5. Соціальна інфраструктура та оподаткування	250
2.6. Інструментарій екологічного спрямування: соціальний аспект	264
2.6.1. Податкові важелі регулювання природоохоронної діяльності в Україні	264
2.6.2. Інструменти податкового регулювання раціонального енергоспоживання в Україні	271
2.7. Інструментарій податкового регулювання ефективної зайнятості населення	278
2.8. Оподаткування та соціальний розвиток регіонів та соціальні процеси	285
2.9. Податкове стимулювання недержавного соціального та пенсійного страхування	297
2.10. Аналіз соціальної складової податкової політики в період фінансово-економічної кризи 2008-2009 років	326
Висновки	340
Список використаної літератури	344
Додатки	369

ВСТУП

В сучасних умовах суттєво посилюється взаємовплив економічних і соціально-політичних процесів, тож питання соціального розвитку є ключовим при розгляді будь-яких сторін життя суспільства. Регулювання соціальної сфери засобами податкової політики є одним із найважливіших напрямів державного регулювання, особливо в умовах перехідної економіки, коли вплив держави на економічні процеси зменшується, а потреба в державному втручанні не тільки зберігається, а й підсилюється через кризовий стан економіки і особливо соціальної сфери. В результаті реформування податкової системи України відбулося переосмислення особливостей застосування окремих податкових інструментів впливу на соціальні процеси як на макро-, так і на макрорівні. Саме в таких умовах актуальним є дослідження вітчизняного та іноземного досвіду податкового регулювання соціального розвитку.

Окремі соціальні аспекти податкового регулювання в Україні та за кордоном досліджувалися в роботах відомих українських та іноземних економістів: В. Андрущенко, Є. Балацького, С. Бандура, С. Баруліна, Ш. Бланкарта, М. Блауга, Д. Бьюкенена, З. Варналія, В. Вишневського, Є. Гайдара, І. Горського, О. Данілова, Т. Єфименко, А. Ісаєва, Д. Кінга, Р. Крилава, А. Крисоватого, В. Куценко, І. Майбурова, Р. Масгрейва, В. Мельника, Т. Меркулової, Р. Нижегородцева, Г. Панскова, А. Славкової, Д. Стігліца, В. Танзі, Л. Тарангула, В. Федосова, Т. Юткиної та ін. Разом з тим системне дослідження теоретико-методичних основ податкового регулювання соціального розвитку з урахуванням іноземного досвіду залишається нагальною проблемою, що й обумовлює актуальність теми цієї роботи.

Вплив оподаткування на соціальні процеси проявляється через застосування засобів податкової політики, спрямованих на стимулювання забезпечення ефективної зайнятості, охорони здоров'я, розвитку соціальної інфраструктури, раціонального використання ресурсів, підтримку малозабезпечених верств населення, іпотечного кредитування, регіонального розвитку тощо. Тому інструментарій податкового регулювання соціальних процесів слід розглядати з урахуванням стратегічних наслідків від застосування конкретних інструментів, спираючись як на вітчизняний, так і іноземний досвід.

Однією з важливих проблем, які мають вирішуватися в країні, є проблема підтримки малозабезпечених верств населення, оскільки протягом останніх років спостерігається зниження доходів населення та збільшення частки малозабезпечених громадян. Питання захисту уразливих верств населення вирішуються в тому числі і за рахунок податкової політики держави, в рамках якої має бути забезпечена податкова підтримка даних верств населення за рахунок застосування різноманітних інструментів податкового регулювання, вбудованих у механізми справляння окремих податків.

Так у багатьох країнах світу виділяються схожі тенденції та спільні риси при побудові системи оподаткування доходів фізичних осіб, однак кожна країна має свої характерні особливості. На відміну від розвинутих країн, в Україні частково порушується головний принцип прибуткового оподаткування – принцип соціальної справедливості, що у свою чергу також впливає на частку податкових надходжень до зведеного бюджету. Така проблема існує не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах. У зв'язку із цим у різних країнах відповідно до своїх особливостей здійснюється поетапне реформування оподаткування доходів громадян, зокрема шляхом розширення податкової бази, створення більш однорідного режиму оподаткування різних джерел доходу, а також перебудови системи пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення.

Зменшення бідності та нерівномірності розподілу населення за рівнем доходів, забезпечення рівності та справедливості є важливими макроекономічними цілями будь-якої держави. Стан економіки України в останні роки свідчить, що вирішення таких проблем соціально-економічного характеру перейшло в розряд стратегічних і стало одним з головних у державі. Для посилення справедливості та скорочення рівня бідності держава може впливати на економічні процеси шляхом використання регулюючої функції податкової політики. Непрямі податки є одним з ефективних інструментів державного регулювання інфляції, розв'язання деяких завдань соціального характеру, вони чинять опосередкований вплив на рівень життя населення через ціновий механізм оподаткування споживання.

Необхідною умовою поліпшення рівня життя людини є розвиток людського капіталу, оскільки чим більш розвинуті окремі його складові (капітал здоров'я, капітал освіти та професійного досвіду), тим ширші можливості людини для поліпшення її добробуту. Найбільшого впливу на

розвиток названих складових людського капіталу можна досягти за допомогою механізмів податку на прибуток, ПДВ та податку з доходів фізичних осіб.

Соціальна інфраструктура є однією з головних складових економіки, яка безпосередньо впливає на сферу життєдіяльності населення, адже рівень і якість життя людей, а також політична та соціальна стабільність залежать саме від доступності послуг, пов'язаних з освітою, охороною здоров'я, культурою та соціальним обслуговуванням. Особливістю соціальної інфраструктури є те, що вона сприяє відтворенню головної продуктивної сили суспільства – людини, її духовному й фізичному розвитку. Сьогодні спостерігається посилення взаємовпливу економічних і соціально-політичних процесів, тож питання соціального розвитку через податкове регулювання соціальної інфраструктури є ключовим при розгляді будь-яких сторін життя суспільства. Сучасний рівень розвитку галузей соціальної інфраструктури України значно відстає від сучасних вимог суспільства, що вимагає особливої уваги з боку держави до цієї сфери.

В той же час, рівень розвитку соціальної інфраструктури значно впливає на економічні показники країни, регіону, а також на задоволення потреб населення. Соціальна інфраструктура по суті не спрямована на отримання прибутку, але є необхідною для нормальної життєдіяльності виробничої галузі економіки. Отже, в Україні першочерговим в сучасних умовах залишається розвиток її матеріальної бази. Інструменти податкового регулювання створення, розвитку та обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури можуть змінюватись в залежності від потреб держави у відповідних об'єктах, рівні надаваних ними послуг, фази життєвого циклу розвитку економіки країни тощо та мають певні особливості на макро-, мезо та макрорівні.

Для розв'язання проблем, пов'язаних з нераціональним використанням паливно-енергетичних ресурсів, потрібним також є аналіз інструментів податкового регулювання. Правові основи раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні закладені Законом України «Про енергозбереження», який є законом непрямої дії, й правові норми, що стосуються податкового стимулювання, носять лише декларативний характер. Практична реалізація механізмів податкового стимулювання енергозбереження була здійснена в 2007 році, коли були встановлені пільги з ПДВ, податку на прибуток та миту. У Податковому кодексі передбачена досить схожа система

інструментів до тієї, що діяла до набрання зазначеним кодексом чинності, однак багато недоліків залишилися невирішеними.

Стан ринку праці в Україні на сьогодні характеризується великою кількістю негативних рис, які призводять до того, що в більшості випадків робота за наймом не в змозі виконувати свою основну функцію – задоволення матеріальних і нематеріальних потреб. Самозайнятість в сучасній економіці стає не тільки способом зниження рівня безробіття на ринку праці, але й одним з напрямків вирішення соціально-економічних проблем населення. Світовий досвід говорить про те, що ані уряд, ані великий бізнес в жодній країні не в змозі створити достатню кількість робочих місць. Як свідчить досвід розвинених країн, податкові реформи у поєднанні з іншими інструментами державного регулювання можуть істотно впливати на розвиток самостійної зайнятості і, відповідно, на зниження безробіття серед різних верств населення.

Забезпечення ефективної політики зайнятості можливе шляхом створення умов для повного здійснення громадянами права на працю, для чого держава передбачає заходи податкової політики, спрямовані на раціональне розміщення продуктивних сил, підвищення мобільності трудящих, створення нових технологій, заохочення підприємництва, створення малих підприємств і застосування гнучких режимів праці та праці вдома, інші заходи, які сприяють збереженню і розвитку системи робочих місць. Серед основних напрямів впливу держави на підвищення ефективності зайнятості чільне місце відведено також інструментарію податкового регулювання.

Не менший інтерес викликають особливості оподаткування, обумовлені існуванням системи загальнообов'язкового та недержавного страхування. На даний момент розвитку економіки нашої країни система оподаткування, як і система страхування, знаходяться в інтенсивній стадії реформування, що потребує виявлення основних податкових характеристик та пріоритетів розвитку недержавного соціального та пенсійного страхування.

Рівень соціального розвитку України обумовлений також навністю міжрегіональних, зокрема соціальних і економічних, диспропорцій, які з кожним роком мають тенденцію до збільшення. На думку більшості вчених, доцільним є спочатку усунення економічних диспропорцій, наслідком чого стане покращення рівня соціального розвитку на всій території країни. Серед основних економічних диспропорцій слід виділити різний рівень наповнення

дохідної частини місцевих бюджетів як за рахунок власних надходжень (переважно податкових), так і за рахунок надходжень з державного бюджету.

При обґрунтуванні вибору пріоритетів розвитку економічної і соціальної сфери в Україні врахування потребує і циклічність економічного розвитку. Фінансово-економічна криза 2008-2009 років охопила майже всі складові господарського життя, має наслідки і донині, а також відобразилася негативним чином на соціальній сфері. Отже, подальші рекомендації щодо реформування податкового законодавства мають ґрунтуватися на теорії циклічності та розумінні лагів в процесі прийняття певних управлінських рішень податкового характеру та плануванні їх соціально-економічних наслідків.

Аналізу й дослідженню цих та інших проблем податкового регулювання соціальних процесів й присвячено цю монографію.

Метою дослідження є узагальнення світового досвіду, оцінка сучасного стану та виявлення тенденцій податкового регулювання соціальних процесів за ключовими напрямками податкової політики.

Відповідно до мети в монографії були поставлені та вирішені такі наукові завдання:

систематизувати інструментарій податкової підтримки малозабезпечених верств населення;

провести порівняльний аналіз особливостей застосування інструментів податкового регулювання процесу формування людського капіталу у вітчизняній та іноземній практиці;

дослідити податкові механізми соціального захисту інвалідів в Україні та за кордоном;

визначити особливості впливу оподаткування на розвиток соціальної інфраструктури в Україні та іноземних країнах;

виявити тенденції розвитку податкової системи України в контексті соціальних процесів;

обґрунтувати місце та роль оподаткування в реалізації програми захисту навколишнього середовища та забезпечення ефективної зайнятості населення;

виявити можливості податкового стимулювання недержавного соціального та пенсійного страхування;

проаналізувати соціальні аспекти реалізації антикризової податкової політики;

дослідити особливості застосування інструментів податкового регулювання соціального розвитку в Україні та виявити напрями його вдосконалення з урахуванням можливості застосування позитивного іноземного досвіду.

Об'єктом дослідження є податкове регулювання соціальних процесів. *Предметом дослідження* обрані теоретичні, методичні та практичні аспекти вітчизняного та іноземного досвіду податкового регулювання соціального розвитку.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії та теорії оподаткування, дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку податкових систем. Дослідження здійснювалося на основі системного підходу, відповідно до якого оподаткування на макро- та мікрорівні розглядалися як складна система, що функціонує під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, та складається з відповідних взаємозв'язаних підсистем та елементів.

Методи дослідження – системний, логічний та історичний підходи; аналізу і синтезу, індукції та дедукції; порівняльного, кластерного та таксономічного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в узагальненні теоретичних і методичних аспектів вітчизняної та закордонної практики податкового регулювання соціальної сфери, аналізі переваг, недоліків та наслідків діючої податкової політики, врахування яких сприятиме обґрунтованому вибору комплексу інструментів податкового регулювання та підвищенню результативності їх застосування в контексті соціального розвитку.

В процесі дослідження використовувалася спеціальна література, статистичні дані. Законодавчу базу роботи складають кодекси та закони України і іноземних держав, відомчі нормативні акти з питань оподаткування станом на 1 січня 2012 року.

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Оподаткування» при викладанні дисциплін «Податкова політика та податкове регулювання», «Податкова система», «Оподаткування виплат з оплати праці», «Податковий та фінансовий облік».

Авторський колектив висловлює вдячність рецензентам: доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка» І.В. Алексеєву, доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету А.І. Крисоватому, доктору економічних наук, завідувачей відділом горшово-кредитних відносин ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» Н.М. Шелудько за висловлені під час рецензування зауваження, наукові рекомендації, конструктивні пропозиції щодо подання матеріалу монографії.

1. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Податкові аспекти підтримки малозабезпечених верств населення

1.1.1. Соціальні стандарти та оподаткування

Поширеною практикою реалізації державної соціальної політики є встановлення сукупності обов'язкових для виконання соціальних стандартів та таких їх складових як державні соціальні гарантії. Визначення цих понять наведено у статті 1 Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [27]:

соціальні стандарти це «соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій»;

державні соціальні гарантії (далі - ДСГ) – «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму».

Слід відмітити, що побудова соціальної політики на підставі ДСГ є загальноприйнятою світовою практикою. Різноманіття соціальних процесів, функціонування яких регулюється державою, обумовлює широке коло ДСГ. Зазвичай соціальні стандарти встановлюються у кількісному виразі – у якості соціальних нормативів, які групуються за сферою призначення у сфері соціального обслуговування, охорони здоров'я тощо.

Саме на такому розумінні і базується подальше дослідження.

Перед усім слід зауважити на таке.

Світові тенденції щодо встановлення та застосування соціальних стандартів та соціальних нормативів останнього часу складаються, з однієї сторони – під впливом сучасної та прогнозованої демографічної ситуації, та з іншої – під впливом фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. та сучасної бюджетно-боргової кризи провідних країн світу.

Демографічна ситуація останніх років характеризується скороченням народжуваності та збільшенням тривалості життя у більшості розвинених країн світу. Так, згідно з даними Євростату, завдяки покращенню соціо-економічних

умов життя, стану оточуючого середовища та поліпшенню медичного обслуговування, тривалість життя у **країнах ЄС** за останні 50 років збільшилась на 10 років [230, с. 23]. Подальшого збільшення життя слід очікувати і в майбутньому.

Старіння населення призводить до збільшення питомої ваги населення похилого віку, яке потребує соціального захисту. Так, за прогнозом Європейського бюро Всесвітньої організації здоров'я, коефіцієнт утриманства¹ у **країнах Європи** зросте з 21 % у 2010 р. до 25 % у 2020 р. і до 42 % у 2050 р. [175, с. 11]. За даними Міжнародної організації праці (далі – МОП) питома вага населення віком більше 60 років у світі зросте з 9,9 % у 2000 р. до 16,5 % у 2030 р. та до 21,9 % у 2050 р. [187, с. 138].

Такі виклики висувають відповідні завдання як до систем соціального забезпечення, так і до систем оподаткування окремих країн, які розглядаються нижче.

Другий фактор – фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. Під час економічного спаду зазвичай надходження від податків та внесків на соціальне забезпечення зменшуються при одночасному збільшенні витрат на виплати по безробіттю та за іншими програмами підтримання доходів.

Сучасна криза призвела не тільки до зниження обсягів виробництва та реалізації, а й до стрімкого зростання державного боргу. Так, за даними Євростату, державний борг країн-членів ЄС збільшився з 58,8 % ВВП у 2007 р. до 74,0 % ВВП у 2009 р. [247, с. 19]. Аналогічну тенденцію, але за іншою вибіркою країн відмічає і Міжнародний валютний фонд: загальний державний борг країн «великої двадцятки» зріс з 78 % ВВП у 2007 р. до 97 % у 2009 р.; прогнозується, що у 2015 р. цей показник зросте до 115 % [254].

В свою чергу, збільшення державного боргу та необхідність збереження фінансової стійкості національних економік потребувало в багатьох країнах розробки та реалізації антикризових програм, сутністю яких є з однієї сторони – зменшення державних витрат, а з іншої – збільшення доходів (в тому числі за рахунок реформування податкової системи шляхом розширення бази оподаткування за основними податками).

Характерною рисою усіх антикризових програм є першочергова увага питанням підтримки малозабезпечених верств населення (надання цільових

¹ Співвідношення кількості населення віком більше 64 років до кількості населення віком 15-64 років, виражене у відсотках.

субсидій, регулювання мінімальної заробітної плати, регулювання зайнятості тощо). Крім соціальної спрямованості таких заходів вони мають і макроекономічне значення, оскільки є інструментом відновлення сукупного попиту.

Таким чином, на даний час можна укрупнено виділити два напрямки прикладання зусиль при вдосконаленні соціальної політики: стосовно працюючого та непрацевдатного (постійно або тимчасово) населення.

Стосовно працевдатного населення загальноприйнятим у світі є встановлення мінімальних соціальних гарантій щодо оплати праці, яку отримує працівник у певний проміжок часу та щодо мінімальних гарантій отримання доходу після сплати податків.

Найбільш поширеними в світі є такі соціальні гарантії, як мінімальна заробітна плата (далі – МЗП) та неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – НМДГ).

Мінімальна заробітна плата. Згідно з методологією МОП, поняття «заробітна плата» розповсюджується тільки на найману працю та не включає ті доходи, які отримують самозайняті фізичні особи [94, с. 1]. Згідно з міжнародною Конвенцією МОП про встановлення мінімальної заробітної плати № 131 (далі – Конвенція 131) система встановлення МЗП, повинна охоплювати «усі групи, найманих працівників, умови праці яких такі, що зумовлювали б доцільність такого охоплення» [13, ст.1].

Тобто, такий інструмент як МЗП розповсюджуються тільки на тих працівників, які працюють за письмовим або усним трудовим договором. Частка таких працівників у загальній кількості активного населення складає [94, с. 23-24]: в країнах ЄС – від 73,1 % у **Польщі** до 94,5 % у **Швеції** (у 2008-2009 р.); у **США** – 93,8 % (у 2008 р.); в **Японії** – 85,3% (у 2005 р.). У менш розвинених країнах процент активного населення, яке працює за трудовим договором значно нижче. Так, за деякими оцінками в країнах **Латинської Америки** у 2005 р. питома вага таких осіб складала 37,7 % [187, с. 28]. Аналогічна картина спостерігається і в країнах Африки [187, с. 29].

На даний час інструмент МЗП застосовується більш ніж у 90 % країн світу, причому не завжди його встановлення є функцією держави: МЗП може регулюватися як на законодавчому рівні, так і під час переговорів між роботодавцями та профспілками на секторальному або національному рівні [94, с. 56, 64].

Аналізуючи дані, які доступні в базі МОП [94, с. 116-119] можна зробити наступні спостереження та висновки.

По-перше, рівень МЗП в окремих країнах та регіонах світу коливається в широких межах (табл. 1.1, додаток Е). Це пояснюється як різним рівнем розвитку економіки, так і тим місцем, яке займає МЗП у соціальній політиці окремої країни.

Таблиця 1.1

Рівень МЗП в окремих регіонах та країнах світу у 2009 р. у дол. США за паритетом купівельної спроможності²

Регіон	Рівень МЗП	
	мінімальний	максимальний
Країни з розвинутою економікою	618 (Португалія), 797 (Республіка Корея), 911 (Іспанія)	1687 (Люксембург), 1606 (Нідерланди), 1597 (Австралія)
Країни Африки	6 (Бурунді), 7 (Уганда), 14 (Єгипет)	390 (Південна Африка), 371 (Марокко), 315 (Туніс)
Країни Азії	58 (Бангладеш), 85 (В'єтнам, Лаоська НДР)	541 (Іран), 379 (Філіппіни); 300 (Фіджи)
Країни Східної Європи і Центральної Азії	20 (Киргизстан), 21 (Грузія), 48 (Таджикистан)	250 (Беларусь), 223 (Російська Федерація), 165 (Казахстан)
Центральна і Східна Європа	292 (Болгарія), 311 (Україна), 320 (Румунія)	855 (Словенія), 628 (Польща), 609 (Туреччина)
Країни Латинської Америки та Карибського басейну	145 (Гайана), 170 (Мексика), 198 (Нікарагуа)	896 (Аргентина), 787 (Багамські острова), 559 (Парагвай)
Країни Близького Сходу	207 (Сирійська Арабська Республіка)	441 (Оман)

Різноманіття чинників, які впливають на конкретний рівень МЗП обумовлює і значні коливання цього соціального стандарту по окремих країнах. Але, чи не найбільший вплив на його рівень здійснює саме рівень економічного розвитку: найбільший рівень МЗП спостерігається саме в розвинених країнах, найменший – в **країнах Африки** (особливо, на південь від Сахари). Аналіз вибірки зі 115 країн світу, що був виконаний автором, показує досить тісний кореляційний зв'язок між рівнем ВВП на душу населення та рівнем МЗП (табл. 1.2).

² Паритет за купівельною спроможністю (далі – ПКС) – сума товарів, які можна купити у Сполучених Штатах Америки в долл. США на мінімальну заробітну плату даної країни.

Коефіцієнти кореляції між
рівнем ВВП та МЗП

Регіон	Коефіцієнт кореляції
Розвинені країни	0,622
Африка	0,514
Азія	0,661
Східна Європа та Центральна Азія	0,888
Центральна і Східна Європа	0,759
Латинська Америка і Карибський басейн	0,539
Усього за вибіркою	0,904

Але, на рівень МЗП впливають і інші чинники. Треба взяти до уваги, що згідно з Конвенцією 131, МЗП бажано встановлювати з урахуванням загального рівня заробітної плати в країні, наявної системи соціальних грошових допомог, співставимих рівнів інших соціальних груп населення. Також, Конвенцією 131 рекомендується при визначенні рівня МЗП враховувати вимоги економічного розвитку, рівень продуктивності праці, забезпечення високого рівня зайнятості [13, ст. 1]. Вплив цих факторів на рівень МЗП неоднаковий за регіонами світу, але в цілому, за вибіркою, що аналізувалась, існує майже функціональна залежність.

Другий висновок, який можна зробити з аналізу даних про рівень МЗП в окремих країнах світу полягає у такому. Фінансово-економічна криза більш за все погіршила стан працівників у найбідніших країнах. Так, з 37 **країн Африки** у 2009 р. 29 знизили номінальний розмір МЗП у порівнянні з попереднім роком від 1,0 % (**Кот д'Івуар, Гана**) до 26,7 % (**Ефіопія**). Більш того, у 17 країн цієї вибірки спостерігається чітка тенденція зниження рівня МЗП протягом 2005-2009 років. Тобто, крім кризових явищ на рівень МЗП у цих країнах впливають інші фактори, серед яких, ймовірно, політична нестабільність в регіоні, нехтування демократичними цінностями, нерозвинутість профспілкового руху.

Збільшення розміру номінальної МЗП спостерігалось у тих африканських країнах, у яких стало політичне становище, та які мали найбільший рівень цього показника і в попередні роки: **Південна Африка** (збільшення на 4,7 %), **Марокко** (3,9 %), **Кенія** (5,6 %).

Але, у той же час, «лідери» регіону з рівня ВВП на душу населення (**Лівійська Джамахірія** – 13399 дол. США за ПКС, **Ботсвана** – 14321, **Габон** –

14282, **Маврікій** - 13484) мали рівень МЗП відповідно 273, 159, 182, 173 дол. США за ПКС, що знаходиться на середньому по регіоні рівні.

Зовсім інша картина спостерігається у розвинених країнах. Так, з 17 розвинених країн світу (за яким є дані) у 2009 р. підвищили номінальний розмір МЗП (у порівнянні з попереднім роком) 14, що стало можливим за рахунок більш великих економічних можливостей цих країн.

Слід підкреслити, що сам по собі рівень МЗП недостатньо інформативний, коли виконується співставлення добробуту в окремих країнах. Потрібно розрізняти МЗП та дохід, який отримує працівник після вирахування с заробітної плати податків.

Крім встановлення рівня МЗП багато країн світу застосовують такий інструмент соціальної підтримки, як **неоподатковуваний мінімум доходів громадян** (далі – НМДГ).

Вважається, що необхідність його введення обґрунтував ще Ж. Сімонді: «Податок... ніколи не повинен припадати на ту частину доходів, яка необхідна для існування платника» [185, с. 180].

Кількісна величина НМДГ залежить від рівня соціально-економічного розвитку країни: занадто високий рівень НМДГ у бідній країні призводить до скорочення кількості платників податку та до їх надмірного оподаткування; занадто низький є, по суті, прихованою формою додаткового оподаткування.

Для багатьох розвинених, соціально орієнтованих країн світу, типовим є встановлення НДМГ з урахуванням рівня прожиткового мінімуму, або мінімального споживчого бюджету.

Поняття мінімального споживчого бюджету більш широке, ніж прожитковий мінімум в розумінні українського законодавства, бо включає в себе більш широкий перелік життєво важливих і соціально значимих витрат, включаючи витрати на утримання сім'ї [199, с. 33]. Тому, при оподаткуванні доходів громадян в деяких країнах (**Німеччина, Великобританія**) враховується їх сімейний стан і рівень НМДГ встановлюється виходячи з мінімального споживчого бюджету відповідної родини, або «мінімального стандарту доходу» (minimum income standart) [185, с. 186].

Тобто, на відміну від української практики, рівень НМДГ не є фіксованим, а підлягає розрахунку у кожному окремому випадку.

При застосуванні цієї соціальної гарантії досягається фіскальна справедливість оподаткування, тому що усім платникам податку гарантується

забезпечення особистих мінімальних потреб. Застосування НМДГ є дієвим інструментом захисту платників податку з низьким рівнем доходу. Важливим при впровадженні у практику оподаткування НМДГ є ретельна оцінка компромісів та встановлення його справедливого рівня. Найбільш виправданим встановлення НМДГ є в країнах, в яких діє прогресивна модель особистого прибуткового оподаткування [185, с. 182].

Але, як показує досвід країн світу, застосування НМДГ та надання податкових знижок та пільг супроводжується розширенням бази оподаткування та встановленням більш високих (у порівнянні з Україною) податкових ставок.

Розширення бази оподаткування простежується зокрема в тому, що до складу оподаткованого доходу у більшості країн включаються такі виплати як аліменти, що сплачуються на утримання дітей, лікарняні, пенсії, виплати з безробіття [185, с. 190-191, 5, с. 78].

Багато дослідників звертають увагу на той факт, що високі податкові ставки застосовуються в країнах, в яких, з однієї сторони високий рівень заробітної плати, а з другої – високі рівні соціальних стандартів. Саме цим можна пояснити той факт, що наприклад, для Швеції, де спостерігаються високі ставки оподаткування доходів фізичних осіб, не є характерним відтік робочої сили.

Застосування тільки НМДГ не завжди дозволяє забезпечити задоволення мінімальних потреб тих верств населення, які мають низькі доходи. Поширеною практикою у таких випадках є застосування додаткових заходів соціального захисту. Результати останніх досліджень показують, що в розвинених країнах зв'язок між низькою заробітною платою та бідністю був послаблений за рахунок здійснення цілого ряду стратегічних ініціатив, зорієнтованих на робітників з низькою оплатою [94, с. 75].

Соціальні стандарти та нормативи в галузі соціального захисту

Системи соціального захисту застосовуються у багатьох країнах світу. Вони були розроблені у якості перерозподільчих та страхових інструментів проти соціальних ризиків, які можуть вплинути на всі, або окремі категорії населення [251].

За класифікацією МОП [187, с. 20], системи соціального захисту включають в себе такі елементи:

медичне обслуговування;

підтримка доходу на випадок тимчасової непрацездатності;

- захист на випадок інвалідності;
- захист у похилому віці (у тому числі підтримка доходу та тривалий уход);
- захист утриманців у випадку втрати годувальника;
- захист материнства (у тому числі медичне обслуговування і підтримка доходів у вигляді грошової допомоги по вагітності і пологам);
- підтримка «відповідальності за виховання дітей» (у тому числі допомога дітям у натуральній формі);
- захист від безробіття;
- захист у випадку виробничої травми;
- загальний захист від бідності і соціальної ізоляції.

Зрозуміло, що реалізація таких функцій потребує значних фінансових ресурсів, залучення яких можливо тільки на державному рівні. У табл. 1.3 наведено зведені дані про витрати на соціальний захист за окремими регіонами світу.

Таблиця 1.3

Витрати на соціальний захист за регіонами в світовому масштабі,
останній рік за який мають дані (% ВВП) [187, с. 81].

Регіон	На соціальне забезпечення (крім охорони здоров'я)	На державну охорону здоров'я	Сумарні витрати на соціальне забезпечення
Західна Європа	18,0	7,1	25,1
Центральна і Східна Європа	14,1	4,8	18,9
Північна Америка	9,0	7,0	16,0
Північна Африка	11,0	2,5	13,6
СНД	9,9	3,6	13,5
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	3,6	1,7	5,3
Ближній Схід	7,6	2,2	9,8
Латинська Америка і країни Карибського басейну	7,1	3,1	10,2
Африка на південь від Сахари	2,8	2,5	5,3
Усього (138 країн)	5,7	2,7	8,4

Такі існуючі відмінності між окремими країнами, перш за все, пов'язані з різним рівнем добробуту, але також відбивають відмінності у системах соціального захисту, демографічних тенденціях, рівнях безробіття, інших соціальних, інституціональних і економічних факторах [228].

Саме різним рівнем економічного розвитку пояснюється те, що системи соціального захисту у складі яких є всі вище перелічені елементи, має тільки третина країн світу (в яких проживає 28 % світового населення), та й ті охоплюють лише осіб, які зайняті найманою працею з офіційним працевлаштуванням [268, с. 33].

В той же час, необхідно звернути увагу на дослідження, проведене Всесвітньою організацією праці у 2011 р., яке показало, що антикризові заходи, незалежно від рівня доходу країни (високий, середній, або низький), передбачали розширення охопту та підвищення виплат в рамках діючих програм. Лише деякі країни (які мають значний рівень дефіциту державного бюджету) вимушені були приймати рішення щодо скорочення програм та виплат [213, с. 4, 112-113].

Співставлення даних про рівень витрат на соціальний захист з величиною ВВП на душу населення (додаток Е) можна побачити, що соціальні витрати в розрахунку на одну людину коливаються в дуже широких межах: від 7-8 у **Бурунді** та **Гвінеї** ПКС дол. США до 11229 у **Норвегії** і 18366 ПКС, дол. США у **Люксембурзі** (розраховано автором за даними, наведеними у додатку Е).

Такі коливання можна спостерігати не тільки при співставленні розвинених країни з країнами третього світу, а і в межах розвинених країн. Так, витрати на соціальний захист в країнах ЄС складали у 2007 рр. 26,2 % ВВП та коливались по окремих країнах в широкому діапазоні: від 11,0 % у **Латвії**, 12,5 % у **Естонії** до 29,7 % у **Швеції** та 30,5 % у **Франції** [247, с. 86-87]. Питомі витрати соціального призначення (у ПКС, дол. США) при середньому рівні у 2009 р. в ЄС 6522 дол. США коливались від 1352 дол. у **Румунії** та 1405 дол. у **Болгарії** до 13321 у **Люксембурзі**.

Такі існуючі відмінності між окремими країнами, перш за все, пов'язані з різним рівнем добробуту, але також відбивають відмінності у системах соціального захисту, демографічних тенденціях, рівнях безробіття, інших соціальних, інституціональних і економічних факторах [187].

Саме різним рівнем економічного розвитку пояснюється те, що системи соціального захисту у складі яких є всі вище перелічені елементи, має тільки третина країн світу (в яких проживає 28 % світового населення), та й ті охоплюють лише осіб, які зайняті найманою працею з офіційним працевлаштуванням [268, с. 33].

В той же час, необхідно звернути увагу на дослідження, проведене Всесвітньою організацією праці у 2011 р., яке показало, що антикризові заходи, незалежно від рівня доходу країни (високий, середній, або низький), передбачали розширення охопту та підвищення виплат в рамках діючих програм. Лише деякі країни (які мають значний рівень дефіциту державного бюджету) вимушені були приймати рішення щодо скорочення програм та виплат [187, с. 4, 112-113].

Такі програми у якості обов'язкового компоненту передбачають більш чи менш радикальне реформування податкової та соціальної політики.

Дослідження, що було виконано у ЄС показує [273, с. 106-126, 154-261], що всі **країни ЄС (крім Данії, Італії, Словенії та Англії)** у 2007-2011 рр. корегували податкову політику шляхом тих чи інших заходів соціальної спрямованості: зміна мінімального доходу, з якого утримуються податки та відрахування у фонди соціального забезпечення, реформування системи пенсійних внесків, оподаткування доходів фізичних осіб тощо. Причому запроваджені зміни охоплювали як роботодавців, так і найманих працівників, а також самозайнятих осіб.

В середньому по країнам ЄС, при загальному зниженні співвідношення податкових надходжень до ВВП з 39,6 % у 2006 р. до 38,4 % у 2009 р. відрахування на соціальні заходи збільшились з 12,5 % до 12,8 % ВВП.

Таке збільшення відбулося за рахунок зростання податкового навантаження на роботодавців – з 7,1 % до 7,4 % ВВП та самозайнятих осіб (з 1,5 % до 1,6 %) при незмінному вкладі найманих працівників – 3,8 %.

У проміжку часу, що розглядається відбулося незначне збільшення надходжень від оподаткування доходів фізичних осіб – з 9,3 до 9,5 % [273, с. 265], що може пояснюватись як підвищенням заробітної плати, так і відповідними змінами у податковому законодавстві.

Порівнюючи дані про витрати на соціальне забезпечення (на рівні 25 % ВВП – див. табл. 1.3) з співвідношенням податків до ВВП, що наведено вище (38,4 %) можна зробити висновок, що соціальні витрати складають біля двох третин від податкових надходжень.

Але фінансово-економічна криза та її соціальні та економічні наслідки в подальшому можуть призвести до нових тенденцій, які зараз важко передбачити.

Так, на думку експертів МОП [187, с. 4] існує небезпека, що країни, які збільшили під час кризи свої витрати пізніше можуть зіткнутися з проблемою зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, внаслідок чого вони будуть вимушені знизити витрати до докризового рівня, а може й нижче.

1.1.2. Система пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення

У багатьох країнах світу виділяються певні тенденції та спільні риси при побудові системи оподаткування доходів фізичних осіб, однак кожна країна має свої характерні особливості. На відміну від розвинутих країн, де прибутковий податок сплачують заможні верстви населення, в Україні порушується головний принцип прибуткового оподаткування – принцип соціальної справедливості, що у свою чергу також впливає на частку податкових надходжень до зведеного бюджету. Така проблема існує не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах. У зв'язку із цим у різних країнах відповідно до своїх особливостей здійснюється поетапне реформування оподаткування доходів громадян відбувається шляхом розширення їх бази, створення більш однорідного режиму оподаткування різних джерел доходу, а також перебудову системи пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення.

Як сказано у Національній доповіді [159, с. 12-13], важливими елементами модернізації всіх складових економічної системи і соціально-економічної політики країни є реформа податкової системи, яка б зменшувала податковий тиск на громадян з низьким і середнім достатком, малий і середній бізнес, стимулювала започаткування нового бізнесу та інновацій і в той же час за прогресивною шкалою оподатковувала б високі доходи, розкіш, демонстративне споживання тощо. Така модернізація також має забезпечити ефективне податкове навантаження як чинник конкурентоспроможності економіки, з одного боку, та ефективний первинний розподіл доходів як чинник мінімізації вторинного перерозподілу у вигляді соціальної допомоги, пільг, субсидій тощо – з іншого. Тобто виникає необхідність у розгляді системи пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення.

У багатьох країнах світу виділяються певні тенденції та спільні риси при побудові системи оподаткування доходів фізичних осіб, однак кожна країна має свої характерні особливості. На відміну від розвинутих країн, де прибутковий податок сплачують заможні верстви населення, в Україні порушується головний принцип прибуткового оподаткування – принцип соціальної справедливості, що у свою чергу також впливає на частку податкових надходжень до зведеного бюджету. Така проблема існує не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах. У зв'язку із цим у різних країнах відповідно до своїх особливостей здійснюється поетапне реформування оподаткування доходів громадян, яке відбувається шляхом розширення їх бази, перебудови ставок, створення більш однорідного режиму оподаткування різних джерел доходу тощо [126, с. 28].

Податкові пільги є одним з елементів податкової політики і реалізують соціальні та економічні цілі. У податковій літературі [186, с. 49-50; 129, 176-178; 151] представлена достатня кількість податкових пільг, серед яких можна виділити такі, що мають соціальне спрямування для доходів малозабезпечених верств населення. Податкові пільги можуть надаватися шляхом [10]:

- а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору тощо.

Серед достатньої кількості податкових пільг пропонується розглянути такі, що найчастіше застосовуються в різних системах оподаткування країн світу (табл. 1.4).

Розглянемо більш детально особливості застосування пільг соціального спрямування, що наведені у табл. 1.4 Так у **Німеччині**, при визначенні величини оподаткованого доходу застосовуються податкові вирахування, які зменшують сукупний дохід і поділяються на так звані особливі та непередбачені витрати. До особливих витрат віднесені такі, що мають характер матеріального забезпечення платника та його сім'ї в майбутньому: страхові внески, цільові внески на житлове будівництво, витрати на професійне навчання та підвищення кваліфікації, аліменти. У групі особливих витрат також є витрати на підтримку благодійних, церковних, наукових установ (загальний

обсяг таких пожертвувань не може перевищувати 5–10% загальної суми доходів платника). До непередбачуваних витрат належать вимушені витрати у випадку лікування, інвалідності, догляд за хворими членами сім'ї (в межах встановленого рівня). Крім того, при визначенні оподатковуваного доходу з нього вираховуються скидки за віком (для платників, старших 64 років), неоподатковуваний мінімум, скидки на дітей. Подібні досить щедрі знижки оподаткованої бази і податкові пільги впливають із характеру німецької держави загального добробуту, по суті є елементами соціальної ринкової економіки [162].

Таблиця 1.4

Перелік основних пільг соціального спрямування, що застосовуються до фізичних осіб

Назва пільги	Характеристика	Приклад застосування
Податкове вирахування	Зменшує об'єкт оподаткування до нарахування податку та збору	Звільнення деяких видів доходів, таких як державна соціальна допомога, ліки, медична допомога тощо
Податкова знижка	Зменшує базу оподаткування на певну величину	Зменшення доходів на суму коштів, сплачених у вигляді пожертвувань або благодійних внесків
Неоподатковуваний мінімум (нічого спільного з неоподатковуваним мінімумом доходів громадян в Україні)	Не оподатковувана податком сума, яка вираховується з особистого доходу людини при розрахунку федеральних і штатних прибуткових податків	Сума мінімальної заробітної плати, що встановлена законодавством є доходом, що не оподатковується
Зниження ставки податку	Застосування прогресивної ставки або диференційної (зниженої)	При невисокому доході може застосовуватися менша ставка
Звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників	Окремі особи або категорії платників звільняються від сплати податків	До доходів літніх людей або вдів (вдівців), що мають утриманця, при доході, що не перевищує розміру, встановленого законодавством

Феноменом у світовій податковій практиці є **Шведська** податкова культура, коли нерідко платник перераховує до казни більше половини доходу. Досвід шведських колег варто переймати в тій частині, що стосується загальнонаціональної солідарності й справедливості. Але й у шведській податковій системі існують пільги в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення. При розрахунку бази оподаткування з усіх доходів

вираховуються витрати, які має робітник при одержанні цього доходу. Крім того, діє система персональних вирахувань [206, с. 299].

Одна з найбільш розвинених систем індивідуального прибуткового податку із широкою системою податкових вирахувань діє в **Нідерландах**. У цій країні існує п'ять видів податкових відрахувань, що залежать від віку, кількості дітей, доходу батьків і відрізняються сумою, на яку дозволено зменшувати оподатковуваний дохід (в євро на одну дитину) [157, С. 68].

На початку 2009 р. у антикризовій програмі **США** [131; 209], серед основних заходів антикризового податкового регулювання в рамках American Recovery and Reinvestment Plan (ARRP) одночасно з іншими пільгами була введена можливість вирахування витрат на освіту, при придбанні нового автомобіля (в сумі податку з продажу) та першого житла (до 10 % від ціни, але не більше 8000 дол. США).

Податкові вирахування застосовуються до індивідуальних доходів громадян **Республіки Казахстан** [4]. Так, при визначенні доходу працівника, що оподатковується у джерела виплати, щомісяця протягом календарного року незалежно від періодичності виплат застосовуються наступні податкові вирахування:

1) сума мінімальної заробітної плати, що встановлена законом про республіканський бюджет і діючому на дату нарахування доходу, на відповідний місяць, за який нараховується дохід. Причому загальна сума податкового відрахування за рік не повинна перевищувати загальну суму мінімальних розмірів заробітної плати, установлених законом про республіканський бюджет і діючих на початок кожного місяця поточного року;

2) сума обов'язкових пенсійних внесків у розмірі, установленому законодавством Республіки Казахстан про пенсійне забезпечення;

3) сума добровільних особистих пенсійних внесків;

4) сума страхових премій, внесених у свою користь фізичною особою по договорах накопичувального страхування;

5) суми, спрямовані на погашення винагороди по позиках, отримані фізичною особою-резидентом Республіки Казахстан у житлових будівельних ощадних банках на проведення заходів щодо поліпшення житлових умов на території Республіки Казахстан, відповідно до законодавства Республіки Казахстан про житлові будівельні заощадження;

б) видатки на оплату медичних послуг (крім косметологічних) у розмірі й на умовах, установлених законодавством.

Відповідно до Податкового кодексу **Республіки Таджикистан** [6], фізичні особи мають право на вирахування в розмірі одного місячного мінімального розміру заробітної плати за місяць протягом податкового року, причому відносно заробітної плати по основному місцю роботи. Фізичні особи мають право на вирахування соціального податку, що сплачується відповідно до законодавства.

Доходи фізичної особи, що не перевищують на рік 12 місячних мінімальних розмірів заробітної плати або в середньому однієї місячної мінімальної заробітної плати розраховуючи на календарний місяць, не підлягають оподаткуванню. Інші фізичні особи мають право на вирахування за податковий рік у розмірі 10 місячних мінімальних розмірів заробітної плати:

1) особи, прирівняні до учасників Великої Вітчизняної Війни, учасники інших бойових операцій по захисту СРСР із числа військовослужбовців, що проходили службу у військових частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії, або були партизанами; воїни-інтернаціоналісти, а також інваліди з дитинства й інваліди 1 і 2 груп;

2) громадяни, що занедужали й перенесли променевою хворобу, викликану наслідками аварій на атомних об'єктах; що приймали участь у роботах з ліквідації наслідків таких аварій у межах зони відчуження; зайняті в період ліквідації наслідків аварій на експлуатації або інших роботах на атомних об'єктах.

Таким чином, наведені приклади застосування податкового вирахування в різних країнах можуть бути використані при зменшенні податкового навантаження доходів малозабезпечених верств населення.

Не менш цікавою податковою пільгою для доходів малозабезпечених верств населення є податкова знижка. Вона являється законодавчо встановленою податковою пільгою, що направлена на зменшення податкової бази. Так як податкова база – це кількісний вираз об'єкту оподаткування, то в податкових системах окремих країн при розрахунку податку застосовують податкові вирахування, які зменшують базу оподаткування, що, відповідно дослідженням [186, с. 49-50; 129, 176-178; 151], вважається податковою знижкою. Тобто, в податкових системах зарубіжних країн (також і в Україні) податкові вирахування та податкова знижка розглядаються як синоніми.

Принцип соціальної справедливості в **російському** оподаткуванні доходів фізичних осіб з переходом з 2001 р. до пропорційної ставки, перестав бути пріоритетним, а на передній план висунувся принцип економічної рівності платників податків поза залежністю від соціальної або іншої приналежності. Тому при формуванні бази податку на доходи фізичних осіб, що оподатковується по ставці 13%, появилася необхідність у застосуванні податкового вирахування, яке зменшує доходи платника податків, отримані їм у грошовій, натуральній формах, а також у вигляді матеріальної вигоди.

У **Росії** податкові вирахування бувають чотирьох видів [114, с. 224-226]:

1) стандартні – для окремих категорій платників податків – щомісячні зменшення податкової бази (надаються роботодавцем або податковим органом);

2) соціальні – у зв'язку зі здійсненням витрат на добродійність, на навчання, на лікування (надаються тільки податковим органом при подачі податкової декларації);

3) майнові – при продажі майна, а також при здійсненні витрат на придбання житлового будинку або квартир (надаються податковим органом при подачі податкової декларації або податковим агентом з дозволу податкового органа);

4) професійні – для індивідуальних підприємців, авторів добутоків науки, літератури, мистецтва й ін. (застосовуються безпосередньо при обчисленні податкової бази).

Соціальні податкові вирахування надаються податковим органом по письмовій заяві платника податків одночасно з подачею їм підтверджувальних документів і податкової декларації по закінченні податкового періоду (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Характеристика соціальних податкових вирахувань

Вид соціального податкового вирахування	Граничний розмір вирахування
1. Сума, перерахована фізичною особою на благодійні цілі у вигляді грошової допомоги організаціям науки, культури, освіти, охорони здоров'я й соцзабезпечення, фінансованим з бюджетів, фізкультурно-спортивним організаціям, освітнім і дошкільним установам на потреби фізичного виховання й утримування спортивних команд, а також у вигляді пожертвувань релігійним організаціям на їхню статутну діяльність	У розмірі фактичних видатків, але не більше 25% суми доходу, отриманого платником податків у податковому періоді

Закінчення табл. 1.5

2. Сума, сплачена платником податків за своє навчання в освітніх установах, що мають відповідну ліцензію	У розмірі фактичних видатків, але з урахуванням обмеження*
3. Сума, сплачена платником податків – одним з батьків за навчання своїх дітей (опікуном, піклувальником – за навчання своїх підопічних) віком до 24 років, що навчаються за очною формою навчання в освітніх установах, що мають відповідну ліцензію	У розмірі фактичних видатків, але не більше 50 тис. руб. у рік на кожну дитину в загальній сумі на обох батьків
4. Сума, сплачена платником податків за послуги з лікування в медичних установах РФ, сума, сплачена за лікування дружини (чоловіка), своїх батьків, своїх дітей (у віці до 18 років), у розмірі вартості медикаментів, призначених ним лікарем, а також суми страхових внесків, сплачених платником податків по договорах добровільного особистого страхування, укладеного зі страховими організаціями й передбачуваного тільки оплати послуг з лікування. Відрахування надається до послуг і медикаментів відповідно до переліку, затвердженого Урядом РФ, якщо оплата проводилася платником податків із власних коштів	У розмірі фактичних видатків, але з урахуванням обмеження* Примітка. * – по пп. 2, 4, 5 і 6 встановлюється сукупне обмеження в 100 (з 1 січня 2009 р. – 120) тис. руб. на рік. У межах цієї суми платник податків сам визначає, які види видатків і в якій пропорції пред'являти до відрахування
5. Сума сплачених платником податків пенсійних (страхових) внесків по договорах недержавного пенсійного забезпечення (добровільного пенсійного страхування), ув'язаним з недержавним пенсійним фондом (страховою організацією)	
6. Сума сплачених платником податків додаткових страхових внесків на накопичувальну частину трудової пенсії відповідно до Федеративного Закону «Про додаткові страхові внески на накопичувальну частину трудової пенсії й державній підтримці формування пенсійних накопичень» – з 1 січня 2009 р.	
7. Сума дорогих видів лікування (по переліку, затвердженому Урядом РФ) у медичних установах	У розмірі фактичних видатків, без обмеження

Як видно з табл. 1.5, майже кожний вид соціального податкового вирахування має граничний розмір, закріплений законодавством.

У США [285, с. 297-303] знижка зменшує скоригований валовий дохід. Причому існує два види знижки: стандартна знижка (standard deduction) і деталізована (постатейна) знижка (itemized deduction). Нерезиденти не мають права на стандартну знижку. Тим не менш, стандартні відрахування можуть бути заявлені у спільній податковій декларації, якщо чоловік (жінка) нерезидента є громадянином США або резидентом. Стандартна знижка встановлюється законом відповідно до категорії платника податків. Кожен має право на стандартну знижку, яку може отримати автоматично, незалежно від фактичних витрат (табл. 1.6).

Стандартні податкові знижки, що застосовували
громадяни США у 2010 році

Статус платника	Розмір податкової знижки, \$
Одружені і подають сімейну декларацію або визнані вдовою (вдівцем)	11400
Не перебувають у шлюбі	5700
Голова домогосподарства	8400
Одружені але подають окремі декларації	5700
Матеріально залежні люди (утриманці), які отримують лише інвестиційний дохід	950
Особи старше 65 років, і платники податків будь-якого віку, які є сліпими, мають право на збільшення суми стандартної податкової знижки	1400

Деталізована (постатейна) знижка – знижка за видами витрат (на лікування, навчання, виплату місцевих податків, процентних платежів за позикою, благодійних внесків та ін.). Кожен із подружжя, що подають окремі декларації, може врахувати в деталізованій знижки тільки ті витрати, за які він чи вона несе відповідальність і оплачує.

Платник податку сам вибирає, який вид знижки йому застосувати більш вигідно: стандартну знижку, якщо вона перевищує витрати, які можуть бути заявлені в деталізованій знижки, або, навпаки, постатейну знижку, якщо витрати платника податку, які дозволено в неї включати, перевищують стандартну знижку. Одружені, які подають окремі податкові декларації, повинні застосовувати один і той же вид знижки – або стандартну, або деталізовану знижку. Таким чином, якщо чоловік застосовує деталізовану знижку, дружина не має права претендувати на стандартну знижку і повинна перерахувати постатейно витрати, що потрапляють у деталізовану знижку, навіть якщо вони набагато менше, ніж розмір стандартної знижки. Причому сума знижки коректується щороку з урахуванням інфляції.

Податкова знижка застосовується й у **Великій Британії**, яка має одну з найдавніших податкових систем. Для всіх платників податків у Великобританії діє особова знижка і додаткова сімейна знижка, розміри яких переглядаються щорічно з урахуванням інфляції.

Досить актуальним в зарубіжних державах є запровадження неоподаткованого мінімуму, який встановлюється в різних країнах за своїми критеріями. Позитивна практика оподаткування доходів фізичних осіб із застосуванням неоподаткованого мінімуму заслуговує на увагу в **Німеччині**

[206, с. 235]. Прибутковий податок встановлюється на всі види доходів, які отримує громадянин держави. Усі платники при визначенні податку із заробітної плати поділяються на класи, для яких встановлюється своя ставка податку, а також застосовується встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум. Так, для неодружених осіб встановлено значно меншу суму неоподаткованого мінімуму, ніж для одружених. Це пов'язано з важкою демографічною ситуацією в країні й спрямовано на стимулювання народжуваності, зростання чисельності населення. Однак специфіка й рівень проблем німецької економіки не відповідають українським реаліям, тому в близькій перспективі демографічна складова як основа прибуткового оподаткування громадян не є актуальною.

Неоподатковуваний мінімум застосовується в США [285, с. 430-431] до особистих вирахувань (personal exemption), що є не оподатковуваною податком сумою, яка вираховується з особистого доходу людини при розрахунку федеральних і штатних прибуткових податків. Неоподатковуваний мінімум у США в 2010 р. становив \$ 3650. На особисті відрахування може претендувати платник податків, який не залежить від іншого платника податків. У випадку, коли є підстави стверджувати, що платник податку – утриманець, він не може претендувати на застосування неоподаткованого мінімуму до особистого доходу.

Як ми знаємо, більшість держав використовують прогресивну шкалу або диференціацію ставок оподаткування, оскільки саме вони як інструмент перерозподілу великих доходів на користь бідних громадян слугують встановленню соціальної справедливості у суспільстві. Тому застосування невисоких ставок податків до невеликих доходів малозабезпечених верств населення може розглядатися як наступна пільга.

Специфікою оподаткування доходів громадян у Великій Британії є те, що їхні доходи поділяються на певні частки (шедули), які оподатковуються за окремою методикою. Відповідно до кожної шедули та залежно від річного доходу застосовується диференційована ставка податку: 20%, 25%, 40% [206, с. 178].

У Німеччині з 01.01.2004 р. прибутковий податок справляється за прогресивною шкалою з мінімальною ставкою – 15%, і максимальною – 42% [162]. Серед системи пільг соціального спрямування в антикризовій програмі ФРН було передбачено використання таких податкових заходів [75]:

- зниження з 01.01.2009 р. початкової ставки індивідуального прибуткового податку з 15 до 14 % з одночасним збільшенням неоподаткованого мінімуму доходів громадян (до 7,834 євро в 2009 р. та до 8,004 євро в 2010 р.) та введенням вирахувань при оподаткуванні допомоги на кожну дитину (100 євро);

- зниження ставки внесків на обов'язкове медичне страхування (з 15,5 до 14,9 %) та тарифу на страхування від безробіття (з 6,5 до 3,0 в 2009 та 2,8 – в 2010 р.). Одночасно з 2009 р. малі підприємства (чисельністю до 10 осіб) звільняються від нарахувань на фонд оплати праці на додатково залучених найманих працівників;

- відстрочення податкових платежів і скорочення термінів повернення надмірно сплачених податків.

У Швеції [206, с. 299] діють окремі умови оподаткування резидентів та нерезидентів. Для останніх діє єдина ставка 25 % незалежно від суми доходу. Резиденти сплачують податок двох видів:

- муніципальний – дохід до визначеної суми оподатковується за ставкою 32 %;

- національний податок – понад 80 % працівників, які мають доходи, менші за визначену суму, звільнені від його сплати. Для громадян, які мають доходи, що перевищують визначену суму, ставка становить 20 %. Для тих, хто має великі доходи ставка становить 50 %, середні – 30 %, а для низькооплачуваних працівників – 24 %.

Позитивним у застосуванні до доходу фізичних осіб основних пілг соціального спрямування є використання досвіду США [285, с. 10-11]. У сучасних умовах з усіх джерел доходів Федерального бюджету США найвагомим є прибутковий податок із громадян, що забезпечує понад половину загального обсягу федеральних податкових надходжень. У США розрізняють п'ять категорій платників податків: не одружені, одружені (подають декларацію спільно; сімейна декларація), одружені (подають декларацію окремо), глава домогосподарства (статус платника податків, який не перебуває у шлюбі, але містить дітей або інших родичів, які перебувають на утриманні), і визнані вдовою або вдівцем.

Для певного статусу використовуються відповідні податкові ставки, які застосовуються до оподаткованого доходу, причому сімейний стан визначається в кінці року. Податкові ставки для голови сім'ї і для вдови

(вдівця), більш економічні, ніж для самотніх платників податків. Також більш вигідними вважаються податкові ставки встановлені для сімейного декларування доходів. Як свідчить практика, у разі, якщо один з подружжя не має практично ніяких доходів, а інший заробляє більшу частину сімейного доходу, то вигідніше подавати спільну декларацію. А коли кожен з подружжя заробляє значну частину загального доходу – платники самостійно оцінюють який варіант декларування доходів їм вигідніший, бо за такої умови може бути вигідніше сплачувати податкові зобов'язання окремо.

У 2010 році встановлена наступна шкала податкових ставок: 10%, 15%, 25%, 28%, 33%, або 35%, залежно від оподатковуваного доходу (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Прогресивна шкала податкових ставок у США

Категорії платників податків	Ставки податку					
	10%	15%	25%	28%	33%	35%
	Гранична сума оподатковуваного доходу до якої застосовується відповідна ставка, \$					Дохід вище граничного, \$
Одружені (але подають декларацію окремо)	8375	34000	68650	104625	186825	186825
Не перебувають у шлюбі	8375	34000	82400	171850	373650	373650
Голова домогосподарства	11950	45550	117650	190550	373650	373650
Сімейна декларація або визнані вдовою або вдівцем	16750	68000	137300	209250	373650	373650

У США застосовують складну прогресію. Наприклад, дохід у розмірі \$ 35150 оподатковується таким чином: перші \$ 8375 – за ставкою 10%, наступна величина доходу в \$ 25625 (\$ 34000 – \$ 8375) оподатковується за ставкою 15%, і лише останні \$ 1150 (\$ 35150 – \$ 34000) – за ставкою 25%. Таким чином, ефективна ставка не 25%, а 14,14% (\$ 4969 / \$ 35150).

Оподатковуваний дохід фізичної особи в **Республіці Таджикистан** здійснюється відповідно його розміру, до якого застосовуються наступні ставки (табл. 1.8).

Причому в системі оподаткування Таджикистану для цілей оподаткування як сума оподатковуваного доходу, так і сума відрахувань ураховуються наростаючим підсумком з початку року.

Протидія кризі в **Грузії** [88], в аспекті оподаткування, забезпечується такими інструментами податкового регулювання, як зменшення податкових ставок за прямими податками. Починаючи з 2009 року, урядом були зменшені

ставки на єдиний прибутковий податок, який об'єднав власний прибутковий податок із громадян і соціальні податки, – з 25 до 20 %.

Таблиця 1.8

Розмір ставки податку на доходи фізичних осіб в Республіці Таджикистан

№	Розмір оподатковуваного доходу (у середньому за місяць)	Ставка й сума податку
1	Не перевищує місячний мінімальний розмір заробітної плати (80 сомони приблизно 18 доларів США)	Прибутковим податком не обкладається (нульова ставка)
2	Понад місячний мінімальний розмір заробітної плати до 100 сомони	8 відсотків із суми оподатковуваного доходу, що перевищує місячний мінімальний розмір заробітної плати
3	Понад 100 сомони	Сума податку, що дорівнює 8 % із суми оподатковуваного доходу, що перевищує місячний мінімальний розмір заробітної плати плюс 13 % із суми оподатковуваного доходу, що перевищує 100 сомони

Наступною пільгою соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення є звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників. Так, переважну більшість привілеїв і пільг для доходів малозабезпечених верств населення в **Німеччині** [319] закладено до податкового законодавства, коли окремі особи або категорії платників звільняються від сплати податків. Власники земельних ділянок не сплачують прибутковий податок, якщо вартість ділянки не перевищує встановленого мінімуму. Узаконено також пільги на дітей, вікові пільги, надзвичайні пільги (хвороба, нещасний випадок) [162]. У багатодітних сім'ях, наприклад, за кожну дитину мати одержує податковий бонус. Оподаткування неодружених і сімейних також різне і покликане стимулювати створення сім'ї. Інваліди мають податкові пільги залежно від ступеня інвалідності. Якщо, наприклад, інвалід не працює і не отримує грошей за соціальною страховкою, то він отримуватиме соціальну допомогу. Тобто у Німеччині соціальна рівноправність – інвалідів, пенсіонерів та інших – регулюється за допомогою загального податкового законодавства.

Звільняються від податків і французи, які отримують мінімальну зарплату або мінімальну пенсію. Загальним напрямом податкових заходів в антикризовій програмі **Франції** [269] є покращання фінансового стану виробників. Пільги в

сфері оподаткування доходів фізичних осіб спрямовані на підтримку малозабезпечених верств населення: платники, що сплачують прибутковий податок за найменшою ставкою 5,5 %, звільняються від сплати 2/3 річної суми податку.

Проектом плану стимулювання економіки **Італії** [138] також передбачена податкова підтримка реального сектора економіки за рахунок скасування авансових внесків по основних податках, застосування податкових канікул та податкових кредитів, а також інша податкова підтримка малозабезпечених верств населення.

У **США** [285, с. 3] для малозабезпечених верств населення законодавчо закріплені доходи, при наявності яких певні категорії платників податків звільняються від подання податкової декларації. Тобто тільки при перевищенні величини доходу, який наведено в табл. 1.9 платниками податків подається декларація.

Таблиця 1.9

Гранична величина доходу, при якій не подається податкова декларація платниками податків у США

Характеристика платника податку	Гранична величина доходу, \$
Не перебувають у шлюбі	
У віці до 65 років	9350
У віці 65 років і старше	10750
Одружені і живуть разом	
Подача спільної декларації, обидва чоловіки молодше 65 років	18700
Подача спільної декларації, один з подружжя у віці 65 років і старше	19800
Подача спільної декларації, обидва чоловіки у віці 65 років і старше	20900
Подача окремих декларації (будь-який вік)	3650
Одружені і живуть окремо	
Подача декларації спільно або роздільно	3650
Голова домогосподарства	
У віці до 65 років	12050
У віці 65 років і старше	13450
Вдова (вдівець), що має утриманця	
У віці до 65 років	15050
У віці 65 років і старше	16150

У США також звільняються від прибуткового податку сім'ї військовослужбовців, які загинули під час виконання службового обов'язку. Такі ж самі пільги отримують і сім'ї жертв жахливих терактів у Нью-Йорку і Вашингтоні у 2001 р. [131; 209].

Також, у системі оподаткування США існують спеціальні правила оподаткування для літніх людей (Earned Income Credit (EIC)) [285, с. 575, 578]. Так допомоги по соціальному забезпеченню не обкладаються податком, якщо дохід складає

- менше \$ 25000 – для одиноких громадян, голів домогосподарств, вдов (вдівців), або осіб, що перебувають у шлюбі і мають роздільні декларації, але живуть роздільно протягом усього року;

- менше \$ 32 000 для складаються у шлюбі і декларують сімейні доходи.

Застосування такої пільг соціального спрямування як звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників **Республіки Казахстан** [4] здійснюється при умові, що їх доходи за рік не перевищують 55-кратного мінімального розміру заробітної плати, установленого законом про республіканський бюджет і діючого на початок відповідного фінансового року. Таку пільгу отримують:

- учасники Великої Вітчизняної війни й порівняних до них особи;

- особи, нагороджені орденами й медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю й бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни;

- особи, що проробили (прослужили) не менш 6 місяців з 22 червня 1941 року по 9 травня 1945 року й не нагороджені орденами й медалями колишнього Союзу РСР за самовіддану працю й бездоганну військову службу в тилу в роки Великої Вітчизняної війни;

- інвалідів I, II, III груп;

- один з батьків особи, що має категорію «дитина-інвалід», – до досягнення такою особою вісімнадцятирічного віку;

- один з батьків особи, визнаної інвалідом через «інваліда з дитинства», – протягом життя такої особи.

У системі оподаткування більшості зарубіжних країн серед податкових пільг існує податковий кредит, який як і в Україні застосовується при розрахунку податку на додану вартість. Тобто податковий кредит – це сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове

зобов'язання звітного (податкового) періоду. У деяких умовах податковий кредит розглядається як пільга, що передбачає зміну строку уплати податку конкретному платнику при наявності відповідних підстав [133, с. 137]. Хоча, як доводить А. М. Соколовська [186, с. 50], податковий кредит – це вид податкової пільги, спрямований на зменшення податкової ставки або податкового окладу. Цікавим є досвід використання в процесі оподаткування США [285, с. 472-473] податкового кредиту, який застосовується до заробленого доходу (Earned Income Credit (EIC)) і надається низькооплачуваним працівникам. Для цілей EIC, зароблений дохід включає: заробітну плату, комісійну винагороду, чайові, допомогу по страйку, деякі допомоги з безробітності, а чистий дохід – від індивідуальної трудової діяльності.

Претендувати на EIC у 2010 році можуть особи, які мають скоригований валовий дохід у вигляді заробітної плати або від індивідуальної трудової діяльності, у таких розмірах:

якщо у вас є одна дитина – до \$ 35535 (\$ 40545, у разі подання сімейної декларації);

якщо у вас двоє дітей – до \$ 40363 (\$ 45373, у разі подання сімейної декларації);

якщо у вас три або більше дітей, – до \$ 43352 (\$ 48362, у разі подання сімейної декларації);

для бездітних працівників – до \$ 13460 (\$ 18470, у разі подання сімейної декларації).

Причому дитиною визнаються син, дочка, прийомна дитина, внук, пасинок (падчерка) молодше 19 років або молодше 24 років, якщо дитина є студентом очного відділення, або будь-якого віку, якщо дитина є безробітною. Головною умовою є те, що дитина повинна жити з платником податків більше половини року.

Працівник не має права на EIC, якщо він або вона отримували так званий «дискваліфікований дохід» (Disqualifying income) у розмірі, що перевищує \$ 3100, і включає відсотки, дивіденди, роялті, чистий дохід від приросту капіталу. Застосування EIC також можливо тільки при виконанні платниками податків наступних умов: основне місце проживання на території США повинно бути більше 6 місяців, працівник має вік старше 25 і молодше 65 років (у разі подання сімейної декларації, чоловік (дружина) також повинен (на) задовольняти таким вимогам).

Конкретна сума ЕІС визначається в таблицях, які містяться в інструкціях Внутрішньої податкової служби США (Internal Revenue Service). Податковий кредит (ЕІС) «повертається» (здійснюється відшкодування), якщо він перевищує податкові зобов'язання.

Крім офіційних і загальноприйнятих податкових пільг, які застосовуються до доходів малозабезпечених верств населення існують і неофіційні пільги. Так, найпоширенішими офіційними пільгами, які служать доповненням до основної заробітної платні у **Великій Британії** є: надання службового автомобіля, право покупки акцій компанії за низькою ціною, корпоративні знижки, регулярне медичне обстеження, послуги адвоката і приватної медицини, страховка для лікування зубів і знижки при відвіданні певних ресторанів. Ці пільги, як правило, користуються підвищеною увагою державних органів через свій податковий потенціал. На відміну від офіційних пільг, звичайно записаних у трудовому контракті, неофіційні ніде не фіксуються. Найбільш типові серед них: можливість для співробітників компанії купувати товари за зниженими цінами; їдальня для керівництва; можливість забирати додому залишки матеріалів (для робітників деяких виробництв); право на додатковий оплачуваний відпочинок, крім щорічної оплачуваної відпустки (наприклад, типові для держслужбовців два з половиною додаткових вихідних щомісяця) тощо. Такі пільги, як правило, додатково податками не обкладаються.

Узагальнення досвіду зарубіжних країн щодо застосування системи пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення може бути використано для подальшого обґрунтування конкретних напрямів податкового регулювання економіки України. Так, у своїх дослідженнях, Ю. Б. Іванов [112, с. 14], за результатами аналізу досвіду 13 країн щодо використання засобів податкової політики в антикризових програмах регулювання економіки серед найбільш поширених заходів виділив наступні:

- податкова підтримка домогосподарств (7), серед яких переважають заходи щодо зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально уразливі групи фізичних осіб (збільшення сум стандартних і спеціальних податкових вирахувань);

- стимулювання інвестиційної активності підприємств (7) переважно внаслідок надання інвестиційних податкових кредитів і знижок;

- підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва (6).

Різноманітність і масштаби застосування різними країнами заходів податкового регулювання визначаються специфікою національних умов соціально-економічного розвитку, пріоритетами економічної політики, а також рівнем впливу наслідків світової фінансової кризи. Тому розробка конкретних податкових заходів антикризового характеру, зокрема з урахуванням системи пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення, в Україні повинна не тільки враховувати світовий досвід, але й бути жорстко пов'язаною із особливостями й специфікою українського соціально-економічного розвитку. Виходячи з цього, основними напрямками податкової політики повинні бути: зменшення податкового тиску на доходи малозабезпечених верств населення та податкова підтримка розвитку малого підприємництва.

Як доводить А. В. Єрмолаєва [195, с. 241-242], перехід України до нових суспільно-економічних відносин повинен супроводжуватися змінами соціальних орієнтирів економіки. Різке загострення бюджетно-фінансових проблем в економіці країни, а також у соціальній сфері підтвердило безперспективність спроб вирішити соціальні проблеми лише шляхом подальшого нарощування фінансування – без проведення глибоких структурних перетворень у сфері соціальної політики. З цим неможливо не погодитися, але такі перетворення треба проводити й у податковій політиці шляхом:

- усунення хронічної диспропорції між результативністю праці та заробітною платою. Оцінка праці українського робітника повинна відповідати оцінці аналогічних категорій робітників за кордоном;

- послідовного підвищення частки заробітної плати у ВВП відповідно до її частки у ВВП розвинутих європейських країн;

- забезпечення зростання реальної заробітної плати як основного джерела грошових надходжень населення та важливого стимулу до трудової активності з застосуванням пільг соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення для наближення рівня заробітної плати до реальної вартості робочої сили на ринку праці;

- зменшення глибини майнового розшарування, сприяння розвитку середнього класу в суспільстві;

- запобігання подальшій соціальній поляризації та подолання бідності, створення ефективної системи захисту населення від соціальних ризиків.

Серед заходів оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення України запропонованих Н. Катрук [122] можна виділити наступні:

- необхідно виправити недоліки чинного законодавства щодо оподаткування доходів фізичних осіб шляхом заміни податкової соціальної пільги на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, розмір якого пропонується законодавчо встановити не нижче розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на відповідний бюджетний рік, або хоча б поетапно до нього наближатися, та відновити економічну суть цього терміну, якою є мінімальна сума видатків на просте відтворення спроможності людини до праці;

- система оподаткування доходів громадян має бути прогресивною, причому прогресія повинна бути розрахована з урахуванням реального, існуючого в цей час діапазону доходів громадян;

- реформування оподаткування доходів фізичних осіб має відбуватися в комплексі з реформуванням усього податкового навантаження на фонд оплати праці, щоб мати оптимальне податкове навантаження й повну легалізацію доходів громадян.

Саме тому, доцільним для забезпечення соціально-економічної справедливості податкової політики в Україні є застосування таких моментів зарубіжного досвіду, як врахування сімейного стану платника, кількість працюючих у сім'ї, наявність дітей та утриманців [103].

Таким чином, можна впевнено стверджувати, що оподаткування доходів малозабезпечених верств населення в Україні потребує докорінної перебудови, яка має базуватися на використанні передового зарубіжного досвіду, а не зводитися до копіювання моделі оподаткування інших країн. Економіка кожної держави має свої особливості, які варто враховувати при побудові сучасної системи оподаткування. Звичайно, держави з високим рівнем розвитку економіки при оподаткуванні доходів громадян вирішують завдання, які не є ключовими для українського суспільства. Це пов'язано з тим, що рівень розвитку нашої економіки значно нижчий від розвинених країн, проте, спираючись на їхній досвід, можна вмонтувати певні світові здобутки в українську систему оподаткування, зокрема застосовуючи систему пільг

соціального спрямування в оподаткуванні доходів малозабезпечених верств населення.

Отже, податкові системи розвинутих держав світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави, зокрема через оподаткування доходів фізичних осіб. Бюджетні системи окремих країн характеризуються різними підходами до вирішення своїх завдань, але вони обов'язково враховують специфіку розвитку держави. Забезпечення громадянам належного рівня доходів є концентрованим виразом спроможності суспільства захищати право людини на гідне життя. Вирішення завдань підвищення життєвого рівня населення шляхом збільшення доходів, подолання бідності, зменшення майнового розшарування створюють підґрунтя для ефективного збереження і відтворення трудового потенціалу, розвитку охорони здоров'я, освіти, культури, інших галузей соціальної інфраструктури.

1.1.3. Підтримка малозабезпечених верств населення засобами непрямого оподаткування

Непрямі податки можуть сприяти соціальному забезпеченню/добробуту. Сума, яка збирається шляхом оподаткування, витрачається державою на соціальні заходи, зокрема на освіту, охорону здоров'я та сімейний добробут. По друге, високими податками оподатковується споживання шкідливих товарів таких як алкогольні напої, тютюнові вироби та інші. Це не тільки стримує їх споживання, але й робить можливим збирання значного доходу таким засобом [241].

Проте головним недоліком непрямих податків залишається те, що вони носять регресивний характер. Багаті та бідні сплачують однакову ставку непрямих податків на товари масового споживання. Це може сприяти подальшому збільшенню нерівності в доходах між багатими та бідними [241]. Непрямі податки носять інфляційний характер. Нарахування податку на товари та послуги збільшує їх ціну. Тому, щоб зменшити інфляційний тиск держава може знизити податкові ставки, особливо, на предмети першої необхідності.

Майже у всіх **країнах ЄС** нормальною практикою є застосування знижених ставок ПДВ на продукти харчування, паливо, послуги транспорту загального користування, плату за навчання та ін. Особливо характерною для

Євросоюзу ця практика була у 2004-2007 рр. Для всіх країн ЄС основною пільгою по відношенню до соціально-значущих товарів і послуг є застосування зменшеної ставки ПДВ. Проте існують достатньо суттєві відмінності у національних підходах до побудови непрямого оподаткування (табл. 1.10) [193].

Таблиця 1.10

Ставки податків на споживання в країнах ЄС-15 з високим рівнем оподаткування та групах країн ЄС в 2005 р.%

Країни	Ефективна ставка оподаткування процесів споживання	Стандартна ставка ПДВ	Знижена ставка ПДВ
Швеція	28,1	25	12
Данія	33,7	25	-
Бельгія	22,2	21	12; 6
Франція	20,2	19,6	5,5; 2,1
Фінляндія	27,6	22	17
Австрія	21,3	20	12; 10
Італія	16,9	20	10; 4
Німеччина	18,1	16	7
Люксембург	19,3	15	12; 6; 3
Нідерланди	25,4	19	6
ЄС -15	22,6	-	-
ЕВС-13	21,8	-	-
ЄС - 27	22,1	-	-

Бельгія та Франція не акцентують особливу увагу на використанні фіскального потенціалу акцизів, проте розвивають достатньо фіскально ефективно в той же час соціально справедливе оподаткування ПДВ (диференціація ставок податку пом'якшує його регресивний вплив на ціни). **Австрія** також встановила 2 знижені ставки на соціально значущі товари та послуги. **Німеччина** не використовує посилення фіскальної ролі ПДВ і менш активно порівняно з **Люксембургом, Фінляндією, Данією та Швецією**, розвиває акцизне оподаткування. Люксембург використовує мінімальну в ЄС стандартну ставку 15% та три знижених ставки ПДВ, підвищуючи соціальну справедливість непрямого оподаткування закладенням вагомим фіскальним задач в акцизи [193].

У Франції функціонують чотири ставки ПДВ: основна ставка 18,6%. Підвищена ставка – 22% – застосовується до автомобілів, кіно- фототоварів, алкоголю, тютюнових виробів, парфумерії, окремих предметів розкоші – цінні хутра. Знижена ставка – 7% – встановлена на товари культурного побуту, у це поняття входять книги. Найнижча ставка – 5,5% – застосовується для товарів та послуг першої необхідності (продукти харчування, окрім шоколаду та алкогольних напоїв, продукція сільськогосподарського призначення, житло, транспорт, медикаменти та ін.). Від ПДВ звільнена медицина й освіта; деякі вільні професії: приватна викладацька діяльність, лікувальна практика и духовна творчість (література, мистецтво); діяльність державних закладів [204].

В Італії справляння ПДВ здійснюється за диференційованою шкалою ставок. Основна ставка складає 20%. Знижених ставок чотири: 10% та 4% використовуються в окремих випадках, 2% – поширена на продукти харчування першої необхідності (хліб, молоко та ін.), а також на газети й журнали; 0% застосовується до експорту товарів [171].

У Німеччині знижена ставка ПДВ 7% поширюється на продукти харчування (окрім алкогольних напоїв та кави, оборотів ресторанів), засоби масової інформації (книги, газети, журнали), транспорту, оздоровчих, благодійних, церковних організацій, продукції культурно-освітнього призначення [171].

Швеція застосовує стандартну ставку ПДВ – 25% та одночасно використовує знижену ставку ПДВ 12% для продовольчих товарів, готельних послуг та міського транспорту. Найнижча ставка складає 6% за нею оподатковується видання газет. Звільненими від ПДВ є банківські та страхові послуги, радіо та телебачення та ін.

Ефективні ставки оподаткування процесів споживання в **Іспанії, Греції, Португалії** у 2005 р. були меншими за середні показники у ЄС -15, ЄС-13, ЄС – 27 можливо пояснити прагненням цих країн утримувати низькі ціни на товари та послуги і стимулювати таким чином споживчий попит при достатньо низькому рівні доходів населення (табл.1.11) [193].

Великобританія встановила одну з найнижчих в ЄС стандартну ставку ПДВ, а також використовується знижена та нульова ставки ПДВ при оподаткуванні соціально значимих товарів та послуг.

Таблиця 1.11

Ставки податків на споживання в країнах ЄС-15 з відносно низьким рівнем оподаткування та групах країн ЄС в 2005 р.%

Країни	Ефективна ставка оподаткування процесів споживання	Стандартна ставка ПДВ	Знижена ставка ПДВ
Великобританія	18,7	17,5	5
Іспанія	16,3	16	7; 4
Португалія	20,4	21	12; 5
Греція	17	19	9; 4,5
Ірландія	27,2	21	13,5; 4,4
ЄС -15	22,6	-	-
ЕВС-13	21,8	-	-
ЄС - 27	22,1	-	-

В Іспанії стандартна ставка податку складає 16%. Знижених ставок три – 7%, 4% та 0%.

Перша ставка застосовується до продуктів харчування, житлового будівництва, транспорту, туризму. Друга ставка поширюється на товари першої необхідності. Третя ставка на товари та послуги, зв'язані з експортом. Найвища ставка податку 28% застосовується до предметів розкоші. Звільнені від ПДВ медичні послуги, освіта, банківська діяльність, благодійність [194].

Ірландія використовує регулятивний потенціал диференціації ставок ПДВ. Нещодавні дослідження у сфері непрямого оподаткування, що опубліковані Combat Poverty [217], свідчать про ступінь регресивності/прогресивності, що проявляється в системі непрямого оподаткування в Ірландії. Система непрямого оподаткування виявилась регресивною у тому сенсі, що домогосподарства у низькому децилі (по рівності доходу) сплачують більш високу частку своїх доходів у вигляді непрямих податків у порівнянні з домогосподарствами у високих децилях.

Проведені розрахунки за ставками ПДВ та акцизу, що діяли у 2004 р. показують, що непрямі податкові платежі для населення у низькому децилі становлять 20,6% від доходу, у той час, як відповідний показник у високо доходному децилі склав 9,6%. Є декілька елементів бідності (*pro-poor elements*), які вже вбудовані в систему непрямого оподаткування. Звільнення від оподаткування їжі робить ПДВ менш регресивним. Оподаткування палива за зниженою ставкою ПДВ, на відміну від більш високої ставки 21%, також знижує ступінь регресивності [217, с.6]. Особливої відмінності у випадку з одягом та взуттям не має. Скоріше всього через те, що дитячий одяг та взуття

не підлягають оподаткуванню. Відсутній чіткий взаємозв'язок між доходом та непрямыми податковими платежами на транспорт. Щодо транспортних витрат, то дослідження, проведені Environmental Protection Agency (EPA), показали не лінійний зв'язок їх з доходами господарств. Розподільчий аналіз, проведений авторами Combat Poverty, показав, що акцизний збір пропорційно більш регресивний, ніж ПДВ, по відношенню до найбільш низько доходних децилів, що витрачають на 130% більше, ніж найбільш багаті, пропорційно доходу домогосподарств, на сплату акцизного збору. Той самий показник для ПДВ складає 112%. Таким чином десята частина найбідніших домогосподарств витрачають на 117% більше, ніж десята частина найбагатших домогосподарств, пропорційно доходу, на сплату непрямих податків [217, с.7].

Дослідження показують, що є деякі анти-регресивні елементи, вбудовані в систему непрямого оподаткування, а саме:

звільнення від оподаткування дитячого одягу та взуття;

застосування зниженої ставки ПДВ на їжу 13,5%;

застосування зниженої ставки ПДВ на паливо 13,5%.

Ці особливості повинні бути збережені, та подальше збільшення непрямих податків повинно бути анульовано на основі права справедливості. Алкоголь та тютюн є однією з товарних груп, які споживаються пропорційно більше домогосподарствами з низьким рівнем доходу. Проте зниження податків на такі предмети для покращення прогресивності непрямого оподаткування буде породжувати аморальні мотиви та призведе до шкідливого впливу на здоров'я. Спроба знизити діючі ставки ПДВ та акцизного збору можуть, теоретично, покращити прогресивний характер системи непрямого оподаткування. Проте, економічна теорія передбачає, що вплив зниження таких податків не буде повністю перенесено на споживачів, але замість цього буде покриватися за рахунок максимізації прибутку роздрібними торговцями [217, с.8].

Ірландія дотримується моделі низького рівня прямих та корпоративних податків, замість цього підвищений акцент робиться на непрямі податки. Найбільший регресивний вплив непрямого оподаткування відчувають на собі сім'ї з низькими доходами. Таким чином, більший акцент на непрямі податки у якості засобу отримання доходів означає, що система оподаткування менш справедлива в цілому [217, с.11].

Кіпр та Мальта використовують одну знижену ставку 5% та нульову

ставку для соціально значущих товарів та послуг.

У Швейцарії ПДВ є одним з найважливіших податків. Особливістю є те, що розрізняються 2 види обороту для обчислення ПДВ: звільнені від ПДВ (експорт, транспортні послуги по перетину кордону) та виключені з оподаткування (послуги у соціальній сфері, культура, освіта, охорона здоров'я, грошова та фінансова та ін.).

Ставки диференційовані на 2 групи: стандартна – 8%; спеціальна – 4,5% готельний сектор. Знижена ставка застосовується до продуктів харчування, медичних товарів, газет, послуг теле- та радіокорпорацій, засобів масової інформації.

Прикладом забезпечення доступності соціально-значущих товарів в неєвропейських країнах може бути звільнення від оподаткування ПДВ в Пакистані: сільськогосподарських продуктів, цукру, газу, нафти та електроенергії, цементу, газет, журналів та книг. Соціальні послуги звільнені від оподаткування в Хорватії. Як правило, такого роду пільги застосовуються в країнах, в яких відсутні знижені ставки ПДВ [170, с.272].

Засобами податкової політики, що використовуються для стимулювання розвитку охорони здоров'я є застосування зменшеної ставки ПДВ (**Франція** – 2,1%, **Італія** – 4,0%) на фармацевтичні препарати, медичного обладнання та послуг, що дозволяє знизити ціну їх споживання. На думку фахівців МВФ, найбільш ефективним є застосування нульової ставки до основних послуг медичного характеру, як це реалізовано, наприклад, у податковому законодавстві **Австралії**, **Нігерії** (деякі медичні товари) і **Великобританії** (надання медичної допомоги інвалідам) [170, с.273].

В Данії згідно із Законом «Про податок на додану вартість» (*Danish VAT Act*) стаціонарне лікування та медичним практика, у т.ч. хіропрактика (вид мануальної терапії), фізіотерапія та «інша медико-санітарна» допомога, разом із лікуванням зубів та іншим стоматологічним лікуванням звільняються від ПДВ. Але для звільнення від ПДВ повинні виконуватися певні умови, а саме:

1) якщо лікування проводиться легалізованим медичним робітником та уповноваженою особою, про яку іде мова, то це відноситься до звільнення від ПДВ;

2) якщо лікування створює право на відшкодування витрат згідно з Датським Національним Медичним Страхуванням, то ПДВ не обкладається;

Національна Комісія по Охороні Здоров'я повинна розглянути питання

попадає лікування чи ні в сферу «охорони здоров'я», тобто розглянути супроводжуюче направлення пацієнта від доктора чи лікарні [234].

Для країн Євросоюзу у 2006 р. характерно збереження знижених ставок ПДВ. Всі країни-члени ЄС, за винятком Данії, користуються правом застосування однієї зниженої ставки ПДВ 5%-15%, а **Греція, Іспанія, Франція, Ірландія, Італія, Люксембург та Польща** використовують наднизьку ставку даного податку – меншу 5%. Перелік товарів та послуг, до яких дозволено застосовувати знижену ставку ПДВ наведено у додатку Н до Шостої Директиви Ради 77/388/ЄЕС. Товари і послуги, перераховані у зазначеному додатку, належать до категорії товарів першої необхідності та послуг соціального значення [127] (табл. А.1., додаток А).

На сьогодні, базовим документом, що регулює оподаткування ПДВ (VAT) в ЄС є Директива Ради Європейського Союзу №2006/112 від 28 листопада 2006 року «Про спільну систему податку на додану вартість» (в ред. Директиви Ради ЄС 2009/69/ЄС від 25 червня 2009 р.), що діє з 1 січня 2007 року та була прийнята для заміни діючого інтеграційного законодавства в сфері регулювання ПДВ (зокрема Шостої директиви Ради ЄС [264]) без внесення в неї істотних змін. Так, ще Шостою директивою ЄС [264] було передбачено можливість встановлення трьох зменшених ставок, дві з яких (*Reduced rate Super Reduced rate*) можуть застосовуватися виключно до товарів першої необхідності, перелік яких визначено у Директиві, а Третя (*Parking-rate* не менше 12%) – для тих товарів, які в Директиві не згадуються, але традиційно мали такі пільги. Такий підхід не спотворює дії ПДВ і вважається найбільш обґрунтованим [170, с. 271].

Так, у країнах Євросоюзу дозволено застосовувати знижену ставку ПДВ при оподаткуванні наступних категорій соціально-важливих товарів та послуг соціального значення [113]:

- поставка публічними поштовими службами товарів і послуг;
- лікарське й медичне обслуговування, що здійснюється установами публічного права;
- поставка людських органів, крові й молока;
- послуги зубних техніків;
- послуги, що поставляють незалежними об'єднаннями осіб, діяльність яких звільнена від оподаткування або не підпадає під дію ПДВ;
- поставка послуг і товарів, безпосередньо пов'язаних із соціальним

забезпеченням і соціальною допомогою;

поставка послуг і товарів, безпосередньо пов'язаних із захистом дітей і молоді, благодійними організаціями;

освіта дітей і молоді, середня, вища, професійно-технічна освіта й підвищення кваліфікації освітніми установами;

приватне навчання, включаючи середню й вищу освіту;

деякі види забезпечення персоналом, що здійснюються релігійними й філософськими установами з метою соціальної й духовної допомоги;

поставка послуг і товарів неприбутковими організаціями;

послуги, пов'язані зі спортом і фізичним вихованням;

поставка послуг і пов'язаних з ними товарів у сфері культури;

поставка транспортних послуг хворим і травмованим особам;

діяльність публічних некомерційних радіо й телекомпаній.

Якщо робити висновки по податковим пільгам, які мають місце у зарубіжних країнах щодо підтримки малозабезпечених верств населення, то можна сказати, що основними їх видами є: звільнення від оподаткування або застосування зменшених ставок ПДВ до освіти, охорони здоров'я, продуктів першої необхідності, транспорту загального користування, електроенергії, засобів масової інформації (книги, газети, журнали), дитячого одягу та взуття.

Проте тенденції змін в оподаткуванні у 2010-2011 рр. свідчать про переміщення фіскальних акцентів в бік оподаткування окремих напрямків споживання. Опинившись в складному фінансовому стані, в період кризи багато розвинутих країн світу почали активно використовувати фіскальну роль податків, намагаючись збільшити податкові надходження держави. Саме тому в умовах кризи підходи до податкового регулювання в англосаксонських економіках зазнали суттєвих змін. Для 2010-2011 рр. характерно підвищення ставок непрямих податків (табл.1.12).

В рамках зниження дефіциту бюджету та державного боргу **Великобританія** збільшила ставку ПДВ з 17,5% до 20%.

Активувати фіскальну функцію податків довелося й іншим найбільш постраждалим від кризи країнам ЄС, включаючи **Грецію та Португалію**. Органами правління Греції в травні 2010 р. було заплановано підвищення ставки ПДВ з 21% до 23% [134]. В Португалії, яка останньою країною-членом ЄС, ставка ПДВ в 2011 р. збільшилася з 21% до 23%.

Таблиця 1.12

Ставки ПДВ у 2011 р. [255]

Країна	Готельний сектор	Продукти харчування	Оренда автомобіля	Паливо	Таксі	Транспорт загального користування	Плата за навчання	Торгова виставка	Курси підвищення кваліфікації
Австрія	10	10	20	20	10	10	20	20	20
Бельгія	6	12	21	21	6	6	21	21	21
Болгарія	-	-	-	20	-	-	-	20	-
Канада	7/6,5	-	-	-	-	-	-	7	-
Хорватія	-	-	-	-	-	-	-	22	-
Кіпр	5	8	15	15	15/5	15	15	15	15
Чехія	10	-	20	20	20/10	20/10	20	20	20
Данія	25	25	-	25	25/0	25/0	25	25	25
Естонія	9	20	20	20	20	20	20	20	20
Фінляндія	9	-	23	23	9	9	23	23	23
Франція	5,5	5,5	-	19,6	-	-	19,6	19,6	19,6
Німеччина	7	19	19	19	19/7	19/7	19	19	19
Греція	-	-	-	-	-	-	23	23	23
Угорщина	18	-	25	25	-	25	25	25	25
Ісландія	7	-	-	25,5	-	0	25,5	25,5	25,5/0
Ірландія	-	-	-	21	0	21	21	21	21
Італія	10	-	20	-	-	-	20	20	20
Корея	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Латвія	10	-	22	22	10	10	22	22	22
Ліхтенштейн	4,5	8	8	8	8	8	8	8	8
Литва	21	-	-	21	-	21	21	21	21
Люксембург	3	3	15	15	3	3	15	15	15
Мальта	5	18	18	18	18/0	18/0	18	18	18
Монако	5,5	5,5	-	19,6	-	-	19,6	19,6	19,6
Нідерланди	6	-	19	19	6	6	19	19	19
Норвегія	14	-	-	25	0	0	25	25	0
Польща	-	-	22	-	8	8	23	23	23
Португалія	-	-	-	23	-	-	23	23	23
Румунія	-	-	-	24	-	-	-	24	24
Словаччина	-	-	-	-	-	-	20	20	20
Словенія	-	-	-	-	-	-	20	20	20
Іспанія	8	8	18	18	8	8	18	18	18
Швеція	12	25	25	25	6	6	25	25	25
Швейцарія	4,5	8	8	8	8	8	8	8	8
Великобританія	20	20	20	20	0	0	20	20	20

Польща підвищила стандартну ставку ПДВ з 22% до 23%. **Латвія** до 22%, **Румунія** до 24%.

В умовах розвинутої ринкової економіки формування витрат бюджетної системи відповідно до вимог досягнення прогресу в соціально-економічному розвитку (при встановлених рамках експансії фіску), як правило, не викликає нарікань. Кожна високо розвинута країна використовує традиційні для себе, апробований на ефективність часом, пакет соціальних та економічних програм,

який не підлягає радикальним змінам на короткострокових проміжках часу. Більш складною задачею для цих країн є ефективне використання фіскально-регуляторного потенціалу оподаткування. Органи правління цих держав ініціюють проведення нових податкових реформ, намагаючись відшукати ті параметри оподаткування, які забезпечать максимальний обсяг податкових надходжень до бюджету за мінімального негативного впливу на процеси відтворення.

Разом з тим на етапі виходу з кризи навіть з урахуванням проблем в державних фінансах зловживати однією лише фіскальною функцією податків, не створюючи при цьому податкові стимули для посткризового зростання національних економік дуже небезпечно [134].

В проаналізованих європейських країнах непрямі податки мають досить вагоме значення, та використовуються для подолання важливих макроекономічних проблем – вирівнювання рівня життя населення, зменшення бідності, підвищення соціальних стандартів життя.

Завдяки вдалому використанню інструментів податкового регулювання, а саме локальних (податкових пільг, диференціації ставок податку, визначенню складу платників податків), урядам цих країн вдалося вплинути на цінову політику щодо товарів широкого вжитку та деяких послуг, що підлягають оподаткуванню непрямими податками. Та відповідно згладити регресивний вплив непрямих податків на доходи малозабезпечених верств населення та підвищити соціальну справедливість таких податків.

Отже, регулююча функція, що закладена в податки, дозволяє розкрити їх потенціал.

1.2. Формування людського капіталу та податкова політика

1.2.1. Інструменти податкової підтримки сімей з дітьми, молодих сімей

Важливою складовою податкового регулювання соціальних процесів є податкова підтримка молодих сімей та сімей з дітьми. Це обумовлено тим, що для молоді в основному характерний низький рівень доходів, недостатній досвід роботи, що негативно позначається на розмірі заробітної плати цієї групи населення. Проблеми виникають і з працевлаштуванням, що зумовлено

недостатнім досвідом роботи. Крім того, низькі доходи молоді роблять для неї недоступними якісні соціально значимі товари внаслідок їх дороговизни.

Зважаючи на все зростаючу тенденцію в світовій економіці щодо поширення рис так званої соціально-орієнтованої економіки, найбільш нагальними серед напрямків податкової підтримки молодих сімей та сімей з дітьми виявляються вирішення проблеми житлозабезпечення та стимулювання розвитку людського капіталу.

Питання житлозабезпечення є одним з найгостріших для суспільства, адже потреба у житлі перебуває на найнижчій сходинці загальновідомої піраміди А. Маслоу і є однією з першочергових потреб людини, а тому його наявність та стан визначає найнижчий рівень добробуту людини та, відповідно, і рівень її життя. «Квартирне питання» є одним з вирішальних факторів при плануванні сім'ї. Тому особливо гострою ця проблема є для молоді, яка ще не має ні відповідного рівня доходів для будівництва чи придбання житла, ні місця роботи, яке б забезпечило отримання необхідних прибутків.

Аналіз даних щодо витрат на житло в країнах Європейського Союзу свідчить про суттєве їх коливання. Так, найбільш доступним виявилось житло для мешканців **Мальти, Кіпру, Люксембургу та Ірландії**. Для громадян **Данії, Німеччини, Нідерландів та Греції** житло виявляється найдорожчим серед країн членів ЄС (додаток Б, табл. Б 1). Для мешканців **США** у 2008 р. орендоване житло обходилося у 46,1% від загального доходу (протягом 2005-2007 рр. - не менше 45%) [238], а для власників – близько 25% (у 2008 р., з урахуванням іпотечних платежів) [239].

Якщо порівняти вартість придбання 1 м² житла³, то, за даними Global Property Guide [277], серед європейських країн найдорожчою вона є у **Монако**, найдешевшою – в **Молдові** (рис. 1.1⁴). За даними того ж джерела [277] в розглянутих країнах суттєвою є й вартість оренди житла, яка є максимальною у Великій Британії, мінімальною – у Болгарії (рис. 1.2⁵). Інформація про вартість житла та розмір орендної плати в інших країнах світу наведені в додатку Б, табл. Б 2.

³ Дані базуються на середній вартості житла площею 120 м², розташованому в центрі найважливіших міст кожної з країн.

⁴ Побудовано автором за даними Global Property Guide [267].

⁵ Побудовано автором за даними Global Property Guide [267].

Враховуючи достатньо високу вартість житла, необхідним є впровадження різних заходів державного регулювання, що забезпечують його доступність, задля недопущення погіршення рівня життя населення. Особливо актуальним, як було зазначено раніше, це є для молодих сімей та сімей з дітьми. В арсеналі таких заходів, що застосовуються зарубіжними країнами, особливий інтерес становить іпотечне кредитування, що має суттєвий регулятивний потенціал у вирішенні зазначеної проблематики. Загальна інформація щодо цього інструменту державного регулювання наведена в додатку Б, табл. Б 3.

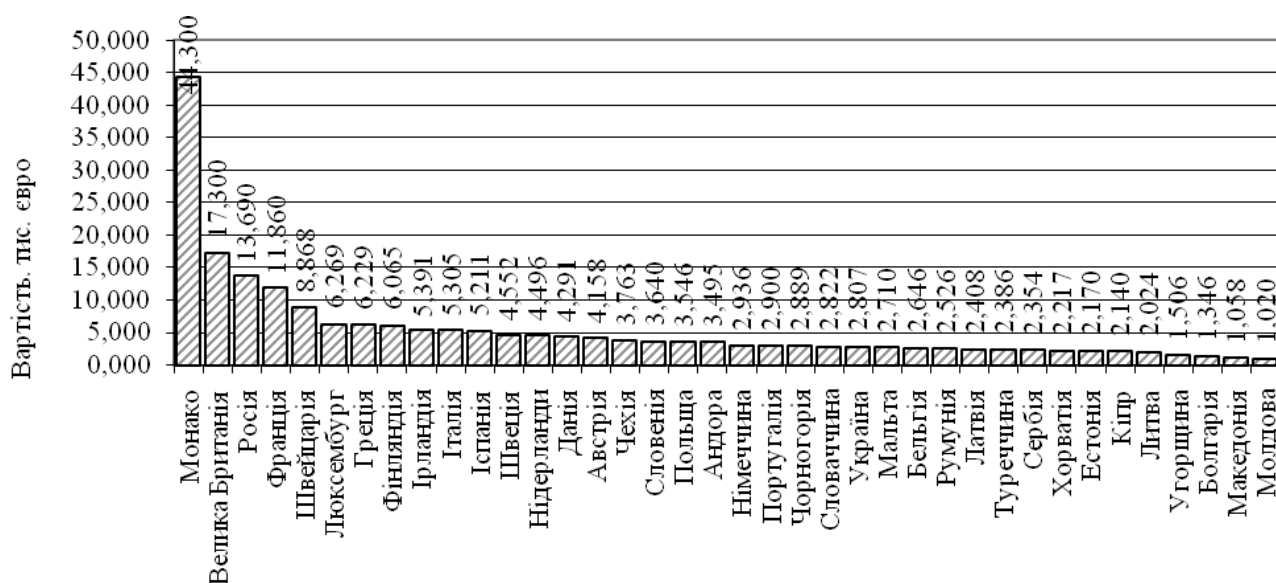

Рис. 1.1. Вартість придбання 1 м² житла в країнах Європи у 2010

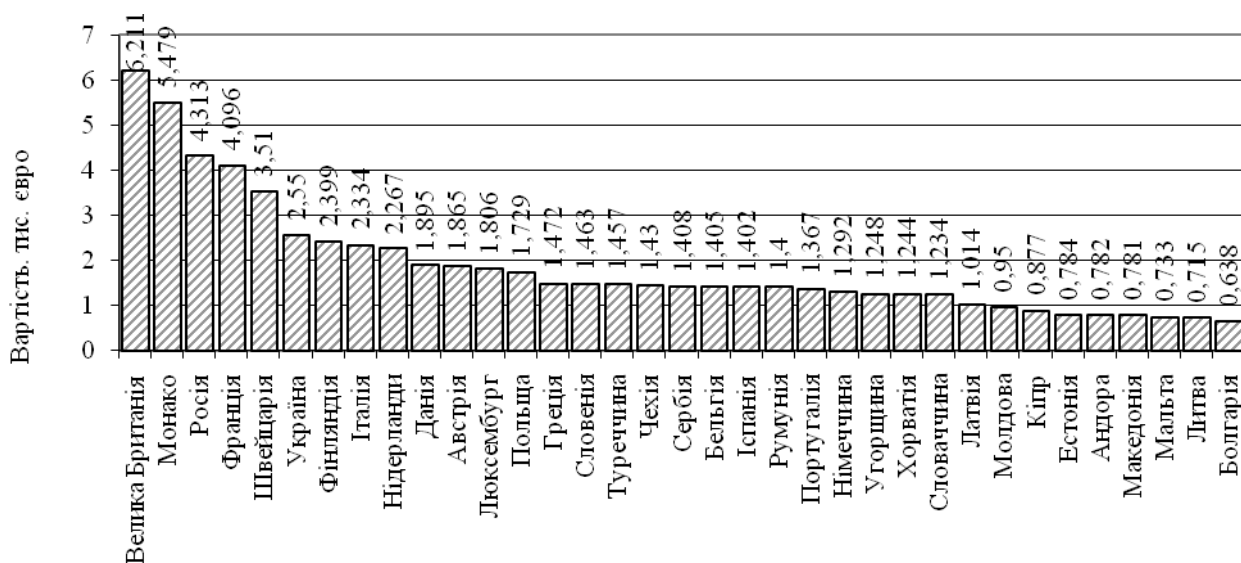

Рис. 1.2. Вартість місячної оренди житла (площа 120 м²) в країнах Європи, у 2010 р.

В контексті податкової підтримки молодих сімей становлять інтерес податкові аспекти іпотечного кредитування, що застосовуються зарубіжними країнами, причому частина з наведених далі інструментів є доступною виключно для зазначеної категорії населення (як, наприклад, податкова знижка з індивідуального прибуткового податку в **Болгарії**), частина – для всіх без виключення осіб (додаток Б, табл. Б 4). Найбільш поширеним в зарубіжних країнах інструментом податкового регулювання, що стимулює іпотечне кредитування, є податкова знижка. Вона широко застосовується в **Греції, Індії, Ірландії, Нідерландах, Російській Федерації, США, Чехії** тощо. Кожна з наведених країн має свої умови надання відповідної податкової пільги. Серед інших видів інструментів податкового стимулювання іпотечного кредитування можна назвати податковий кредит та звільнення від податку на заощадження, які застосовуються в Греції [278].

Наведена інформація щодо податкових аспектів іпотечного кредитування (див. додаток Б, табл. Б 4) дозволяє стверджувати, що механізм іпотечного кредитування, що застосовується зарубіжними країнами, має подібні риси з українською практикою податкового регулювання іпотечного кредитування. В той же час, у розглянутих країнах максимальна сума податкової знижки або не обмежена, або обмежується досить значними розмірами. З цього погляду українська межа розміру відповідного вирахування є досить малою та не відповідає світовим стандартам. Так, згідно Податкового кодексу України [10, ст. 166, 175] (а до 1 січня 2011 р. – Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43, ст. 5, 10]) сума податкової знижки (в редакції зазначеного закону – податкового кредиту) не може перевищувати суми оподаткованого доходу, одержаного як заробітна плата; податкова знижка включає лише частину суми відсотків за іпотечним житловим кредитом (повертають лише суму податку, сплачену із суми відсотків за іпотекою); податкова знижка включає тільки суми, сплачені протягом звітного податкового року. Якщо платник не скористався цим правом, воно не переноситься на наступні роки.

Зазначене свідчить про суттєве обмеження регулюючого потенціалу іпотечного кредитування в Україні встановленими законодавчими обмеженнями, що ускладнює вирішення проблеми житлозабезпечення на теренах нашої країни.

Вирішенню проблеми житлозабезпечення сприяють й інші заходи податкового регулювання, не пов'язані з іпотечним кредитуванням. Так, в

Греції сума індивідуального прибуткового податку зменшується на 20% річної орендної плати за основне місце проживання платника податку та його сім'ї. Право на цю пільгу не мають особи, які отримують житлові субсидії [274].

В **Естонії** фізичні особи резиденти мають право зменшити отримуваний протягом податкового періоду оподатковуваний дохід на суму відсотків, сплачених за цей же період на користь кредитних установ у зв'язку з отриманням кредиту на придбання будинку або квартири для себе. На тих же умовах платник податку має право зменшити оподатковуваний дохід на суму відсотків, сплачених за кредит на придбання земельної ділянки для будівництва будинку [274].

Схожа пільга діє в **Литві**: база індивідуального прибуткового податку резидентів зменшується на суму відсотків за кредит, отриманий до 1 січня 2009 р., сплачений на користь банків або інших кредитних установ, у зв'язку з будівництвом або придбанням одного житла [282].

Серед інших заходів податкового стимулювання житлозабезпечення в **США** застосовується пільга у вигляді звільнення від оподаткування доходів фізичних осіб, отриманих від продажу нерухомості (в межах 250 тис. дол. (або 500 тис. дол. для подружжя, яке подає спільну звітність до податкових органів)), якщо власник використовує відповідне помешкання як основне місце проживання протягом двох з п'яти років до дати продажу [236].

В **Швеції** власники нового житла звільняються на п'ять років від сплати податку на нерухомість, а наступні п'ять років сплачують його в половинному розмірі [283].

В сусідній **Білорусії** платники податку з доходів фізичних осіб можуть зменшити податкову базу на майнове податкове вирахування, в сумі:

фактично здійснених платником та членами його сім'ї ((чоловіком (дружиною), їх неодружених на момент здійснення витрат дітьми та іншими особами, визнаними в судовому порядку членами сім'ї платника), які перебувають на обліку осіб, що потребують поліпшення житлових умов, витрат на нове будівництво або придбання на території республіки Білорусь індивідуального житлового будинку або квартири, а також на погашення кредитів банків Республіки Білорусь, позик, отриманих від білоруських організацій та (або) білоруських індивідуальних підприємців (включаючи відсотки за ними, за винятком відсотків за простроченими кредитами та позиками, простроченими відсотками за ними), фактично витрачених ним на

нове будівництво або придбання на території **Республіки Білорусь** індивідуального будинку або квартири;

фактично здійснених платником та документально підтверджених витрат, пов'язаних з придбанням та (або) платним відчуженням майна на таких же умовах [3].

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що в зарубіжних країнах застосовуються достатньо широке коло інструментів податкового регулювання житлозабезпечення. В основному вони передбачають зменшення податкової бази індивідуального прибуткового податку. Тим самим фізичним особам надається можливість посилення самостійної відповідальності за свій добробут, що відповідає принципам соціально орієнтованої економіки.

Враховуючи сказане, а також зважаючи на те, що за даними ООН за наслідками 2010 р. Україна займає 69 місце серед 169 країн світу за індексом людського розвитку⁶ [240] (причому розглянуті країни займають ліпші місця в рейтингу), практика вітчизняного податкового регулювання житлозабезпечення населення, зокрема молодих сімей та сімей з дітьми, має бути переглянута, вдосконалена та розширена за рахунок заходів, що успішно провадяться іншими країнами, звісно з урахуванням специфіки національного соціально-економічного розвитку України та пристосуванням до реалій економіки нашої держави.

Наступною складовою податкової підтримки молодих сімей та сімей з дітьми можна назвати необхідність стимулювання розвитку людського капіталу, основними складовими якого є капітал освіти, капітал професійного досвіду та капітал здоров'я [135].

Розвиток людського капіталу, одними з основних складових якого є освіта та професійний досвід, в свою чергу, сприяє вдосконаленню здібностей людини у певній сфері, що врешті забезпечує зростання продуктивності праці, і об'єктивно зумовлює збільшення заробітної плати. В результаті поліпшується рівень життя людини.

Серед заходів податкового стимулювання розвитку капіталу освіти найбільш широко застосовуються податковий кредит та податкова знижка з

⁶ Індекс людського розвитку являє собою інтегральний показник, який включає такі складові як очікувану тривалість життя при народженні, грамотність населення та охоплення його навчанням, а також ВВП на одну особу (за паритетом валют) [277], а отже надає певне уявлення про рівень життя населення.

індивідуального прибуткового податку, а також звільнення від ПДВ операцій з надання освітніх послуг (додаток Б, табл. Б 5).

Деякі з наведених податкових пільг мають деякі спільні риси з українською податковою знижкою з податку на доходи фізичних осіб щодо витрат на навчання. Однак слід враховувати й суттєвий регулюючий потенціал механізму аналогічної пільги й інших інструментів податкового стимулювання навчання, що застосовуються зарубіжними країнами. Зокрема, становлять інтерес стимули у вигляді пільг на житло, що використовується під час навчання. Більш того, відповідні пільги в певному ступені сприяють й вирішенню проблеми житлозабезпечення, а отже є потужними механізмами поліпшення рівня життя населення і, зокрема, податкової підтримки молодих сімей та сімей з дітьми.

Серед заходів податкової підтримки молодих сімей та сімей з дітьми слід назвати й різні види податкових знижок, які зменшують податкову базу індивідуального прибуткового податку. Вони є своєрідними аналогами української податкової соціальної пільги, яка встановлюється на рівні 100 або 150% (залежно від конкретних обставин) прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законодавством на 1 січня звітного року, - у розрахунку на кожну дитину [10, ст. 169]. В країнах ЄС поширені й інші види податкових пільг, що мають на меті підтримку дитинства та батьківства (додаток Б, табл. Б 6). Серед них домінують податкові кредити та податкові знижки з індивідуального прибуткового податку, яку сприяють обмеженню податкового навантаження на доходи зазначеної категорії осіб.

Розглянуті в підрозділі інструменти податкового регулювання, що застосовуються з метою податкової підтримки молодих сімей та сімей з дітьми становлять інтерес для української податкової політики. Це пояснюється тим, що, як видно з результатів проведеного дослідження, арсенал заходів вітчизняного податкового регулювання досить обмежений. Причому це є обмеження не лише за кількістю, але й за якістю. Мається на увазі суттєве обмеження точок впливу (більш дрібних цілей податкового регулювання в контексті підтримки молодих сімей та сімей з дітьми) інструментів податкової політики України. Відтак, досить корисним є не лише вивчення, але й розумне запозичення зарубіжного досвіду податкового регулювання зазначеної сфери. Зокрема, нагальним виявляється необхідність и перегляду заходів, які мають на

меті вирішення проблеми житлозабезпечення, зокрема надання права на включення до податкової знижки не лише частини суми відсотків за іпотекою, але й інших видів кредитів, що використовуються на придбання або будівництво житла. Потребує перегляду й система податкових пільг, які забезпечують розвиток капіталу освіти як складової людського капіталу, а також пільги, що сприяють обмеженню податкового навантаження на доходи молодих сімей та сімей з дітьми (в проведеному дослідженні вони кваліфіковані як пільги, що забезпечують підтримку дитинства та батьківства).

1.2.2. Охорона здоров'я та податкова політика

Людський капітал – основа стійкого розвитку будь-якого сучасного суспільства, а охорона здоров'я відіграє провідну роль в процесі його росту [198]. Значення здоров'я людини визнають у світі настільки важливим, що цей показник першим входить до індексу людського розвитку – універсального показника рівня суспільного розвитку тієї чи іншої країни. Тому охорона здоров'я громадян є однією з найважливіших функцій сучасної держави.

Охорона здоров'я – система заходів, спрямованих на забезпечення збереження і розвитку фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя [17].

Завдяки охороні здоров'я здійснюється всестороннє забезпечення населення своєчасною і високоякісною медичною допомогою, доступними медичними товарами та лікарськими засобами.

Аналіз ефективності діяльності сфери охорони здоров'я в країнах світу здійснюється відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та споріднених проблем десятого перегляду (МКХ-10), що рекомендована Всесвітньою організацією охорони здоров'я [95]. В процесі аналізу використовуються наступні показники:

1. Середня очікувана тривалість життя при народженні. Величина середньої очікуваної тривалості життя показує, у якому віці в середньому вмиратимуть люди, що народилися на момент розрахунку, якщо протягом їхнього подальшого життя рівень смертності в будь-якому віці залишиться таким самим, як і на момент розрахунку.

2. Показники смертності. Рівень материнської смертності та смертності новонароджених є одними із найважливіших показників стану репродуктивного здоров'я та складовими загальної смертності населення.

3. Показники захворюваності населення.

4. Показники забезпеченості населення закладами охорони здоров'я та медичними кадрами. Включають забезпеченість населення лікарняними, санітарно-курортними і оздоровчими закладами, лікарями всіх спеціальностей та середнім медичним персоналом у розрахунку на 10 000 населення.

5. Показники видатків та фінансування сфери охорони здоров'я.

Інтегральним показником стану здоров'я населення та ефективності державної політики у сфері охорони здоров'я є середня очікувана тривалість життя. На жаль, в 2010 році Україна потрапила в дев'ятку країн, де очікувана тривалість життя нижча показників 1970-х років. Шість із них – країни Африки на південь від Сахари. Ще три – Білорусь, Україна та Росія, констатують в ООН. Про це йдеться в оприлюдненій доповіді Програми розвитку ООН «Реальне багатство народів: шляхи розвитку людини» [192].

Порівняльний аналіз середньої очікуваної тривалості життя населення країн світу подано в табл. 1.13. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, середня очікувана тривалість життя при народженні в 2010 році в Україні становить 68,27 років і є нижчою від середнього значення для країн **Європи та Середньої Азії**, вищою, ніж у **Росії**, але значно нижчою від відповідного середнього значення для **ЄС і країн ОЕСР з високими доходами**.

До того ж, очікувана тривалість життя в Україні, порівняно з іншими країнами, значно коротша для чоловіків: наприклад, різниця між очікуваною тривалістю життя чоловіків і жінок в Україні майже вдвічі більша від тієї, яка спостерігається в країнах ОЕСР з високим рівнем доходів. Народжуваність дітей у 2010 році зменшилася порівняно з 2009 роком з 11,1 до 10,8 живонароджених у розрахунку на 1000 жителів.

Враховуючи, що показник середньої очікуваної тривалості життя є складовою індексу людського розвитку, його зменшення є одним з чинників низького рейтингу України за цим важливим критерієм. В складеному ООН світовому рейтингу людського розвитку, до якого увійшли 169 країн, Україна посіла 69-е місце, на одну сходинку випередивши Іран [192].

Таблиця 1.13

Порівняння середньої тривалості життя при народженні в Україні та інших країнах світу [92, 95]

Країна/ регіон	Середня очікувана тривалість життя при народженні		
	загалом	чоловіки	жінки
Російська Федерація	67,88	61,83	74,16
Україна	68,27	62,51	74,28
ЄСА*	70,9	67,0	74,9
ЄС**	76,8	73,5	80,2
Країни ОЕСР з високим рівнем доходів***	79,2	76,4	82,0

Країни ЄСА*: Узбекистан, Білорусь, Хорватія, Казахстан, Азербайджан, Литва, Чеська Республіка, Румунія, Болгарія, Словенія, Киргизька Республіка, Вірменія, Таджикистан, Естонія, Сербія і Чорногорія, Туреччина, Російська Федерація, Латвія, Словацька Республіка, Польща, Боснія і Герцеговина, Албанія, Грузія, Україна і Угорщина.

Країни ЄС**: Ірландія, Кіпр, Бельгія, Іспанія, Люксембург, Австрія, Італія, Об'єднане Королівство, Фінляндія, Мальта, Данія, Португалія, Швеція, Франція, Нідерланди, Греція, Німеччина, Литва, Чеська Республіка, Румунія, Болгарія, Словенія, Естонія, Латвія, Словацька Республіка, Польща, і Угорщина.

Країни ОЕСР з високим рівнем доходів***: Сполучені Штати, Ірландія, Бельгія, Ісландія, Іспанія, Люксембург, Японія, Австрія, Швейцарія, Канада, Нова Зеландія, Італія, Об'єднане Королівство, Фінляндія, Норвегія, Данія, Португалія, Республіка Корея, Австралія, Швеція, Франція, Нідерланди, Греція і Німеччина.

Як видно з табл. 1.14, протягом останніх років показники смертності немовлят, дітей і матерів хоча і поліпшилися, вони все ще у 2-3 рази вищі, ніж у країнах ЄС. Водночас, вказані показники для України кращі, ніж відповідні для Росії та середні показники для країн ЄСА.

Таблиця 1.14

Показники смертності населення України в порівнянні з іншими країнами світу [92, 95]

Країна / регіон	Коефіцієнт смертності немовлят(на 1000 живих народжень)	Коефіцієнт дитячої смертності (на 1000 дітей)	Коефіцієнт материнської смертності (на 100000 живих народжень)
Російська Федерація	16,8	20,6	67
Україна	10,0	13,0	35,0
ЄСА*	25,4	30,3	45,9
ЄС**	5,7	6,7	16,3
Країни ОЕСР з високим рівнем доходів***	4,4	5,0	9,5

В Україні частка державних витрат у загальних витратах на охорону здоров'я в 90-х роках ХХ століття досягала 66%, а за останнє десятиліття коливалася від 47,4 до 58,4%.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я в 2007 році загальні державні витрати на охорону здоров'я у світі в цілому склали 15,4% до загальних витрат бюджету (в Україні – 9,2%, в **країнах Африканського регіону** – 9,6%, в **країнах Американського регіону** – 17,1%). Як бачимо, рівень фінансування видатків на охорону здоров'я з бюджету в Україні є недостатнім у світовому порівнянні і має тенденцію до зниження.

Державні витрати на охорону здоров'я в Україні у структурі ВВП в 2011 році складають 3,2%. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я неможливо очікувати ефективної роботи системи охорони здоров'я, якщо витрати на неї складають менше 5% від ВВП. Це підтверджує неможливість успішного виконання в Україні вищезгаданих завдань щодо охорони здоров'я тільки за рахунок бюджетного фінансування.

Реформування системи охорони здоров'я в Україні головним чином пов'язане з вирішенням завдань його ресурсного забезпечення. В більшості країн використовуються всі можливі механізми збору коштів для фінансування охорони здоров'я. Серед них виділяють [145]:

- оподаткування;
- соціальне медичне страхування;
- добровільне (приватне) медичне страхування;
- оплата готівкою;
- інші методи, зокрема внески організацій-донорів, пожертвування.

Механізми збору коштів поділяють на дві категорії: державні та приватні. Державні механізми збору коштів (через податки і внески соціального страхування) встановлюються законом і є обов'язковими.

Соціальне медичне страхування носить обов'язковий характер для всього населення або окремої його частини. Внески соціального медичного страхування відділені від інших обов'язкових податків і зборів.

Збором внесків соціального медичного страхування можуть займатися окремі фонди, асоціації фондів, центральний фонд, місцеві філіали. Частину внеску як правило виплачує роботодавець, іншу – найманий робітник. Частка роботодавця і робітника може суттєво відрізнятись. Страхове покриття непрацюючим чи матеріально залежним особам здійснюють опікуни, держава

чи певні органи, як то пенсійний фонд чи фонд страхування по безробіттю. Для осіб, які не охоплені соціальним медичним страхуванням, передбачена можливість добровільного членства [145]. На жаль, економічне та фіскальне становище в багатьох із цих країн абсолютно не пристосоване до такого страхування через високий рівень тіньової економіки і високий рівень безробіття. Тому, щоб отримати достатні кошти, держава як і раніше використовує податки.

Добровільне медичне страхування набувається і оплачується на розсуд індивіда або роботодавця, який діє від його імені. Цей вид страхування може надаватися державними або недержавними комерційними чи некомерційними організаціями. Приватне медичне страхування може бути [145]: замісним; доповнюючим; додатковим.

Замісне медичне страхування є єдиною формою страхового покриття індивідууму. Доповнююче медичне страхування – повне або часткове покриття витрат та послуг, які не оплачуються або не повністю оплачуються державною системою охорони здоров'я. Додаткове медичне страхування слугує розширенню споживчого вибору і прискоренню доступу до лікування.

В багатьох країнах реалізується практика покриття хворими частини витрат на лікування. Платежі готівкою покривають частину вартості послуг, які переважно оплачуються з фондів державного або приватного страхування. Вони також беруться за послуги, які повністю виключено з державного або приватного страхування. У деяких країнах хворим доводиться оплачувати готівкою послуги, які, в принципі, повністю повинні оплачуватися за рахунок держави, тобто мають місце неофіційні платежі [145].

Внески організацій-донорів в якості джерела доходів систем охорони здоров'я мають вирішальну роль для деяких країн, що розвиваються. Проте, для багатьох країн цей показник становить незначну частку сумарних витрат на охорону здоров'я. Проекти з надання донорської допомоги розробляються незалежно та обговорюються між національною владою та організаціями-донорами [145].

У всіх **країнах ЄС** для фінансування охорони здоров'я застосовується відразу декілька механізмів. Більшість країн з високим рівнем доходів в основному фінансують систему охорони здоров'я або за рахунок загального оподаткування, або за рахунок внесків у систему обов'язкового медичного страхування. Істотною зміною з початку 1990-х років є відхід від фінансування

через податки в бік внесків соціального страхування як основного механізму збору коштів у багатьох «нових» країнах ЄС Центральної та Східної Європи. У країнах з низьким рівнем доходів фінансування здійснюється переважно через оплату готівкою.

Країни ЄС можна розбити на три чітко виражені групи (табл. 1.15). Найбільш велику групу складають країни, де охорона здоров'я фінансується головним чином із внесків соціального страхування (**Австрія, Бельгія, Угорщина, Німеччина, Литва, Люксембург, Нідерланди, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Франція, Чехія і Естонія**). У другу групу входять країни, де охорона здоров'я фінансується передусім з податків (**Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Португалія, Фінляндія та Швеція**). У третю групу входять країни, які все ще значною мірою спираються на прямі платежі населення (**Болгарія, Греція та Латвія**).

Державне фінансування охорони здоров'я переважає у всіх країнах ЄС. У тих країнах ЄС, де охорона здоров'я фінансується головним чином із центральних податків (Ірландія, Португалія), відомство, що збирає податки, передає зібрані кошти в Міністерство фінансів, яке, в свою чергу, переводить кошти Міністерству охорони здоров'я.

Там, де основним джерелом фінансування є місцеві податки (Данія, Іспанія, Італія, Фінляндія та Швеція), центральний уряд виділяє місцевим органам влади або місцевим органам охорони здоров'я субсидії, що компенсують різницю в обсязі коштів, що збираються в різних регіонах [145].

В умовах постійного зростання витрат на охорону здоров'я і неможливості збільшувати податки, виникає необхідність шукати «нові» джерела фінансування або вдосконалювати існуючі механізми збору коштів.

Ефективна система охорони здоров'я полягає в збалансованому розвитку державної, приватної та страхової медицини. Державно-приватне партнерство в сфері охорони здоров'я полягає в залученні приватних інвестицій у державний сектор охорони здоров'я, необхідних для реалізації інвестиційних проектів. В розвинених країнах близько третини проектів, що реалізуються в рамках державно-приватного партнерства стосуються саме сфери охорони здоров'я.

Саме неефективністю державної системи охорони здоров'я України зумовлена необхідність проведення відповідних реформ в сфері охорони здоров'я, що виявляються, перш за все, в становленні та розвитку господарської діяльності в цій соціально орієнтованій сфері [130].

Фінансування охорони здоров'я в країнах ЄС [197]

Країни	Витрати на охорону здоров'я, % від ВВП	Частка державного фінансування в загальних витратах на охорону здоров'я, %		Частка приватного страхування в загальних витратах на охорону здоров'я, %	Частка прямих платежів населення в загальних витратах на охорону здоров'я, %	Частка інших джерел фінансування в загальних витратах на охорону здоров'я, %
		Податки	Соціальне страхування			
Нідерланди	8,9	2,8	62,8	20,1	8,0	6,3
Австрія	10	29,7	46	8,2	16,4	0,3
Бельгія	9,6	6,4	64,5	3,5	24,2	1,4
Німеччина	10,6	10,5	66,7	9,1	13,8	0,0
Франція	10,5	3,4	75,7	12,8	7,4	0,8
Люксембург	8,5	17,6	73,3	1,6	6,4	1,1
Чехія	7	8,3	80,8	0,2	10,4	0,3
Естонія	5	6,0	70,9	0,1	20,7	2,3
Румунія	5,1	13,3	62,0	4,5	19,9	0,3
Словаччина	7,1	7,4	65,0	0,0	20,2	7,3
Словенія	8,7	6,5	68,8	12,7	9,7	2,3
Угорщина	7	10,3	62,4	0,9	25,4	1,0
Литва	6	9,2	58,1	0,4	32,2	0,1
Польща	6	12,9	56,9	0,6	29,5	0,0
Ірландія	7,3	79,9	0,6	6,4	13,0	0,0
Данія	9	82,3	0,0	1,6	14,4	1,7
Фінляндія	7,5	61,1	16,6	2,3	18,0	2,0
Швеція	9	84,9	0,0	0,3	13,9	0,9
Іспанія	7,5	65,2	5,0	4,7	23,7	1,4
Італія	8,8	75,7	0,1	0,9	20,3	3,0
Португалія	10,2	71,9	0,8	3,8	22,3	1,3
Болгарія	8,3	26,8	30,7	0,1	41,6	0,7
Латвія	7,1	9,2	43,4	0,8	46,6	0,0
Греція	7,7	22,6	28,7	2,1	46,5	0,0

Ще в 2005 році на Всеукраїнському форумі керівників закладів, установ та органів управління охорони здоров'я було наголошено на доцільності створення умов для масштабного залучення до фінансування системи охорони здоров'я коштів фізичних та юридичних осіб, що дозволить медичним закладам отримувати додаткові надходження, а державі – зменшити бюджетні витрати на утримання хворих.

В Україні економічні відносини в цій сфері виникають вже в умовах ринку, але не є повноцінно ринковими, а швидше перехідною формою до розвинутого ринку медичних послуг, який є реальністю в провідних країнах. В Україні проблема – в малій привабливості середнього і великого вітчизняного медичного бізнесу для приватних інвесторів. Він достатньо капіталомісткий: у відкриття однієї вузькопрофільної клініки потрібно інвестувати на придбання новітнього обладнання і наймання висококваліфікованих працівників 150 – 200 тис. дол., а великої клініки, за словами бізнесменів, – як мінімум 3 – 5 млн. дол. Період окупності такого підприємства складає від 7 до 10 років [120]. Зазначені дані підтверджують необхідність державної підтримки та стимулювання господарської діяльності в цій сфері. Правова основа такої підтримки передбачена чинним законодавством України (табл. 1.16).

В умовах недостатності бюджетного фінансування та недосконалої практики довгострокового кредитування саме податкове регулювання процесів розвитку охорони здоров'я в Україні набуває надзвичайно актуального значення. Через податкову політику держава забезпечує створення необхідних передумов для структурної перебудови національної економіки, її росту, ефективної реалізації задач соціального розвитку [203].

Надмірні податки у сфері охорони здоров'я заважають розвиткові господарювання, не сприяють приватній ініціативі та збільшують ціни. У цілому це негативно впливає на задоволення потреб населення в медичних послугах, лікарських засобах тощо [130].

В сфері охорони здоров'я термін «ринок» використовується для визначення групи споживачів, об'єднаних за спільною ознакою, і розподілений на кілька взаємопов'язаних ринків: ринок медичних послуг, ринок лікарських препаратів, ринок предметів і послуг в області санітарії та гігієни, ринок нетрадиційних методів лікування і оздоровлення, ринок медичної техніки, ринок медичних технологій, ринок медичного страхування, ринок наукових

медичних ідей, ринок праці медичного персоналу, ринок освітніх послуг у сфері охорони здоров'я [68].

Таблиця 1.16

Правова основа державної підтримки господарської діяльності в сфері охорони здоров'я в Україні

Нормативно-правовий акт	Заходи підтримки та стимулювання господарської діяльності в сфері охорони здоров'я
Конституція України [1]	Ст. 49. «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. ... Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. ... Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності»
Господарський кодекс України [2]	Ст. 16. Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання «Держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: ..., на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів»
Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [17]	Ст. 4. Основні принципи охорони здоров'я «Основними принципами охорони здоров'я в Україні є: ... багатоканальність економіки охорони здоров'я і багатоканальність її фінансування, поєднання державних гарантій з демонополізацією та заохоченням підприємництва і конкуренції;» Ст. 16. Заклади охорони здоров'я «Держава сприяє розвитку закладів охорони здоров'я усіх форм власності. ...» Ст. 17. Господарська діяльність у сфері охорони здоров'я «... Держава підтримує господарську діяльність у сфері охорони здоров'я» Ст. 21. Податкові та інші пільги в сфері охорони здоров'я «Заклади охорони здоров'я, особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в сфері охорони здоров'я, а також суб'єкти господарювання, що виробляють продукцію, необхідну для забезпечення діяльності закладів охорони здоров'я, користуються податковими та іншими пільгами, передбаченими законодавством»
Закон України «Про лікарські засоби» [34]	Ст. 3. Державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів «Державна політика у сфері створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів спрямовується на підтримку наукових досліджень, створення та впровадження нових технологій, а також розвиток виробництва високоефективних та безпечних лікарських засобів, забезпечення потреб населення ліками належної якості та в необхідному асортименті шляхом ведення Державного реєстру лікарських засобів України із забезпеченням публічного доступу до нього осіб, здійснення відповідних загальнодержавних програм, пріоритетного фінансування, надання пільгових кредитів, встановлення податкових пільг тощо»

Державна політика в сфері охорони здоров'я в Україні має бути направлена не лише на вирішення проблем що стосуються розвитку ринку медичних послуг, зокрема вдосконалення організації та фінансування системи закладів охорони здоров'я, але й на регулювання розвитку інших важливих сфер національної економіки, що впливають на ефективність охорони здоров'я, перш за все розвиток фармацевтичної промисловості, медичних технологій, виробництво медичної техніки, вдосконалення страхових відносин у цій сфері, регулювання розвитку ринку медичних кадрів тощо.

Податкове регулювання розвитку сфери охорони здоров'я в усіх його проявах реалізується на практиці шляхом застосування спеціальних інструментів – засобів податкової політики, які можна розділити на дві групи: стимулюючі і підтримуючі [170].

Перша група містить у собі інструменти, застосування яких стимулює платників податків у здійсненні дій, пріоритетних, з точки зору суспільних інтересів. У загальному випадку використання таких інструментів дозволяє знизити податкове навантаження на відповідних суб'єктів оподаткування, зменшуючи тим самим непродуктивне вилучення їх фінансових ресурсів.

Друга група інструментів податкового регулювання – це інструменти компенсаційного характеру. Їх призначення полягає в компенсації негативного впливу на платників податків зовнішніх факторів, або підтримка таких їх дій, які відповідають загальнодержавним інтересам.

При розробці заходів державного податкового стимулювання та підтримки розвитку сфери охорони здоров'я, необхідно враховувати можливі напрямки застосування таких заходів. Адже, серед чинників, що стримують розвиток сфери охорони здоров'я в Україні виділяють не лише не досить сприятливі умови господарювання, а також низький платоспроможний попит населення. В Україні в 2010 році 27% (в 2009 році – 20%) домогосподарств не змогли придбати необхідні медикаменти, оплатити вартість медичних послуг і т.д., в тому числі через дуже високу вартість – приблизно 98% з них.

Таким чином, податкове регулювання розвитку сфери охорони здоров'я в Україні має бути комплексним і направленим на забезпечення:

розширення пропозиції та підвищення якості товарів та послуг необхідних в сфері охорони здоров'я шляхом створення сприятливих умов господарювання на всіх видах ринків, що пов'язані з охороною здоров'я;

розширення попиту на відповідні товари та послуги шляхом стимулювання та підтримки рівня їх споживання.

При розробці податкових важелів впливу на розвиток сфери охорони здоров'я в Україні необхідним є використання зарубіжного досвіду податкового регулювання розвитку цієї сфери.

Доцільно провести порівняльний аналіз зарубіжного досвіду застосування інструментів податкового регулювання, направлених на підтримку і стимулювання господарської діяльності в сфері охорони здоров'я (табл. 1.17).

Таблиця 1.17

Порівняльний аналіз інструментів податкового регулювання, що застосовуються в оподаткуванні прибутку в країнах СНД

Країна	Перелік операцій, робіт і послуг, що підлягають пільговому оподаткуванню	Розмір пільгової податкової ставки
Росія	Організації, які здійснюють медичну діяльність (у тому числі й комерційні) мають право застосовувати податкову ставку 0 % до всієї податкової бази протягом усього податкового періоду при дотриманні умов: - наявність ліцензії на здійснення медичної діяльності; - доходи від здійснення медичної діяльності, що враховуються при визначенні податкової бази за податковий період, становлять не менш 90 % доходів; - у штаті організації, що здійснює медичну діяльність, чисельність медичного персоналу в загальній чисельності працівників працюючих безперервно протягом податкового періоду становить не менш 50 %; - у штаті організації безперервно протягом податкового періоду значаться не менш 15 працівників; - не відбувалися в податковому періоді операції з векселями й фінансовими інструментами термінових угод.	0 % до всієї податкової бази
Білорусь	Прибуток, що обкладається податком зменшується на прибуток організацій від виготовлення протезно-ортопедичних виробів, засобів реабілітації і обслуговування інвалідів.	
Казахстан	Доходи, отримані організаціями які здійснюють діяльність у сфері охорони здоров'я на безоплатній основі.	Звільняються від корпоративного прибуткового податку
Туркменістан	Організації, що здійснюють реабілітацію інвалідів.	Звільнені від сплати податку на прибуток

В табл. 1.18 наведено перелік інструментів податкового регулювання, що застосовуються в майновому оподаткуванні в країнах СНД.

Таблиця 1.18

Порівняльний аналіз інструментів податкового регулювання, що застосовуються в майновому оподаткуванні в країнах СНД

Країна	Розмір основної податкової ставки	Перелік операцій, робіт і послуг, що підлягають пільговому оподаткуванню	Розмір пільгової податкової ставки
Грузія	1 %	1. Майно медичних установ, що використовується для медичної діяльності, крім зайнятої ними землі. 2. Земельні ділянки, що використовуються суспільствами сліпих, глухих і німих; суспільствами розумово відсталих і фізично недорозвинених дітей, суспільствами ветеранів війни, будинками старих і дитячими будинками; центрами адаптації й трудової реабілітації підлітків для здійснення їх основних функцій що утримуються за рахунок бюджету.	Звільняються від сплати податку на майно
Казахстан	1,5 %	Організації здійснюючі діяльність у сфері охорони здоров'я користуються пільговою ставкою податку на майно.	0,1 % від податку на майно
Молдова	0,5 % від бази оподаткування	Нерухоме майно (земля, земельні ділянки) установ охорони здоров'я.	Звільняються від податку на нерухоме майно

Таким чином, в країнах СНД в прибутковому та майновому оподаткуванні використовуються інструменти податкового регулювання направлені на створення сприятливих умов господарювання зокрема в таких

сегментах сфери охорони здоров'я, як ринок медичних послуг та ринок медичної техніки.

На стимулювання розвитку ринку медичних послуг також направлена державна політика **Китаю** в цій сфері. З 2007 року охорона здоров'я в Китаї здійснюється на засадах державно-приватного партнерства. З метою ліквідування монополії державних лікарень в Китаї передбачене стимулювання інвестицій з боку всіх верств суспільства, включаючи приватний сектор медичних послуг.

Метою державної політики Китаю в цій сфері є створення під егідою уряду ринкової системи охорони здоров'я, в якій державний і приватний сектори будуть вести спільну роботу з надання більш якісних медичних послуг населенню [160].

В **Індії** передбачене стимулювання розвитку фармацевтичної промисловості шляхом створення нових технологій у цій сфері. Індія – інноватор, серйозний партнер і конкурент в індустрії біотехнологій на світовому ринку. Сектор біотехнологій Індії має великий вплив на світову промисловість і на поліпшення ситуації у сфері охорони здоров'я і благополуччя в країнах, що розвиваються.

Індійський уряд збільшує фінансування і розширює податкові пільги для стимулювання зростання індустрії біотехнологій. Податкові пільги включають в себе ослаблений контроль за рівнем цін на медикаменти, зняття обмежень на участь іноземного капіталу, субсидії на загальні витрати і податкові канікули на витрати на науково-дослідні роботи [116].

Також в зарубіжних країнах досить широко застосовуються інструменти податкового регулювання направлені на розширення попиту на всіх сегментах ринку в сфері охорони здоров'я шляхом стимулювання та підтримки рівня споживання відповідних товарів та послуг, в тому числі за рахунок стимулювання розвитку страхових відносин в сфері охорони здоров'я.

Одним із найбільш поширених інструментів податкового регулювання, що дозволяють знизити ціну споживання відповідних товарів та послуг в сфері охорони здоров'я, є застосування зниженої ставки податку на додану вартість або звільнення від оподаткування операцій з поставки цих товарів та послуг.

В країнах СНД застосовують інструмент податкового регулювання, що передбачає звільнення від оподаткування ПДВ (табл. 1.19).

Таблиця 1.19

Порівняльний аналіз застосування інструменту податкового регулювання, що передбачає звільнення від оподаткування податком на додану вартість в країнах СНД

Країна	Перелік операцій звільнених від оподаткування
Вірменія	Продаж донорської крові, грудного молока, протезних і ортопедичних приладів, надання медичних послуг (включаючи профілактичні діагностичні заходи), продаж товарів пов'язаних з лікуванням пацієнтів, що перебувають в установах превентивного типу.
Білорусь	Обороти по реалізації: лікарських засобів, медичної техніки, приладів, устаткування, виробів ветеринарного призначення по переліку, затвердженим Указом Президента Республіки Білорусь № 198 від 26.04.2010 р. «Про звільнення від податку на додану вартість оборотів по реалізації окремих медичних послуг».
Грузія	Медичні послуги, послуги з догляду й утримання дітей у дитячих будинках, догляду й утриманню хворих, інвалідів і старих громадян.
Казахстан	Медичні (крім косметологічних), ортопедичні й ветеринарні товари й послуги, перелік яких затверджується Урядом.
Молдова	Послуги з догляду за хворими й старими; медичні послуги (за винятком косметичних); лікарська сировина, матеріали, вироби; путівки в санітарно-курортні й оздоровчі установи; туристсько-екскурсійні путівки; технічні кошти профілактики інвалідності й реабілітації інвалідів.
Росія	1. Медичні товари вітчизняного й закордонного виробництва по переліку затвердженому Урядом Російської Федерації. 2. Медичні послуги, що надаються медичними організаціями (за винятком косметичних), а також ветеринарних і санітарно-епідеміологічних послуг, за винятком таких послуг що фінансуються з бюджету. 3. Послуги з догляду за хворими, інвалідами й старими, що надаються державними й муніципальними установами соціального захисту. 4. Послуги санітарно-курортних, оздоровчих організацій і організацій відпочинку, організацій відпочинку й оздоровлення дітей, у тому числі дитячих оздоровчих таборів, що розташовані на території Російської Федерації, оформлені путівками, які є бланками суворої звітності.
Таджикистан	Надання медичних послуг
Туркменістан	Послуги з догляду за хворими, інвалідами й старими, послуги з реабілітації інвалідів.

В більшості європейських країн для товарів та послуг в сфері охорони здоров'я передбачене застосування зниженої ставки ПДВ (табл. 1.20).

Таблиця 1.20

Перелік знижених ставок ПДВ у країнах Євросоюзу до товарів та послуг в сфері охорони здоров'я (станом на 1 січня 2006 року) [127]

Країна	Фармацевтичні товари	Медичне обладнання	Медичний і стоматологічний догляд
Бельгія	6/21	6/21	6 21 зв
Чехія	5	5	зв/5
Данія	25	25	зв
Німеччина	16	7	7/зв
Естонія	5	5	зв
Греція	9/19	9	9
Іспанія	4/16	7	7
Франція	25/5,5/19,6	5,5	19,6/5,5
Ірландія	0	0	зв/21
Італія	10/20	4/20	зв
Кіпр	0	5	зв
Латвія	5	5	зв
Литва	5	5	зв
Люксембург	3/15	3/15	3/зв
Угорщина	5	5/20	зв
Мальта	0	18	зв
Нідерланди	6/19	6/19	зв/19
Австрія	20	20	10/зв
Польща	7	7	7
Португалія	5/21	5	зв/5
Словенія	8,5	8,5	зв
Словаччина	19	19	зв
Фінляндія	8	22/зв	зв
Швеція	25/0	25/зв	зв
Великобританія	0/17,5	0	зв

Не менш важливим напрямом податкового регулювання є стимулювання здійснення роботодавцями витрат, пов'язаних з медичним обслуговуванням найманих працівників. Зазвичай це завдання реалізується через механізм обов'язкового державного медичного страхування, витрати на яке зменшують базу оподаткування з корпоративного прибуткового податку.

Розмір страхових внесків та розподіл страхового внеску між роботодавцем і робітником в європейських країнах наведено в табл. 1.21.

Таблиця 1.21

Розмір страхових внесків та розподіл страхового внеску між роботодавцем і робітником в європейських країнах [197]

Країни	Страховий внесок, % від фонду оплати праці	Розподіл страхового внеску між роботодавцем і робітником
Нідерланди	19	66:34
Австрія	6-8,6	50:50
Німеччина	8-16	50:50
Франція	19	66:34
Чехія	13,5	66:33
Естонія	13	100:0
Латвія	6,1	84:16
Румунія	14	50:50
Словаччина	13,7	73:27
Словенія	13,25	50:50
Болгарія	9	50:50

В індивідуальному прибутковому оподаткуванні в європейських країнах досить широко застосовують систему податкових відрахувань або знижок (**Австрія, Нідерланди, Греція** та ін.), а також податкового кредиту (**Італія, Португалія**). Застосування цих пільг у кожній з країн має свої особливості в частині переліку понесених витрат, обмежень щодо їх розміру. Слід зазначити, що в багатьох країнах ЄС-15 (**Австрія, Данія, Німеччина, Греція, Люксембург, Фінляндія**) податкове вирахування без обмеження суми поширюється не тільки на обов'язкове, а й на добровільне медичне страхування, а також на страхування життя [184], але в той же час, надання податкових пільг за витратами на лікування та медичні послуги, скоріше, є винятком, ніж загальною практикою.

Податкове стимулювання благодійницької діяльності в сфері охорони здоров'я набуває все більшого значення. Наприклад, в Росії 1 жовтня 2011 року набрав чинності Федеральний закон від 18 липня 2011 № 235-ФЗ, яким внесено зміни до частини другої Податкового кодексу РФ у частині вдосконалення оподаткування некомерційних організацій та благодійної діяльності. Зокрема, Законом розширено перелік послуг у сфері соціальних послуг, що надаються не тільки державними і муніципальними установами, а й некомерційними організаціями, які звільняються від оподаткування ПДВ.

Також розширено перелік підстав на отримання соціального податкового вирахування на суми, перераховані благодійним організаціям на благодійні цілі, соціально орієнтованим некомерційним організаціям, некомерційним організаціям, що здійснюють на безоплатній та пільговій основі діяльність в галузі науки, культури, фізичної культури і спорту (за винятком професійного спорту), освіти, охорони здоров'я, захисту прав і свобод людини і громадянина, соціальної та правової підтримки та захисту громадян, сприяння захисту громадян від надзвичайних ситуацій, охорони навколишнього середовища та захисту тварин.

Від податку на доходи фізичних осіб звільнюються виплати добровольцям, що здійснюють благодійну діяльність, на наймання житла, на проїзд до місця здійснення благодійної діяльності і назад, на харчування, на оплату засобів індивідуального захисту, на сплату страхових внесків на добровільне медичне страхування, пов'язане з ризиками для здоров'я добровольців.

Також від сплати ПДФО звільнюються суми компенсації роботодавцями своїм працівникам, членам їх сімей, колишнім працівникам, які вийшли на пенсію, інвалідам, які не працюють в даній організації, і дітям до 16 років вартості путівок до санаторіїв та послуги із санаторно-курортного обслуговування за рахунок коштів релігійних та інших некомерційних організацій, що здійснюють діяльність щодо соціальної підтримки і захисту громадян.

Використання зарубіжного досвіду податкового регулювання розвитку сфери охорони здоров'я є необхідним з точки зору забезпечення ефективності реформування сфери охорони здоров'я в Україні.

В Українському податковому законодавстві є інструменти податкової підтримки розвитку сфери охорони здоров'я: звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю; звільнення від сплати ПДВ операцій з постачання засобів реабілітації інвалідам, постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам; звільнення від сплати земельного податку спеціалізованих санаторіїв для реабілітації, лікування та оздоровлення хворих. Поряд з тим, перспективним для України є використання зарубіжного досвіду податкового стимулювання сфери охорони здоров'я.

1.2.3. Податкове стимулювання освіти

Рух до суспільства знань визнається сьогодні багатьма відомими як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, як загальний вектор розвитку цивілізації [97, 85, 82, 84]. Підвищення рівня освіти населення в ракурсі формування суспільства наповнює навчальний процес конкретним змістом. Поряд із здобуттям загальних знань, має створюватися міцний методологічний фундамент для вирішення конкретних завдань соціального й економічного розвитку суспільства. Тому постає проблема підвищення продуктивності освітнього процесу на шляху до суспільства знань.

Таким чином, державне, в тому числі й податкове стимулювання підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня викликає особливу зацікавленість з боку сучасної наукової спільноти. В останній час в Україні особливо актуальним є питання активізації інноваційних підприємств і підтримки розвитку високотехнологічних галузей виробництва, але ці процеси є неможливими без податкового регулювання освіти. У світовій практиці застосовується ряд стимулюючих заходів, спрямованих на зниження вартості послуг, які надаються організаціями інфраструктури освіти. Прикладом можуть бути пільги, які запроваджені податковою системою **Російської Федерації (РФ)**.

Отже, відповідно до Податкового кодексу РФ [9] освітні установи незалежно від їх організаційно-правових форм в частині непідприємницької діяльності, передбаченої статутом цих закладів, звільняються від сплати деяких видів податків (рис. 1.3).

При цьому згідно ст. 46 Закону «Про освіту» [16] до непідприємницької діяльності відноситься: надання населенню, підприємствам, установам і організаціям платних додаткових освітніх послуг, не передбачених відповідними програмами і державними стандартами, і уся платна діяльність недержавних установ (включаючи навчання в межах державних стандартів), якщо отримуваний від неї дохід повністю направляється на відшкодування витрат для забезпечення освітнього процесу (у тому числі на заробітну плату), його розвиток і вдосконалення.

У Законі «Про освіту» РФ [16] дається визначення підприємницької діяльності: це діяльність освітніх установ по реалізації передбачених їх статутами виробленої продукції, робіт і послуг, отриманий дохід від якої не

реінвестується безпосередньо до цього закладу і (чи) на безпосередні потреби забезпечення, розвитку і вдосконалення освітнього процесу (у тому числі на заробітну плату) у цій освітній установі.

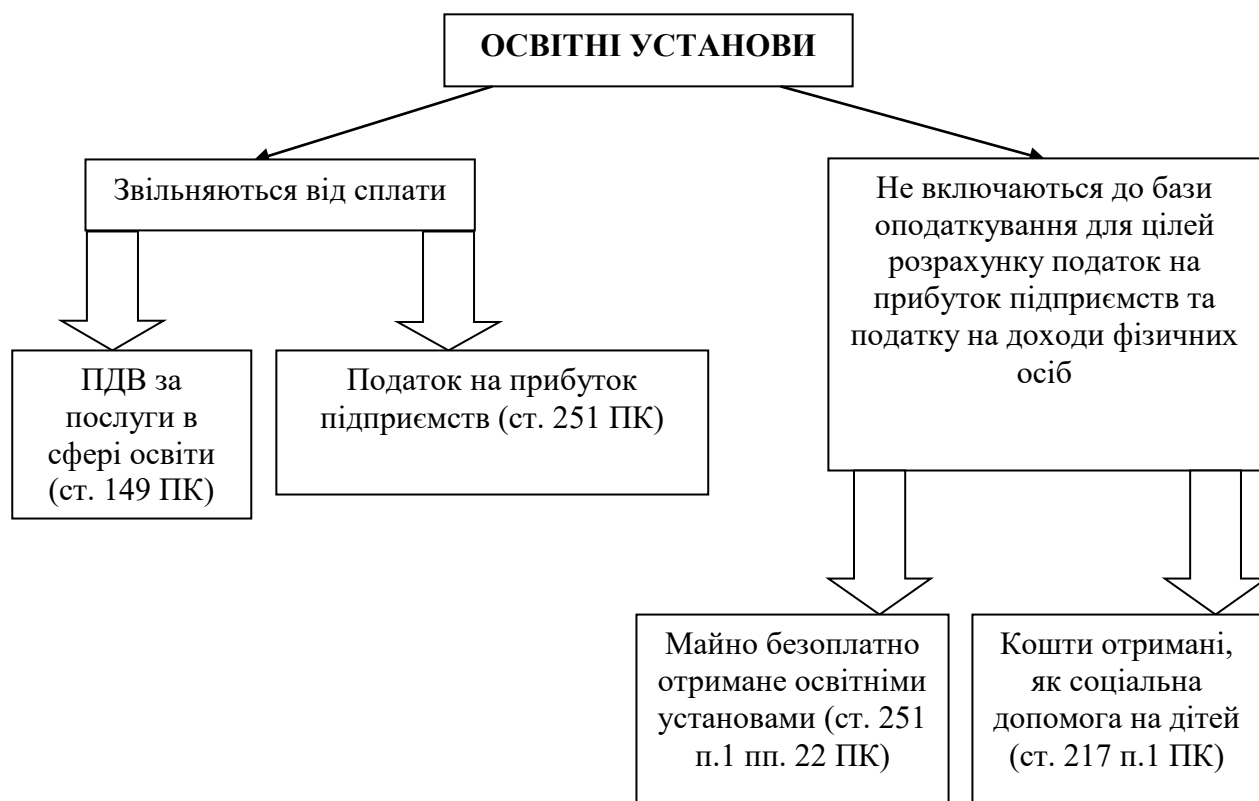

Рис. 1.3. Структурно-логічна схема податкового стимулювання освітніх закладів РФ

Законодавством цієї країни передбачено також, що батькам (законним представникам), які виховують неповнолітню дитину, виплачуються додаткові грошові кошти у розмірі витрат на утримання кожної дитини на відповідному етапі освіти в державній або муніципальній установі. Виплати здійснюються за рахунок коштів засновників державних або муніципальних освітніх закладів відповідних типів і видів до досягнення дитиною середньої загальної або початкової професійної освіти або віку, визначеного законодавством Російської Федерації як граничний для отримання соціальної допомоги на дітей. Сума вказаних коштів не включається в дохід громадян, який підлягає оподаткуванню. За допомогою цих інструментів податкового регулювання держава створює умови в яких середня або початкова професійна освіта стають загальнодоступними.

У пп. 14 п. 2 ст. 149 ПК РФ [9] встановлено, що не оподатковуються ПДВ послуги у сфері освіти з проведення некомерційними освітніми установами

навчально-виробничого (за напрямками основної і додаткової освіти, вказаних у ліцензії) або виховного процесу, за винятком консультаційних послуг, а також послуг із здачі в оренду приміщень.

Реалізація некомерційними освітніми установами товарів (робіт, послуг) як власного виробництва (вироблених учбовими підприємствами, у тому числі учбово-виробничими майстернями), так і придбаних від інших контрагентів підлягає оподаткуванню незалежно від того, чи буде спрямований дохід від цієї реалізації в освітню організацію або на безпосередні потреби забезпечення розвитку, вдосконалення освітнього процесу. При застосуванні п.п. 14 п. 2 ст. 149 ПК РФ [9] слід мати на увазі, що під некомерційною освітньою установою розуміється державна (чи муніципальна), а також недержавна освітня установа, створена в організаційно-правових формах, передбачених цивільним законодавством Російської Федерації для некомерційних організацій, і що здійснює освітню діяльність за наявності ліцензії на право її ведення.

Відповідно до п.п. 22 п. 1 ст. 251 ПК РФ [9] при визначенні податкової бази не враховуються прибутки у вигляді майна, безоплатно отриманого державними і муніципальними освітніми установами, а також недержавними освітніми установами, що мають ліцензії на право ведення освітньої діяльності. А 22 грудня 2010 р. Державний Думою РФ прийнято Федеральний закон «Про внесення змін до частини другу Податкового кодексу Російської Федерації і окремі законодавчі акти Російської Федерації» [183], згідно з яким освітні та медичні установи звільняються від сплати податку на прибуток (сплачують податок за ставкою 0%). Таким чином, можна сказати, що в РФ досить широко використовуються інструменти податкового стимулювання освітніх процесів (рис. 1.4).

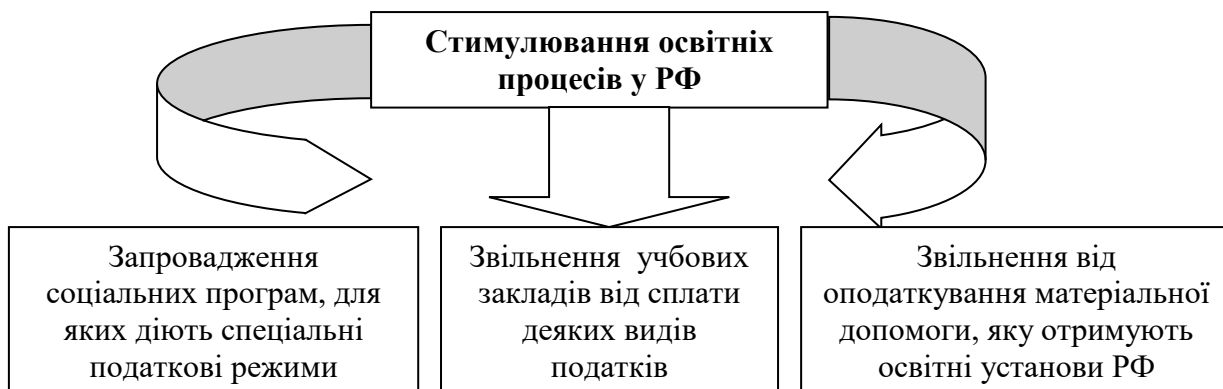

Рис. 1.4. Механізми стимулювання освітніх процесів у РФ

Достатньо цікавими є інструменти державного регулювання, які діють в рамках податкової системи США.

У цій державі система податків і зборів повторює структуру бюджетної системи країни, відповідно, вона є трирівнева: федеральна, на рівні штатів і місцева. Податкова система США досить складна, у зв'язку з цим недоцільно розглядати окремі режими оподаткування, необхідно обмежитися тільки специфікою режимів учасників освітніх відносин, а також освітніх закладів. Отже, в розрізі стимулювання підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня необхідно розглянути такі поняття як «податкова знижка» (tax deduction) і «податковий кредит» (tax credit) [281] (рис. 1.5).

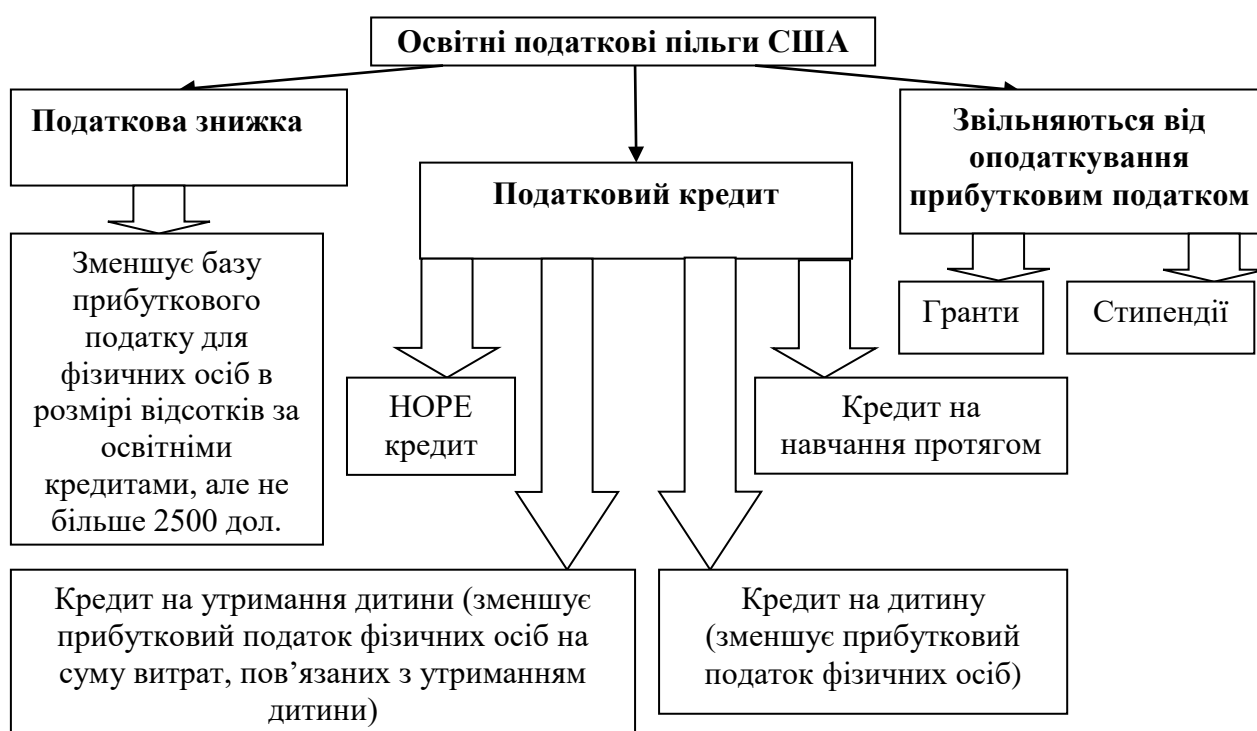

Рис. 1.5. Структурно-логічна схема податкового стимулювання освітніх процесів у США

Податкова знижка. Податковою знижкою у США вважають певну суму, яка згідно законодавства США віднімається від доходу і не враховується при визначенні податкової бази [281]. В більшості випадків податкові знижки частково або повністю покривають витрати платника податків на навчання, якщо воно потрібне працівникові для підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня і пов'язане з його трудовою діяльністю.

Існують і інші випадки застосування цієї пільги. Наприклад, починаючи з 2005 р. податкові знижки з прибуткового податку надаються в сумі,

еквівалентній розміру відсотків за освітніми кредитами для приватних осіб. Це правило застосовується тільки до тих платників податків, чий валовий прибуток залишається в межах 50-65 тис. дол. [190], при цьому знижка надається лише на суму до 2500 дол. Ті, чий річний валовий прибуток перевищив 65 тис. дол., не мають права скористатися такою пільгою. При цьому податкові знижки, що повністю або частково покривають витрати платника податків з освітніх кредитів, застосовуються лише у разі, коли такі позики використовуються на власне навчання, навчання чоловіка або іншої особи, що знаходиться на утриманні платника податків.

За загальним правилом стипендії (scholarship) і гранти (fellowship) оподатковуються прибутковим податком [281], за винятком стипендій, що виплачуються претендентові на присудження наукового ступеня чи студенту, який навчається у вищому навчальному закладі.

Можливість отримання податкової пільги також залежить від цілей, на які передбачається витрачання гранту. У тій частині, яка йде на оплату проживання, проїзду і витрат на відрядження, гранти підлягають включенню в податкову базу, тоді як звільняються від оподаткування послуги, безпосередньо пов'язані з організацією і проведенням наукового дослідження, наприклад плата за відвідування курсів і лекцій, витрати на учбову літературу, інвентар.

Оподаткуванню прибутковим податком підлягають і гранти, отримані за умови виконання певної роботи, наприклад обов'язків асистента на кафедрі. Стипендії, отримані в результаті перемоги в конкурсах і змаганнях, не оподатковуються прибутковим податком тільки у разі використання їх на потреби освітнього процесу, за винятком витрат на проживання. У США не підлягають оподаткуванню прибутковим податком доходи, отримані студентом і виплачені батькам для часткової або повної компенсації їх витрат, пов'язаних із оплатою навчання дитини.

Платникові податків може надаватися податковий кредит на навчання дитини або осіб, що знаходяться на його утриманні (Child and Dependent Care Credit) [281]. Ця пільга дає право платникові податків зменшити суму прибуткового податку фізичних осіб на суму податкового кредиту, але не підлягає поверненню негативна різниці між сумою прибуткового податку і сумою кредиту, який складає не більше 35% від прибутку. Для отримання кредиту необхідно, щоб дитина була молодша 13 років, проживала спільно із

батьками (або одним із них, якщо вони не проживають спільно) і на момент подачі заяви вони мали роботу або знаходилися в стані активного пошуку, а також мали так званий зароблений дохід [190]. Під цим терміном розуміється заробітна плата і інші компенсації працедавця за виконану роботу, чайові, прибутки, отримані заявником від власної діяльності. Не відносяться до «заробленого доходу» дивіденди, ренти, що виплачуються працедавцем, платежі з соцзабезпечення, пенсії, стипендії і гранти, за винятком тих, які виділяються на викладацьку і науково-дослідну діяльність.

Інша вимога полягає в тому, що на момент подачі заяви на податковий кредит дитина повинна постійно проживати разом із заявником мінімум півроку. Можливість отримання податкового кредиту залежить і від розміру річного валового доходу (adjusted gross income) сім'ї (чи особи, якщо подружжя проживає окремо). У 2007 р. цей показник не повинен був перевищувати суму в 37 783 дол. для одинокого батька і 39 783 дол. на сім'ю [190]. Максимальний розмір знижки визначається кількістю дітей : два і більше - 4716 дол. на рік, одна дитина - 2853 дол. на рік [190].

Таким чином, податковий кредит на утримання і навчання дитини є цільовим інструментом державного регулювання, адже за рахунок цієї пільги можуть бути компенсовані витрати тільки тієї людини, яка працює або активно шукає роботу. Наприклад, один платник податків працював увесь рік і витрачав на утримання дитину по 300 дол. щомісячно. Тоді граничний розмір кредиту може скласти 3600 дол. на рік. В той же час, інший працівник витрачав на утримання дитину стільки ж, але при цьому працював півроку, чотири місяці був безробітним і працював волонтером за номінальну заробітну плату, а потім два місяці активно шукав роботу. У такому разі витрати на дитину в ті чотири місяці, що заявник був волонтером, не можуть бути включені до податкового кредиту відповідно до ПК США і граничний розмір пільги не може перевищувати суму в 2400 дол. [281].

Податкове законодавство США виділяє ще один різновид кредиту, який тісно пов'язаний зі сферою освіти, в першу чергу дошкільної: податковий кредит на дитину (Child Tax Credit). Ця пільга теж залежить від доходу заявника і може доповнювати кредит на утримання дитини або осіб, що знаходяться на утриманні платника податків. Головна відмінність полягає в наявності вимоги до граничного віку дитини, що знаходиться на утриманні: їй повинно бути не більше 17 років на 31 грудня року, в якому почався черговий

податковий період [281].

У сфері освітнього законодавства США виділяють дві основних податкових пільги – це HOPE кредит (Hope Credit) і кредит на навчання протягом життя (Lifetime Learning Credit) [281]. На відміну від податкових знижок, які коригують базу оподаткування у бік зменшення, сума кредиту впливає безпосередньо на розмір прибуткового податку [190].

HOPE кредит в сумі до 1650 дол. на кожного студента (без обмеження їх загальної кількості) надається заявникові при одночасному дотриманні наступних вимог :

- 1) заявник оплачує навчання в коледжі, університеті або іншому ВНЗ;
- 2) студент, за навчання якого були перераховані кошти, визнається таким згідно із законодавством;
- 3) студент є платником податків, чоловіком або утриманцем заявника.

HOPE кредит за загальним правилом може поширюватися на витрати заявника у вигляді плати за навчання студента, а також інші витрати, необхідні для успішної участі в освітньому процесі. У той же час ця податкова пільга не поширюється на витрати, пов'язані з медичним забезпеченням, страхуванням, проживанням, транспортуванням і іншими витратами, безпосередньо не пов'язаними з процесом навчання студента у ВНЗ.

Кредит на навчання протягом життя може бути отриманий одноразово незалежно від того коли були здійснені витрати на навчання студента, в сумі яка не перевищує 2000 дол. на рік [281]. Кредит на навчання протягом життя не надається платникам податків, чий прибуток в звітному періоді перевищує 55 тис. долл. (табл. 1.22).

Таблиця 1.22

Порівняльна характеристика пільгових режимів у США [190]

HOPE кредит	Кредит на навчання протягом життя
Доступний тільки протягом двох років після закінчення «післясереднього» усього закладу	Може застосовуватися за усі роки «післясереднього» навчання, а також на курсах підвищення кваліфікації
Може бути застосований лише за два роки навчання в розрахунку на кожного студента	Доступний за усі роки, в яких заявник ніс витрати на навчання
Навчання має бути спрямоване на привласнення студентом кваліфікації з видачею документа про освіту	Ця вимога відсутня
Студент повинен навчатися як мінімум половину усього часу протягом одного академічного року	Може бути застосованим до декількох курсів навчання
Студент не був засуджений по статті «Зловживання наркотиками» з кваліфікацією цього злочину як фелонії	Ця вимога відсутня

Тобто, можна сказати, що значення оподаткування неоднакове в різних сегментах освітньої системи США.

Стосовно загальної освіти оподаткування грає вирішальну роль, оскільки це головне джерело фінансових ресурсів, за рахунок якого в кожному штаті підтримується система загальної безкоштовної обов'язкової освіти. Специфіка оподаткування в системі вищої освіти і в цілому так званої «післясередньої» освіти, як прийнято говорити в США, в рівній мірі пов'язана з режимом оподаткування студентів, що здійснюють витрати на власне навчання або освіти своїх рідних, і з режимом оподаткування вищих навчальних закладів, в першу чергу їх прибутків і майна.

Для сфери освіти важливе значення має норма ст. 501(с) п. 3 ПК США [281], в якій вказано, що до організацій, які звільняються від оподаткування, віднесені корпорації, об'єднані добродійні фонди, фонди, а також організації, створені виключно для освітніх цілей, чистий дохід яких ні в якій його частині не стає власністю засновників – приватних осіб, чия діяльність не спрямована переважно на пропаганду або лобіювання змін законодавства і які не беруть участь в політичних кампаніях.

У структурі доходу освітньої установи може бути прибуток від комерційної діяльності, не пов'язаної безпосередньо з освітнім процесом. Такі прибутки підлягають оподаткуванню на загальних підставах. У ПК США [281] дуже детально описані критерії «неправильного» з точки зору податкових звільнень джерел отримання прибутку, до яких відносяться позики і інші боргові зобов'язання аналогічної природи, отримані без належного забезпечення або гарантій.

Заробітна плата і інші компенсаційні виплати за послуги, надані на території США, розглядаються як прибутки, отримані з джерел на території США. Якщо працівник отримує гроші за послуги, виконані (зроблені) як в межах США, так і за межами США, при визначенні джерела доходу застосовуються спеціальні правила. Головний критерій при визначенні джерела отриманого доходу – час, протягом якого працівник отримував дохід. Виняток становлять деякі стимулюючі виплати (наприклад, на житло, освіту).

У країні застосовується і інший критерій при визначенні джерела доходу – географічний. У даному випадку режим оподаткування залежить від місця, де працівник проводить більшу частину часу в процесі трудової діяльності.

Джерело додаткових виплат (fringe benefits) [190], до яких, зокрема, відносяться виплати на освіту, також визначається по місцю переважного розташування, проте самі виплати на освіту регламентовані. Так, до неоподатковуваних компенсаційних виплат відносяться лише ті, які спрямовуються на оплату навчання в освітній установі початкової або середньої освіти, а також платежі, пов'язані з академічним процесом, спеціальними потребами учня, купівлею інвентарю, шкільної форми.

За загальним правилом стипендії прибутковим податком не оподатковуються. Цей принцип діє як для іноземців, так і для громадян США, але застосовується він тільки у разі, якщо стипендіат проходить навчання за освітньою програмою, яка завершується присвоєнням йому наукового ступеню, і витрати спрямовуються лише на освітні цілі і потреби. При цьому освітня установа має бути обов'язково акредитована. Плата за проживання, проїзд, дослідницьку роботу, інше устаткування, що не вимагається для навчання, до витрат на освіту не відносяться.

Ще одним критерієм при визначенні джерела виплати доходу є місце знаходження працедавця. Якщо іноземець або члени його сім'ї прямо або не прямо контролюють освітню устанovu, що застосовує пільги при оподаткуванні, усі прибутки від такого контролю включаються в податкову базу з прибуткового податку.

У ПК США [281] також передбачені пільги для робітників навчальних закладів. Наприклад, людина яка «відповідає вимогам викладача» (eligible educator) за загальним законодавчо встановленим правилом є фізичною особою, що працює вихователем в дитячому садку або учителем в школі з дітьми до 12 класу включно, а також що працює інструктором, радником, директором відповідної освітньої установи або помічником протягом одного навчального року в дитячому садку або школі не менше 900 годин. Викладач може застосовувати податкову знижку у розмірі цільових особистих витрат на книги, інвентар, комп'ютери, які використовуються в освітній установі.

У прибуток не включаються суми, отримані як призи і нагороди на заходах, що проводяться з освітніми, добродійними, науковими цілями, проте при дотриманні деяких умов. Зокрема, одержувач не повинен робити зі свого боку ніяких дій для участі в подібних заходах, а також не повинен згодом робити які-небудь послуги для отримання призу.

Очевидно, що у сфері освіти специфіка прибуткового податку пов'язана в першу чергу з інститутом податкових пільг. У найзагальнішому вигляді пільга надається у розмірі витрат платника податків на навчання, як своє, так і своїх родичів. Загальні принципи законодавчого визначення витрат платника податків на навчання наступні:

1) повинна бути виключена подвійна вигода з однієї і тій же пільги за навчання;

2) стимулюючий характер податкової пільги (наприклад безперервне навчання протягом життя);

3) соціально-захисна функція податкової пільги з прибуткового податку в освіті, яка полягає в додатковій допомозі відносно небагатим громадянам і резидентам США, що працюють або активно шукають роботу, в здобутті якісної освіти, як загальної, так і вищої, основної або додаткової. Необхідно відмітити, що тут не ставиться мета повністю виключити інші види прямої державної підтримки учнів, такі фінансово-стимулюючі і перерозподіляючі механізми, як ваучерні програми, спеціальні програми фінансової допомоги студентам і програми субсидування ставки за освітніми кредитами, оскільки в даному випадку йдеться про економічно активну частину населення.

Досить цікавим є механізм податкового стимулювання підвищення освітньо-кваліфікаційних рівнів, який застосовується **країнами Європейського Союзу** (табл. 1.23).

Так, наприклад, у **Великобританії** можна отримати податкову знижку за дитину.

Таблиця 1.23

Форми податкових пільг країн західної Європи

Форма	Економічний зміст
Податковий кредит	Сума, яка віднімається від валового доходу для зниження податкового навантаження.
Звільнення від оподаткування	Деяка частина доходу, яка не використовується для розрахунку бази оподаткування.
Податкова знижка	Фіксована сума, яка віднімається від податкового зобов'язання платника.
Знижені ставки оподаткування	Деякі категорії платників податків, які мають право використовувати знижені ставки оподаткування.

Право на отримання цієї пільги мають особи, що несуть відповідальність за одну або декількох дітей у віці від 16 до 20 років – учня або студента денної форми навчання, що проживають спільно з цими особами у Великобританії [229].

Податкова знижка застосовується безпосередньо до доходів особи, що несе основну відповідальність за догляд цієї дитини або декількох дітей. Податкова знижка за дитину може бути надана працівникам, які продовжують виплачувати внески до фонду соціального страхування Великобританії навіть у разі відрядження в іншу країну Європейської Економічної Зони. Ухвалення рішень про надання податкової знижки, що виплачуються за дитину, входить в повноваження Королівської податкової і митної служби (HMRC).

У Великобританії, також звільнені від оподаткування доходи отримані у вигляді дотацій та стипендій учням. Також податковим законодавством Великобританії передбачений спеціальний режим для осіб, чий річний дохід менше середньої заробітної плати. Фізичні особи, що підпадають під дію спеціального податкового режиму, мають право на відшкодування витрат на свою освіту, освіту дитини або утриманця.

В Австрії можна виділити декілька податкових інструментів, спрямованих на стимулювання підвищення освітньо-кваліфікаційних рівнів фізичними і юридичними особами. Витрати на навчання в цій країні розглядаються як пов'язані з оподаткуванням витрати і зменшують дохід для цілей оподаткування, як для юридичних так і для фізичних осіб. Також існують додаткові пільги для підприємств, які не досягли законодавчо встановленого рівня прибутковості. В такому випадку вони мають право на податкову знижку в 6 % від фактичних витрат на підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня власних робітників. Крім того, кожен австрієць має право на податкову дотацію на навчання і податкову знижку [229].

У Болгарії подібні інструменти податкового стимулювання юридичних осіб були введені в 2007 році, хоча вони прямо і не направлені на підвищення освітньо-кваліфікаційних рівнів. Фактично, податкові знижки передбачені для колективних інвестиційних схем і інвестиційних компаній, що мають конкретно визначену мету своєї діяльності, приблизно 20 % таких схем направлені на створення освітніх установ та покращення якості їх роботи [229].

У Чеській республіці застосовуються податкові пільги на освіту як для юридичних, так і для фізичних осіб. Підприємства можуть застосовувати

податкові знижки для вирахування вартості освіти власного персоналу. Максимальний розмір пільги складає 100 % від суми витрат на навчання. Застосовується також механізм податкових виплат для фізичних осіб, які покривають вартість іспитів, але їх розмір не повинен перевищувати 400 євро [229].

У Франції використовується достатньо широкий набір податкових інструментів, які спрямовані на підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня. Юридичні особи можуть застосовувати податкові знижки за витрати, які спрямовані на навчання власного персоналу [229]. Для фізичних осіб головними податковими пільгами, що направлені на стимулювання освітніх процесів є:

1) податковий кредит на витрати пов'язані з отриманням вищої та середньої освіти (пільга націлена на зменшення податку з доходів фізичних осіб і поширюється на батьків у яких є діти, що залежать від них);

2) податкова знижка націлена на зменшення ставки відсотка на позиковий капітал (пільга застосовується до студентів для стимулювання виконання наукових досліджень, а механізм її дії спрямований на повернення частини сплаченого податку з доходів фізичних осіб);

3) звільнення заробітної плати учня чи студента від податку на доходи фізичних осіб;

Є також непрямі податкові інструменти стимулювання освіти і навчання. Наприклад, малі та середні підприємства у Франції звільняються від сплати соціальних внесків на заробітну плату студента або учня при умові, що їх заробітна плата не менше ніж шість мінімальних заробітних плат встановлених на початок року (SMIC, *Salaires interprofessionnel de croissance*).

У Німеччині витрати на підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня можуть бути направлені на зменшення бази податку з доходів фізичних осіб. Витрати, розцінені як освітні або пов'язані з перекваліфікацією, можуть бути такими, що повністю підлягають вирахуванню за умови, що освіта/навчання пов'язане з виконанням майбутніх професійно-виробничих функцій. Витрати фізичної особи можна віднести до спеціальних витрат, тобто тих що не пов'язані з виконанням професійно-виробничих функцій, але тільки в межах 4 тисяч євро на рік. Крім того, платники податків, у яких є діти, що відвідують визначені законодавством приватні школи, мають право зменшити податок на

доходи фізичних осіб на суму, яка дорівнює 30 % плати за навчання у цих школах [229].

Таким чином, можна зробити висновок, що в світовій практиці використовується значна кількість податкових інструментів, направлених на стимулювання підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня. Умовно їх можна розділити на такі групи:

- 1) податкова знижка;
- 2) податковий кредит;
- 3) звільнення від оподаткування деяких операцій;
- 4) операції, що не включаються до розрахунку бази податку;
- 5) звільнення освітніх установ від сплати деяких податків;
- 6) застосування знижених податкових ставок;

Найбільш широкий арсенал податкових інструментів характерний для податкової системи США. При чому пільги здебільшого діють при умові реінвестування вивільнених коштів у освітні процеси або наукові розробки, що також стимулює додаткові інвестиції в економіку цієї країни. Тобто, основною задачею податкової системи є не лише зниження фіскального навантаження на суб'єктів економічних відносин, а і створення спеціальних умов для залучення додаткових коштів для реалізації наукових проектів.

1.3. Податкові механізми соціального захисту інвалідів

Важливою складовою соціальної політики будь-якої країни є забезпечення захисту й соціально-трудової реабілітації інвалідів, оскільки ця категорія населення є однією з найбільш незахищених. Серед всієї множини інструментів державної підтримки інвалідів на особливу увагу заслуговують інструменти податкового регулювання, які широко застосовуються зарубіжними країнами. Серед них – різні види податкових пільг з податку на нерухомість, ПДВ, транспортного податку, індивідуального та корпоративного прибуткового податку тощо.

Серед всього арсеналу засобів податкової підтримки інвалідів найбільш поширеними є інструменти, вбудовані до механізму індивідуального прибуткового податку:

податкові знижки (Бельгія, Білорусь, Іспанія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Росія, Словенія, Франція) (табл. 1.24);

звільнення від сплати податку (Білорусь, Іспанія, Італія, Росія, Франція);
податкові кредити (Фінляндія, Чехія).

Таблиця 1.24

Податкові знижки з індивідуального прибуткового податку, що застосовуються в зарубіжних країнах⁷

Країна 1	Умови надання 2
Бельгія	Додаткове звільнення від індивідуального прибуткового податку на суму 1,37 тис. євро для кожного платника податку, який є інвалідом, або в якого чоловік або дружина є інвалідом (ця сума шумується з базовим неоподатковуваним мінімумом 6,43 тис. євро)
Білорусь	Податкова знижка з податку на доходи фізичних осіб (стандартне податкове вирахування) надається в розмірах: - 162 тис. білоруських рублів на кожную дитину-інваліда віком до 18 років (надається щомісяця батькам дитини); - 410 тис. білоруських рублів для інвалідів, щодо яких встановлений причинний зв'язок каліцтва або захворювання, що призвели до інвалідності, з катастрофою на Чорнобильській АЕС, іншими радіаційними аваріями; - 410 тис. білоруських рублів для фізичних осіб - інвалідів I і II групи незалежно від причин інвалідності, інвалідів з дитинства, дітей-інвалідів віком до 18 років
Іспанія	Податкові знижки з індивідуального прибуткового податку в сумі: 2,316 тис. євро на кожную особу-інваліда платника податку та на кожного його родича, що піклується про такого інваліда; 7,038 тис. євро на кожную особу інваліда та на кожного його родича, що піклується про такого інваліда, якщо ступінь інвалідності становить не менше 65%; додаткова податкова знижка в розмірі 2,316 тис. євро на кожного такого платника податків та особу, що про нього піклується, у випадку погіршення функцій руху
Італія	Податкова знижка з індивідуального прибуткового податку на суму витрат на ліки та обслуговування інвалідів
Латвія	Неоподатковуваний мінімум з індивідуального прибуткового податку для інвалідів: 1-ї та 2-ї групи в розмірі 1296 латвійських латів (108 латвійських латів щомісяця); 3-ї групи – 1008 латвійських латів (84 латвійських латів щомісяця)

⁷ Складено автором за даними [3; L10; 274].

Закінчення табл. 1.24

1	2
Литва	Звільнення від індивідуального податку для осіб-інвалідів з високим ступенем інвалідності в сумі 800 литовських литів (232 євро) щомісяця; для осіб з середнім або низьким ступенем інвалідності – 600 литовських литів (174 євро) щомісяця
Польща	Податкова знижка з індивідуального прибуткового податку на витрати на реабілітацію інваліда та піклування про нього (надається або такому інваліду або особі, що про нього піклується та здійснює відповідні витрати)
Португалія	Не оподатковується індивідуальним прибутковим податком 10% доходу особи-інваліда, якщо розмір загального оподаткованого доходу такої особи не перевищує 2,5 тис. євро
Росія	<p>Податкова знижка (стандартне податкове вирахування) з податку на доходи фізичних осіб в розмірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 3 тис. рублів щомісяця надається особам, які отримали інвалідність внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС та на виробничому об'єднанні «Маяк» (у 1957 р) (на визначених законодавством умовах); інвалідам Великої Вітчизняної війни; інвалідам з числа військовослужбовців, які стали інвалідами I, II і III груп внаслідок поранення, контузії чи каліцтва, одержаних при захисті СРСР, Російської Федерації або при виконанні інших обов'язків військової служби, або отриманих внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, або з числа колишніх партизанів, а також інших категорій інвалідів, прирівняних за пенсійним забезпеченням до зазначених категорій військовослужбовців; - в розмірі 5 тис. рублів щомісяця надається інвалідам з дитинства, інвалідам 1-ї та 2-ї груп; - в сумі сплачених платником податку страхових внесків за договором недержавного пенсійного забезпечення або добровільного пенсійного страхування на користь дітей-інвалідів; - в сумі 2 тис. рублів на кожну утримувану дитину-інваліда віком до 18 років; - в сумі 2 тис. рублів на кожну дитину-інваліда, яка навчається заочною формою, є аспірантом, ординатором, студентом у віці до 24 років
Словенія	<p>Податкова знижка з індивідуального прибуткового податку для інвалідів в розмірі 16575,94 євро (для резидентів).</p> <p>Якщо інвалід є самозайнятою особою, він має право на додаткову щомісячну знижку в розмірі від 30 до 60% (залежно від групи інвалідності) середньої заробітної плати в країні.</p> <p>Якщо само зайнята особа-інвалід наймає на роботу інших інвалідів, то такий роботодавець має право на податкову знижку в розмірі 50% (іноді 70%) від виплачуваної найманим працівникам-інвалідам заробітної плати</p>
Франція	<p>Податкові знижки з індивідуального прибуткового податку:</p> <ul style="list-style-type: none"> в сумі 2,274 тис. євро, якщо загальний оподатковуваний дохід такої особи не перевищує 14,01 тис. євро; в сумі 1,138 тис. євро, якщо загальний оподатковуваний дохід становить від 14,01 тис. євро до 22,59 тис. євро

В деяких країнах застосовувані інструменти податкової підтримки інвалідів, вбудовані до названого податку, мають певні спільні риси з інструментами, вбудованими до податку з доходів фізичних осіб, що справляється в Україні. В першу чергу це стосується податкових знижок з індивідуального прибуткового податку, які застосовуються Росією та Білорусією та є своєрідними аналогами української податкової соціальної пільги⁸.

В якості спільних для трьох країни можна назвати знижки для інвалідів 1-ї та 2-ї груп, знижки на дітей-інвалідів у віці до 18 років. Для України та Росії спільними є податкові знижки особам, які отримали інвалідність під час бойових дій. Серед незастосовуваних в нашій країні слід назвати податкові знижки, які надаються особам, що отримали інвалідність внаслідок ліквідації катастрофи на Чорнобильській АЕС, та при здійсненні страхових внесків на недержавне (добровільне) пенсійне страхування на користь дітей-інвалідів [3; 149; 274].

Становлять інтерес податкові знижки з індивідуального прибуткового податку, які застосовуються в **Італії** та **Польщі** та складаються з сум, витрачених на ліки, медичне обслуговування та реабілітацію інвалідів. При цьому особою, що має право на застосування такої податкової знижки може бути як сам платник-інвалід, так і особа, яка піклується про такого інваліда та здійснює відповідні витрати.

Досить поширеними є пільги для інвалідів у вигляді звільнення від оподаткування індивідуальним прибутковим податком, які притаманні **Білорусі, Іспанії, Росії та Франції** (табл. 1.25).

Наведений перелік звільнених доходів осіб-інвалідів дещо відрізняється від доходів, які звільненні від податку з доходів фізичних осіб в Україні. Не притаманним для українського оподаткування є й податкові кредити, які застосовуються у **Фінляндії, Португалії та Чехії**. Його сума в Фінляндія становить 115 євро.

У Чехії ж встановлені два розміри названої податкової пільги:

2,52 тис. чеських крон для особи, яка отримує пенсію у зв'язку з частковою інвалідністю;

5,04 тис. чеських крон – для особи, яка отримує пенсію у зв'язку з повною інвалідністю [274].

⁸ Складено автором за даними [3; 149; 274].

Таблиця 1.25

Звільнення від індивідуального прибуткового податку на користь осіб-інвалідів
в зарубіжних країнах⁹

Країна	Умови надання
Білорусь	<p>Звільнення від податку на доходи фізичних осіб поширюється на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - компенсації, пов'язані з встановленням інвалідності, пов'язаної з виконанням службових обов'язків або яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва військовослужбовців або державних службовців при виконанні ними своїх службових обов'язків; - безоплатну (спонсорську) допомогу в грошовій і натуральній формах, що отримується від білоруських організацій і громадян Республіки Білорусь інвалідами
Іспанія	<p>Звільнення від сплати індивідуального прибуткового податку надається щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сум, отриманих державними будинками для інвалідів; - пенсій, сплачуваних особам, які отримали інвалідність під час громадянської війни 1936-1939 рр.
Росія	<p>Звільнені від податку з доходів фізичних осіб:</p> <ul style="list-style-type: none"> - суми повної або часткової компенсації (оплати) роботодавцями колишнім своїм працівникам, які звільнилися у зв'язку з виходом на пенсію по інвалідності чи за віком, інвалідам, які не працюють в даній організації, вартості придбаних путівок, за винятком туристських, на підставі яких зазначеним особам надаються послуги санаторно-курортними та оздоровчими організаціями, що перебувають на території Російської Федерації, що надаються: за рахунок коштів організацій (індивідуальних підприємців), якщо витрати з такої компенсації (оплати) не віднесені до витрат, що враховуються при визначенні податкової бази по податку на прибуток організацій за рахунок коштів бюджетів бюджетної системи Російської Федерації; за рахунок коштів, одержуваних від діяльності, щодо якої організації (індивідуальні підприємці) застосовують спеціальні податкові режими; - суми, сплачені громадськими організаціями інвалідів за лікування і медичне обслуговування інвалідів за умови наявності у медичних установ відповідних ліцензій, а також наявності документів, що підтверджують фактичні витрати на лікування та медичне обслуговування; - призи в грошовій і (або) натуральній формах, отримані спортсменами-інвалідами, за призові місця на визначених законодавством спортивних змаганнях; - суми оплати за інвалідів організаціями чи індивідуальними підприємцями технічних засобів профілактики інвалідності та реабілітацію інвалідів, а також оплата придбання та утримання собак-провідників для інвалідів; - суми матеріальної допомоги, що надається роботодавцями колишнім своїм працівникам, які звільнилися у зв'язку з виходом на пенсію по інвалідності (якщо її сума не більше 4 тис. рублів); - відшкодування (оплата) роботодавцями інвалідам вартості придбаних ними (для них) медикаментів, призначених ним лікуючим лікарем (якщо його сума не більше 4 тис. рублів); - суми матеріальної допомоги, яка надається інвалідам громадськими організаціями інвалідів (якщо її сума не більше 4 тис. рублів); - допомога (в грошовій і натуральній формах), а також подарунки, які отримані інвалідами Великої Вітчизняної війни, вдовами померлих інвалідів Великої Вітчизняної війни в частині, що не перевищує 10 000 рублів за податковий період
Франція	Звільнення від індивідуального прибуткового податку надається інвалідам війни

⁹ Складено автором за даними [3; 149; 274].

Податковий кредит в **Португалії** надається в розмірах:

25% витрат на будинки для інвалідів та людей похилого віку;

4-х мінімальних заробітних плат для кожної особи-інваліда;

1,5 мінімальних заробітних плат за кожну особу-інваліда на утриманні, чий дохід не перевищує розміру мінімальної пенсії;

4-х мінімальних заробітних плат за кожну особу-інваліда на утриманні, якщо непрацездатність такої особи не менше 90% [274].

Серед інструментів податкової підтримки інвалідів досить поширеними є пільги з ПДВ, що надаються у вигляді звільнення певних операцій (здійснюваних в інтересах цієї категорії осіб) від оподаткування та оподаткування за зниженою ставкою. Так, від ПДВ звільнені:

у **Бельгії** – послуги по догляду за інвалідами;

в **Білорусії** – послуги по догляду за інвалідами; обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), вироблених (виконаних, наданих) платниками, в яких чисельність інвалідів складає не менше 50% середньої кількості промислово-виробничого персоналу; при ввезенні на територію країни - технічні засоби, матеріали, які не можуть бути використані інакше як для профілактики інвалідності та реабілітації інвалідів, лікарські (ветеринарні) засоби, вироби медичного (ветеринарного) призначення, протезно-ортопедичні вироби та медична техніка, а також сировина і матеріали для їх виготовлення, комплектуючі вироби для їх виробництва, напівфабрикати до них за переліками, що затверджуються Президентом Республіки Білорусь;

в **Естонії** – операції з перевезення інвалідів;

в **Росії** – реалізація (надання) на території Російської Федерації: технічних засобів, включаючи автотранспорт, матеріали, які можуть бути використані виключно для профілактики інвалідності або реабілітації інвалідів; послуг інвалідам, в тому числі по догляду за інвалідами; товарів та послуг, що здійснюються громадськими організаціями інвалідів (у тому числі створеними як спілки громадських організацій інвалідів), серед членів яких інваліди та їхні законні представники становлять не менше 80 відсотків; організаціями, статутний капітал яких повністю складається з внесків таких громадських організацій інвалідів, якщо середньооблікова чисельність інвалідів серед їх працівників становить не менше 50 відсотків, а їх частка у фонді оплати праці - не менше 25 відсотків; установами, єдиними власниками майна яких є такі громадські організації інвалідів, створеними для досягнення освітніх,

культурних, лікувально-оздоровчих, фізкультурно-спортивних, наукових, інформаційних і інших соціальних цілей, а також для надання правової та іншої допомоги інвалідам, дітям-інвалідам та їх батькам [3; 149; 274].

Аналіз наведених пільг з ПДВ, які застосовуються в інших країнах свідчить, що в цілому вони мають багато спільних рис з операціями, звільненими від оподаткування ПДВ в Україні.

Щодо зниженої ставки з ПДВ, яка, на жаль, в Україні не застосовується, вона є характерною для практики оподаткування:

Великої Британії (встановлена нульова ставка для певних виплат на користь інвалідів);

Естонії (в розмірі 9% (при базовій 20%) на ліки та медичне обладнання для інвалідів);

Мальти (в розмірі 5% (при базовій 18%) на товари та послуги для інвалідів);

Словенії (в розмірі 8,5% (при базовій 20%) Для медичних засобів, які забезпечують особисті потреби інвалідів);

Чехії (на рівні 9% (замість базової 20% та пониженої 10%) на спеціальне обладнання для інвалідів) [274].

В арсеналі інструментів податкової підтримки інвалідів в зарубіжних країнах слід назвати й пільги з транспортного податку. При цьому слід розрізняти звільнення від сплати цього податку, що справляється періодично, та звільнення від податку, що справляється одноразово під час реєстрації транспортного засобу. Перший вид пільги характерний для **Бельгії, Болгарії** (надається особам-інвалідам, які втратили від 50 до 100% працездатності, якщо об'єм двигуна транспортного засобу не перевищує 2000 см³ та потужність двигуна не перевищує 117,64 кВт), **Великій Британії** (на автомобілі, що використовуються самими інвалідами або іншими особами в інтересах інвалідів), **Греції, Іспанії, Італії, Латвії** (звільнення від щорічного транспортного податку надається інвалідам 1-ї та 2-ї груп на один автомобіль, зареєстрований на ім'я такого інваліда; інвалідам 3-ї групи на один спеціальний автомобіль, зареєстрований на ім'я такого інваліда) **Мальті, Нідерландах** (на триколісні мотоцикли для інвалідів), **Німеччині** (повне або часткове звільнення), **Португалії, Росії** (невключення до об'єкту оподаткування транспортним податком автомобілів легкових, спеціально обладнаних для використання інвалідами), **Словенії** (на автомобілі, придбані

для перевезення інвалідів), **Фінляндії** (на мотоцикли для інвалідів; частково від оподаткування звільняються автомобілі для інвалідів) [9; 274].

В **Латвії** звільнені від транспортного податку за реєстрацію транспортного засобу спеціальні транспортні засоби для перевезення інвалідів у інвалідних візках. Транспортний податок за реєстрацію транспортного засобу не сплачують також інваліди з вадами руху, для яким медичними показаннями передбачені спеціальні транспортні засоби [274]. Схожа податкова пільга діє і в Україні згідно Податкового кодексу України [10].

За кордоном серед інструментів податкової підтримки поширені й пільги з податку на нерухомість (табл. 1.26).

Таблиця 1.26

Податкові пільги з податку на нерухомість, що мають на меті податкову підтримку інвалідів¹⁰

Країна	Податкова пільга та умови її надання
Бельгія	Податковий кредит з податку на нерухомість надається інвалідам війни за ставкою 20% у Фламандському регіоні В регіоні Валлонія податковий кредит становить 125 євро для кожної особи-інваліда. Його розмір подвоюється за кожну особу-інваліда на утриманні. Інваліди війни отримують податковий кредит в розмірі 250 євро. В регіоні Брюссель інваліди війни отримують податковий кредит за ставкою 20%, інші особи-інваліди – за ставкою 10% Звільнення від сплати податку на нерухомість надається на житло для інвалідів (в регіоні Валлонія)
Білорусь	Звільнення від податку на нерухомість надається щодо: - будівель та споруд організацій громадського об'єднання «Білоруське товариство інвалідів», громадського об'єднання «Білоруське товариство глухих» та громадського об'єднання «Білоруське товариство інвалідів по зору», а також відокремлених підрозділів цих організацій за умови, якщо чисельність інвалідів у зазначених організаціях або їх відокремлених підрозділах становить не менше 50 відсотків від облікової чисельності в середньому за період; - будівель та споруд, в тому числі не завершених будівництвом, за винятком призначених і (або) використовуються у встановленому порядку для здійснення підприємницької діяльності, що належать фізичним особам, що є пенсіонерами за віком, інвалідами I і II групи, та іншим непрацездатним фізичним особам за відсутності реєстрації за місцем їх проживання працездатних осіб
Литва	Звільнення від податку на нерухомість надається громадським організаціям інвалідів та їх підприємствам
Португалія	Звільнення від податку на нерухомість для підприємств, які наймають інвалідів
Франція	Звільнення від податку на нерухомість

¹⁰ Складено автором за даними [274].

В багатьох країнах в складі податку на нерухомість справляється й податок на землю. До відповідних податкових пільг, що мають на меті підтримку інвалідів слід назвати:

1) звільнені від земельного податку в Білорусії, яке поширюється на земельні ділянки громадських об'єднань інвалідів (їх приватних унітарних підприємств та установ), зайняті належними їм об'єктами охорони здоров'я, туризму, фізичної культури і спорту, соціального забезпечення, освіти, культури і мистецтва;

земельні ділянки, надані фізичним особам, що є інвалідами I і II групи, та іншим непрацездатним фізичним особам за відсутності реєстрації за місцем їх проживання працездатних осіб;

2) звільнення від сплати податку на землю, яке надається землевласникам-інвалідам [3; 274].

Становлять інтерес інструменти податкового стимулювання захисту інвалідів, які мають суб'єктом впливу підприємства. Слід зазначити, що частково вони були розглянуті під час характеристики податкових пільг з ПДВ. Та все ж найбільшого впливу на підприємства можна досягти через механізм корпоративного прибуткового податку (табл. 1.27).

Наведені податкові пільги мають на меті як стимулювання працевлаштування інвалідів, так і здійснення добровільних перерахувань на користь цієї категорії осіб. Крім того, серед представлених пільг є й аналоги українського пільгового режиму оподаткування громадських організацій інвалідів, згідно якого звільняється від оподаткування прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю, отриманий від продажу (постачання) товарів, виконання робіт і надання послуг, де протягом попереднього звітного (податкового) періоду кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом звітного періоду не менш як 25% суми загальних витрат на оплату праці [10].

Серед інструментів податкової підтримки інвалідів за кордоном застосовуються також податкові пільги з інших платежів, зокрема внесків на соціальне страхування, різних видів мит, акцизів тощо. Та все ж названі раніше податкові пільги мають більший регулятивний потенціал та здійснюють більш

суттєвий вплив на відповідних платників податків з відповідним отриманням більш суттєвих результатів.

Таблиця 1.27

Пільги з податку на прибуток, що мають на меті підтримку інвалідів¹¹

Країна	Податкова пільга та умови її надання
Білорусь	Не включаються до об'єкту оподаткування податком на прибуток дивіденди, нараховані громадським об'єднанням «Білоруське товариство інвалідів», «Білоруське товариство глухих» і «Білоруське товариство інвалідів по зору» унітарними підприємствами, власниками майна яких є ці об'єднання
	Звільнення від податку на прибуток надається щодо: - прибутку організацій від виготовлення протезно-ортопедичних виробів (у тому числі стоматологічних протезів), засобів реабілітації та обслуговування інвалідів; - прибутку організацій, що використовують працю інвалідів, якщо чисельність інвалідів в них становить понад 50 відсотків від облікової чисельності в середньому за податковий період, крім прибутку, одержаного від торгової, торгово-закупівельної та посередницької діяльності
Іспанія	Податкова знижка з корпоративного прибуткового податку: - в розмірі 10% інвестицій у встановлення в громадському транспорті платформ та спеціальних місць для інвалідів; - щодо кожного безстрокового контракту з працевлаштування інвалідів
Латвія	Звільнення від сплати корпоративного податку надається організаціям інвалідів на визначених законодавством умовах
Росія	Зменшення податкової бази податку на прибуток організації на суму витрат, здійснених платником податку - організацією, що використовує працю інвалідів, у вигляді коштів, спрямованих на цілі, що забезпечують соціальний захист інвалідів, якщо від загальної кількості працівників такого платника податків інваліди складають не менше 50 відсотків і частка витрат на оплату праці інвалідів у витратах на оплату праці становить не менше 25 відсотків
Словенія	Звільнення від податку на заробітну плату надається компаніям, які наймають на роботу інвалідів, якщо кількість найманих інвалідів становить не менше 40% загального штату працівників
	Податкові знижки з корпоративного прибуткового податку: - якщо підприємство наймає на роботу інвалідів, то воно має право на податкову знижку в розмірі 50% від заробітної плати таких працівників, але не більше розміру податкової бази; - якщо підприємство наймає інвалідів (із 100%-ю фізичною непрацездатністю) або глухих осіб, то знижка становить 70% від заробітної плати таких працівників, але не більше розміру податкової бази; - якщо платник податку здійснює добровільні внески на користь соціального захисту інвалідів, він має право на податкову знижку на суму цих витрат, але не більше 0,3% оподаткованого доходу платника податку

Підсумовуючи, слід зазначити, що податкова підтримка інвалідів в зарубіжних країнах реалізується за допомогою різноманітних податкових пільг, вбудованих до механізму різних податків. Найбільш поширеними є пільги з індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток, ПДВ, транспортного податку та податку на нерухомість. Деякі пільги мають схожий механізм дії з аналогічними пільгами, які застосовуються в Україні. Інші види

¹¹ Складено автором за даними [3; 149; 274].

непритаманні практиці оподаткування в Україні. Таким видом пільг є, наприклад, пільги з податку на нерухомість.

Дослідження пільгового оподаткування в зарубіжних країнах свідчить про досить широке коло відповідних інструментів податкової підтримки інвалідів та, відповідно, широкі можливості поліпшення життя цієї категорії осіб. При цьому розрізняються сфери впливу різних податкових пільг, що забезпечує посилення регулюючого потенціалу оподаткування щодо зазначених процесів.

Таким чином дослідження практики податкової підтримки інвалідів в зарубіжних країнах становить практичну цінність для України, оскільки вказує на наявні недоліки української податкової політики у зазначеній сфері та визначає альтернативні напрямки її поліпшення.

1.4. Оподаткування та соціальна інфраструктура

Важливим стратегічним завданням України є прискорення розвитку соціальної інфраструктури, роль якої в економічному житті суспільства недооцінювалась. Сьогодні спостерігається посилення взаємовпливу економічних і соціально-політичних процесів, тож питання соціального розвитку є ключовим при розгляді будь-яких сторін життя суспільства. Рівень і якість життя людей, а також політична та соціальна стабільність залежать від доступності послуг, пов'язаних з освітою, охороною здоров'я, культурою, соціальним обслуговуванням. У звіті Світового банку одним з п'яти основних завдань сучасної держави визначено завдання щодо фінансування базових соціальних послуг та інфраструктури, а також забезпечення соціальної безпеки. Досвід розвинутих країн переконує, що соціальна інфраструктура поступово перетворюється в основну сферу людської діяльності. Так, у США в сфері соціальних послуг зайнято близько 70% усіх найманих працівників і створюється понад 60% валового національного продукту [158]. В нашій країні ці показники набагато нижчі.

У статті 1 Конституції [1] визначено, що Україна є соціальною державою. В той же час, сучасний рівень розвитку галузей соціальної інфраструктури України значно відстає від сучасних вимог суспільства. Матеріальна база галузей цього комплексу становить лише 48 – 50% нормативного рівня. Понад

7 млн. жителів України стоять у черзі на одержання житла [189, с. 196]. У складному становищі перебуває медичне обслуговування населення, скоротилась середня тривалість життя, зменшилася народжуваність, поглиблюються процеси депопуляції населення країни. Це вимагає удосконалення інструментів державного регулювання сфери соціальної інфраструктури і, в тому числі, врахування зарубіжного досвіду.

Термін «інфраструктура» вживається в економічній та географічній літературі з 40-х років ХХ ст. Соціальна інфраструктура — комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей. Визначальне у вивченні інфраструктури – це пізнання її побудови, тобто її складових підсистем. Існують різні підходи до питання внутрішньої будови соціальної інфраструктури, однак, сучасні науковці [166, с. 162; 83] здебільшого у її складі виділяють соціально-побутовий та соціально-культурний комплекси. У першій групі представлені галузі, що надають населенню послуги, спрямовані на створення певних матеріальних умов життєдіяльності: житлово-комунальне господарство; побутове обслуговування населення; роздрібна торгівля й громадське харчування; пасажирський транспорт; надання населенню послуг зв'язку. У другій об'єднані ті галузі, що надають населенню духовні, неречові послуги: освіта, культура й мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура і спорт, туризм і відпочинок.

Державне регулювання соціальної інфраструктури – це використання органами державної влади та управління різноманітних засобів з метою регулювання розвитку умов життя та праці населення країни, послаблення (усунення) негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості у країні [205, с. 23]. Складовою державного регулювання соціальної інфраструктури є податкове регулювання. Способи податкового впливу на соціальну інфраструктуру можна розділити на дві групи, основна відмінність яких полягає в тому, яку з сторін – пропозицію чи попит – стимулює держава. У першому випадку підтримка надається безпосередньо підприємствам соціальної інфраструктури, а в другому – підтримуються споживачі продукції соціальної інфраструктури.

Розглянемо інструменти податкового стимулювання попиту споживачів на продукцію підприємств соціальної інфраструктури (табл. 1.28).

Податкові інструменти стимулювання попиту споживачів продукції підприємств соціальної інфраструктури

Галузь соціальної інфраструктури	Країна	Пільга
Житлово-комунальне господарство	Пільги у складі податку на доходи фізичних осіб	
	Норвегія, Голландія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Норвегія, США тощо.	Податкова знижка (відповідно до ПК Російської Федерації та ПК Республіки Білорусь – «майнове податкове вирахування»). Особливістю застосування майнового податкового вирахування у РБ є зменшення податкової бази з прибуткового податку на усю суму фактично здійснених платником і членами його сім'ї, що перебувають на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, витрат на будівництво або придбання індивідуального житлового будинку або квартири.
	Білорусь	Звільнення від оподаткування: 1) одноразових безоплатних субсидій, що надаються відповідно до законодавства на будівництво (реконструкцію) або придбання житлових приміщень фізичним особам, які потребують поліпшення житлових умов; 2) доходів, отриманих молодими і багатодітними сім'ями, які потребують поліпшення житлових умов ..., у вигляді фінансової підтримки держави щодо погашення заборгованості за кредитами, виданими банками на будівництво (реконструкцію) або придбання житлових приміщень таким фізичним особам; 3) вартості житлових приміщень у будинках державного житлового фонду, які знаходяться у користуванні за договором найму військовослужбовців, суддів і прокурорських працівників, які мають 20 і більше років вислуги на військовій службі.
	Пільги у складі податку на додану вартість	
	Росія	Реалізація житлових будинків, житлових приміщень, а також часток у них, передача частки у праві на спільне майно у багатоквартирному будинку при реалізації квартир звільняються від ПДВ.
	Білорусь	Обороти з реалізації на території РБ об'єктів житлового фонду і робіт з будівництва та ремонту об'єктів житлового фонду звільняються від сплати ПДВ.
	Італія	При першій в житті купівлі квартири покупець сплачує лише 4% ПДВ (базова ставка ПДВ – 21%).
	Іспанія	При придбанні нового житла сплачується ПДВ у розмірі 8% (базова ставка ПДВ – 18%).
	Франція	За умови купівлі первинного житла за програмою <i>leaseback</i> , держава повністю повертає сплачений покупцем ПДВ протягом 20 років (базова ставка ПДВ – 19,6%).
	Білорусь	Обороти з реалізації житлово-комунальних і експлуатаційних послуг, які надаються фізичним особам, за переліком, що затверджується Президентом РБ, звільняються від ПДВ.
	Росія	Реалізація комунальних послуг, що надаються керуючими організаціями, не підлягає оподаткуванню ПДВ.

Побутове обслуговування населення	Пільги у складі податку на додану вартість	
	Росія	Реалізація послуг, що надаються без стягнення додаткової плати, з ремонту й технічного обслуговування товарів у період гарантійного строку їх експлуатації, не оподатковується ПДВ.
Громадське харчування	Пільги у складі податку на додану вартість	
	Росія	Звільнення від ПДВ реалізації (передачі) продуктів харчування, безпосередньо вироблених студентськими і шкільними їдальнями, столовими інших навчальних закладів, столовими медичних організацій, дитячих дошкільних установ..., а також продуктів харчування, безпосередньо вироблених організаціями громадського харчування.
	Росія	При реалізації продовольчих товарів, встановлених у переліку ст. 164 ПК РФ, оподаткування ПДВ здійснюється за ставкою 10%.
	Німеччина	Знижена податкова ставка ПДВ у розмірі 7% (базова ставка – 19%) застосовується щодо поставок більшості продуктових товарів і в сфері діяльності закладів громадського харчування.
Пасажирський транспорт	Пільги у складі податку на додану вартість	
	Росія	Звільнення від ПДВ реалізації послуг з перевезення пасажирів, у тому числі міським пасажирським транспортом загального користування, а також послуг з перевезення пасажирів морським, річковим, залізничним або автомобільним транспортом у приміському сполученні.
	Пільги у складі податку на прибуток підприємств	
	Росія	Для цілей оподаткування податком на прибуток приймаються витрати щодо оплати проїзду працівників підприємств та осіб, що знаходяться у них на утриманні, до місця використання відпустки на території РФ і назад.
Зв'язок	Пільги у складі податку на додану вартість	
	Росія	Не підлягає оподаткуванню ПДВ реалізація поштових марок (за винятком колекційних марок), маркованих листівок і маркованих конвертів.
	Білорусь	Обороти з реалізації послуг зв'язку, що надаються фізичним особам, звільнені від ПДВ
	Пільги у складі податку на прибуток підприємств	
		Для цілей оподаткування податком на прибуток до складу інших витрат, пов'язаних з виробництвом і (або) реалізацією, включаються витрати на поштові, телефонні, телеграфні та інші подібні послуги, витрати на оплату послуг зв'язку, включаючи витрати на послуги факсимільного та супутникового зв'язку, електронної пошти, а також інформаційних систем.

З-поміж галузей соціальної інфраструктури виняткове значення для життєдіяльності населення має рівень розвитку житлово-комунального господарства. Житлова проблема, суть якої полягає у задоволенні потреби у житлі та у поліпшенні житлово-побутових умов населення, – одна з найактуальніших і найгостріших соціальних проблем, від розв'язання якої значною мірою залежить прогрес суспільства.

На заході 90% житла купується в іпотеку [117]. Узагальнюючи досвід розвитку іпотечного кредитування в зарубіжних країнах, слід відзначити, що саме іпотечне кредитування стало одним з основних факторів економічного розвитку в **США (новий курс Рузвельта), Німеччині (післявоєнні реформи Ерхарда), Аргентині («план Ковальо») і Чилі (реформи Піночета)**. В Україні навіть у докризовий період кожен рік за рахунок іпотечних кредитів будувалося лише 7,2% житла [77]. Таким чином, велике значення для забезпечення населення житлом у нашій країні має розвиток іпотечного кредитування. З виплатою фізичними особами іпотечних кредитів пов'язана одна з найбільш поширених у зарубіжних країнах податкова пільга, спрямована на стимулювання попиту населення на житло, яка отримала назву «податкова знижка» (відповідно до Податкового Кодексу Російської Федерації (ПК РФ) [9] та Податкового кодексу Республіки Білорусь (ПК РБ) [3] – «майнове податкове вирахування»).

У вирішенні житлової проблеми в **Республіці Білорусь** істотну роль відіграють податкові пільги. Згідно з оцінкою фахівців, у цій країні за рахунок коштів прямої підтримки (пільгові кредити і безоплатні субсидії) і непрямой підтримки (податкові пільги) вводиться в експлуатацію до 70% загальної площі житлових будинків. Так, відповідно до ст. 163 ПК РБ [3] звільняються від прибуткового податку з фізичних осіб такі доходи: одноразові безоплатні субсидії, що надаються відповідно до законодавства на будівництво (реконструкцію) або придбання житлових приміщень фізичним особам, які перебувають на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов; доходи, отримані молодими і багатодітними сім'ями, що перебувають на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов або перебували на цьому обліку на дату укладання з банком кредитного договору, у вигляді фінансової підтримки держави щодо погашення заборгованості за кредитами, виданими банками на будівництво (реконструкцію) або придбання житлових приміщень таким фізичним

особам; вартість житлових приміщень у будинках державного житлового фонду, які знаходяться у користуванні за договором найму військовослужбовців, суддів і прокурорських працівників, які мають двадцять і більше календарних років вислуги на військовій службі.

Варто також зазначити, що особливістю застосування майнового податкового вирахування згідно зі ст. 166 ПК РБ [3] є можливість врахування платником при визначенні розміру податкової бази прибуткового податку усіх фактично здійснених платником і членами його сім'ї, що перебувають на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов, витрат на будівництво або придбання на території РБ індивідуального житлового будинку або квартири, а також на погашення кредитів банків РБ, позик, отриманих від білоруських організацій і (або) підприємців (включаючи відсотки за ним), фактично витрачених на будівництво або придбання на території РБ індивідуального житлового будинку або квартири. Якщо у податковому періоді майнове податкове вирахування не може бути використано повністю, його залишок переноситься на наступні податкові періоди до повного його погашення.

У цілому, за оцінками фахівців органів державного управління Білорусі [69], тільки в результаті використання податкових пільг при здійсненні робіт з будівництва житла будівельними організаціями і пільг з прибуткового податку для фізичних осіб фактичні витрати громадян на придбання житла знижуються на 15 – 20%. Якщо врахувати, що громадяни, які перебувають на квартирному обліку і здійснюють житлове будівництво, звільняються ще й від плати за створення житлової інфраструктури розмір зниження зазначених витрат громадян сягає 45 – 50%. Все це сприяє залученню позабюджетних джерел на фінансування житлового будівництва і в кінцевому рахунку прискоренню вирішення житлової проблеми.

Разом з тим, діюча система податкових пільг в житловому будівництві в Республіці Білорусь не позбавлена недоліків. Так, викликає деякі сумніви обґрунтованість «загального» та повного звільнення від прибуткового податку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, у разі використання ними доходів на будівництво (реконструкцію) і придбання житлових приміщень. Справа в тому, що завдяки такій пільзі громадяни з більш великими доходами отримують фактично більшу фінансову підтримку,

ніж громадяни з низькими доходами, які, проте, потребують більшої допомоги.

Поширеною у світовій практиці є податкова пільга щодо звільнення від податку на додану вартість (ПДВ) операцій з реалізації житла. Зокрема, у Росії при купівлі квартири фізичні особи не сплачують ПДВ: відповідно до ст. 149 ПК РФ [9] реалізація житлових будинків, житлових приміщень, а також часток у них, передача частки у праві на спільне майно у багатоквартирному будинку при реалізації квартир звільняються від обкладення податком на додану вартість.

Податковим законодавством Республіки Білорусь [3] визначено, що від сплати податку на додану вартість звільняються обороти з реалізації на території РБ об'єктів житлового фонду і робіт з будівництва та ремонту об'єктів житлового фонду. При цьому Указом Президента РБ «Про деякі питання оподаткування податком на додану вартість» від 26.03.2007 р. № 138 [54] передбачено звільнення від ПДВ робіт як з нового будівництва, так і з реконструкції, модернізації, реставрації, капітального та поточного ремонтів, благоустрою та озеленення об'єктів житлового фонду.

В Італії при першій в житті купівлі квартири покупець платить лише 4% ПДВ [154]. Крім того, якщо купується нерухомість в Італії, яка потребує реконструкції і має деяку історичну цінність чи це старовинний сільський будинок, також можна отримати податкові пільги. Відбувається це наступним чином: повертається 41% від вартості реконструкції, шляхом погашення щорічного податку з доходів покупця нерухомості [155].

В Іспанії при придбанні нового житла сплачується ПДВ у розмірі 8% від його вартості (до 01.07.2010 – 7%). Особливістю оподаткування при купівлі вторинного житла є те, що замість ПДВ сплачується податок на передачу майна у розмірі 7% (при сумі покупки до 400000 євро) і 8% (при сумі покупки понад 400000 євро) від вартості житла [152].

В 2010 р. у **Франції** було продано 115000 нових будинків [150]. Цей показник практично не поступається докризовому рівню продажів, що, зокрема, обумовлено державною підтримкою при купівлі новобудови, а саме – програмою *leaseback* [156]. Придбати за програмою *leaseback* можливо тільки новобудови на початковій стадії будівництва. Великий плюс, який дає придбання первинного житла у Франції за програмою *leaseback* – це податкові пільги. Аналітики вважають, що ПДВ (19,6%), що нараховується

при купівлі квартири в новобудові у Франції – один з найвищих в країнах Євросоюзу. Якщо ж нерухомість була придбана за програмою *leaseback*, то держава повністю повертає сплачений ПДВ: поступово, протягом 20 років, кожен рік буде списуватися певний відсоток від суми податку.

Скасувавши в кінці 90-х податкові пільги щодо стимулювання будівельного ринку, підтримка державною владою Німеччини купівлі приватними особами житла знайшла відображення в наданні державної житлової дотації, яку має право отримати кожен резидент країни. Державна дотація на збудований будинок або нову квартиру складає 5% від вартості об'єкта на рік, але не більше 2556 євро щорічно протягом восьми років, тобто до 40% витрат на придбання або купівлю нового житла [182].

Під час кризи деякі країни підвищують рівень оподаткування придбання нерухомості. Так, в **Угорщині** при придбанні нерухомості протягом 6 місяців необхідно сплатити разовий податок на придбання нерухомості, так званий угорський податок, в таких розмірах: 0% – земля під будівництво, новобудови; 2% – вартість будинку або квартири до 4 млн. форинтів (17000 євро); 6% – вартість будинку або квартири понад 4 млн. форинтів (17000 євро); 10% при купівлі готелю, бізнесу [169].

До складу житлово-комунальної інфраструктури входить і комунальне господарство. Це сукупність підприємств, організацій і служб, інженерних споруд та мереж, призначення яких – задоволення потреб міських і сільських поселень у різних комунальних послугах. Об'єкти комунального господарства поділяються на дві функціональні групи. Перша об'єднує ті з них, що спеціалізуються на наданні внутрішньожитлових послуг (водопровідне, каналізаційне й газове господарство, мережі тепlopостачання тощо). Друга група – це об'єкти, що надають загальноміські послуги: дорожнє господарство, служби зовнішнього освітлення, санітарного очищення територій, господарства, зайняті озелененням поселень та ін. Податковим кодексом Республіки Білорусь [3] передбачена пільга у вигляді звільнення від ПДВ оборотів з реалізації житлово-комунальних і експлуатаційних послуг, які надаються фізичним особам, за переліком, що затверджується Президентом РБ. Аналогічна пільга закріплена у п. 29 статті 149 Податкового кодексу РФ [9].

Побутове обслуговування населення – галузь соціальної інфраструктури, що надає населенню, підприємствам, організаціям і

установам різноманітні виробничі й невиробничі послуги. Рівень розвитку побутового обслуговування – один з показників народного добробуту. Побутове обслуговування населення має порівняно потужну матеріально-технічну базу, завдяки чому вони можуть надавати населенню різноманітні послуги (понад 500 видів). Прикладом податкової підтримки споживачів послуг сфери побутового обслуговування населення є звільнення від податку на додану вартість. Так, відповідно до ст. 149 ПК РФ [9] не підлягає оподаткуванню ПДВ реалізація послуг, що надаються без стягнення додаткової плати, з ремонту й технічному обслуговуванню товарів та побутових приладів, у тому числі медичних товарів, у період гарантійного строку їх експлуатації, включаючи вартість запасних частин для них і деталей до них. Послуги з гарантійного ремонту та обслуговування товарів, які надає організація, яка уклала договори з торговельними компаніями, звільняються від ПДВ, якщо виконані в період гарантійного терміну експлуатації цих товарів.

Громадське харчування – галузь, що спеціалізується водночас на виробництві та реалізації продуктів харчування, організації їх споживання населенням безпосередньо на підприємствах галузі: в їдальнях, кафе, ресторанах. Крім того, організації громадського харчування зайняті розподілом частини продуктів через їдальні дитячих та лікувальних закладів, шкіл-інтернатів, санаторіїв, будинків відпочинку. Ст. 149 ПК РФ [9] передбачає звільнення від оподаткування ПДВ реалізацію (передачу) продуктів харчування, безпосередньо вироблених студентськими і шкільними їдальнями, столовими інших навчальних закладів, столовими медичних організацій, дитячих дошкільних установ і реалізованих ними в зазначених установах, а також продуктів харчування, безпосередньо вироблених організаціями громадського харчування і реалізованих ними зазначеним столовим або зазначеним установам. Дане положення застосовується тільки у разі повного або часткового фінансування цих установ з бюджету або з коштів фонду обов'язкового медичного страхування. Також відповідно до ПК РФ при реалізації продовольчих товарів, встановлених у переліку ст. 164 [9], оподаткування здійснюється за ставкою 10%. Згідно із податковим законодавством **Німеччини** [146] у країні діють дві податкові ставки: загальна податкова ставка, складає 19% і знижена – 7%. Знижена податкова ставка застосовується головним чином щодо поставок

більшості продуктових товарів (за винятком напоїв) і в сфері діяльності закладів громадського харчування.

Виняткове значення для життєдіяльності населення України має пасажирський транспорт загального користування. У складі його функціонують підприємства, служби та організації залізничного, морського, річкового, авіаційного та автомобільного транспорту, зайняті перевезенням людей. Прикладом податкової пільги в даному випадку може бути звільнення від ПДВ в РФ реалізації послуг з перевезення пасажирів, у тому числі міським пасажирським транспортом загального користування (за винятком таксі, в тому числі маршрутного), а також послуг з перевезення пасажирів морським, річковим, залізничним або автомобільним транспортом (за винятком таксі, в тому числі маршрутного) у приміському сполученні. Ці послуги звільнюються від оподаткування ПДВ лише за наявності у перевізника відповідної ліцензії. А ст. 255 ПК РФ [9] встановлено, що для цілей оподаткування податком на прибуток приймаються витрати щодо оплати проїзду працівників організацій та осіб, що знаходяться у них на утриманні, до місця використання відпустки на території РФ і назад.

До соціально-побутової інфраструктури належить зв'язок з обслуговування населення міст і сіл. У російському законодавстві визначені податкові пільги щодо надання послуг поштового зв'язку – передбачено пільговий режим оподаткування ПДВ при реалізації знаків поштової оплати РФ: відповідно до ст. 149 ПК РФ [9] не підлягає оподаткуванню реалізація поштових марок (за винятком колекційних марок), маркованих листівок і маркованих конвертів. Стаття 94 ПК РФ [3] звільняє від ПДВ обороти з реалізації послуг зв'язку, що надаються фізичним особам, ..., послуг телефонних довідкових служб, які надаються фізичним особам, а також послуг, що надаються фізичним особам з доставки пенсій та інших соціальних виплат, газет і журналів за передплатою. До послуг зв'язку належать також послуги з технічного обслуговування та експлуатації систем колективного прийому телебачення і кабельних систем, послуги з розповсюдження в мережах і системах колективного прийому телебачення пакетів телепрограм, інтерактивного сервісу, послуги з підключення клієнтів до мереж і систем колективного прийому телебачення. Стаття 264 ПК РФ [9] до складу інших витрат, пов'язаних з виробництвом і (або) реалізацією, при обчисленні суми податку на прибуток підприємств дозволяє включати

витрати на поштові, телефонні, телеграфні та інші подібні послуги, витрати на оплату послуг зв'язку, обчислювальних центрів і банків, включаючи витрати на послуги факсимільного та супутникового зв'язку, електронної пошти, а також інформаційних систем (Інтернет та інші аналогічні системи).

Як свідчить зарубіжний досвід податкове стимулювання пропозиції підприємств соціальної інфраструктури є не таким поширеним, як стимулювання попиту населення на послуги цієї сфери – не можна навести велику кількість свідчень, що ілюструють пільги з податку на прибуток для виробництв галузі соціальної інфраструктури. Прикладами стимулювання пропозиції продукції підприємств соціальної інфраструктури можуть бути, зокрема, такі. Так, законодавством **Республіки Білорусь** у сфері оподаткування встановлено, що роботи з будівництва житла не обкладаються податками і неподатковими платежами (крім обов'язкових внесків на державне соціальне страхування та до Державного фонду сприяння зайнятості), які відносяться на їх собівартість за результатами реалізації робіт з будівництва житла [69]. Статтею 140 ПК РБ [3] встановлено, що від оподаткування податком на прибуток звільняється валовий прибуток організацій у розмірі фінансування житлового будівництва та (або) погашення отриманих і використаних на ці цілі кредитів банків, позик нерезидентів РБ, але не більше 50% валового прибутку.

У 1991 р. у **Німеччині** був прийнятий закон *Fördergebietsgesetz* [182], в якому пропонувалися значні податкові пільги для інвесторів у нерухомість. Кожен, хто будував чи реставрував нерухомість у колишній Німецькій Демократичній Республіці та в Берліні, тепер міг списати вартість вкладень з величини оподатковуваних доходів. За час дії податкових пільг – з 1990 по 1998 рр. – вартість нерухомості, що купувалась для здачі в оренду, виросла приблизно на 70%. Податкова політика викликала бум на ринку нерухомості. В кінці 90-х влада Німеччини вирішила, що будівельний ринок більше не вимагає такої підтримки, і всі пільги були скасовані, оскільки пропозиція на ринку нерухомості перевищувала попит.

Типовою податковою пільгою, що надається житлово-комунальним підприємствам, є звільнення від сплати податку на майно. Так, відповідно до ст. 381 ПК РФ [9] від оподаткування звільняються організації щодо об'єктів житлового фонду та інженерної інфраструктури житлово-комунального

комплексу, утримання яких повністю або частково фінансується за рахунок коштів бюджетів суб'єктів РФ і (або) місцевих бюджетів.

Податкові пільги надаються провайдерам і мобільним операторам у США (проект Дж. Рокфеллера). Так, податкова пільга в 10% надається тим компаніям, які будують високошвидкісні інтернет-мережі в сільській місцевості і в районах, які раніше не обслуговувались. Оператори, які займаються збільшенням швидкості передачі даних у своїх мережах, зможуть розраховувати на 20% пільгу [66]. У Франції компанії, які придбавають ліцензії на надання послуги мобільного зв'язку стандарту UMTS, користуються «нескінченим» відстроченням по виплаті частини податкових платежів (до 2001 р. така відстрочка надавалася на п'ять років) [80].

Стимулювання пропозиції підприємств соціальної інфраструктури може також здійснюватись за допомогою застосування альтернативних систем оподаткування. У РФ підприємства громадського харчування крім загальної системи оподаткування, можуть застосовувати спрощену систему оподаткування (якщо оборот не перевищує 60 млн. руб. на рік) і єдиний податок на «вмінений» дохід (ЄНВД). ЄНВД – це податок, базою для розрахунку якого є не реальні фінансові показники діяльності компанії або підприємця, а потенційно можливі («абстрактні») суми, розраховані за певною формулою. Відповідно до ст. 346 ПК РФ [9] щодо надання послуг громадського харчування ЄНВД може застосовуватися при їх реалізації через об'єкти організації громадського харчування з площею залу обслуговування відвідувачів не більше 150 кв. м по кожному об'єкту, а також через об'єкти громадського харчування, що не мають залу обслуговування відвідувачів.

Особливістю країн, що входили до складу колишнього Радянського Союзу, є те, що за часів планової економіки майже кожне виробниче підприємство мало на балансі об'єкти соціальної інфраструктури: дитячі садки, лікарні, їдальні, будинки відпочинку тощо. Особливо це стосується містоутворюючих підприємств, які мають розвинену соціальну інфраструктуру, що обслуговує не тільки працівників відповідного підприємства, а і жителів певного населеного пункту. Показовими у цьому аспекті є старопромислові регіони України, зокрема, Донецька, Луганська, Харківська області тощо. Тож спільною тенденцією в чинному податковому законодавстві пострадянських країн є стимулювання процесу передання об'єктів соціальної інфраструктури, які знаходяться на балансі підприємств,

до державної та комунальної власності. Характерною пільгою у цьому контексті є звільнення від ПДВ (або не включення в об'єкт оподаткування ПДВ) операцій з безоплатної передачі у державну чи комунальну власність об'єктів соціальної інфраструктури (табл. 1.29).

Таблиця 1.29

Пільги з ПДВ щодо безоплатної передачі у державну чи комунальну власність об'єктів соціальної інфраструктури

Країна	Джерело	Зміст пільги
Росія	Ст. 146 ПК РФ [9]	Не визнається об'єктом оподаткування ПДВ ... передача на безоплатній основі житлових будинків, дитячих садків, клубів, санаторіїв та інших об'єктів соціально-культурного та житлово-комунального призначення, а також доріг, електричних мереж, підстанцій, газових мереж, водозабірних споруд та інших подібних об'єктів органам державної влади та органам місцевого самоврядування (або за рішенням зазначених органів, спеціалізованим організаціям, що здійснюють використання або експлуатацію зазначених об'єктів за їх призначенням).
Молдова	Ст. 103 ПК РМ [5]	Не обкладаються ПДВ дитячі дошкільні установи, клуби, санаторії та інші об'єкти соціально-культурного та житлово-комунального призначення, а також дороги, електричні мережі та підстанції, газові мережі, водозабірні споруди та інші подібні об'єкти, які передаються безоплатно органам публічної влади (або за їх рішенням спеціалізованим підприємствам, що здійснюють використання та експлуатацію зазначених об'єктів за призначенням), а також підприємствам, установам і організаціям органами публічної влади.
Туркменістан	Ст. 96 ПК РТ [7]	Оподатковуваною операцією не визнається ... безоплатна передача права власності на об'єкти житлового, виробничого та соціально-культурного призначення за рішенням органів державної влади та управління, місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування.
Казахстан	Ст. 248 ПК РК [4]	Звільняються від ПДВ обороти з реалізації основних засобів, інвестицій у нерухомість, нематеріальних та біологічних активів, переданих на безоплатній основі державній установі або державному підприємству.
Білорусь	Ст. 93 ПК РБ [3]	Об'єктами оподаткування ПДВ не визнаються ... обороти з передачі майна в безоплатне користування.
Узбекистан	Ст. 199 ПК РУ [8]	Не є оборотом з реалізації товарів (робіт, послуг) передача на безоплатній основі основних засобів, нематеріальних активів та об'єктів незавершеного будівництва.

Особливості оподаткування операцій з об'єктами соціальної інфраструктури, що закріплені у механізмі податку на прибуток підприємств у постсоціалістичних країнах, представлені у табл. 1.30.

Таблиця 1.30

**Податкові інструменти у складі податку на прибуток підприємств щодо
об'єктів соціальної інфраструктури**

Країна	Джерело	Зміст пільги
Доходи, що не враховуються для визначення бази оподаткування		
Росія	Ст. 251 ПК РФ [9]	Доходи у вигляді майна, отриманого державними та муніципальними установами за рішенням органів виконавчої влади всіх рівнів, не враховуються при визначенні податкової бази
Туркменістан	Ст. 149 ПК РТ [7]	Майно, одержуване бюджетними організаціями за рішенням органів державної влади та управління, місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування, не включається до валового доходу.
Молдова	Ст. 20 ПК РМ [5]	Доходи від безоплатного отримання власності відповідно до рішення Уряду або уповноважених органів місцевого публічного управління не обкладаються податком
Узбекистан	Ст. 129 ПК РУ [8]	Безоплатно отримані кошти (майно або майнові права), роботи і послуги, якщо передача коштів (майна або майнових прав), виконання робіт, надання послуг відбувається на підставі рішення Президента Республіки Узбекистан або Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан не розглядаються як дохід платника податку.
Врахування витрат, пов'язаних з утриманням об'єктів соціальної інфраструктури		
Росія	Ст. 264 ПК РФ [9]	Витрати, пов'язані з утриманням приміщень об'єктів громадського харчування, які обслуговують трудові колективи включаються до складу інших витрат, пов'язаних з виробництвом і (або) реалізацією
Білорусь	Ст. 129 ПК РБ [3]	Витрати організацій у вигляді різниці між сумою витрат на утримання дитячих оздоровчих закладів, установ освіти, будинків престарілих та інвалідів, об'єктів житлового фонду, охорони здоров'я, дитячих дошкільних установ, закладів культури і спорту, що перебувають на балансі підприємств, та сумою доходів, пов'язаних з експлуатацією зазначених установ та об'єктів, одержуваних організаціями, включаються до складу позареалізаційних витрат.
Узбекистан	Ст. 145 ПК РУ [8]	Витрати на утримання пункту медичної допомоги, об'єктів охорони здоров'я, будинків престарілих та інвалідів, оздоровчих таборів, об'єктів культури і спорту, об'єктів освіти, а також об'єктів житлового фонду відносяться до інших витрат.
Туркменістан	Ст. 158 ПК РТ [7]	Витрати на забезпечення нормальних умов праці (витрати на послуги з охорони майна, протипожежні заходи, безпека праці та інші аналогічні витрати, пов'язані з утриманням приміщень та інвентарю медпунктів, що знаходяться безпосередньо на території юридичної особи, та інші подібні витрати) включаються до складу інших витрат і втрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією товарів, виконанням робіт.

У Податковому кодексі РФ [9] міститься окрема стаття, яка встановлює особливості визначення податкової бази платниками податків, які здійснюють діяльність, пов'язану з використанням об'єктів житлово-

комунального господарства, соціально-культурної сфери, навчально-курсних комбінатів та інших аналогічних господарств, відповідно до якої платники податків, чисельність працівників яких становить не менше 25% кількості працюючого населення відповідного населеного пункту і до складу яких входять зазначені об'єкти, мають право врахувати для цілей оподаткування фактично здійснені витрати на утримання зазначених об'єктів.

Податковий кодекс Казахстану [4] закріплює особливий порядок оподаткування організацій, що здійснюють діяльність у соціальній сфері: надання медичних послуг (за винятком косметологічних, санаторно-курортних), надання послуг з дошкільного виховання та навчання, діяльність у сфері науки, бібліотечне обслуговування. Якщо доходи організацій від здійснення зазначених видів діяльності становлять не менше 90% сукупного річного доходу таких організацій, їх загальні доходи не підлягають оподаткуванню за умови спрямування доходів на здійснення зазначених видів діяльності.

Соціальна інфраструктура має економічне й соціальне значення для розвитку суспільства. Економічне полягає в тому, що вона необхідна для відтворення робочої сили та підвищення продуктивності праці людей, а соціальне значення визначається тим, що ця сфера сприяє всебічному й гармонійному розвитку особистості. Головна мета вдосконалення соціальної інфраструктури – досягнення найбільш повного задоволення потреб населення міст і сіл у різноманітних послугах. Держава має створювати сприятливі умови розвитку галузей соціальної сфери. Податкові пільги є важливою складовою набору інструментів державного регулювання соціальної інфраструктури, які спрямовані на стимулювання як пропозиції послуг з боку галузей соціальної інфраструктури, так і попиту населення на ці послуги. Аналіз податкового регулювання розвитку соціальної інфраструктури у зарубіжних країнах свідчить про те, що частіше застосовується зниження податкового тиску на споживача послуг цієї сфери, адже найбільш розповсюдженими пільгами є податкові знижки і звільнення від ПДВ. Пільги з податку на прибуток та податку на нерухомість (майно) є менш поширеними. Податкові кодекси постсоціалістичних країнах здебільшого містять норми, спрямовані на стимулювання процесів процесу передання об'єктів соціальної інфраструктури, які знаходяться на балансі підприємств, до державної та комунальної власності.

1.5. Роль оподаткування в реалізації програми захисту навколишнього середовища

1.5.1. Податкове регулювання у сфері охорони довкілля

Проблема охорони навколишнього середовища останнім часом набуває особливої актуальності, оскільки існуюча екологічна ситуація може негативно вплинути на прагнення людства до сталого розвитку. За останні сто років середня температура поверхні Землі зросла на 0,6 °С, здебільшого через накопичення парникових газів в атмосфері [216]. Переважна частина негативних змін у довкіллі відбулася за останні 30-40 років.

Думки екологів та економістів сходяться щодо визнання особливих регулюючих властивостей податків у сфері екології. Практика активного застосування податкових важелів в процесі державного регулювання охорони навколишнього середовища була відмічена ще на початку 90-х років ХХ ст. Проведення екологічних податкових реформ, як правило, мало значну підтримку з боку громадськості. Основна їх ідея полягала у зміщенні податкового тягаря від фактору «праця» до використання природних ресурсів та забруднення довкілля. Такі заходи дозволили отримати подвійну вигоду: стимулювання заходів з охорони навколишнього середовища та зростання зайнятості.

Реалізація відповідної програми у **Швеції** (1991 р.) передбачала зменшення податку на доходи громадян та збільшення податку на викиди сірчаних та вуглецевих сполук. Основною метою було обмеження обсягу використання паливних ресурсів, особливо з високим вмістом сірки. Такий напрям реформування було продовжено у Данії та Нідерландах, хоча наприкінці 90-х років до них також приєднались Великобританія, Італія, **Німеччина та Франція** [258].

Популярність екологічних податкових реформ пояснюється привабливістю основної мети їх проведення – створення додаткових робочих місць. Це дозволило послабити соціальну напруженість та вирішити проблему високого рівня безробіття у регіоні. До того ж позитивні зрушення відбувались не лише в результаті зменшення податкового тиску на оплату праці, але й як «побічний» соціально-економічний ефект. Перехід від використання первинної сировини у виробництві до вторинної переробки

матеріалів, окрім зменшення негативного впливу на довкілля, сприяв зростанню зайнятості. Це пов'язано з тим, що вторинна переробка матеріалів є досить трудомістким процесом. Перспектива отримання таких еколого-соціально-економічних результатів стала причиною затвердження чотирирічного плану зменшення податків на доходи та збільшення податкових ставок на використання енергоносіїв у Німеччині в 1999 р. [258].

За масштабами реструктуризації податкової системи у 90-х роках Данія перевершила інші країни **Європейського Союзу (ЄС)**. Уряд цієї країни запровадив оподаткування використання автомобільного палива, електроенергії, вугілля, а також остаточного розміщення відходів та володіння транспортними засобами. Податок, сплачений за придбання автомобіля, в цій країні перевищує вартість транспортного засобу. Впровадження екологічних податків у **Нідерландах** було спрямоване на скорочення викидів важких металів, що спричинено високим рівнем розвитку промисловості та його концентрації на невеликій території. Станом на 1995 рік, реалізація цієї програми забезпечила скорочення викидів на 86% у порівнянні з 1976 роком [73, с. 299].

Протягом останнього десятиліття елементи реформ були впроваджені у багатьох Європейських країнах, таких як **Великобританія, Німеччина, Данія, Нідерланди, Фінляндія та Швеція**. Багато країн, які вступили до ЄС прослідували цьому прикладу. Так у **Словенії** з 1997 р. всі енергетичні продукти обкладаються податком на діоксид вуглецю (CO₂) [265]. В **Естонії** збільшення акцизних зборів використовувалося для фінансування істотного скорочення прибуткового податку протягом останніх кількох років. **Чеська Республіка** в 2008 р. провела екологічну податкову реформу, яка передбачає поступове збільшення податкових ставок на більшість паливно-енергетичних продуктів до 2012 р. Додаткові податкові надходження використовують для підтримки державної політики зайнятості [212].

Екологічні податки, що застосовуються в ЄС, можна розділити на чотири основні категорії: енергетика, транспорт, забруднення навколишнього середовища, ресурси [271, с. 349].

Енергетичні податки включають податки на енергоносії для транспортних (бензин і дизельне паливо) і стаціонарних (рідке паливо, природний газ, вугілля та електроенергія) споживачів. Податок на двоокис вуглецю також віднесено до групи енергетичних податків.

Транспортні податки в основному включають податки, пов'язані з володінням і користуванням автотранспортними засобами. До цієї групи також відносять податки пов'язані з імпортом, реєстрацією, продажем та використанням транспортних засобів включаючи літаки, човни.

Остання група «податки за забруднення/податки за використання ресурсів» включають дві відповідні підгрупи. Першу складають податки на визначені (розраховані) викиди у повітря та воду, зберігання (тимчасове розміщення) твердих відходів, шумове забруднення. До цієї групи не входить податок на двоокис вуглецю, оскільки його віднесено до групи енергетичних податків. Друга підгрупа включає в себе будь-які податки, пов'язані з добуванням або використання природних ресурсів. При цьому, податки на видобуток енергоносіїв (нафти, газу) класифіковані як податки за використання ресурсів (не енергетичні), а платежі, пов'язані з використанням джерела енергії – як енергетичні податки.

Фіскальна значимість окремих видів екологічних податків по країнах значно відрізняється від середніх показників по ЄС (рис. 1.6) [271, с. 117].

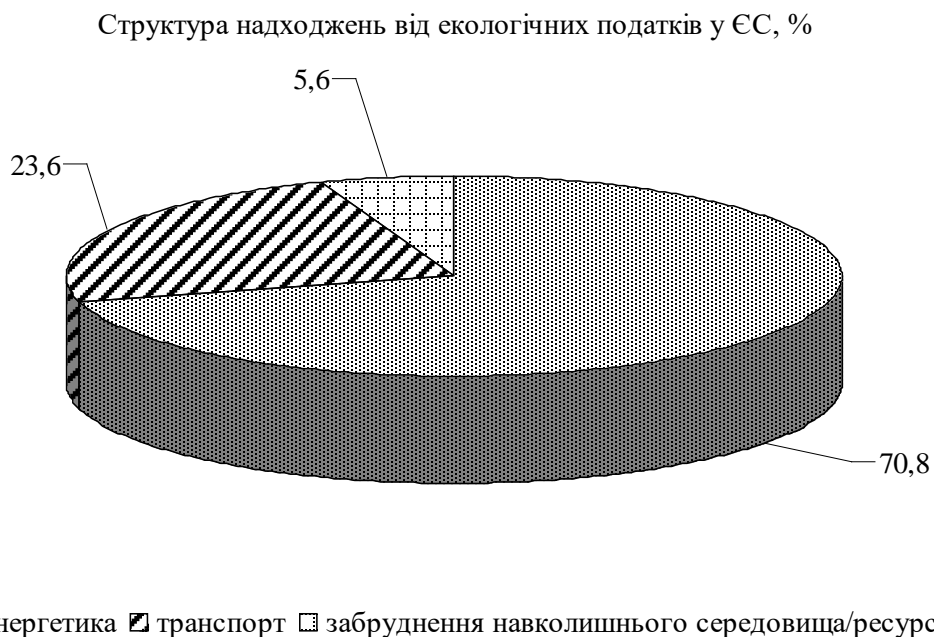

Рис. 1.6. Структура надходжень від екологічних податків у ЄС, 2008 р.

Переважаання енергетичних - характерно для більшості держав, проте в деяких країнах частка транспортного податку є досить великою. Наприклад, на **Кіпрі, Мальті та в Ірландії** вони формують близько половини надходжень екологічних податків. У **Данії** транспортний податок акумулює

майже таку ж суму доходів, як і енергетичний податок, але на тлі високого рівня податку на забруднення навколишнього середовища та ресурсних податків, на нього припадає лише третина доходів.

Переважання податків на паливо є характерним для нових членів ЄС: у більшості цих країн його частка становить більш ніж 90% надходжень енергетичних податків. Винятком є **Кіпр і Польща**, для яких значення цього показника не перевищує 80%. Така однорідність стосовно переважання податку на паливо серед нових країн ЄС пояснюється тим, що вони використовують зменшені ставки при оподаткуванні інших видів енергоресурсів, таких як електроенергія та природний газ. Оскільки електроенергія та природний газ практично не підлягають оподаткуванню, обсяг надходжень від будь-якого енергоресурсу крім нафти є низьким. Виняток становить Польща, де ставка акцизного збору на електроенергію в 10 разів перевищує середній рівень нових членів ЄС. Тому 10% надходжень від енергетичних податків у Польщі забезпечується оподаткуванням електроенергії [272, с. 151].

Варто зазначити, що порівняння фіскальної ефективності оподаткування енергоносіїв між країнами виключно на основі показників обсягу надходжень не є коректним. Однакові обсяги податкових надходжень не завжди свідчать про рівність відповідних ставок оподаткування. Країни з більшою енергоемністю ВВП та нижчими ставками оподаткування енергоносіїв можуть демонструвати обсяг акумульованих коштів, що відповідатиме рівню іншої країни зі значно меншою енергоемністю і більшими ставками податків. Аналіз показника податкових надходжень на одиницю спожитої енергії свідчить про наявність значних відмінностей та поступового скорочення оподаткування енергоносіїв.

У період з 1995 по 2000 рік, після різкого зростання оподаткування, кінцеве споживання енергії зростало більш низькими темпами, ніж економіка в цілому, що свідчить про підвищення ефективності використання енергії. У 2000 році реальний податковий тягар на енергоносії почав скорочуватися, і зростання енергоефективності сповільнилося. Це дає підстави вважати, що оподаткування відіграло значну роль у стимулюванні енергозбереження, разом з іншими структурними факторами [226].

Скорочення оподаткування праці за рахунок збільшення екологічних податків, яке передбачають «зелені реформи», насправді не завжди мають

місце принаймні у практиці їх реалізації в ЄС. Однак подібна тенденція простежується на рівні середнього показника. За період з 2000 по 2007 рік в окремих країнах податкове навантаження на працю було скорочено, а на енергію – збільшено. Подібні зміни мали місце у **Німеччині, Естонії, Ірландії, Литві, Нідерландах, Словаччині та Швеції** [271, с. 124].

Елементи екологічного податкового регулювання посіли значне місце в рамках програм щодо подолання фінансової кризи багатьох країн світу. Так основу антикризових заходів у **США** складав затверджений сенатом пакет економічних стимулів Барака Обами, згідно з яким 100 мільярдів доларів спрямовано на підвищення енергоефективності та розвиток програм використання поновлюваних джерел енергії, у тому числі: 20 млрд. – на покриття податкових пільг, 30 млрд. – для інвестицій в інтелектуальні технології і 10 млрд. – на підвищення енергоефективності будівель громадського сектору. В Американській асоціації сонячної енергетики прогнозують, що більш ніж чверть працівників США до 2030 року зможе працювати у «зеленому секторі» [242].

У більшості країн-членів ЄС (**Велика Британія, Данія, Ірландія, Італія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція**) в рамках антикризових заходів також запроваджено нові фінансові інструменти: податки на екологічно шкідливу діяльність і податкові стимули для охорони навколишнього середовища. У деяких країнах вирішено встановити рівень оподаткування власників транспортних засобів в залежності від обсягу викидів CO₂ (Мальта, Німеччина). В Нідерландах при розрахунку податку з власників транспортних засобів окрім обсягу викидів враховується також вартість автомобіля. В Ірландії внесено зміни в систему оподаткування транспортних засобів, що мають сприяти підвищенню ефективності автомобільного парку, а також стимулювати перехід до передових гібридних та електричних транспортних засобів. У Люксембурзі скасовано вирахування сплаченого податку на автотранспортні засоби із суми корпоративного податку. Однак не всі заходи, прийняті країнами-членами ЄС в цій галузі спрямовано на екологізацію економіки. Так у лютому 2009 року у Румунії було зменшено нещодавно підвищену ставку податку за забруднення навколишнього середовища автомобілями. В Греції тимчасово зменшено податок за реєстрацію автомобілів [256].

Екологічний напрям реформування податкових систем європейських країн було продовжено при розробці програм післякризового розвитку та стабілізації. Зміни позначились на трьох категоріях екологічних податків: енергетика, транспорт, забруднення навколишнього середовища. Особливості реформування системи податкових важелів зумовлені набором діючих податків та преференцій, які були введені в рамках антикризових заходів (табл. 1.31).

Таблиця 1.31

Заходи податкового регулювання природоохоронного спрямування європейських країн у посткризовий період [272, с. 30-48].

Категорія податків	Країна	Дата впровадження	Сутність змін
1	2	3	4
Енергетика	Болгарія	2010 р.	Підвищення акцизу на електроенергію (для промислових потреб) та вугілля.
	Греція	2009 р.	Збільшення податків на паливо.
		2010 р.	Запровадження акцизів на електроенергію.
		2011 р.	Впровадження «зеленого податку» на викиди CO ₂ .
	Данія	2010 р.	Підвищення податків на енергоносії, окрім бензину і дизельного палива, на 15% для підприємств та домашніх господарств.
	Естонія	2009 р.	Підвищення акцизу на паливо на 10-127%.
		2010 р.	Підвищення акцизу на паливо на 5-64%. Підвищення акцизу на електроенергію на 40%.
	Ірландія	9 грудня 2009 р.	Впроваджено податок на викиди вуглецю (Carbon Tax) в розмірі 15 Євро за тону бензинового та дизельного пального.
		1 травня 2010 р.	Оподаткуванню вуглецевим податком підлягають гас, зріджений газ, мазут та природний газ.
	Ісландія	2009 р.	Підвищення акцизів на паливо на 12,5%.
		2010 р.	Підвищення акцизів на паливо на 3-12%.
	Латвія	2010 р.	Запровадження акцизу на природний газ, що використовується для опалення та заправки автомобілів.
	Литва	2009 р.	Підвищення акцизів на бензин. Зниження акцизів на дизельне паливо з 1 серпня 2009 до 2011 р.
	Румунія	2009 р.	Підвищення акцизу на паливо.
	Словаччина	2010 р.	Зниження акцизів на дизельне паливо.
Словенія	2009 р.	Збільшення акцизів на бензин та мастило.	

Закінчення табл. 1.31

1	2	3	4
Енергетика	Угорщина	1 липня 2009 р.	Підвищення акцизу на бензин - 5,3%, на дизельне паливо - 6,5%.
		1 січня 2010 р.	Додаткове збільшення акцизів: бензин - 10%, дизельне паливо - 7,6%. Ставка енергетичного податку зросла на 17%.
Транспорт	Греція	2009 р.	Збільшення податку з власників транспортних засобів (до 300 євро). Розрахунок здійснюється на основі даних про об'єм двигуна і вплив на навколишнє середовище. Впроваджено додатковий податок на дороги у розмірі від 150 до 650 євро. Платниками цього податку є власники автомобілів і мотоциклів з великим робочим об'ємом двигуна.
	Нідерланди	2009 р.	Базою для розрахунку величини транспортного податку стає не ринкова ціна, а обсяг викидів CO ₂ . Скасовано податок на авіаквитки.
Забруднення	Ісландія	2010 р.	Введено тимчасовий податок на викиди вуглецю
	Румунія	2009 р.	Зменшено податок на забруднення для транспортних засобів.

Впровадження екологічних податків є одним з найбільш ефективних та поширених напрямів податкового регулювання охорони навколишнього середовища. Дія таких податків здебільшого спрямована на зменшення обсягу забруднення шляхом дестимуляції відповідних видів діяльності та споживчого попиту на продукцію, виробництво та споживання якої шкодить довкіллю. Тобто екологічні податки стримують розвиток небезпечних та стимулюють перехід до альтернативних, більш прогресивних виробничих процесів.

Досвід податкового регулювання охорони навколишнього середовища розвинутих країн свідчить про можливість комплексного стимулювання природоохоронної діяльності. Окрім впровадження додаткових податків в конструкцію існуючих, найбільш відчутних для платника, вводяться спеціальні пільги. До них належать пільги з податку на прибуток корпорацій, податку на додану вартість, транспортного податку та податку з доходів фізичних осіб (табл. 1.32).

Таблиця 1.32

Основні напрями податкового стимулювання природоохоронних заходів у розвинутих країнах

Суб'єкт Сфера	Стимулювання фізичних осіб	Стимулювання юридичних осіб
1	2	3
Будівництво та ремонт житла	Італія: з 2010 р. по 2012 р. діє податкова знижка для власників будинків, які відповідають встановленим екологічним стандартам. Максимальний обсяг – 36 тис. євро на кожен будинок [272, с. 214].	Австралія: з 1 липня 2011 р. починає діяти податкова знижка для підприємств, які інвестують кошти в будівництво «зелених будинків». Величина податкової знижки - 50% інвестованих коштів або вартості будівництва. Вартість проекту для держави близько 1 млрд. дол. Очікуване скорочення викидів парникових газів – 10% [233].
	США: податковий кредит з федерального податку на доходи фізичних осіб у розмірі 30% витрат на обладнання екологічно безпечного приміщення, що знаходиться на території США і використовується у якості житла цього платника. У разі, коли федеральний податковий кредит перевищує податкові зобов'язання платника, сума перевищення може бути перенесена на наступний рік (до 2016 року включно) [231].	США: з 2006 по 2008 рр. діяла податкова знижка (1,8 дол. за квадратний фут введених в експлуатацію будівель). База - площа будівель, які дозволяли скорочувати обсяг викидів принаймні на 50% [232].
Транспорт	Бельгія: податковий кредит у розмірі: 15% вартості транспортного засобу, якщо обсяг викидів не перевищує 105 г. CO ₂ на 1 км шляху. (Максимальний розмір - 4270 євро); 3% вартості - якщо обсяг викидів знаходиться в межах 105-115 г. CO ₂ на 1 км шляху. (Максимальний розмір - 800 євро) [272, с. 166].	Бельгія: податкова знижка у розмірі 120% вартості транспортних засобів, які мають нульовий обсяг шкідливих викидів в атмосферу. Можливість зменшення об'єкту оподаткування на вартість пального для автомобілів, яке використовується у виробничих цілях, обмежено зі 100% до 75%, а для автомобілів з високим рівнем викидів – до 50% [272, с. 167].
	Канада: з 2006 р. діє податковий кредит з податку на доходи фізичних осіб, до складу якого дозволяється відносити усі витрати на проїзд у громадському транспорті (автобуси, метро, приміські поїзди та пороми). Зазначені витрати не підлягають відшкодуванню, а можуть бути використані для зменшення податкового зобов'язання фізичної особи у поточному році [207].	

Закінчення табл. 1.32

1	2	3
Транспорт	Нідерланди: з 2010 р. діє податкова знижка (750 євро) для покупців нових екологічно безпечних автомобілів з податку, який сплачується за придбання автомобіля[272, с. 41].	
	США: податковий кредит з федерального податку на доходи фізичних осіб, який становить від 2500 дол. до 7500 дол. в залежності від ємності електричної батареї, яка встановлюється на транспортний засіб. Поширюється виключно на нові транспортні засоби придбані у період з 31.12.2009 по 31.12.2011 рр., маса яких не перевищує 14000 фунтів, які мають 4 або більше коліс та електричну батарею ємністю не менш ніж 4 кВт-години, що заряджається від зовнішнього джерела електроенергії. Очікується можливість підвищення ефективності використання палива у міському режимі експлуатації на 50%, а у комбінованому – на 25% [279]	

Найбільшого розповсюдження набули пільги з податку на прибуток корпорацій такі як податкова знижка, податковий кредит, прискорена амортизація інвестицій капітального характеру та звільнення від оподаткування окремої категорії платників, що відповідають встановленим критеріям. Зазначені пільги стосуються витрат природоохоронного призначення.

Масштаб існуючих екологічних загроз, у поєднанні з постійно зростаючою популярністю податкових засобів їх вирішення, дають підстави вважати, що вже найближчим часом варто очікувати підвищення частки екологічних податків в загальній сумі податкових надходжень. При цьому, скорочення абсолютних показників надходжень від екологічного оподаткування може виявитись позитивною динамікою. У деяких випадках це може бути свідченням зменшення об'єкту оподаткування (обсягу забруднення, масштабу руйнівного впливу на довкілля), а відповідно й дієвості податкових важелів державного регулювання охорони навколишнього природного середовища.

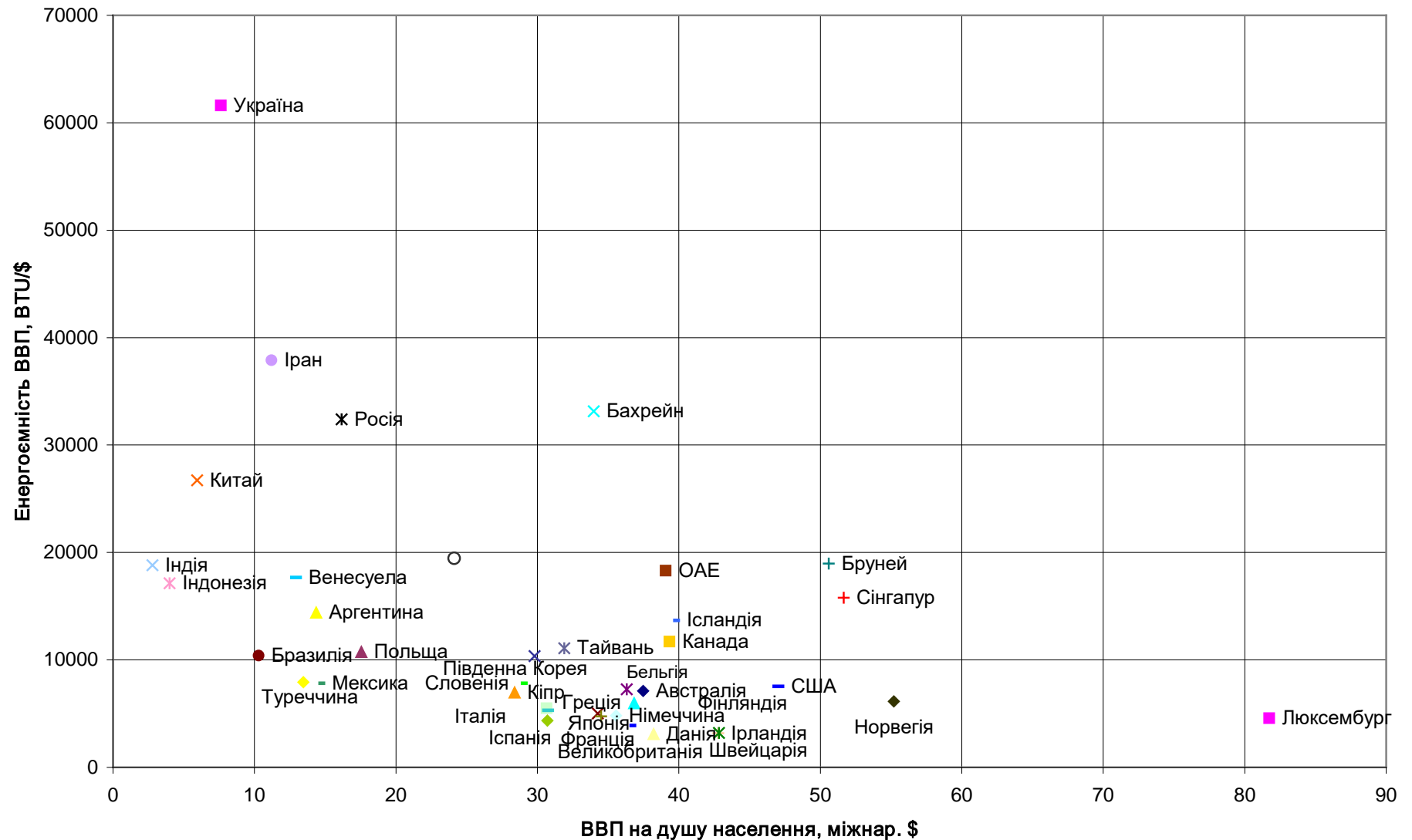
Адаптація досвіду зарубіжних країн у сфері податкового регулювання охорони довкілля має відбуватись з урахуванням як позитивних так і негативних наслідків використання різних інструментів з дотриманням основної ідеї «зелених» податкових реформ - перенесення податкового навантаження на екологічно деструктивні процеси. При цьому екологічне оподаткування не має перетворюватись на джерело покриття непередбачених витрат. Навпаки, екологічні податки повинні стати формою співпраці держави та платників з метою скорочення антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Екологізація податкової системи України повинна отримати комплексний характер, що забезпечить досягнення намічених цілей соціально-економічного розвитку.

Не менш важливим напрямом податкового регулювання, який здатен забезпечити мінімізацію антропогенного впливу на довкілля, є стимулювання ощадливого використання вичерпних ресурсів з подальшим переходом до невичерпних видів. В першу чергу це стосується паливно-енергетичних ресурсів.

1.5.2. Податкове стимулювання раціонального споживання енергоресурсів

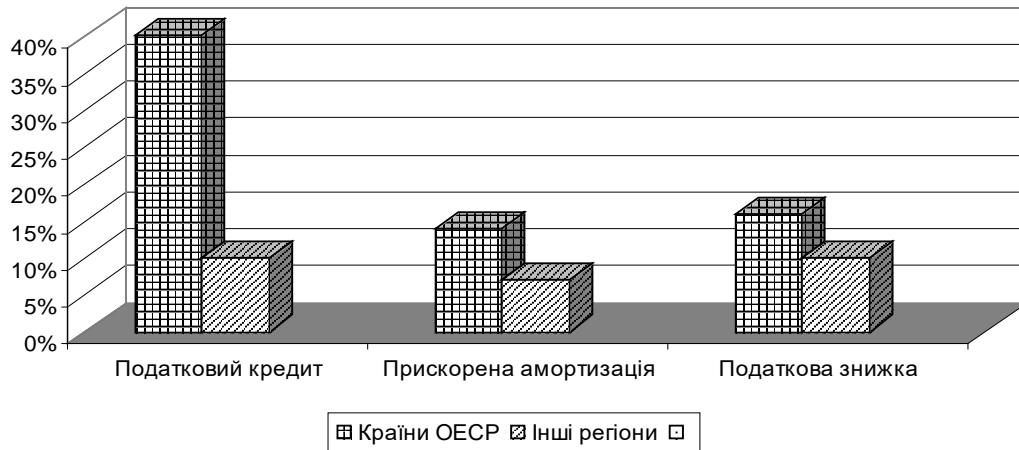
Податкове стимулювання раціонального споживання енергоресурсів дозволить вирішити такі соціальні проблеми як погіршення здоров'я населення та невелика тривалість життя, висока частка витрат на житлово-комунальні послуги, низький розмір заробітних плат та незадовільний рівень життя населення. Необхідність вивчення та застосування іноземного досвіду податкового стимулювання раціонального використання енергоресурсів підтверджує порівняння України з тридцятьма найбільшими національними економіками (за рівнем ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у 2008 році) і тридцятьма країнами з найвищим рівнем економічного розвитку (за рівнем ВВП за ПКС на душу населення в 2008 році), що зображено на рис. 1.7.

Порівняння країн за розміром ВВП на душу населення та енергоємністю ВВП дозволяє побачити, що у більшості випадків чим вище рівень життя, тим нижче енергоємність ВВП.

Джерело: побудовано автором за даними МВФ [163] та Управління енергетичної інформації США [165]

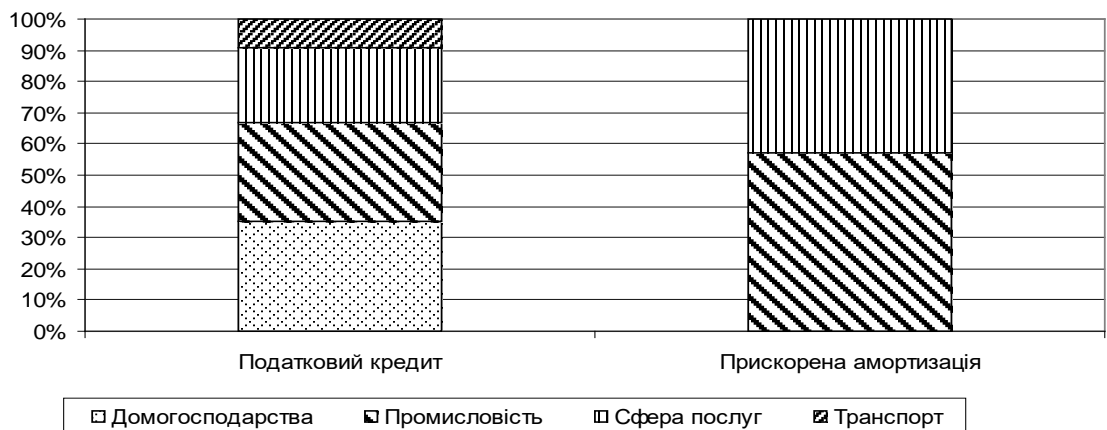
Рис. 1.7. Порівняння країн за розміром ВВП на душу населення та енергоємністю ВВП в 2008 році

Джерело: огляд всесвітньої енергетичної ради [225, с.75]

Рис. 1.8. Країни з податковими стимулами в сфері енергоефективності

При цьому рівень життя в Україні (за рівнем ВВП за ПКС на душу населення в 2008 році) є одним з найнижчих серед країн, що аналізуються, а енергоємність ВВП в 2-5 разів вище. За даними звіту всесвітньої енергетичної ради [225], в якому зроблено оцінку політики в галузі енергоефективності в 90 країнах по всьому світу, розвинені країни в більшій мірі використовують податкові інструменти ніж інші країни світу (рис. 1.8). Як видно з рис. 1.8, у зарубіжних країнах в основному застосовуються такі податкові інструменти (Fiscal measures): податковий кредит (tax credit), прискорена амортизація (accelerated depreciation), податкова знижка (tax reduction). Застосування податкових інструментів за секторами зображено на рис. 1.9.

Джерело: огляд всесвітньої енергетичної ради [225, с.75]

Рис 1.9. Податкові інструменти стимулювання енергоефективності за секторами

Податкові пільги як засіб фінансового стимулювання енергозбереження найбільш широко використовується в США, Японії, і ряді Європейських країн з кінця 70-х - початку 80-х років після світової енергетичної кризи. Саме в цей час розвинені країни активізували розробку заходів щодо стимулювання енергозбереження. Було прийнято цілий ряд директив Європейського Союзу, котрі регулювали процес енергозбереження в цілому та методи щодо його стимулювання, серед них: Рекомендація Ради стосовно раціонального використання енергії на промислових підприємствах [180], стосовно заохочення інвестицій в раціональне використання енергії [53], а згодом і стосовно заохочення використання біопалива та інших поновлюваних видів палива для транспорту [208]. А на підставі Директиви 2003/96/ЄС країни-члени можуть знижувати оподаткування або виводити з нього:

а) паливо, використане (хоча й під фіскальним контролем) для технологічних проєктів з освоєння поновлюваних джерел енергії чи високо екологічної продукції;

б) усі види біопалива;

в) енергію сонця, вітру, біомаси, припливну й геотермальну енергію;

г) електроенергію, спожиту міським комунальним транспортом;

д) природній газ, використаний як моторне паливо.

Підприємства можуть претендувати також на повернення сплачених податків у випадку інвестування коштів в енергоощадні технології та устаткування: до 100 % - не енергоінтенсивних, до 50 % - в інших галузях господарства. Особливі пільги встановлено для біопалива: на додаток до планових показників його запровадження на транспорті й у побуті країнам-членам дозволено пропонувати норми його обов'язкового споживання, а також знижувати мито під час завезення біоетанолу [121, с.126].

Розглянемо податкові інструменти, що застосовуються для стимулювання енергоефективності в США, Німеччині та Росії.

В США більшість існуючих зараз податкових пільг, що спрямовані на стимулювання раціонального використання енергоресурсів, були введені Законом про енергетичну політику 2005 року [227], а в 2009 році були значно розширені Законом про оздоровлення американської економіки та реінвестування [214] (табл. 1.33).

Таблиця 1.33

Податкові пільги для стимулювання енергоефективності в США

Кому надається	Зміст пільги
Споживачі	<p>Споживачі, що придбали та встановили з 1.01.2009 р. до 31.12.2010 р. певні продукти, такі як енергоефективні вікна, ізоляція, двері, кровлі, обігріваче та охолоджуюче обладнання в існуючих домах можуть отримати податковий кредит у розмірі 30 % від відповідних витрат, але не більше 1500 \$. [219]</p> <p>Споживачі, які встановлюють сонячні енергетичні системи (у тому числі сонячного нагріву води і сонячні електричні системи), малі вітрові системи, геотермальні теплові насоси, а також побутові паливні елементи і системи мікротурбін можуть отримати 30% податкового кредиту для систем, що здані в експлуатацію до 31 грудня 2016 [219]</p> <p>Податковий кредит у розмірі 10% від вартості перетворення транспортного засобу у гібридний. Кредит можна отримати, якщо перетворення були зроблені після 17.02.2009 р. і до 31.12.2011 р. Максимальна сума кредиту \$ 4,000. [219]</p> <p>Податковий кредит для низькошвидкісних та 2-3 колесних електричних транспортних засобів у розмірі 10 % від вартості транспортного засобу, придбаного після 17.02. 2009 року і до 1.01.2012, але не більше \$ 2500 [219]</p>
Промисловість	<p>Податковий промисловий кредит (Manufacturing Tax Credit) надається в розмірі 30 % на інвестиції в нові, розширені або переобладнані перспективні енергетичні проекти в виробництві. Заявники отримують податкові пільги в залежності від очікуваної комерційної життєздатності проекту і ранжування їх проекту в порівнянні з іншими проектами. Термін подачі заяв почався 14 серпня 2009 року. Податкові кредити будуть видаватися, поки програма фінансування (\$ 2,3 млрд) не буде вичерпана. Проекти повинні бути завершені протягом чотирьох років після отримання податкового кредиту. Обраними можуть бути наступні енергетичні проекти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - технології, які створюють енергію з поновлюваних джерел (сонце, вітер, геотермальна енергія та інші поновлювані ресурси); - технології зберігання енергії (паливні елементи, мікротурбіни або інші системи зберігання енергії, що використовуються в електричних або гібридних транспортних засобах); - передові технології передачі енергії, які підтримують поновлювані джерела (включаючи зберігання); - поліпшення поновлюваного палива або технології змішування; - енергозберігаючі технології (передове освітлення, інтелектуальна мережа); - обладнання для захоплення і поглинання двоокису вуглецю; - інше майно, спрямоване на скорочення викидів парникових газів [215].
Комунальні служби	<p>Інвестиційний податковий кредит (Investment Tax Credit), що дозволяє платникам податків отримати одноразово податковий кредит в перший рік в розмірі 30 % і обрати виробничі проекти, які будуть придатними для регулярного отримання податкового кредиту в розмірі від 10 % до 30 % в залежності від технологій. [215]</p> <p>Виробничий податковий кредит (Production Tax Credit) дозволяє отримати кредит для виробництва енергії з певних потужностей. Розмір кредиту та кредитні періоди залежать від конкретних технологій. Придатними є такі енергетичні ресурси: енергія вітру, біомаси, геотермальна та сонячна енергія, енергія твердих побутових відходів, гідроенергетика, морські та гідрокінетичні поновлювані джерела енергії. Щоб мати право на кредит, електроенергія, вироблена з кваліфікованих джерел енергії, повинна бути продана платником податку не пов'язаній особі. [208]</p>

Також у США існує податок за перевищення нормованого обсягу витрат енергії визначеного виробниками обладнання, що встановлено для систем кондиціонування, опалення та вентиляції [98].

Проаналізувавши основні податкові закони Німеччини, можна виділити наступні інструменти податкового стимулювання раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в цій країні. Одним з основних податкових інструментів, які стимулюють розвиток поновлюваних джерел енергії в **Німеччині**, є пільга, надавана відповідно до § 9 Закону про податок на електроенергію (Stromsteuergesetz). Відповідно до цієї норми від податку на електроенергію звільняється електрична енергія, одержувана з поновлюваних джерел енергії, якщо винятково така енергія живить мережу або лінію електропередач [214]. Поновлюваними джерелами енергії в розумінні Закону про податок на електроенергію є енергія води, вітру, сонячна, геотермальна, енергія газу зі смітників і газу, що виділяється в процесі очищення стічних вод, і енергія біомаси. Не належить до поновлюваних джерел енергії метан, що виробляється при очищенні стічних вод. Податок на електроенергію є одним з так званих екологічних податків. Він був уведений у Німеччині з 1 квітня 1999 року з метою стимулювання енергозбереження й заохочення використання поновлюваних джерел енергії.

Інструментами, які стимулюють раціональне використання ПЕР фізичними особами є відповідні пільги з прибуткового податку. На сьогоднішній день у Німеччині застосовується такий порядок розрахунків прибуткового податку, при якому відповідно до § 82 Einkommensteuere-durchführungsverordnung база оподаткування зменшується на витрати, пов'язані з такими заходами:

- приєднання будинків, що перебувають на території Німеччини, до системи опалення, якщо переважає теплопостачання зі споруд об'єднаного вироблення теплової й електроенергії, шляхом згоряння сміття або відпрацьованого тепла;

- установка в будинках, що перебувають на території Німеччини, теплових насосів, сонячних теплових систем і вкладення в рекуперацію тепла (використання тепла, що відводиться);

- будівництво вітрових турбін, якщо одержувана у зв'язку із цими вкладеннями енергія в основному використовується платником податків для організації енергопостачання будинку, що перебуває на території країни;

- спорудження установок по видобуткові газу, який виробляється з рослинних і тваринних відходів шляхом шумування, якщо цей газ використовується для обігріву будинків платника податків, що перебувають на території країни, або для підігріву в таких будинках гарячої води [223].

Стимулюється за допомогою податків у Німеччині також і використання біопалива. Таке стимулювання забезпечує § 2 Закону про податок на енергоносії (Energiesteuergesetz) [224], згідно з яким передбачено застосування знижених ставок податку на енергоносії для біопалива. Однак низькі ставки діяли тільки до 31 грудня 2009 року, після чого вони поступово підвищуються. Слід помітити, що інструментом податкового регулювання енергоощадності є й сам податок на енергоносії (Energiesteuer), який стягується в Німеччині з 1 серпня 2006 року. Цей податок є податком на споживання й сприяє ощадливому споживанню енергоносіїв. До 31 липня 2006 року замість податку на енергоносії в Німеччині існував податок на нафту, що добувається або імпортується, і нафтопродукти (Mineralölsteuer), при цьому до 1 січня 2004 року біопаливо не було об'єктом обкладання цим податком. Таке положення було гарним стимулом для росту виробництва палива з рослинної сировини.

Ще одним інструментом стимулювання енергозбереження можна вважати існуючий у Німеччині податок на автомобілі (Kfz-steuer), тому що власники менш потужних машин від податку звільнені.

В Росії стимулювати енергозбереження за допомогою податків почали лише в 2009 році. Так, згідно з пп. 5 п. 1 ст. 67 Податкового кодексу Російської Федерації [9] інвестиційний податковий кредит може бути наданий організації, що є платником податків відповідного податку, при наявності хоча б однієї з таких підстав: здійснення цією організацією інвестицій у створення об'єктів, що мають найвищий клас енергетичної ефективності, в тому числі багатоквартирних будинків, і (або) відносяться до поновлюваних джерел енергії, і (або) відносяться до об'єктів з виробництва теплової енергії, електричної енергії, що мають коефіцієнт корисної дії більш ніж 57 відсотків, і (або) інших об'єктів, технологій, що мають високу енергетичну ефективність, відповідно до переліку, затвердженого Урядом Російської Федерації. Інвестиційний податковий кредит надається на суму, що становить 100 відсотків вартості придбаного зацікавленою організацією обладнання, що використовується виключно для перерахованих у пп. 5 п. 1

ст. 67 Податкового кодексу Російської Федерації [9] цілей. Інвестиційний податковий кредит може бути наданий з податку на прибуток організації, а також з регіональних і місцевих податків на термін від одного року до п'яти років. Не допускається встановлювати відсотки на суму кредиту за ставкою, яка менше однієї другої і перевищує три четверти ставки рефінансування Центрального банку Російської Федерації.

Також для стимулювання енергоефективності в Росії застосовується прискорена амортизація. Згідно зі ст. 259.3 Податкового кодексу Російської Федерації [9] платники податків мають право застосовувати до основної норми амортизації спеціальний коефіцієнт, але не вище 2: у відношенні амортизованих основних засобів, що відносяться до об'єктів, що мають високу енергетичну ефективність, відповідно до переліку таких об'єктів, встановленим Урядом Російської Федерації, або до об'єктів, що мають високий клас енергетичної ефективності, якщо стосовно таких об'єктів відповідно до законодавства Російської Федерації передбачено визначення класів їхньої енергетичної ефективності.

Широкий перелік інструментів податкового регулювання раціонального енергоспоживання передбачено в Податковому кодексі **Республіки Білорусь**. Так, згідно зі ст. 96 Податкового кодексу цієї держави звільняється від податку на додану вартість при ввезенні на територію Республіки Білорусь обладнання, що використовується у виробництві або прийомі (отриманні), перетворення, акумулюванні та (або) передачу енергії, виробленої з нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії. Підставою для звільнення від ПДВ такого обладнання є висновок про віднесення товарів, що ввозяться, до обладнання, що використовується у виробництві або прийомі (отриманні), перетворенні, акумулюванні та (або) передачі енергії, виробленої з нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії. Такий висновок видається Державним комітетом зі стандартизації Республіки Білорусь за формою, встановленою Радою Міністрів Республіки Білорусь [3].

Ще одним інструментом податкового регулювання раціонального енергоспоживання в Республіці Білорусь є обмеження витрат при оподаткуванні прибутку підприємств. Так, згідно з п. 1.7 ст. 131 Податкового кодексу РБ [3] при оподаткуванні не враховуються витрати на оплату вартості паливно-енергетичних ресурсів, витрачених понад ліміти, що доводяться до організацій у встановленому порядку.

Також в цій країні передбачені пільги з земельного та екологічного податку. Згідно з п. 1.21 ст. 194 Податкового кодексу РБ [3] звільняються від земельного податку земельні ділянки, зайняті об'єктами і установками по використанню нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії. А відповідно до п. 3 ст. 207 Податкового кодексу РБ [3] до ставок екологічного податку застосовуються коефіцієнт 0,5 за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які утворюються при згорянні біогазу та біопалива (торф, паливні брикети, деревне паливо (дрова, відходи лісопиляння і деревообробки, фітомаса швидкозростаючих рослин), відходи сільськогосподарської діяльності, горючі паливні вторинні енергоресурси) для отримання теплової та (або) електричної енергії.

Таким чином, зарубіжний досвід податкового стимулювання ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів досить великий і повинен стати в нагоді при розробці національних інструментів податкового регулювання раціонального енергоспоживання.

1.6. Оподаткування та забезпечення ефективної зайнятості населення

1.6.1. Створення нових робочих місць

Зайнятість як соціально-економічне явище традиційно є предметом державного регулювання. Економічно розвинуті країни і міжнародні організації відносять проблеми зайнятості до тих, вирішення яких впливає на забезпечення соціально-економічної стабільності суспільства.

Створення нових робочих місць – об'єктивний процес розвитку економіки. Він постійно обумовлюється зростанням і вдосконаленням виробництва, його структурними змінами. Без створення нових робочих місць неможлива оптимальна, продуктивна зайнятість працездатних громадян у суспільстві, що є важливим чинником підвищення ефективності виробництва і одночасно рівня життя населення.

Підвищення рівня зайнятості населення, покращення її якісних характеристик є важливою передумовою економічного розвитку країни, каталізатором перебігу економічних процесів [101].

В сучасних умовах питання безробіття є однією з найгостріших проблем суспільства. В період кризової ситуації, яка призупинила

економічну діяльність та призвела її до стану розбалансованості, безробіття тягне за собою такі наслідки, як: знецінення національної грошової одиниці, падіння виробництва, збільшення собівартості продукції, скорочення робочих місць тощо. Саме тому заробітна плата залишається основним доходом, що допомагає забезпечити мінімальний рівень життя [196].

Питання безробіття є надзвичайно актуальним сьогодні, оскільки при неповному використанні наявних ресурсів робочої сили економічна система працює, не досягаючи межі своїх виробничих можливостей. Чимало проблем безробіття наносить і життєвим інтересам людей, не даючи їм докласти своє уміння в тій сфері діяльності, у якій людина може найбільше проявити себе, чи лишає їх такої можливості, через що люди переносять серйозний психологічний стрес, зростає кількість злочинців, суїцидів, вбивств, соціальних заворушень. Безробіття – це важкий іспит не тільки для людини, що залишилася без роботи, а й для членів її сім'ї. Безробітні втрачають почуття власної гідності, почуваються винними перед своїми близькими, впадають у стан дезадаптації, що призводить до психічних розладів, самогубств, інших видів девіантної поведінки. Тому особливо актуальним питання боротьби із безробіттям є в наш час, оскільки в умовах кризи ми можемо спостерігати швидкий темп зростання рівня безробіття в більшості країн світу [81, с. 210].

Забезпечення ефективної зайнятості та самозайнятості населення належить до числа найбільш значущих завдань соціальної політики, оскільки рівень безробіття є одним з головних індикаторів соціальної сфери.

Актуальність податкового регулювання зайнятості населення багаторазово зростає під час економічних криз, тому конкретні заходи щодо стимулювання створення нових робочих місць досить часто реалізуються в контексті антикризової податкової політики.

У більшості країн, починаючи з третього кварталу 2008 р., відзначається різке скорочення зайнятості. Втрата робочих місць тривала аж до другого кварталу 2009 р., про що свідчить більшість наявних даних останнього часу. На кінець липня 2009 р. рівень безробіття в 31 країні світу вище рівня, що відзначається роком раніше. За перший і другий квартали 2009 р. рівень безробіття збільшився майже на 8% в **Іспанії**, більш ніж на 5% в **Ірландії, Латвії і Туреччині**, 4% у **США**, 2,5% в **Канаді**, 2,2% в **Україні**, 1,5% у **Франції** і 1,4% в **Російській Федерації**. Лише в **Індонезії**, на

Філіппінах і Маврикії зазначалося уповільнення темпів зростання безробіття на початку 2009 р. у порівнянні з попереднім роком [104].

В 17 країнах світу був найвищий рівень безробіття за останні 40 років. У більшості з цих країн рівень безробіття на початку 2009 р. був нижче найвищого рівня за 40 років. Він був таким же або майже таким в трьох країнах (**Японії, Швеції та США**) і вище в 2009 р. в одній країні (**Туреччині**) [104].

Рівень безробіття в світі серед молоді (від 15 до 24 років) у першій половині 2009 р. свідчить про різке підвищення цього показника в порівнянні з 2008 р. **Наприклад**, у країнах **Європейського союзу (ЄС-27)** рівень безробіття серед молоді в червні 2009 р. досяг 19,7% у порівнянні з 15,4% у липні 2008 р., тобто зростання склало більше 4%. Аналогічний різкий ріст спостерігався у ряді інших країн, включаючи **Японію, Норвегію, Туреччину і США** [104].

Зниження податків веде до зростання реальних доходів споживачів і підприємств, а також до зменшення витрат на ведення бізнесу. Способів зниження податків настільки ж багато, як і самих податків. В період кризи вони склали значну частину загальних заходів щодо боротьби з безробіттям: у країнах ОЕСР на податкові заходи припадає 56% сукупного впливу стимулів щодо боротьби з безробіттям. Одна з причин полягає у швидкості, з якою цей стимулюючий захід можна здійснити. Проте швидкість досягнення ефекту і сам ефект – не одне і те ж. Податки впливають на сукупний попит опосередковано, впливаючи на готовність витратити або інвестувати кошти. Як показала практика, вони мають менший мультиплікативний ефект і менш дієвий в плані стимулювання сукупного попиту і створення робочих місць, ніж державні витрати.

Це особливо стосується зниження прибуткових податків з фізичних осіб: у важкі часи люди схильні скоріше зберігати гроші, ніж витратити їх.

У багатьох країнах витрати на ведення бізнесу були знижені шляхом зменшення розміру внесків до системи соціального забезпечення або інших податків на фонд оплати праці. Природно, через це скорочуються надходження до державного бюджету, проте вважається, що цей ефект компенсується збереженими робочими місцями. Звільнення від сплати податків також в цілому є тимчасовим заходом в період циклічного спаду. Зменшення оподаткування підприємств вигідно, тому що вони скорочують

виробничі витрати, не посягаючи на зарплату працівників і, відповідно, на сукупний попит.

В державному регулюванні економіки вже досить давно використовують спеціальні податкові пільги для стимулювання створення додаткових робочих місць. Доцільно більш детально розглянути приклади дій країн, спрямованих на стимулювання попиту та збереження робочих місць за допомогою механізму коригування податків.

Ірландський уряд ще з 1970-х років проводить активну програму залучення іноземних інвестицій. Для координації діяльності в цій сфері було засновано спеціальний орган – Управління індустріального розвитку (The Industrial Development Authority, або IDA Ireland). Воно має широкі повноваження щодо стимулювання розвитку спільних проєктів, надання грантів та фінансових пільг. Відділення IDA відкриті в **США, Австралії, Японії, Південної Кореї, Тайвані, Великобританії, Німеччини і в Нідерландах**. Щоб скористатися фінансовими і податковими пільгами, зокрема зниженою ставкою корпоративного податку, під егідою IDA Ireland, компанія повинна вести бізнес в області виробництва або міжнародних сервісних послуг. Крім того, компанія, що спеціалізується на фінансових послугах, зобов'язана мати мінімум десять ірландських службовців [70].

В **Іспанії** в 1990-х роках для стимулювання розширення виробництва та створення додаткових робочих місць застосовують таку податкову пільгу, як зменшення оподаткованої бази під час оподаткування прибутку підприємств на 15 тис. песет за створення кожного додаткового робочого місця [181].

В **Італії** фіксований податковий кредит з корпоративного прибуткового податку в розмірі 100 євро за кожного прийнятого на роботу додаткового працівника (400 – в депресивних регіонах) застосовувався при наявності двох умов: прийнятий працівник – старше 25 років, попередні 24 місяці він був безробітним. Іншими словами такий варіант застосування податкової пільги дозволяє не тільки зацікавити роботодавця в створенні нових робочих місць, а й впливати на структуру незайнятих громадян [246].

Ще одним яскравим прикладом щодо використання засобів податкової політики у боротьбі з безробіттям є досвід **Франції**. При цьому, у системі державного регулювання розвитку економіки Франції податкової політиці відводиться провідне місце. Розширенню зайнятості держава сприяє за

допомогою використання механізму податкових пільг, що використовуються в оподаткуванні прибутку підприємств, серед яких:

- використання податкового кредиту для витрат на фахову підготовку;
- звільнення від оподаткування 25% суми приросту витрат на перепідготовку кадрів;
- пільги для новоутворених акціонерних товариств. Перший та другий рік роботи прибуток підприємства не оподатковується, третій – оподатковується 25% прибутку, четвертий – 50%, п'ятий – 75%, шостий і далі – 100% [136].

Крім того, у Франції за кожного прийнятого некваліфікованого робітника виплачується одноразова дотація, а за кожного додатково прийнятого працівника у віці 16 – 26 років також надаються податкові пільги.

Також у Франції було передбачене скорочення податків на нові інвестиції до січня 2010 р. з втратою доходів бюджету в розмірі 1 млрд. євро; також звільнення низькооплачуваних працівників від сплати внесків до системи соціального забезпечення на строк до одного року.

Особливої уваги заслуговує досвід **США** щодо використання податкової політики в боротьбі з безробіттям в період кризи 2008-2009 рр. Президент США Б. Обама назвав безробіття, що досягло 10%, однією з найважливіших проблем економіки США, яка вимагає особливої уваги. Влада США безпосередньо займається створенням робочих місць через дорогі інфраструктурні проекти. Уряд виділяє мільярди доларів на будівництво високошвидкісної залізниці, а також на розвиток і впровадження нових технологій вироблення безпечної для навколишнього середовища енергії. Ці проекти повинні принести країні велику кількість нових робочих місць. При цьому президент Б. Обама визнав, що цих проектів недостатньо, щоб відновити ті 7 млн. робочих місць, які були втрачені під час кризи. «Робочі місця повинні стати нашим основним пріоритетом», – заявив він. Крім того, президент пригрозив урізати податкові пільги компаніям, які створюють робочі місця за кордоном, і надати ці пільги тим компаніям, які створюють робочі місця в США. Б. Обама стверджує, що дії в цьому напрямі вже дозволили створити додаткові 2 млн. робочих місць [173].

Податкові пільги повинні сприяти появі нових робочих місць. Уряд розраховує, що пільги допоможуть компаніям, перш за все малому бізнесу,

прискорити придбання засобів виробництва і модернізацію підприємств. Барак Обама вважає за необхідне продовження введених у 2009 р. році податкових пільг загальним обсягом 38 млрд. дол. В 2009 р. 95% працюючих американських сімей платили менше податків. Внаслідок цього збільшуються витрати американців на товари та послуги, що підтримує економіку США в цілому.

В США для стимулювання інвестицій і збільшення числа робочих місць передбачене не скорочення податків як таке, а податкове стимулювання створення нових та збереження існуючих робочих місць.

Так, основним інструментом реалізації податкової політики США обраний податковий кредит, що надається підприємствам малого і середнього бізнесу з податків на заробітну плату в сумі 3000 дол. за кожного додатково прийнятого найманого працівника [138].

В період кризи 2008-2009 рр. податкову політику використовували в боротьбі з безробіттям також і інші країни світу (табл. 1.34).

Таблиця 1.34

Дії країн, спрямовані на стимулювання попиту та збереження робочих місць в період кризи 2008-2009 рр.

Країна	Дії країн
Аргентина	Скорочення внесків підприємств, що зазнають економічні труднощі, в систему соціального забезпечення за умови збереження робочих місць.
Єгипет	У рамках пакету стимулюючих заходів уряд запропонував податкові пільги для малих підприємств, що терплять збитки.
Індія	Зниження ставок оподаткування експортерів і зменшення експортного мита.
Республіка Корея	Ставка оподаткування малих підприємств знижена на 2% до 11% в 2009 р. і ще на 1% у 2010 р.; ставка оподаткування великих підприємств знижена на 3% до 22% і потім ще до 20%.
Румунія	Для суб'єктів малого підприємництва, що наймають працівників, зменшуються податки.
Словаччина	Дотації на створення нових робочих місць і зниження податків роботодавців за збереження робочих місць, які в іншому випадку були б скорочені.

Таким чином, розглянуті спеціальні податкові інструменти, що застосовуються в цілях створення нових робочих місць, основним з яких є податковий кредит, що надається роботодавцям.

Податкове стимулювання зниження рівня безробіття також побічно забезпечується податковими інструментами стимулювання інвестицій. Такий опосередкований варіант податкового регулювання широко застосовується всіма промислово розвиненими і більшістю держав, що розвиваються.

На забезпечення зайнятості і, особливо, на стимулювання самозайнятості громадян були спрямовані і введені в 90-х рр. минулого сторіччя в країнах з транзитивною економікою альтернативні системи оподаткування.

Одним з ключових напрямків податкових реформ, здійснених провідними промислово розвиненими країнами, було створення дієвих податкових важелів стимулювання інвестиційної активності. Починаючи з 90-х років у податковій політиці цих країн відбувся поворот від податкового стимулювання інвестицій взагалі до податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. При цьому основні інструменти податкової підтримки інвестицій, які добре зарекомендували себе, були переорієнтовані на стимулювання інноваційних процесів.

У світовій практиці податкового стимулювання інвестиційної політики найчастіше використовують два основні принципи застосування податкових знижок – «об'ємний» і «прирістний» [71].

Застосування об'ємного принципу передбачає надання пільг пропорційно розмірам інноваційних витрат підприємства. За цих умов при встановленні законом знижки (наприклад у 25%), компанія отримує можливість вирахувати із загальної суми оподаткованого прибутку 25 умовних одиниць з кожних 100 умовних одиниць, витрачених на інновації. Найвищу ставку цієї знижки використовують **Австралія** (150%) і **Сінгапур** (200%).

У **Нідерландах** об'ємну знижку застосовують не до всіх інноваційних витрат, а тільки до трудової компоненти, тобто до суми заробітної плати вчених і інженерів, зайнятих у цій сфері.

Прирістний принцип визначається виходячи з досягнутого компанією збільшення витрат на інноваційні розробки порівняно з рівнем базового року або середнім рівнем за певний період.

У даному випадку при ставці знижки у розмірі 25% сума податкових платежів підприємства буде зменшена на 25 умовних одиниць зі 100 умовних одиниць приросту витрат на інновації у визначеному періоді. Максимальна ставка такого приросту затверджена у Франції на рівні 50%, мінімальна – становить 20% і застосовується урядами **Канади, США, Японії і Тайваню**.

Деякі країни використовують одночасно обидва принципи, але щодо різних видів витрат. Так, в **США** загальна прирістно-об'ємна знижка застосовується для стимулювання витрат підприємств на фінансування фундаментальних досліджень.

Крім того, в розвинених країнах світу часто використовується практика встановлення обмеження розмірів списання витрат по податкових знижках. Так, в **Японії і Південній Кореї** сума податкових інноваційних пільг не повинна перевищувати 10% розміру корпоративного податку (для дрібних і середніх японських компаній – 15%). У **Канаді, Іспанії і на Тайвані** ставки такого обмеження становлять відповідно 75, 35 і 50%. В **Австралії, Франції, Італії і Нідерландах** використовується система встановлення вартісної межі податкових знижок. Фахівці більшості країн, де були введені податкові пільги, в цілому позитивно оцінюють отримані результати. Підтвердження цього – продовження дії пільг, що вводились спочатку тимчасово [71].

У системі засобів податкового стимулювання реалізації інвестиційно-інноваційної політики в зарубіжних країнах досить значна роль приділяється використанню податкового кредиту. В іноземних країнах податковий кредит розглядається як засіб зменшення вже нарахованого податку на прибуток на суму, що складає визначений відсоток від витрат на НДДКР.

У **США, Японії, Франції** ця податкова пільга залежить від приросту витрат на науково-дослідницьку діяльність по закінченні визначеного часового періоду. У ряді інших країн (**Канада, Нідерланди**) величина податкового кредиту пропорційна збільшенню загальної суми витрат на НДДКР. У середньому за кордоном ця пільга складає 20% від суми приросту витрат на НДДКР (**США, Японія, Канада**) і є істотним джерелом їх збільшення; в Італії застосовується система пільгових кредитів на технологічні нововведення (50% суми кредиту видається протягом реалізації програми модернізації і до 30% на її завершальній стадії); у **Франції** податковий кредит на приріст витрат на НДДКР становить 25% приросту

витрат компаній на НДДКР порівняно з рівнем минулого року); в Канаді розмір податкового кредиту складає 10–25%.

Для промислових підприємств при здійсненні реальних інвестицій досить важливу роль відіграють амортизаційні пільги. Практика прискореної амортизації застосовується в багатьох промислово розвинених країнах, наприклад, у **Великобританії, Італії** та ін.

У світі накопичений великий теоретичний і практичний досвід по використанні податкових важелів впливу на процеси ефективної зайнятості населення. Вчені виокремлюють п'ять моделей регулювання зайнятості та ринку праці: американська (**США**), скандинавська (скандинавські країни), англосаксонська (**Великобританія, Канада, Ірландія**), континентальна або німецька (**Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, частково Франція**), японська. Україна ж має потребу в особливому, комплексному підході. Сьогодні результативна політика зайнятості повинна йти попереду реального розвитку ринку праці і превентивно усувати ті перешкоди, що можуть підштовхнути безробіття.

1.6.2. Підтримка самозайнятості населення

Стан ринку праці в Україні на сьогоднішній день характеризується досить високим рівнем безробіття, низьким розміром реальної заробітної плати, невідповідністю структури попиту та пропозиції, великою кількістю неефективних робочих місць і іншими особливостями, які призводять до того, що в більшості випадків робота за наймом не в змозі виконувати свою основну функцію – задоволення матеріальних і нематеріальних потреб. Самозайнятість в сучасній економіці стає не тільки способом зниження рівня безробіття на ринку праці, але й одним з напрямків вирішення соціально-економічних проблем населення. Саме самозайнятість, будучи перехідною формою від найманої праці до підприємництва, є основою для формування середнього класу. Світовий досвід говорить про те, що ані уряд, ані великий бізнес в жодній країні не в змозі створити достатню кількість робочих місць. Тому питання підтримки самостійної зайнятості населення стає особливо актуальним.

Як свідчить досвід розвинених країни [221], податкові реформи у поєднанні з іншими інструментами державного регулювання можуть істотно

впливати на розвиток самостійної зайнятості і, відповідно, на зниження безробіття серед різних верств населення.

Для розробки дієвого податкового механізму підтримки самостійно зайнятого населення, перш за все необхідно чітко визначитися із суб'єктом застосування вказаного комплексу стимулів.

Відповідно до ст. 14 ПКУ [10] самозайнятою є особа – платник податку, який є фізичною особою – підприємцем або провадить незалежну професійну діяльність за умови, що така особа не є працівником в межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності

Як бачимо, в українському законодавстві для того, щоб вважатись самозайнятою особою необхідно зареєструватися фізичною особою – підприємцем і не працювати за трудовим договором в якості найманого працівника.

В Європейському союзі і в Сполученому Королівстві зокрема, встановлені наступні критерії віднесення осіб до категорії самозайнятих [261, с. 7]:

- необхідність вести свій власний бізнес і нести відповідальність за її успіх чи провал;
- наявність одночасно декілька клієнтів;
- самостійне прийняття рішень стосовно того, як, коли і де працювати;
- можливість вільно наймати інших людей для виконання роботи або для допомоги за рахунок власних коштів;

Самостійна зайнятість може приймати ряд організаційно-правових форм, найбільш поширеними серед яких є наступні:

- індивідуальне підприємництво, де самозайнята особа працює на себе;
- партнерство, коли двоє або більше осіб беруть участь в бізнесі;
- компанія з обмеженою відповідальністю, що зареєстрована як юридична особа, і має принаймні одного акціонера.

З наведеного переліку витікає, що в розвинених країнах поняття самозайнятої особи є значно ширшим и стосується не лише фізичних, але й юридичних осіб. Також встановлений широкий перелік якісних ознак цієї групи суб'єктів господарювання, що робить її регулювання більш визначеним та дієвим.

Проаналізуємо досвід застосування інструментів підтримки самозайнятості населення в інших країнах.

В країнах ЄС існує широкий спектр категорій самозайнятих осіб, які мають значні відмінності одна від одної. Це, як правило, фермери, фахівці, власники магазинів, будівельні робітники. Стосовно оподаткування осіб, які самостійно забезпечують себе роботою, слід відмітити, що для кожної країни властиві певні особливості здійснення податкової політики по відношенню до цієї групи платників податків [259].

Розглянемо докладніше деякі з країн.

В Бельгії застосовується прогресивне оподаткування. Дохід, який не досягає певного рівня звільняється від оподаткування взагалі. Відповідно, самозайняті особи оподатковуються за нижчими ставками, аніж інші суб'єкти господарювання, що дозволяє їм збільшувати фінансові ресурси для подальшого розвитку своєї справи.

Урядом країни також передбачені пільги для новостворених учасників ринку. Особа, яка вперше зареєструвалася в якості самозайнятої особи протягом перших трьох років звільняється від підвищення податків в разі недостатності авансових платежів. З четвертого року кожна самостійно зайнята особа повинна кожен квартал платити авансом частину суми податкового зобов'язання, для того щоб уникнути негативного впливу підвищення податків [244, с. 72].

Реформа корпоративного податку, яка проводилась в державі передбачала також:

- зниження загальної ставки з 39 до 33%;
- зниження ставки для малого і середнього бізнесу з 28 до 24,25%.

Ці заходи також мали позитивний вплив на розвиток самозайнятості, оскільки значна кількість осіб, що самостійно забезпечують себе роботою, функціонують на ринку у формі малого підприємства.

Крім того малі та середні підприємства (з максимальним оподатковуваним прибутком в розмірі 322500 євро на рік), мають право на податкове звільнення 50% фінансових резервів, які підприємство спрямовує на інвестиції (цей резерв не може перевищувати 37500 євро на рік) [244, с. 77].

В Греції у зв'язку з тим, що в країні встановлене законодавче визначення поняття самозайнятої особи, порядок оподаткування найманих

працівників є інакшим, аніж самозайнятих осіб. Однією з причин цього розмежування є та обставина, що самозайняті особи в силу особливостей своєї діяльності мають вище податкове навантаження. Сутність цього порядку полягає в тому, що ті ж самі коефіцієнти податків застосовується до нижчої шкали доходів для самостійно зайнятих осіб.

В 2003 році Міністерство економіки і фінансів, в рамках загальної реформи системи оподаткування розробило новий закон, який включав ряд заходів по модернізації та спрощенню системи оподаткування та зниженню експлуатаційних витрат для юридичних та фізичних осіб. Ці заходи дозволили скоротити податкове навантаження на малі та середні підприємства і фізичних осіб на 280 мільйонів євро протягом двох років [244, с. 112].

Особливістю податкової системи **Іспанії** є те, що наймані працівники в країні платять прибутковий податок (IRPF), який є прогресивним. Самостійно зайняті працівники також платять IRPF, але по спеціальній системі, яка визначається їх річним оборотом і активністю бізнесу. Податки, які сплачуються самозайнятими особами рівними частинами чотири рази на рік, не є прогресивними, їх ставки фіксовані.

Крім того, з 2003 року самостійно зайняті працівники позбавлені обов'язку платити податок з економічної діяльності (прямий податок з ділової, професійної та творчої діяльності) [244, с. 124].

Особливої уваги у дослідженні проблем підтримки самостійної зайнятості населення слід приділити досвіду **Франції**. В країні система оподаткування залежить від статусу особи, а у випадку самозайнятих осіб, вона також залежить від юридичної структури підприємства. Найбільш розповсюджені варіанти функціонування самозайнятої особи наведені нижче.

1. Найманий працівник. Працівник платить податок у рамках системи персонального оподаткування. Оподатковуваним доходом є чистий оклад, з подвійним скороченням на 10 і 20%.

2. Індивідуальний підприємець. Оскільки фірма та її власник, розглядаються як одна особа, індивідуальні підприємці не платять корпоративний податок; замість цього, підприємець сплачує податок в рамках системи персонального оподаткування.

Оподатковуваним доходом є прибуток, отриманий підприємцем. Якщо оборот нижче 76300 євро (сфера торгівлі) або 27000 євро (сфера послуг,

ремесла, інші фахівці), підприємець може скористатися спеціальною системою (система мікро-фірм), за якої його оподатковуваний дохід складатиме 48% (послуги, торгівля, ремесла) або 63% (інші фахівці) з обороту (інші 52 або 37% розглядається як професійні витрати).

3. SARL (компанія з обмеженою відповідальністю). SARL платять податки, об'єктом яких є прибуток, а менеджер-акціонер (або директор) платить особисті податки, враховуючи розмір його заробітної плати (відрахування від 10 до 20%) і можливі дивіденди.

У разі створення SARL, акціонери можуть отримати вигоду від зменшення їх особистих податків, розмір якого дорівнює 25% від внеску в статутний капітал.

Крім того, у **Франції** передбачена можливість застосування податкових канікул, якщо новостворене підприємство відповідає наступним умовам:

- платить податки відповідно до реальної системи пільг;
- знаходиться в конкретній географічній області (наприклад, сільські території пріоритетного розвитку);
- здійснює дійсно новий вид діяльності (без реструктуризації, або розвитку існуючих видів діяльності);
- проводить комерційну або ремісничу діяльність.

В цьому випадку підприємство не буде платити жодних податків протягом перших 2 років, а починаючи з третього року розмір пільги складатиме 75% базової ставки, з четвертого – 50% і 25% на п'ятий рік.

Цей різновид податкової пільги застосовується незалежно від попереднього статусу підприємця [244, с. 139].

Таким чином при виборі певної системи оподаткування суб'єкта господарювання важливу роль мають такі чинники, як оборот або прибуток новоствореного підприємства, або попередня заробітна плата. Якщо самозайнята особа відповідає встановленим критеріям, то на неї поширюються розглянуті податкові стимули.

Цікавою є практика **Ірландії** стимулювання новостворених самозайнятих осіб. Податкова Адміністрація, з метою збільшення капіталу для підприємців-початківців, забезпечує повернення податку, що вже сплачений, особам, які налагоджують і працюють в новому бізнесі. Для конкретного року величина повернення обмежується розміром податку, сплаченим у попередніх роках за умови вкладення інвестицій, межа яких

складає 31750 євро на рік, із загальною граничною сумою інвестицій за шість років в розмірі 182240 євро [244, с. 151].

В латвійському законодавстві, продовжуючи традиції ЄС, передбачені наступні види індивідуальної комерційної діяльності:

1. SIA, або TOB – товариство з обмеженою відповідальністю;
2. AT – акціонерне товариство (відкритого та закритого типу).

Як вид індивідуальної комерційної діяльності виділяються самозайняті особи та індивідуальні комерсанти (це ті ж самозайняті особи, але з великими оборотами і правом приймати на роботу найманих робітників).

Самозайнята особа платить: прибутковий податок з населення і соціальний податок. Причому обидва види податків самозайнята особа вносить за себе самостійно.

Що стосується прибуткового податку з самозайнятих осіб, то він становить 15% від суми задекларованого доходу. Причому самозайнята особа спочатку віднімає від свого доходу економічно пов'язані з його отриманням витрати (тобто транспортні витрати, оплата телефону, рекламні оголошення тощо) і тільки з різниці, яка залишилася платить 15% прибуткового податку.. Для порівняння: у того, хто працює за наймом, прибутковий податок складає 25 відсотків від заробітної плати [91].

Ставка соціального внеску складає 29,95% від заробітної плати для самостійно зайнятих осіб. Для порівняння: ставка внесків на соціальне страхування найманих робітників складає 33,09% від заробітної плати, причому основна частина соціальних внесків (25%) сплачується роботодавцем і лише 9% – працівником. Самозайняті ж особи мають самостійно сплатити всю суму.

Проте при виплаті цього виду платежів законодавець встановив для самозайнятої особи певні пільги.

По-перше, якщо його доходи не перевищують встановлений мінімум (в даний час це 213 євро на місяць), то соціальні платежі можна не виплачувати.

По-друге, якщо доходи досягають встановленого мінімуму, то платежі соціального страхування дозволяється вносити тільки з цієї мінімальної суми (тобто з 213 євро на місяць), не беручи до уваги загальну величину доходів.

Сума платежів на соціальне страхування знаходиться у прямому зв'язку з розміром соціальних пільг (у тому числі пенсією по старості), які виплачуються само зайнятим особам.

Внески перераховуються до Фонду соціального страхування, який надає вкладнику допомогу по хворобі, пенсію, допомогу у зв'язку з народженням дітей та інші соціальні виплати [248].

Таким чином, порядок оподаткування самозайнятих осіб в Латвії в деякому ступені є подібним до українського. Проте слід відмітити, що система оподаткування самостійної діяльності в Латвії є більш сприятливою для її активного розвитку, оскільки по-перше має прогресивний характер, а по-друге значно зменшує навантаження на платників податків від платежів соціального характеру при цьому, забезпечуючи необхідні соціальні гарантії.

Інтенсивне зростання самостійної зайнятості спостерігається в найбільш розвинутих країнах, проте особливо помітним було в **Великобританії**. В цілому рівень самостійної зайнятості в країні виріс майже вдвічі з 1,9 млн. дол. (7,5% від загального обсягу робочої сили) в 1979 році до 3,3 млн. дол (12,2% робочої сили) в кінці 90-х років [245, с. 21]. Активізація самостійної зайнятості була пов'язана з високим рівнем безробіття. У зв'язку з цим можна припустити, що економічне зростання призведе до зниження рівня самостійної зайнятості. Проте показники діяльності самозайнятих осіб показали, що і в безкризовий період самостійна зайнятість є вагомим елементом державної політики зайнятості.

Дуже поширеною самозайнятість є серед людей з обмеженими можливостями, серед жінок, пенсіонерів та молоді.

Так, наприклад, з метою фінансової підтримки самозайнятих людей з обмеженими можливостями, урядом Великобританії передбачено застосування двох стимулюючих інструментів: податковий кредит для інвалідів (DPTC) і програма «доступ до роботи» [211, с. 17]. Застосування цих інструментів мало позитивний ефект на розвиток самозайнятості серед представників цієї групи населення.

Для 2010/11 податкового року, податок у Великобританії сплачується за прогресивними ставками в залежності від розміру отриманого доходу (табл. 1.35).

Законодавством Сполученого Королівства для самозайнятих осіб передбачені різні відрахування та знижки, які спрямовані на зниження податкового навантаження і, відповідно, на підтримку розвитку самостійної зайнятості.

Таблиця 1.35

Ставки податку, який сплачують самозайняті особи в Великобританії
[235]

Розмір доходу	Ставка податку
Нижче 6475 фунтів	звільнений від оподаткування
6476 – 37400 фунтів	20%
37401 фунтів і вище	40%

Самозайнята особа має право відняти з доходу більшу частину вартості витрат, пов'язаних з веденням бізнесу, але не дозволяється віднімати будь-які особисті витрати. Також можливим є отримання спеціальних пільг для певних «капітальних витрат» – одноразові витрати на покупку або поліпшення активів, які знаходяться на балансі самозайнятої особи та використовуються нею для ведення бізнесу.

В цілому, витрати діляться на три групи: капітальні; виробничі; особисті. Вид витрат впливає можливим отримання податкової знижки і спосіб отримання. Проаналізуємо кожний з них.

Витрати на придбання, створення або поліпшення основних активів, що використовуються для отримання прибутку є капітальними витратами. Тобто, вартість покупки автомобіля для ведення бізнесу є капітальними витратами, в той час, як вартість його оренди капітальними витратами не є. Іншими прикладами капітальних витрат є витрати на купівлю офісних приміщень, машин, комп'ютерів, освітлення та меблів. Дозволяється отримання податкових знижок не для всіх видів капітальних витрат. В іншому випадку існують спеціальні правила, за якими проводиться процедура застосування цієї пільги.

Податкові знижки по виробничим витратам можливо застосовувати, якщо вони відповідають наступним вимогам:

- витрати не є капітальними;
- витрати не є особливо недопустимими, наприклад, розважальні витрати.

Для того, щоб бути допустимими, витрати повинні «цілком і виключно» стосуватися ведення бізнесу та отримання прибутку. Це означає, що єдиною метою для витрат повинні бути цілі підприємницької діяльності.

Особисті витрати які здійснюються особою для забезпечення свого повсякденного життя та утримання своїх домашніх господарств включають в себе суми, які отримує самозайнята особа від свого бізнесу як заробітну плату (або виручку). Також сюди включена особиста частина будь-яких витрат, які мають двоїсте призначення: виробниче або особисте.

Особисті витрати не є допустимим, тобто самозайнята особа не має право отримати податкові знижки на них.

В цілому найбільш типовими пільгами, які застосовуються англійським урядом до самозайнятих осіб є наступні [266]:

1. Амортизаційні відрахування. Передбачена можливість застосувати амортизацію до вартості наступних основних фондів:

- машин і устаткування – у тому числі легкових автомобілів, фургонів, комп'ютерів, обладнання, інструментів;
- пристосування і приналежності – у тому числі полиці, меблі, електрична та сантехнічна гарнітура;
- деякі будівлі – в тому числі промислові і сільськогосподарські будівлі.

2. Автомобільні витрати. Дозволяється зменшення суми доходу на вартість використання автомобіля для службових цілей. Існує два способи застосування цієї знижки:

- фіксована ставка за кожен миль поїздки по службовим цілям, використовуючи фіксовану ставку пробігу;
- фактичні витрати, з використанням докладного обліку службового та особистого пробігу та розподілення зафіксованих витрат.

3. Витрати, пов'язані з експлуатацією приміщень. В цю групу витрат входять оренда, тепло, освітлення, ремонт і страхування.

4. Адміністративні витрати, включаючи винагороди за надання професійних послуг та пожертви. Самозайнята особа має право застосувати податкову знижку на суму адміністративних витрат, пов'язаних із забезпеченням функціонування бізнесу, включаючи рекламу, канцтовари, поштові витрати, телефон і факс. Також можливе утримання вартості підписки на торгові або професійні журнали.

Таким чином, в більшості країн Європейського союзу самозайняті особи виділяються в окрему групу платників податків, до якої застосовуються спеціальні правила оподаткування. В цілому державна та податкова підтримка самозайнятих осіб зокрема набуває форми надання податкових знижок на певні суми витрат та використання прогресивного оподаткування, за якого особи, що самостійно забезпечують себе роботою оподатковуються по нижчим ставкам.

Узагальнююча інформація про розмір податків з самозайнятих осіб та податкові стимули для цієї групи платників зображена в табл. 1.36.

В США особи, які самостійно забезпечують себе роботою, розглядаються урядом як особливий суб'єкт державного регулювання

Самозайнятою може вважатись особа, яка займається підприємницькою діяльністю в одній із наступних форм:

- одноосібне володіння;
- партнерство;
- товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ).

З позиції Внутрішньої податкової служби США (ВПС) самостійно зайнятою є особа, яка «володіє некорпоративним бізнесом» [243].

Більшість податкових пільг для самозайнятих спрямовані на пом'якшення тягаря від придбання тих речей, які роботодавець зазвичай надає своїм найманим працівникам. Таким чином, Податковий кодекс США сприяє стимулюванню підприємництва.

Визначним є те, що в США встановлений спеціальний податок для осіб, що самостійно забезпечують себе роботою – податок з самозайнятості (self-employment tax). Цей податок є схожим на податки на соціальне забезпечення і медичне страхування, які утримується з оплати більшості найманих працівників.

Платниками податку на самозайнятість можуть бути особи, які відповідають наступним вимогам:

- 1) їх чистий дохід від самостійної зайнятості (за винятком доходу церковного працівника) складає 400 дол. та більше;
- 2) їх дохід складає від 108,28 дол. і більше (для працівників церкви).

Таблиця 1.36

Порівняння систем оподаткування самозайнятих осіб в європейських країнах [260]

Країна	Річна сума внеску на соціальне страхування та здоров'я, євро	Річна сума прибутково податку, євро	Чистий прибуток, тис. євро	Обов'язок зареєструватися платником внесків на соціальну безпеку (+/-)	Обов'язок зареєструватися платником внесків на здоров'я (+/-)	Обов'язок зареєструватися платником ПДВ (+/-)	Максимальна податкова ставка, %	Знижки з оподаткованого прибутку								
								1. Амортизація (+/-)	а. Автомобілі (ставка амортизації, %)	б. Комп'ютери (ставка амортизації, %)	2. Річна сума платежі по закладній, євро	3. Внески на соціальне страхування та здоров'я (+/-)	4. Транспортні витрати (+/-)	5. Розважальні витрати (+/-)	6. Знижки по відношенню до дітей платника податку (+/-)	7. Знижки по відношенню до безробітного члена подружжя (+/-)
Австрія	14727	33419	51,854	+	-	+	50	+	8	3	-	+	+	+	+	+
Бельгія	16704	47578	35,718	+	-	+	55	+	5	3	-	+	+	+	+	+
Кіпр	6375	22052	71,572	+	+	+	30	+	5	5	-	+	+	+	-	-
Чеська Республіка	11102	6855	82,043	+	+	+	15	+	5	3	11407	-	+	-	+	+
Данія	27140	3081	69,779	+	-	+	40	+	5	3	3400	+	+	+	-	+
Естонія	18424	18201	63,375	+	-	+	21	-	0	0	-	+	+	+	+	+
Франція	27921	4016	68,063	+	+	+	40	+	4	3	1700	+	+	+	+	+
Германія	31312	13266	55,422	-	-	+	44	+	6	3	-	+	+	+	+	-
Греція	3000	31750	65,250	+	-	+	40	+	6,66	3,33	-	+	+	-	+	-
Ірландія	7258	34416	58,326	+	+	+	41	+	8	8	-	-	+	-	-	+
Острів Мен	2873	-	97,127	+	-	+	18	+	15	1	34500	+	+	+	-	+
Ліхтенштейн	17730	4738	77,532	+	+	+	17,01	+	5,7	4	-	+	+	+	+	+
Люксембург	24822	12198	62,980	+	-	+	38,95	+	4	3	-	+	+	+	-	-
Нідерланди	12298	35200	52,502	+	+	+	52	+	5	5	-	+	+	+	-	-
Норвегія	27716	11910	60,374	+	+	-	15	+	8	3	11407	+	+	-	+	+
Румунія	20800	12832	66,368	+	+	+	16	+	4	2	-	+	+	-	-	-
Росія	76	11685	88,239	+	+	+	13	+	3	2	-	+	+	+	+	-
Іспанія	10170	16409	73,421	+	-	+	43	+	4	3	9015	+	+	+	+	-
Швеція	22733	36400	40,867	+	-	+	50	+	5	3	-	+	+	+	-	-
Швейцарія	15000	17000	68	+	+	+	35	+	4	1	33333	+	+	+	+	-
Україна	27716	16080	56,204	+	+	+	15	+	5	3	11407	-	+	-	+	+
Великобританія	4075	31323	64,602	+	-	+	41	-	15	20	-	-	+	-	-	-

У 2010 році Закон про податкові пільги скоротив податок на самозайнятість на 2% для доходів від самостійної зайнятості, отриманих в 2011 календарному році. Таким чином, розмір податку в 2011 році становитиме 13,3% (10,4% на соціальне забезпечення і 2,9% на медичне страхування). Для доходу, отриманого в 2010 році, ставка податку на самозайнятість становила 15,3%: 12,4% на соціальне забезпечення (страхування по старості, у зв'язку із втратою годувальника, по інвалідності) та 2,9% на медичне страхування (лікарняне страхування). Фактично був скорочений розмір тієї частини податку на самозайнятість, який стосується соціального страхування.

Проте як в 2010, так і 2011 році, перші 106,8 тис. дол. суми заробітної платні, «чайових», та чистих прибутків є об'єктом будь-якого поєднання частини податку на самозайнятість, яка стосується соціального забезпечення або податку на соціальне страхування. Дохід, який перевищує 106,8 тис. дол. не підлягатиме оподаткуванню податком на соціальне забезпечення [262].

До того ж ВПС США був проведений ряд заходів, спрямований на підтримку та стимулювання самостійної зайнятості.

По-перше, особи, які самостійно забезпечують себе роботою отримали можливість відняти половину податку на самозайнятість із свого скоригованого валового доходу [284], тоді як наймані працівники не можуть віднімати із своєї заробітної платні податки на соціальне забезпечення і медичне страхування. ВПС розглядає податок на самозайнятість, як вид виробничих витрат і дозволяє вираховувати його відповідним чином з об'єкта оподаткування прибутковим податком. По-друге, оподаткуванню підлягає тільки чистий дохід від здійснення діяльності самозайнятою особою.

Як і в Великобританії, уряд США встановив перелік витрат, на суму яких дозволяється зменшити об'єкт обкладання податком на самозайнятість.

1. Обслуговування домашнього офісу: є одним з найбільш складних відрахувань. Витрати на експлуатацію будь-якого робочого простору, який використовується самозайнятою особою регулярно і виключно для ведення свого бізнесу, незалежно від того, є це приміщення орендованим чи власним, можуть бути відняті як витрати на домашній офіс. Цей вид витрат включає відсотки за оренду або іпотечний кредит, податки на майно, комунальні послуги, страхування домовласників і технічне обслуговування будинку, які ви платите протягом року.

2. Медичне страхування. Самозайняті особи мають право вирахувати суму внесків на страхування здоров'я, стоматологічний та довгостроковий догляд. Також передбачена можливість відняти внески, які були сплачені самозайнятою особою для забезпечення покриття загальної суми ризиків за договором страхування члена подружжя або утриманців. Технічно цей вид витрат вважається особистим, а не виробничим вирахуванням, проте він допустимий для вирахування лише для самозайнятих.

3. Харчування та розваги. Для того, щоб мати право зменшити об'єкт оподаткування на суму витрат на харчування і розваги, самозайнята особа повинна вести справи з людиною, яку вона розважає. На відміну від інших відрахувань, для цих витрат дозволяється використовувати тільки 50% їх вартості. До витрат цієї категорії включають квитки на спортивні заходи, витрати на харчування (з напоями та чайовими). Необхідною умовою застосування цієї знижки є вимога вести ретельні та докладні записи про те, яка виробнича діяльність проводилась, коли, з ким, і як вона безпосередньо відноситься до витрат на розважальні заходи; зберігати чеки.

4. Інтернет і телефон. Незалежно від того, має право самозайнята особа на відрахування на обслуговування домашнього офісу чи ні, вона може відняти витрати на телефон, факс та Інтернет, пов'язані з веденням бізнесу.

5. Автомобіль. Якщо самозайнята особа використовує власний автомобіль на місцеві відрядження, витрати на ці поїздки підлягають вирахуванню.

6. Освіта. Будь-які витрати на освіту, для того, щоб бути віднятими, повинні бути безпосередньо пов'язані з існуючим бізнесом.

7. Система пенсійного забезпечення самозайнятих осіб. Є особливо цінною з точки зору скорочення податкового зобов'язання у поточному періоді і збільшення суми пенсійних заощаджень на перспективу [210].

Отже, узагальнюючи представлений матеріал, можемо зробити висновок про те, що податкова політика урядів розвинутих країн розглядає самозайнятих осіб як важливих учасників національного господарства, які відіграють значну роль у вирішенні основної соціальної проблеми сучасного розвитку національних економік – безробіття. Інструменти податкової політики держав є дуже різноманітними, відображаючи національні особливості господарювання. Проте об'єднує їх те, що більшість з цих

інструментів зарекомендували себе як ефективні засоби підтримки самозайнятого населення будь якого віку, статі та дієздатності.

Для того, щоб розробити та успішно реалізувати у вітчизняній економіці заходи державної підтримки самостійної зайнятості населення, аналізу досвіду лише високорозвинених держав світу недостатньо. Україна по показникам розвитку національного господарства істотно відстає як від США, так і від більшості країн Євросоюзу. Тому сліпе копіювання їх практики ефективного застосування податкових інструментів для стимулювання самозайнятості не призведе до аналогічного успіху в Україні.

У зв'язку з цією обставиною, корисною для дослідження є практика Казахстану у підтримці та регулюванні самостійної зайнятості населення.

В даний час в **Казахстані** серед офіційно зайнятого населення самозайняті особи складають одну третину (33%) і зайняті вони переважно у сфері послуг і торгівлі.

У законі про зайнятість населення, «самостійно зайняті – це працездатні особи, які забезпечують себе роботою». Однак, для цілей державної статистики прийняте інше формулювання. Самостійна зайнятість – це «зайнятість, при якій розмір винагороди безпосередньо залежить від доходу, отриманого від виробництва (реалізації) товарів і послуг». При цьому виділяються 4 групи самостійно зайнятих працівників – роботодавці, самостійні працівники, неоплачувані сімейні працівники та члени виробничих кооперативів [76].

Податковий кодекс РК передбачає лише окремі категорії самозайнятих, які повинні самостійно декларувати свої доходи, платити прибутковий податок і вносити внески в накопичувальні пенсійні фонди. До них віднесені зареєстровані індивідуальні підприємці, приватні нотаріуси та адвокати, особи, які надають послуги акредитованим в Казахстані дипломатичним представництвам, і домашні працівники, які працюють за трудовими договорами.

Відповідно до п. 4 ст. 178 ПКРК [4] індивідуальні підприємці здійснюють обчислення податку з доходів індивідуального підприємця самостійно. Сума податку обчислюється шляхом застосування ставки (10%) до доходу індивідуального підприємця, зменшеному на суму доходів і витрат, а також на суму збитків. Тобто Податковий кодекс дозволяє

врахувати всі непередбачені обставини при оподаткуванні самозайнятої особи.

Приватні нотаріуси та адвокати звільнені п. 19 ст. 248 ПКРК від сплати ПДВ; а для підприємств, що займаються переробкою сільськогосподарської сировини, сума ПДВ зменшена на 70%.

Крім того в державі реалізується програма розвитку зайнятості населення. В рамках цієї програми Державний фонд розвитку малого підприємництва «Даму» і 16 банків другого рівня розробили три напрямки, за якими будуть допомагати підприємницьким структурам. Перший напрямок полягає у підтримці нових бізнес-ініціатив. Субсидуватися буде частина процентної ставки за кредитами. Однак при цьому гроші повинні йти на розвиток виробничої інфраструктури, сервісної підтримки та підготовки кадрів. Підприємства, що займаються оздоровленням, отримують можливість відстрочити сплату податків до бюджету. Далі йде державна підтримка підприємств, чия продукція спрямовується на експорт. Тут також буде фінансуватися процентна ставка по кредитах. Проте один позичальник не зможе отримати кредит на суму вище 3 мільярдів тенге [118].

Таким чином, світова практика господарювання показує, що самостійна зайнятість населення є ефективним інструментом вирішення проблеми безробіття та забезпечення ефективної зайнятості. Розуміючи значення цього процесу для розвитку національної економіки, уряди багатьох країн застосовують широкий спектр заходів по підтримці та стимулюванню самозайнятості. Кожній країні властиві певні особливості здійснення політики підтримки самостійної зайнятості, проте існує значна кількість схожих рис.

Самозайняті особи характеризуються нижчими, у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, доходами від здійснення своєї діяльності та більшим ризиком отримання збитків. З цієї причини важливе місце серед механізмів стимулювання їх діяльності належить саме оподаткуванню. Спільною рисою податкової політики більшості розглянутих країн є застосування пільг за тими платежами, які спричиняють найбільше навантаження на доходи самозайнятих осіб. До таких належать внески на соціальне та медичне страхування та податки на доходи (прибутковий та корпоративний податок). Ці заходи мають неабияке значення для розвитку самостійної зайнятості, оскільки вони збільшують фінансові резерви

самозайнятих осіб для розширення своєї діяльності. Крім того законодавством багатьох країн передбачена можливість зменшити базу оподаткування на суму певного переліку витрат, що також дозволяє підвищити зацікавленість населення до здійснення самостійної зайнятості.

Тому для запровадження дієвого механізму державної (та податкової) підтримки самостійно зайнятого населення доцільним буде використання досвіду розвинених країн світу та колишніх сусідів. Зокрема матиме значний позитивний результат застосування прогресивної шкали оподаткування в залежності від розміру доходу, податкових знижок за деякими витратами та звільнення на певний період від виконання податкового зобов'язання новостворених підприємств. Та головною вимогою запровадження вказаних заходів у вітчизняній економіці є ретельне дослідження їх специфіки та сумісності з національними умовами господарювання.

1.7. Соціальна складова антикризової податкової політики

Період з 2008 по 2010 рік для більшості держав світу пов'язаний перед усім з виникненням та швидким розповсюдженням дії світової фінансово-економічної кризи. Криза охопила майже всі складові господарського життя, а також відобразилася негативним чином і на соціальній сфері.

Протягом 2008 та 2009 років основні макроекономічні показники всіх провідних економіки демонстрували негативні тенденції, по всьому світу спостерігалася сповільнення економічного зростання (табл. 1.37), ситуація покращилася тільки у 2010 р. Темпи економічного спадання в Україні як і в більшості країн з економіками, що розвиваються, порівняно з розвинутими країнами були досить високими [257].

Світова фінансово-економічна криза супроводжувалася ростом безробіття й скороченням реальних доходів населення. Зумовлене кризою зниження виробництва товарів та послуг призвели до серйозних дефіцитів бюджетів, та негативних соціальних наслідків у вигляді зменшення рівня зайнятості та доходів працівників підприємств, а в деяких випадках, через стрімке зростання цін та розвиток інфляційних процесів, і до зниження реального рівня соціальних гарантій.

Таблиця 1.37

Темпи зростання реального ВВП в державах світу в 2007-2010 рр.

Країна	ВВП відносно до попереднього року, %			
	2007	2008	2009	2010
США	1,9	0	-2,6	2,8
Німеччина	2,8	0,7	-4,7	3,5
Франція	2,3	0,1	-2,5	1,5
Японія	2,4	-1,2	-6,3	3,9
Великобританія	2,7	-0,1	-4,9	1,3
Канада	2,2	0,5	-2,5	3,1
Корея	5,1	2,3	0,2	6,1
Австралія	4,6	2,6	1,3	2,7
Росія	8,5	5,2	-7,8	4,3
Україна	7,9	2,3	-15,1	4,2

Соціальна криза стала продовженням і водночас наслідком фінансово-економічної. Виникнення соціальної кризи характеризується зломом траєкторії соціального розвитку та супроводжується масовими звільненнями персоналу, зростанням відкритого та прихованого безробіття, зниженням рівня заробітних плат та затримкою їх виплат, зниженням реального доходу населення внаслідок стрімкого росту інфляції, та збільшенням соціальної напруги в суспільстві в цілому.

Про наявність соціальної кризи в більшості країн світу свідчить відчутне погіршення ситуації на ринку праці. Так у середньому рівень безробіття в ЄС в 2008 році становив 7% (рис. 1.10), однак у ряді країн він був значно вище, наприклад, в **Іспанії** - 11,3%, **Словаччини** - 9,5% [275].

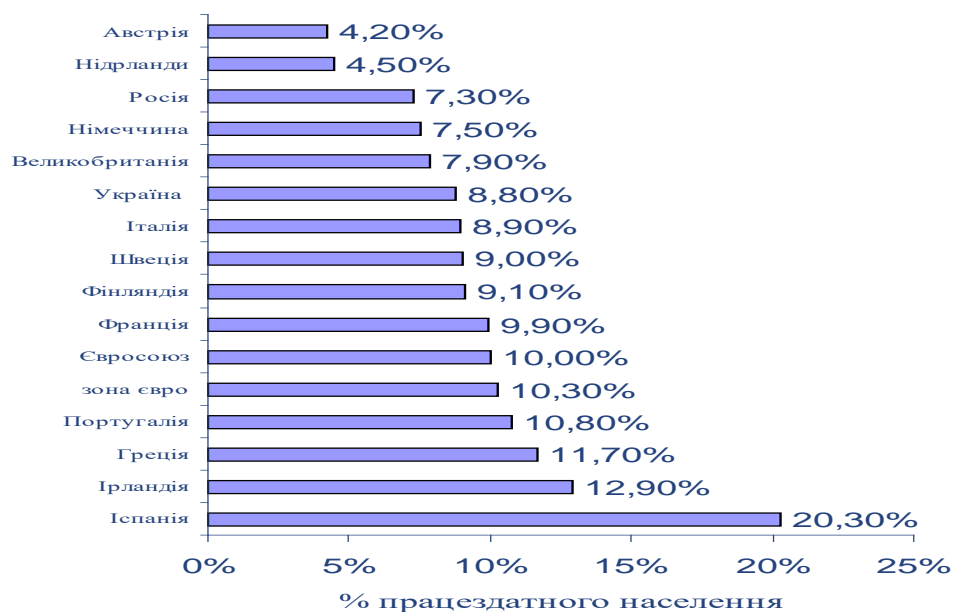

Рис. 1.10. Рівні безробіття в країнах Європи у 2009 році

В 2009 року рівень безробіття в ЄС збільшився ще на 2,1% й досяг позначки 9,1%. В абсолютному виразі кількість безробітних громадян в ЄС виросла за той же період на 5,7 млн. осіб. і склала з урахуванням сезонних коливань 21,9 млн. осіб [222].

В результаті того, що велика кількість осіб відчула погіршення добробуту, втратила роботу, а отже і впевненість в майбутньому, губляться орієнтири індивідуальних та соціальних дій, та відбувається розповсюдження в державі негативних соціальних явищ таких як:

1. Маргіналізація частки населення, тобто вихід з соціальних структур, втрата інтересу до трудової діяльності.
2. Аномія та фрустрація – загальна невизначеність, втрата соціальних та особистих цінностей, агресія та апатія.
3. Негативізм – заперечення цінностей суспільства, його форм та способу життя, відмова від участі у житті суспільства.
4. Зростання криміналізації та злочинності [141].

Обов'язком уряду держави для мінімізації подібних негативних соціальних явищ є запровадження пакетів заходів, що забезпечують підтримку населення в разі втрати роботи та належного рівня доходів. Фінансовою основою для створення таких соціальних стандартів та гарантій є доходи державного бюджету, що формуються за рахунок податкових надходжень.

В результаті стрімкої негативної зміни поточного економічного та соціального становища урядами більшості держав світу було прийнято ряд заходів економічної політики, що мали анти циклічний характер, та були спрямовані на покращення економічної ситуації та послаблення соціальної напруги.

Проведення виваженої антициклічної політики дозволяє досягти стабільного, збалансованого, рівномірно розподіленого за стадіями циклу економічного зростання. В період кризи необхідне здійснення широкого спектру заходів стимулювання економіки таких як створення податкових пільг, збільшення державних видатків, що дозволяє зменшити соціальну напругу та пом'якшити негативні наслідки кризи для громадян.

Здійснення податкової політики в період кризи має свої особливості, адже вона повинна виконувати ряд завдань, деякі з яких конфліктують між собою (рис. 1.11). Це зумовлено природою податків як економічної категорії.

В період кризи відбувається загальне зниження всіх макроекономічних показників, таких як ВВП, обсяги виробництва та реалізації продукції, загальний рівень доходу населення, кількість працюючих громадян, це призводить до зменшення податкової бази.

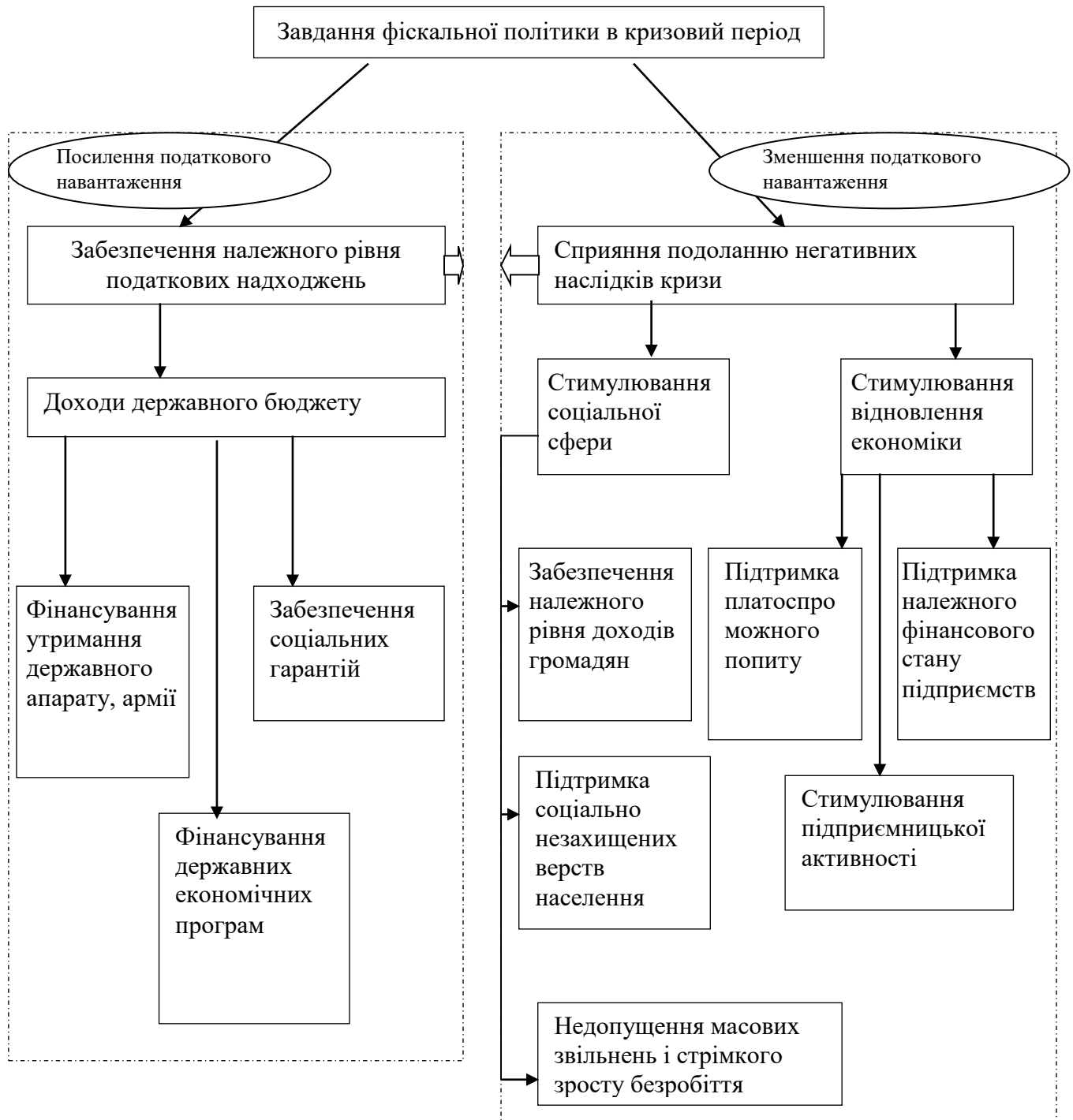

Рис. 1.11. Основні напрями податкової політики в період фінансово – економічної кризи

А якщо оподаткування є пропорційним або прогресивним, то паралельно зі зменшенням бази оподаткування скорочується і обсяг податкових надходжень до бюджету. При цьому рівень видатків держави не тільки не зменшується, а навпаки через негативні наслідки кризових явищ в соціальній сфері, таких як безробіття, збільшення частки малозабезпечених громадян зростає обсяг бюджетних видатків. Така ситуація вразі відсутності значних фінансових резервів держави призводить до бюджетного дефіциту.

Для забезпечення і підтримки соціальної сфери державою може бути або збільшено державні видатки і розширено субсидії та дотації соціально спрямованості, або запроваджено низка заходів податкової політики, що дозволять знизити податкове навантаження для соціально незахищених верств населення.

Найкращими будуть результати в випадку комплексного застосування обох груп методів. Однак для фінансування таких заходів необхідні значні кошти. В кризовий період не всі держави володіють достатніми фінансовими резервами не тільки для того щоб впроваджувати пакети стимулюючих економічне відновлення заходів, а навіть і на фінансування поточних державних видатків.

Тому деякі країни в період кризи вимушені вдаватися до непопулярних дій, таких як посилення податкового навантаження, що сповільнюють економічне відновлення та можуть призводити до посилення соціальної напруги.

Характер антикризової політики країн обумовлюються її специфічними потребами, станом бюджету й політичним та соціальним кліматом, тому, незважаючи на те що, як правило, уряди держав переслідують схожі цілі, а саме: підвищення попиту, оптимізацію руху грошових коштів, покращення добробуту населення, підходи до рішення схожих проблем можуть істотно відрізнятися.

Так більшість країн світу в кризовий період провадили комплекси заходів фіскальної політики стимулюючого характеру, що включали в себе як надання прямого бюджетного фінансування, так і зменшення податкового навантаження (рис. 1.12). Найбільш вагомою частка таких заходів була у **США та Австралії** де зменшення податкового навантаження в 2008-2010 склало близько 3% від ВВП 2008 року [270].

Однак деякі країни, такі як **Угорщина, Італія, Ірландія, Мексика** в умовах кризи в зв'язку з істотним дефіцитом бюджету змушені були піти на збільшення податкового навантаження та зменшення витрат [257].

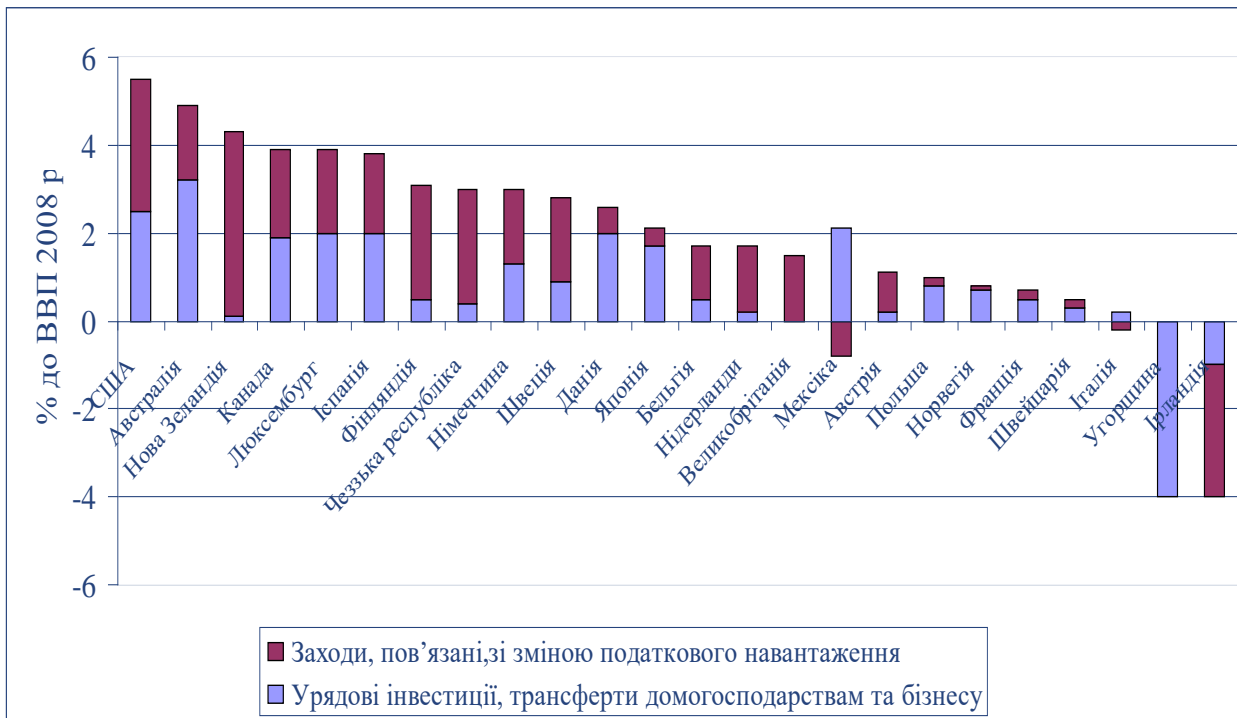

Рис. 1.12. Розміри фіскальних заходів країн Європи у 2008-2010 роках у відповідь на фінансово-економічну кризу

Держави світу протягом 2008 - 2010 років вживали різні заходи фіскального характеру, щоб змінити негативні тенденції в економіці та вирішити проблеми соціального характеру. З одного боку, зміни податкового законодавства були спрямовані на зменшення темпів економічного спаду й стимулювання економічного розвитку, а з іншого боку - на підвищення бюджетних доходів. Основною проблемою соціальної сфери, з якими внаслідок кризи стикнулася переважна більшість держав – це високий рівень безробіття та зменшення реальних доходів населення, що вели до підвищення напруги в суспільстві [172].

В більшості країн здійснені міри антикризової політики не мали фундаментального характеру й не вели до структурних змін податкових систем.

Податком, за допомогою якого можна вчинити найістотніший вплив на соціальні процеси і витрати на сплату якого найбільше впливають на обсяг

реальних доходів населення, є податок на доходи фізичних осіб. Тому саме антикризові заходи, пов'язані зі зміною умов оподаткування цим податком, несли в собі найбільшу частку соціальної складової антикризової податкової політики.

Слід зазначити, що серед складових антициклічної податкової політики виділяють дві групи заходів:

1. Автоматичні стабілізатори, вбудовані в систему оподаткування, такі як, наприклад, прогресивна шкала ставок податку, їх дія реалізується без додаткового втручання з боку влади, при зміні поточного економічного становища.

2. Заходи дискреційної податкової політики, які включають в себе провадження податкового регулювання через ухвалення додатково різноманітних законодавчих актів та несення поправок до діючих законодавчих актів. В більшості випадків внаслідок таких заходів створюються додаткові податкові пільги, пом'якшуються умови оподаткування для суб'єктів господарювання

Оподаткування доходів громадян в більшості держав світу з розвинутою економікою відбувається за пропорційною шкалою, тому зменшення рівня доходів населення призводить до переходу до оподаткування за нижчою податковою ставкою.

В період фінансово-економічної кризи загальною світовою тенденцією стало зменшення фіскального значення податку з доходів фізичних осіб і посилення його регулюючої функції, за рахунок збільшення частки пільг, та лібералізації умов оподаткування даним податком.

Однак є країни, що в умовах кризи посилили навантаження на окремі групи платників за даним податком, посиливши прогресію шкали ставок. В ряді європейських країн була підвищена ставка податку для фізичних осіб з надвисокими доходами, так, найбагатші англійці сплачують податок за ставкою 50%, в **Греції** найвища ставка прибуткового податку громадян підвищено на 5% і складає 45%, в **Ірландії** ставка збільшена до 47% [147].

Заходи антикризової політики щодо оподаткування фізичних осіб, які були впроваджені урядами протягом 2008-2010 років в різних країнах світу для стимулювання соціальної сфери можна умовно розділити на декілька груп:

1) заходи, спрямовані на фінансову підтримку громадян, що купують нерухомість або сплачують іпотечні кредити за житло. Такі впровадження дозволяють окрім позитивного соціального ефекту також певним чином стимулювати ринок нерухомості, стан якого внаслідок кризи істотно погіршився.

Здебільшого подібні заходи реалізувалися шляхом збільшення граничного розміру податкових знижок або податкових кредитів за податком з доходів фізичних осіб.

Так в **Росії** було збільшено розмір відрахування при придбанні житла з 1 млн. до 2 млн. руб. [147].

В **Південній Кореї** домовласники, що купують додаткове житло за межами столичної зони, не будуть платити підвищені податки й одержать довгострокову податкову знижку до 80 % на наступні після покупки 2 роки.

В **Ірландії** збільшено розміри податкових відрахувань при першій покупці житла. В **Люксембурзі** звільняються від оподаткування проценти, отримані домогосподарствами та витрачені на придбання, будівництво або ремонт житла [72].

2) заходи спрямовані на подолання негативних наслідків кризи щодо ситуації на ринку праці. Вони включають в себе як підтримку для співробітників, що втратили роботу так і для працедавців, що створюють робочі місця.

В **Угорщині** зменшена ставка внесків в систему соціального забезпечення для працедавців. У **Франції** роботодавці з менш чим 10 найманими працівниками не сплачували соціальний податок за кожного нового співробітника, що був найнятий у 2009р. В **південній Кореї** запроваджені податкові пільги й продовження строків сплати податків для роботодавців, що зберігають штат своїх працівників [148].

У **Тайвані** для безробітних та осіб, що знаходяться в неоплачених відпустках надано право на відстрочку сплати податків протягом трьох місяців. В **Сінгапурі** для осіб, що втратили роботу протягом 2008-2009 років надана можливість відстрочки сплати податку з доходів фізичних осіб на період до 24 місяців.

3) покращення матеріального становища громадян, що відносяться до малозабезпечених соціально незахищених верств або середнього класу. Таке завдання виконувалося шляхом зниження податкового навантаження для

таких громадян за допомогою запровадження та збільшення обсягів податкових пільг.

У **США** знижено прибутковий податок для громадян – у середньому на 400-800 доларів. Знижено індивідуальні податки для тих, хто одержує в рік менше 200000 доларів, їм надана знижка на ставку податку в 500 доларів на людину й 1000 доларів на родину. Податкові пільги також передбачені для багатодітних родин з низькими доходами, студентів коледжів. Також запроваджене додаткове збільшення стандартних податкових відрахувань, такі як зниження податків для працівників he-tech-компаній, які мають опціони по активах своїх компаній, але не одержать очікуваних доходів. Крім того, надані додаткові відрахування з оподатковуваної бази витрат на освіту та благодійні цілі [209].

У **Німеччині** відбулося скорочення прибуткового податку, збільшення суми неоподаткованого доходу з 1 січня 2009 р. до 170 і до 340 євро з 1 січня 2010 р.

В **Іспанії** для кожного платника податків знижена оподатковувана база по прибутковому податку на 400 євро. Ця податкова пільга надавалася протягом року, починаючи із червня 2008 р., щомісяця, рівними частками. Дана міра торкнулася близько 16 млн. працівників. За рахунок зниження податкового тягаря населення отримало додаткові фінансові ресурси в обсязі приблизно 14 млрд. євро [270].

У **Франції** для фізичних осіб, доходи яких оподатковуються за найнижчою шкалою запроваджено звільнення від оподаткування 2/3 доходу. Також проведена корекція граничних знамень шкал податку на доходи фізичних осіб в сторону збільшення приблизно на 3 % [148].

В **Індонезії** протягом 2009 року платники податків мали змогу зменшити свій місячний оподаткований дохід на 25%. У Філіппінах звільнялися від оподаткування прибутковим податком громадяни, що отримували мінімальну заробітну плату [280]. У Тайвані зменшена ставка прибуткового податку громадян на 1%, для тих осіб, що отримують відносно невисокі доходи [172].

На рівень цін, а отже і на рівень купівельної спроможності громадян істотно впливає розмір непрямих податків. В період кризи частина держав використовувала ПДВ, акцизи та мита як інструмент для збільшення доходної частини бюджету, підвищуючи ставку таких податків.

Фіскальна ефективність зазначених заходів є досить високою, але наслідки для економіки та соціальної сфери, особливо при збільшенні податків на товари першої необхідності, не завжди є позитивними, адже це призводить до росту цін, а отже і погіршення добробуту громадян. Зменшення ж ставок ПДВ та акцизів навпаки сприяє зниженню ціни на товари, а отже призводить до збільшення платоспроможного попиту в державі, тому окрім позитивного соціального впливу внаслідок підвищення купівельної спроможності споживачів товарів, що оподатковуються, веде до пожвавлення економіки.

У **Великобританії** 2009 року відбулося зниження ставки ПДВ з 17,5 до 15%, однак таке зниження ставок було короткостроковим, і вже 2010 року розмір ставки знов становив 17,5%. Однак паралельно з цим відбулося збільшення акцизів на тютюн, алкоголь та бензин, що в середньому зріс на 2% [218].

В **Ірландії** ставка ПДВ була збільшена з 21% до 21,5%, у **Литві** – з 18% до 19%, у **Нідерландах** з 19% до 20%, у **Латвії** збільшення стандартної ставки ПДВ відбулося з 18 до 21%, а зниженої - з 5 до 10%, при цьому скорочена номенклатура товарів, що оподатковувалися за зниженою ставкою. В **Угорні** стандартна ставка ПДВ збільшена з 20 до 25%, при збереженні зниженої ставки на рівні 18% [280, 270, 147].

У **Фінляндії** навпаки був знижений ПДВ але тільки для окремих видів операцій з 22 до 12%. Нова ставка діє з осені 2009 року й стосується таких послуг як ресторанний бізнес, ремонт взуття, послуги перукарень, ремонт велосипедів, миття вікон і ремонт будинків. Знижена ставка ПДВ стосується достатньо вузького кола послуг, але при цьому відшкодування ПДВ відбуватиметься щомісячно, а не щоквартально [280]. В **Азейбарджані** зменшена ставка ПДВ з 18 до 17% [200]. У **В'єтнамі** скорочена ставка ПДВ на купівлю автомобілів, та окремих видів обладнання з 10% до 5%. В **Іспанії** знижено ставки ПДВ для операцій у сфері будівництва [252].

В цілому можна сказати, що заходи податкової політики, що спрямовані на зменшення податкового навантаження на громадян дозволяють покращити їх матеріальне становище, а отже скоректувати негативні економічні тенденції та зменшити соціальне напруження в суспільстві, що надзвичайно важливо в період в фінансово-економічної кризи, яка в ряді держав супроводжувалася виникненням і соціальної кризи також. Протягом 2008-2010 років більшість

країн світу активно провадила антикризову податкову політику спрямовану на зменшення податкового навантаження на економіку, при цьому в пакетах податкових стимулів пріоритет надавався стимулювання підприємств і в першу чергу були впроваджені пільги з корпоративного податку. Оподаткування доходів фізичних осіб у відповідь на кризу також зазнало певних змін, що в більшості країн були спрямовані на його лібералізацію особливо для соціально незахищених груп населення, а паралельно в деяких державах і на посилення прогресії ставок і збільшення розміру податків, що сплачують особи з великим доходом.

Не можна в цілому говорити про різке зниження або підвищення рівня оподаткування фізичних осіб, що кардинально вплинуло на соціальне становище. В більшості країн оподаткування фізичних осіб скоректовано переважно шляхом незначного зменшення ставок та надання платникам додаткових соціальних вирахувань.

Що стосується непрямого оподаткування, яке через ціновий механізм впливає на рівень реальних доходів населення, то тут частина держав, здебільшого з розвиненою економікою, запровадили збільшення ставок ПДВ та акцизів, інші ж країни навпаки зменшили ставки ПДВ, в більшості випадків на окремі групи операцій, стимулюючи таким чином економіку та сприяючи підтримці соціальної сфери.

2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Розвиток податкової системи України в контексті соціального розвитку

Черговий етап податкової реформи в Україні завершився прийняттям Податкового кодексу України, характерною особливістю якого є поєднання власне кодифікації та реформування. Результатом цього етапу є зміна балансу фіскальної та регулюючої функцій системи оподаткування, що впливає не тільки на економічну активність суб'єктів господарювання, але й на умови соціального розвитку. Механізм цього впливу витікає з двоїстості сутності податків як економічної категорії. По-перше, податки, виконуючи фіскальну функцію, виступають найважливішим із джерел формування бюджетів всіх рівнів, а, відповідно, реалізації соціальних програм. По-друге, засобами податкової політики держава впливає на економічні інтереси платників, стимулюючи або стримуючи ті або інші напрямки їхньої діяльності.

Введення в дію Податкового кодексу України [12] докорінно змінило умови реалізації регулятивного потенціалу системи оподаткування. Перший досвід застосування на практиці норм оновленого податкового законодавства, поряд з наявністю багатьох позитивних моментів [102, 92] свідчить про наявність цілого ряду проблем у цій сфері.

Принципи побудови податкової системи, врегульовані раніше в ст. 3 Закону України «Про систему оподаткування» [47], у Податковому кодексі України замінені на основні принципи податкового законодавства, що явно не те ж саме. Більш того, в чинному податковому законодавстві ані принципи оподаткування, ані принципи податкової політики, ані принципи побудови системи оподаткування тепер взагалі відсутні.

З погляду реалізації регулюючої функції податків, винятково важливим є те, що жоден із принципів податкового законодавства в Податковому кодексі не пов'язаний з податковим регулюванням. Для порівняння відзначимо, що в скасованому Законі України «Про систему оподаткування» принаймні три із дванадцяти принципів прямо стосувалися податкового регулювання (стимулювання науково-технічного прогресу,

технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції; стимулювання підприємницької виробничої діяльності й інвестиційної активності - введення пільг з оподаткування прибутку (доходу), спрямованих на розвиток виробництва; соціальна справедливість - забезпечення соціальної підтримки малозабезпечених верств населення шляхом введення економічно обґрунтованого неоподаткованого мінімуму доходів громадян і застосування диференційованого й прогресивного оподаткування громадян, що одержують високі й надвисокі доходи).

Цілком зрозуміло, що ці принципи не повною мірою відповідали існуючим пріоритетам податкової політики й соціально-економічного розвитку України, а також принципам СОТ.

Особливо слід відзначити відсутність в кодексі згадки про соціальну справедливість, яка безпосередньо зв'язана із податковою підтримкою малозабезпечених верств населення. Дійсно, сьогодні неоподаткований мінімум доходів громадян не застосовується – замість нього використовується податкова соціальна пільга, яка, не зважаючи на суттєві її вади, все ж таки збережена в Податковому кодексі. Не застосовується й диференційоване оподаткування доходів (якщо не вважати таким оподаткування дивідендів та процентів за зменшеною ставкою). Відсутнє в оновленій системі оподаткування й сімейне оподаткування, яке є поширеним в країнах з розвиненою економікою. Перелічені проблеми негативно впливають на соціальну справедливість оподаткування й потребують вирішення в перспективі.

До безумовно позитивних норм кодексу слід віднести повернення до слабкої прогресії в оподаткуванні доходів фізичних осіб шляхом введення 17-відсоткової ставки для доходів, що перевищують 10 мінімальних заробітних плат, хоча така прогресія явно поступається прогресії, що застосовується в США, Великобританії та інших країнах (передусім, - старих членах ЄС). Ще одним здобутком кодексу в оподаткуванні доходів фізичних осіб в контексті соціального розвитку є зменшення ставки оподаткування доходів у вигляді дивідендів, що спрямоване на залучення в реальних сектор економіки коштів фізичних осіб та стимулювання інвестиційних й реінвестиційних процесів, що матиме наслідком створення додаткових робочих місць.

Таким чином, не зважаючи на відсутність в кодексі принципів, пов'язаних з податковим регулюванням, деякі їх аспекти реалізовані й в оновленій системі оподаткування.

В цілому вважаємо, що відмову від законодавчого встановлення принципів, пов'язаних з податковим регулюванням, важко назвати позитивним кроком, а відновлення цих принципів (у зміненому й такому, що відповідає сьгоднішнім реаліям вигляді) є, на нашу думку, одним з пріоритетних завдань подальшої модифікації податкового законодавства.

Наступною, не менш серйозною в теоретичному плані, проблемою є нечіткість законодавчого врегулювання такого найважливішого елемента податку, як податкова пільга. Щоправда, слід відзначити, що саме по собі законодавче визначення пільги (чого взагалі не було в українському податковому законодавстві до 2011 року), є безумовним кроком уперед.

Відповідно до ст. 30 Податкового кодексу України *податкова пільга* – це передбачене податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку з нарахування й сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі при наявності відповідних підстав (особливостей, що характеризують певну групу платників податків, вид їхньої діяльності, об'єкт оподаткування або характер і суспільне значення здійснюваних ними витрат).

У Кодексі представлений також перелік податкових пільг, що включає в себе чотири групи:

- 1) податкове відрахування (знижка), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- 2) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору (податковий кредит у міжнародному розумінні цього терміна);
- 3) установлення зниженої ставки податку та збору;
- 4) звільнення від сплати податку.

До основних проблемних моментів наведеного визначення, на нашу думку, відносяться наступні.

По-перше, податкова пільга не віднесена Кодексом до обов'язкових елементів податку (збору). Практичним наслідком цього, на перший погляд, чисто теоретичного недоліку є те, що податкові пільги у відповідних розділах Податкового кодексу України не структуровані в окремі статті, а виходить, залишається актуальною проблема чіткої ідентифікації пільг й відокремлення

їх від інших локальних інструментів податкового регулювання, які не є пільгами, що призводить до перекручувань податкової статистики.

По-друге, перелік видів податкових пільг явно є неповним. У ньому не враховані такі види пільг, як неоподатковуваний мінімум (максимум); податкові канікули й т.п. Крім того, якщо розглядати податкову пільгу як виключення із загальних правил оподаткування, що полегшує виконання податкового обов'язку, до цього поняття варто відносити й право на застосування касового методу податкового обліку, і збільшення тривалості податкового періоду й деякі інші норми, застосовувані до окремих категорій платників.

По-третє, проблемним моментом, пов'язаним з податковим регулюванням, є також заборона на перенесення невикористаної пільги на наступні податкові періоди або на наступне відшкодування з бюджету. Проблема полягає в тім, що у випадку застосування інвестиційної або інноваційної податкової знижки (податкового кредиту) сума, що вивільняється, може багаторазово перевищувати базу оподаткування (податкові зобов'язання) з податку на прибуток. Саме тому у світовій практиці звичайно передбачається можливість використання права на таку пільгу протягом досить тривалого періоду (Чехія - 3 роки, Греція - 10 років, США й Іспанія - 10 років, а в Бельгії - без яких-небудь тимчасових обмежень) [237].

Серйозною проблемою є також різке скорочення прав органів місцевого самоврядування в податкових правовідносинах, що, у сукупності із прогнозованим зниженням надходжень від місцевих податків і зборів, свідчить про наявність негативної тенденції подальшої централізації системи оподаткування. Слід зазначити, що починаючи з 2011 року органи місцевого самоврядування втратили право надання податкових пільг по загальнодержавних податках і зборам (у межах сум, що надходять у місцеві бюджети), що не дозволяє їм проводити ефективну регіональну податкову політику, в тому числі, й в соціальній сфері.

Порівняння передбачених кодексом напрямків податкового регулювання (енергозбереження, інвестиційна діяльність, підтримка малозабезпечених і соціально незахищених верств громадян, стимулювання підприємницької активності й ін.) зі світовою практикою оподаткування показує явну невідповідність установлених пріоритетів податкового

регулювання. Так, у системах оподаткування країн G-20 пріоритетними напрямками податкового регулювання, поряд з підтримкою малозабезпечених громадян, є податкове стимулювання інновацій, створення робочих місць й забезпечення ефективної зайнятості. В оновленій системі оподаткування три останніх напрямки практично не представлені.

Аналіз запропонованого кодексом інструментарію податкового регулювання дозволяє зробити висновок про те, що основний акцент зроблений на застосуванні інструментів системного характеру [174] (насамперед, зниження податкового навантаження й зміни структури системи оподаткування). Такий підхід, при скороченні спектра локальних (елементних) інструментів і практично повній відмові від комплексних інструментів податкового регулювання територіальної спрямованості (спеціальні податкові режими для територій пріоритетного розвитку, спеціальних економічних зон і технопарків) не дозволяє вирішувати засобами податкової політики проблеми вирівнювання регіонального соціально-економічного розвитку й підтримки депресивних регіонів, що є одним з найпоширеніших напрямків податкової політики у світовій практиці оподаткування.

Серйозною проблемою кодексу є істотна кількість пільг галузевої спрямованості, ефективність яких досить сумнівна [174] взагалі, а в соціальному контексті – тим паче. Крім традиційного об'єкта податкової підтримки - сільськогосподарського виробництва - у сферу податкового стимулювання потрапили також інші галузі й види діяльності. Зокрема, податкову підтримку одержують суднобудування, літакобудування, космічна, легка промисловість, електроенергетика, видобуток газу, видавнича діяльність, виробництво кінофільмів й ін. Причому по більшості видів діяльності, що стимулюються, передбачений комплекс, як правило, цільових і пільг, що вводять на певний обмежений період, по різних податках і зборам.

Таким чином, введення в дію Податкового кодексу України неоднозначно впливає на інтенсивність та ефективність податкового регулювання взагалі та податкового регулювання соціальних процесів, зокрема. Тому необхідним уявляється детальний аналіз еволюції, переваг і недоліків застосовуваних інструментів податкового регулювання за різними

напрямами соціальної політики та обґрунтування, на цій основі, пропозицій щодо їх удосконалення.

2.2. Податкова підтримка малозабезпечених та соціально вразливих верств населення

2.2.1. Малозабезпечені верстви населення: порядок визначення та тенденції соціальних стандартів

В умовах ринкової економіки впровадження системи соціального розвитку супроводжується численними труднощами. Зараз, коли в країні панує економічна криза, ще гостріше постають питання відносно вирішення таких проблем, як безробіття, інфляція, бідність, дефіцит державного бюджету та ін. Це все призводить до зростання рівня соціальної незахищеності населення. Тому формування ефективної системи соціального захисту населення як на державному, так і на регіональному рівні є головною проблемою сьогодення.

Різноманітні рейтинги, які з'являються в різних виданнях, свідчать про погіршення соціально-економічного стану країни.

Так, за якістю життя у 2008 році Україна посіла 53 місце серед 63 країн світу (у 2007 році – 57 місце) [179]. В основу оцінки були покладені такі складові: добробут, суспільство, охорона здоров'я, освіта, довкілля. А вже за підсумками 2010 року Україна спустилася до 73 рядка з 192 країн, та займає місце між Намібією та Ботсваною [178].

За індексом людського розвитку Україна у 2011 році посідала 76 позицію зі 187 країн світу (у 2010 році – 69 позицію зі 169 країн) [106].

У процесі становлення соціально-орієнтованої економіки, формування ринкового конкурентного середовища зростає роль та значення державної податкової політики регулювання доходів населення, яка має забезпечити підвищення добробуту населення, реалізацію принципу соціальної справедливості оподаткування, відповідно до якого особи, які отримують менші доходи, мають сплачувати менші суми податків. До таких осіб як раз і відносяться малозабезпечені верстви населення.

Сьогодні не існує чіткої позиції щодо класифікації осіб, які відносяться до малозабезпечених верств населення. Жоден з сучасних економістів не

навів чіткої класифікації малозабезпечених осіб. Так, соціологічний словник наводить таке поняття: малозабезпечені особи – особи, які мають дохід в 1,7 – 2 рази більше ніж прожитковий мінімум.

Якщо розглянути досвід Російської Федерації, то згідно Федерального Закону «Про державну соціальну підтримку» [14] визначено перелік осіб, які можуть отримувати соціальну допомогу держави. До таких осіб зокрема відносяться: інваліди війни; учасники Великої Вітчизняної війни; ветерани бойових дій; військовозобов'язані, які проходили військову службу у воїнських частинах, що не входили до складу діючої армії, в період з 22 червня 1941 року по 3 вересня 1945 року не менш шести місяців; особи, нагороджені знаком «Жителю блокадного Ленінграда»; особи, які працювали в період Великої Вітчизняної війни на військових об'єктах; члени сімей загиблих інвалідів війни, учасників Великої Вітчизняної війни і ветеранів бойових дій; інваліди; діти-інваліди.

До малозабезпечених верств населення в Російській Федерації також відносять малозабезпечені сім'ї, одиноко проживаючих громадян, які мають середній дохід менше величини прожиткового мінімуму. Окрім того, дослідження проведені в Російській Федерації дозволили розподілити верстви населення в Росії на 4 групи: бідні (дохід – один прожитковий мінімум, малозабезпечені (дохід – 2 - 2,5 прожиткових мінімумів), середні (дохід – 6 - 7 прожиткових мінімумів), забезпечені та заможні (дохід більше 10 прожиткових мінімумів). За межею прожиткового мінімуму в Росії живуть: діти у віці до 15 років – 25,0%; молодь від 16 до 30 років – 20,5%; працездатне населення від 31 до 54-59 років – 40,0%; особи пенсійного віку – 14,5% [119].

Згідно Закону Республіки Білорусь під малозабезпеченими громадянами розуміють громадян, які мають середній дохід нижче бюджету прожиткового мінімуму [15].

На думку Т. Ф. Єфремової, малозабезпечений – той, хто має недостатньо коштів для існування. Під існуванням розуміється той мінімальний набір благ, які повинна мати будь-яка особа для нормального існування. В якості критерію віднесення громадян до малозабезпечених можливо використати рівень їх доходів, який має бути нижче певної величини, за межами якої особа не може нормально існувати [100]. До соціально-вразливих категорій населення, потребуючих першочергової

допомоги з боку держави, відносяться: пенсіонери, інваліди, сім'ї з дітьми, діти-сиріти, молодь, жінки, безробітні, постраждалі від Чорнобильської аварії, малозабезпечене населення, маргіналізовані версти населення (бездомні, залежні від алкоголю, наркотиків, правопорушники) та ін. [78].

В 1994 році в Україні був прийнятий Закон України «Про межу малозабезпеченості» [35], який регламентував порядок надання адресної матеріальної підтримки найменш соціально захищеним верствам населення в умовах кризового стану економіки.

Межа малозабезпеченості – це величина середньодушового сукупного доходу, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання найнеобхідніших продовольчих, непродовольчих товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством [35]. Межа малозабезпеченості формувалася на основі нормативно-статистичного методу: набір продовольчих товарів визначалися відповідно до соціальних норм споживання для осіб непрацездатного віку, а вартість непродовольчих товарів та послуг і вартість утримання житла – відповідно до фактичних витрат населення з низькими доходами. При цьому вартість непродовольчих товарів не могла становити менше 15 % вартості продуктового набору.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 року №656 [60] затверджено набори відповідних товарів та послуг.

Рівень малозабезпеченості в Україні визначається такими показниками [188]: прожитковий мінімум (до 2000 року – межа малозабезпеченості); гарантований прожитковий мінімум; мінімальний споживчий бюджет.

Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [45]. Прожитковий мінімум визначається в розрахунку на місяць в середньому на душу населення і для основних соціально-демографічних груп населення: дітей віком до 6 років, дітей віком від 6 до 18 років, працездатних осіб, осіб, які втратили працездатність. Показник прожиткового мінімуму почав встановлюватися з

2000 року та замінив показник межі малозабезпеченості, який в 1999 році складав 118,30 грн.

Розмір прожиткового мінімуму в Україні з 2000 по 2011 рік наведений в табл. 2.1.

З даних таблиці чітко видно, що в 2009 році, коли економічна ситуація в країні була досить нестабільна розмір прожиткового мінімуму в перерахунку на середній курс долара істотно зменшився з 118,8 \$ до 89,9 \$.

Таблиця 2.1.

Розмір прожиткового мінімуму в Україні

Рік	Розмір в гривнях	В перерахунку на середній курс долара
2000	270,10 грн	49,6 \$
2001	311,30 грн	57,9 \$
2002	342 грн	64,2 \$
2003	342 грн	64,1 \$
2004	362,23 грн	68,1 \$
2005	423 грн	82,5 \$
2006	з 1 січня – 453 грн.; з 1 квітня – 465 грн.; з 1 жовтня – 472 грн.	93,5 \$
2007	з 1 січня – 492 грн.; з 1 квітня – 525 грн.; з 1 жовтня – 532 грн.	105,3 \$
2008	з 1 січня – 592 грн.; з 1 квітня – 605 грн.; з 1 липня – 607 грн.; з 1 жовтня – 626 грн.	118,8 \$
2009	з 1 січня по 30 жовтня – 626 грн.; з 1 листопада – 701 грн.	89,9 \$
2010	з 1 січня – 825 грн.; з 1 квітня – 839 грн.; з 1 липня – 843 грн.; з 1 жовтня – 861 грн.;	110,3 \$
2011	з 1 січня – 825 грн.; з 1 квітня – 839 грн.; з 1 липня – 843 грн.; з 1 жовтня – 861 грн.; з 1 грудня – 875 грн.	118,4 \$

Прожитковий мінімум поділяється на фізіологічний та соціальний [140]. Перший характеризує рівень задоволення тільки головних потреб і послуг населення. Другий, крім мінімальних норм включає також витрати на мінімальні духовні і соціальні запити.

Порівняємо яким чином змінювався показник прожиткового мінімуму для працездатної особи порівняно з мінімальною заробітною платою в Україні починаючи з 2000 року (рис. 2.1).

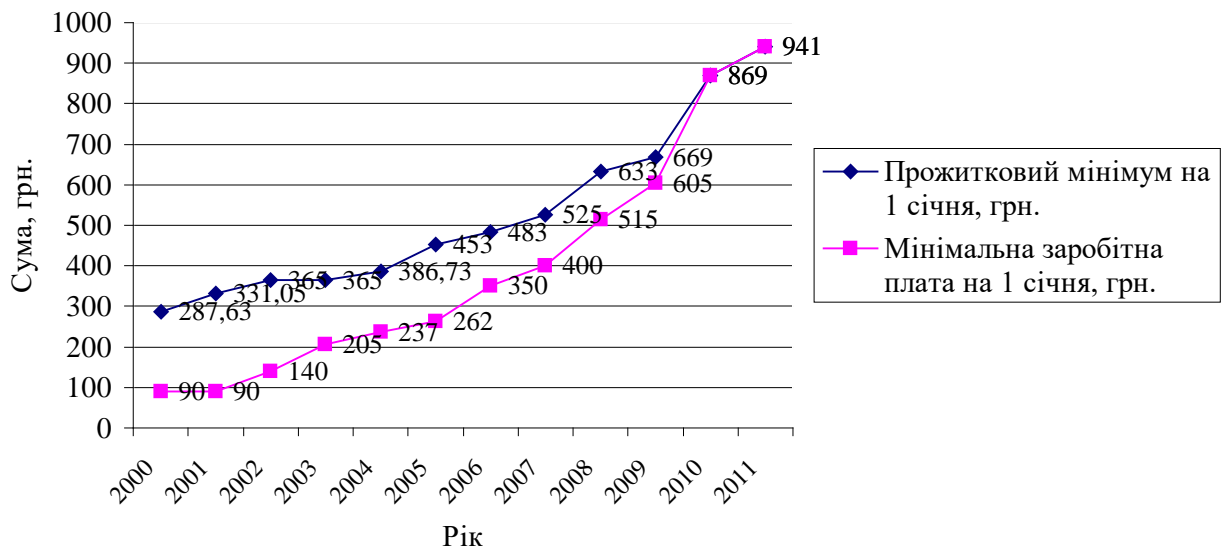

Рис. 2.1. Динаміка прожиткового мінімуму для працездатної особи та мінімальної заробітної плати в Україні

Як бачимо, тільки починаючи з 2010 року (а точніше з 1 грудня 2009 року) прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата дорівнюють один одній.

Цікаво також простежити динаміку індексів цих показників по роках порівняно з коефіцієнтом індексації (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка індексів прожиткового мінімуму для працездатної особи та мінімальної заробітної плати на 1 січня відповідного року

Рік	Індекс прожиткового мінімуму	Індекс мінімальної заробітної плати	Рік	Індекс інфляції
2001 до 2000	1,15	1,0	2000	1,258
2002 до 2001	1,10	1,55	2001	1,061
2003 до 2002	1,0	1,46	2002	0,994
2004 до 2003	1,06	1,16	2003	1,082
2005 до 2004	1,17	1,11	2004	1,123
2006 до 2005	1,07	1,34	2005	1,103
2007 до 2006	1,09	1,14	2006	1,116
2008 до 2007	1,21	1,29	2007	1,166
2009 до 2008	1,06	1,17	2008	1,223
2010 до 2009	1,30	1,44	2009	1,123
2011 до 2010	1,08	1,08	2010	1,091

Як бачимо, спостерігається тенденція до наближення обох показників, за рахунок більш високого темпу росту мінімальної заробітної плати. Стосовно співвідношення цих індексів та коефіцієнту індексації, то цікава ситуація спостерігалась за підсумками 2002 року, коли в країні спостерігалась дефляція, а от індекс мінімальної заробітної плати дорівнював 1,46 пункти, а індекс прожиткового мінімуму – 1,0 пункту.

Найбіднішими серед усього населення України є сім'ї з неповнолітніми дітьми, які серед бідних становлять 76,4 %, тоді як серед загальної чисельності населення їхня частка становить 59,9 % [179]. В 2000 році було прийнято Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 року №1768-III [28], який передбачав наступний розмір забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги (табл. 2.3).

Згідно із цим Законом малозабезпеченою вважається сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї [28].

Загалом за оцінками Рахункової палати України в 2010 році в Україні рівень бідності підвищився на 0,4 пункта до 26,4 % населення та становив 12,5 млн людей. Найбільше піддані бідності сім'ї, які мають дітей - 33,1%; багатодітні сім'ї — 76,4 %; сім'ї з подвійним навантаженням - де є діти і безробітні - 26,4%; а також сім'ї, в яких є і безробітні, і зайняті [164].

Дані, оприлюднені Державним комітетом статистики, свідчать, що в Україні 9,5 мільйонів людей живуть на доходи нижче за прожитковий мінімум [92].

Гарантований прожитковий мінімум – це офіційно затверджений рівень мінімальної заробітної плати, пенсії, допомоги. Він не може бути нижчим за фізіологічний прожитковий мінімум і не може перевищувати вартісну величину мінімального споживчого бюджету [188].

Мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини [36].

Оптимальний споживчий бюджет – відображає величину та структуру споживання матеріальних та духовних благ, які забезпечують найповніше й

розумне задоволення потреб людини за даного рівня розвитку продуктивних сил.

Таблиця 2.3

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму

Рік	Рівень забезпечення прожиткового мінімуму	Категорія осіб
2002	80 грн.	не визначено
2003	80 грн.	не визначено
2004	80 грн.	для працездатної особи
	110 грн.	для непрацездатної особи
	115 грн.	для інвалідів
2005 (до 1 квітня)	80 грн.	для працездатної особи
	120 грн.	для непрацездатної особи
	130 грн.	для інвалідів
	рівень забезпечення прожиткового мінімуму підвищується на 25 %	для матері (батька, усиновителя), яка утримує дитину та не перебуває у шлюбі
2005 (з 1 квітня)	100 грн.	для працездатної особи
	140 грн.	для непрацездатної особи
	150 грн.	для інвалідів
2006	110 грн.	для працездатної особи
	155 грн.	для непрацездатної особи
	165 грн.	для інвалідів
2007	121 грн.	для працездатної особи
	170,5 грн.	для непрацездатної особи
	181,5 грн.	для інвалідів
	не може бути більше 75 % від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї	для малозабезпечених сімей
2008	133 грн.	для працездатної особи
	187,5 грн.	для непрацездатної особи
	200 грн.	для інвалідів
	рівень забезпечення прожиткового мінімуму становить 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку	для кожної дитини з малозабезпеченої сім'ї, в якій виховується троє або більше дітей віком до 16 років
	не може бути більше 75 % від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї	для малозабезпечених сімей
2009	133 грн.	для працездатної особи
	187,5 грн.	для непрацездатної особи
	200 грн.	для інвалідів
	278,5 грн.	для дитини віком до 6 років
	350,5 грн.	для дитини від 6 до 18 років
	не може бути більше 75 % від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї	для малозабезпечених сімей
2010/ 2011	182,21 грн. / 210,84 грн	для працездатної особи
	266,25 грн. / 600 грн	для непрацездатної особи
	294 грн. / 600 грн.	для інвалідів
	399,5 грн. / 435 грн (з 1 грудня)	для дитини віком до 6 років
	478,5 грн. 521 грн / (з 1 грудня)	для дитини від 6 до 18 років
	461 грн. / 502 грн. (з 1 грудня)	для дитини від 18 до 23 років
	не може бути більше 75 % від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї	для малозабезпечених сімей

Цей бюджет є важливим критерієм оцінки фактичного рівня й структури споживання, розрахунку основного показника рівня життя – ступеня задоволення потреб населення, а також є основою прогнозування загального обсягу й структури матеріальних благ і послуг [161].

Мінімальний споживчий бюджет може бути розраховано за допомогою різних методів [161]: статистичний – рівень і структура бюджету визначаються на основі аналізу фактичних статистичних даних сімей з найнижчим доходом на душу населення; статистичний модернізований – передбачає розрахунок потреб у продуктах харчування на основі науково-обґрунтованих мінімальних норм, а інших витрат за допомогою статистичного методу. Законом [36] передбачене застосування нормативного методу, який вимагає формування мінімального споживчого бюджету, виходячи із сукупності науково-обґрунтованих нормативів споживання всього набору матеріальних благ та послуг.

Мінімальний споживчий бюджет населення розраховують на підставі нормативних мінімальних споживчих бюджетів, мінімального нормативного споживчого кошика, прогнозних даних з соціально-демографічної, статево-вікової структури населення, його розподілу за рівнем середнього сукупного доходу на особу та оцінки індексів споживчих цін [161].

На підставі мінімального нормативного споживчого кошику та відповідних цін розраховують мінімальний прогнозний нормативний споживчий бюджет у цінах звітного року. Його підсумкова вартісна оцінка відповідає кількісному рівню межі бідності у прогнозному періоді.

Отже, проаналізувавши підходи до класифікації малозабезпечених осіб та показники, на основі яких можна судити про рівень забезпеченості громадян, з урахуванням розміру прожиткового мінімуму в Україні та величини отримуваних доходів, до малозабезпечених верств населення в Україні, на думку авторів, можуть бути віднесені: інваліди, ветерани праці, студенти, багатодітні та неповні сім'ї, особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, діти-сироти, учасників бойових дій та ветеранів війни, пенсіонери та громадяни похилого віку, бездомні громадяни.

В наступному параграфі розглянемо, якими податковими інструментами забезпечується підтримка зазначених верств населення.

2.2.2. Інструментарій податкової підтримки малозабезпечених верств населення

Одним із засобів захисту малозабезпечених верств населення є застосування інструментів податкового регулювання, за рахунок яких держава може підтримати означені верстви населення.

Детально розглянемо інструменти податкового регулювання, за допомогою яких держава підтримує малозабезпечені верстви населення.

При справлянні різних податків та зборів передбачено застосування різноманітних інструментів податкового регулювання для підтримки малозабезпеченого населення. Ці інструменти пропонується поділити на дві групи:

1. Інструменти прямої податкової підтримки малозабезпечених верств населення. До цієї групи відносяться інструменти, які спрямовані саме на малозабезпечені верстви населення. Ці інструменти застосовуються в рамках таких податків як: податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки та збори, плата за землю, державне мито.

2. Інструменти непрямой податкової підтримки малозабезпечених верств населення. До цієї групи відносяться інструменти, що застосовуються безпосередньо не до малозабезпечених верств населення, але які непрямим чином регулюють процеси їх оподаткування. Ці інструменти застосовуються в рамках таких податків як: податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб.

Проаналізуємо інструменти податкової підтримки малозабезпечених верств населення в законодавстві, що діяло до 2011 року та в Податковому кодексі України.

Інваліди. Ця категорія населення буде детально проаналізована в параграфі 2.2.3, тому зосередимо свою увагу на інших малозабезпечених верствах населення.

Ветерани праці. Ця категорія малозабезпечених верств населення регулюється не тільки податковим законодавством, але й спеціальним Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року №3721-ХІІ [40].

Стосовно ж податкових інструментів підтримки ветеранів праці, то налічується невелика кількість пільг для цієї категорії осіб (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Інструменти податкової підтримки ветеранів праці

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
<p>1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, у тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів ветеранам війни та праці (пп. 4.3.15 Закону [43])</p>	<p>1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, у тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів ветеранам війни та праці (пп. 165.1.20)</p>
<p>Дана норма в Законі [43] не була передбачена</p>	<p>2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів та їх відділенням, пансіонату для ветеранів війни і праці, геріатричному пансіонату для поліпшення умов їх утримання, харчування, медичного обслуговування, соціальної реабілітації, реабілітаційному центру,</p>
	<p>територіальному центру соціального обслуговування, центрам обліку і закладам соціального захисту для бездомних громадян, центрам соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, санаторіям для ветеранів та інвалідів, які утримуються за рахунок державного та місцевого бюджетів, для розподілу благодійної допомоги між особами, які перебувають у таких закладах (пп. 170.7.4)</p>
<p>3. Звільнення від сплати земельного податку ветеранів праці, згідно статті 7 Закону [40].</p>	<p>3. Звільнення від сплати земельного податку ветеранів праці, згідно статті 7 Закону [40]. В Податковому кодексі відповідна норма відсутня</p>

Продовження табл. 2.4

1	2
<p>4. Від сплати податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів звільнялися ветерани праці [42]:</p> <p>з 1997 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2200 см³ (ГАЗ-24 до 2500 см³);</p> <p>з 1999 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м;</p> <p>з 2000 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.;</p> <p>з 2005 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 750 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.</p>	<p>4. Від сплати збору за першу реєстрацію транспортного засобу звільняються легкові автомобілі для інвалідів з об'ємом циліндрів двигуна до 1 500 см³, що придбані за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та/або безоплатно передані інвалідам відповідно до законодавства України, транспортні засоби будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків-інтернатів, пансіонатів для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатів, реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів (пп. 235.1)</p>
<p>Інструменти непрямої податкової підтримки</p>	
<p>1. Дана норма в Законі [44] не була передбачена</p>	<p>1. Звільнено від оподаткування ПДВ утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатах, реабілітаційних установах, територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (пп. 197.1.7 «б»)</p>

Закінчення табл. 2.4

1	2
2. Дана норма в Законі [44] не була передбачена	2. Звільнено від оподаткування ПДВ харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в реабілітаційних установах, територіальних центрах соціального обслуговування, установах, підприємствах, організаціях всеукраїнських громадських організацій інвалідів та їх спілок, які займаються реабілітацією, оздоровленням та фізкультурно-спортивною діяльністю, центрах обліку та закладах соціального захисту для бездомних громадян, центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, санаторіях для ветеранів та інвалідів, будинках-інтернатах для громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів, психоневрологічних та спеціалізованих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці , геріатричних пансіонатах (пп. 197.1.7 «д»)
3. Звільнені від оподаткування ПДВ поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та подання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам праці, інвалідам дитинства, самотнім особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 5.2.4. Закону [44])	3. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам, самотнім особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 197.1.24)
4. Дана норма не була передбачена Законом [38]	4. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, в тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів ветеранам війни та праці (пп. 138.10.6 «г»)

Розглянувши пільги, які надаються ветеранам праці слід відмітити позитивну тенденцію, оскільки Податковим кодексом України передбачено застосування чотирьох нових норм, які дозволяють дещо знизити податковий тягар на зазначену верству населення:

не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі;

звільнено від оподаткування ПДВ утримання осіб у будинках-інтернатах;

звільнено від оподаткування ПДВ харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів;

включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих.

Серйозним недоліком є відсутність у Податковому кодексі норми стосовно звільнення ветеранів праці від сплати земельного податку, хоча ця норма присутня в іншому законодавчому акті. Незрозуміло, яким чином може бути використана норма іншого законодавчого акту стосовно цієї категорії населення в рамках оподаткування.

3. Студенти. До цієї категорії застосовуються наступні інструменти податкової підтримки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Інструменти податкової підтримки студентів

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Не включалась до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума стипендії, яка виплачується з бюджету учню, студенту, ординатору, аспіранту або ад'юнкту, але не вище суми, визначена Законом [43] (у 2010 році – 1 220 грн.) Сума перевищення, за її наявності, підлягала кінцевому оподаткуванню при її виплаті за ставкою 15 % (пп. 4.3.26 Закону [43]). При цьому згідно з пп. 6.3.3. податкова соціальна пільга не може бути застосована до заробітної плати, яку платник податку протягом звітного податкового місяця отримує одночасно з доходами у вигляді стипендії, грошового чи майнового (речового) забезпечення учнів, студентів, аспірантів, ординаторів, ад'юнктів, військовослужбовців, що виплачуються з бюджету	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума стипендії, яка виплачується з бюджету учню, студенту, курсанту військових навчальних закладів, ординатору, аспіранту або ад'юнкту, але не вище ніж сума, визначена Кодексом (в 2011 році – 1 320 грн.). Сума перевищення за її наявності підлягає оподаткуванню під час її нарахування (виплати) за ставкою 15% чи 17% (пп. 165.1.26). При цьому згідно з пп. 169.2.3 податкова соціальна пільга не може бути застосована до заробітної плати, яку платник податку протягом звітного податкового місяця отримує одночасно з доходами у вигляді стипендії, грошового чи майнового (речового) забезпечення учнів, студентів, аспірантів, ординаторів, ад'юнктів

Продовження табл. 2.5

1	2
2. Включення до складу податкового кредиту суми коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати. Така сума не може перевищувати розміру доходу, визначеного Законом [43] (в 2010 році – 1 220 грн.), в розрахунку на кожен особу, яка навчається, за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного податкового року (пп. 5.3.3)	2. Включення до складу податкової знижки суми коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати. Така сума не може перевищувати розміру доходу, визначеного Кодексом (в 2011 році – 1 320 грн.), в розрахунку на кожен особу, яка навчається, за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного податкового року (пп. 166.3.3)
3. Право на податкову соціальну пільгу в розмірі 75 % від мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року мала особа, яка була учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом	3. Право на податкову соціальну пільгу в розмірі 75 % (з 2015 року в розмірі 150 %) від прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного (податкового) року має особа, яка є учнем, студентом, аспірантом, ординатором, ад'юнктом
4. Звільнення студентів від сплати курортного збору [57]	4. З 2011 р. аналогом курортного збору став туристичний збір, який не передбачає звільнення від сплати цього збору студентів
Інструменти непрямої податкової підтримки	
1. До прийняття Податкового кодексу справляння податку на нерухомість не було передбачено	1. Не є об'єктом оподаткування податком на нерухомість гуртожитки (пп. 265.2.2) (податок буде запроваджено з 1 липня 2012 року)
2. Не були об'єктом оподаткування ПДВ виплат у грошовій формі заробітної плати (іншим прирівняним до неї виплатам), а також пенсій, стипендій, субсидій, дотацій за рахунок бюджетів або Пенсійного фонду України чи фондів загальнообов'язкового соціального страхування (крім тих, що надаються у майновій формі) (пп. 3.2.7 Закону [44])	2. Не є об'єктом оподаткування ПДВ виплати у грошовій формі заробітної плати (інших прирівняних до неї виплат), а також пенсій, стипендій, субсидій, дотацій за рахунок бюджетів або Пенсійного фонду України чи інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування (крім тих, що надаються у майновій формі) (пп. 196.1.6);
3. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки послуг з виховання та освіти дітей дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури; послуг з дошкільного виховання, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти закладами, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) на поставку таких послуг, незалежно від їх організаційно-правового статусу та форми власності, згідно з переліком таких послуг, визначеним КМУ, а також послуг з розміщення учнів або студентів в інтернатах або гуртожитках (пп. 5.1.3 Закону [44])	3. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках (пункт 197.1.2)

Закінчення табл. 2.5

1	2
<p>4. Включення до складу валових витрат суми витрат, пов'язаних з професійною підготовкою, навчанням, перепідготовкою або підвищенням кваліфікації осіб, які перебувають у трудових відносинах з таким платником податку; витрат на навчання та (або) професійну підготовку у вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладах інших осіб, які не перебувають з таким платником податку у трудових відносинах, але уклали з ним письмову угоду (договір, контракт) про взяті ними зобов'язання відпрацювати у платника податку після закінчення вищого та (або) професійно-технічного навчального закладу та отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років; витрат на організацію навчально-виробничої практики за профілем основної діяльності платника податку або в структурних підрозділах, що забезпечують його господарську діяльність, осіб, які навчаються у вищих та професійно-технічних навчальних закладах. Зазначені витрати включались до валових у розмірі до 3 % фонду оплати праці звітного періоду (пп 5.4.2 Закону [38])</p>	<p>4. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств витрат платника податку на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників робітничих професій, а також у разі якщо законодавством передбачено обов'язковість періодичної перепідготовки або підвищення кваліфікації; витрат на навчання та/або професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації у вітчизняних або закордонних навчальних закладах, якщо наявність сертифіката про освіту в таких закладах є обов'язковою для виконання певних умов ведення господарської діяльності, в тому числі, але не виключно вищих та професійно-технічних навчальних закладах фізичних осіб (незалежно від того, чи перебувають такі особи в трудових відносинах з платником податку), які уклали з ним письмовий договір (контракт) про взяті ними зобов'язання відпрацювати у платника податку після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу і отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років; витрат на організацію навчально-виробничої практики за профілем основної діяльності платника податку або в структурних підрозділах, що забезпечують його господарську діяльність, осіб, які навчаються у вищих та професійно-технічних навчальних закладах (пп 140.1.3)</p>

Аналізуючи зміни, що сталися в оподаткуванні студентів, слід відмітити наступні переваги та недоліки.

До переваг слід віднести:

скасування ліміту включення до складу витрат суми витрат на навчання (це має стимулювати роботодавців більш тісно співпрацювати з навчальними закладами);

можливість включення до складу витрат суми витрат на навчання у закордонних навчальних закладах;

звільнення від обов'язку сплати податку на нерухомість гуртожитків, що не спричинить додаткового зростання ціни на проживання у гуртожитках для студентів.

Недоліками вважаємо:

залишення без змін норми щодо неможливості застосування податкової соціальної пільги до студентів, які одночасно зі стипендією отримують заробітну плату. Це накладає додатковий податковий тягар на не саму забезпечену верству населення;

відсутність норми щодо звільнення від оподаткування туристичним збором студентів, що може призвести до збільшення вартості проживання студентів, які знімають квартири;

норми пп. 140.1.3 не поширюються на навчання фізичних осіб, з якими будуть укладені трудові відносини після отримання спеціальності (кваліфікації);

не зрозуміло чому акцент робиться саме на підвищення кваліфікації працівників робітничих професій, а не всіх працюючих, тобто ця норма дискримінує працівників інших професій ніж робітничі;

якщо робітник навчається не в навчальному закладі (наприклад, проходить стажування на іншому підприємстві), то витрати на навчання не підпадають під дію пп. 140.1.3 Податкового кодексу України.

Ще однією зміною є використання у якості показника, за допомогою якого розраховується розмір податкової соціальної пільги, прожиткового мінімуму для працездатної особи (до 2011 року мінімальна заробітна плата). Ця зміна не вплинула ніяким чином на процеси оподаткування, оскільки обидва ці показники дорівнюють один одному.

Однією з важливих змін є впровадження помірної прогресії в оподаткуванні фізичних осіб. Так застосування ставки ПДФО у розмірі 17 % передбачено до доходів, розмір яких перевищує десятикратний розмір заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного року (у 2011 року ця сума складала 9 410 грн.). Запровадження цієї ставки податку слід визнати позитивною зміною, оскільки дозволяє наповнити доходну частину бюджету за рахунок осіб, які отримують великі доходи.

Разом з тим, слід зазначити, що в Податковому кодексі недостатньо диференційовано ставки ПДФО в залежності від рівня заробітної плати. За даними листопада 2011 року середня заробітна плата в Україні складала 2 727 грн. Це означає, що більшість працездатного населення України отримують заробітну плату значно нижчу ніж розмір десяти мінімальних заробітних плат. І в цьому автори вбачають порушення соціальної

справедливості оподаткування, коли особи, які отримують суму нижчу за середню заробітну плату та суму, що дорівнює десяти мінімальним заробітним платам, сплачують податок за однаковою ставкою. Тому, вважаємо за доцільне переглянути існуючі ставки ПДФО в бік їх більшої диференціації в залежності від суми заробітної плати (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Пропозиції щодо диференціації ставок податку на доходи фізичних осіб

Розмір заробітної плати	Ставка податку
Мінімальна заробітна плата	Не оподатковується
Сума, яка перевищує розмір мінімальної заробітної плати, але не перевищує розмір середньої заробітної плати за підсумками попереднього звітного року	10 %
Сума від середньої заробітної плати до десяти мінімальних заробітних плат	15 %
Сума перевищення десяти мінімальних заробітних плат	20 %

Такі зміни мають дозволити в більшій мірі забезпечити соціальну справедливість оподаткування доходів громадян в залежності від суми отриманого доходу.

4. Багатодітні та неповні сім'ї. Податковим кодексом передбачено застосування наступних інструментів податкової підтримки цієї категорії малозабезпечених верств населення (табл. 2.7):

Таблиця 2.7

Інструменти податкової підтримки багатодітних та неповних сімей

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Не включалася до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування, у тому числі на реабілітацію інвалідів, на території України платника податку та/або його дітей віком до 18 років, які надаються йому безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) професійною спілкою, до якої зараховуються профспілкові внески платника податку - члена такої професійної спілки, створеної відповідно до законодавства України, або за рахунок коштів відповідного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування (пп. 4.3.24 Закону [43])	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування, у тому числі на реабілітацію інвалідів, на території України платника податку та/або його дітей віком до 18 років, які надаються йому безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) професійною спілкою, до якої зараховуються профспілкові внески платника податку - члена такої професійної спілки, створеної відповідно до законодавства України, або за рахунок коштів відповідного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування (пп. 165.1.35)

Продовження табл. 2.7

1	2
<p>2. Включення до складу податкової кредиту частини суми процентів (комісій, винагороди) за іпотечним житловим кредитом, договором оренди житла з викупом або фінансового лізингу житла (пп. 5.3.1 Закону [43]).</p> <p>Згідно статті 10 загальний розмір частини суми процентів, дозволених для включення до податкової знижки, дорівнює добутку суми процентів, фактично сплачених платником податку протягом звітного податкового року у рахунок його погашення, на коефіцієнт.</p> <p>Коефіцієнт обчислюється за такою формулою: $K = \text{МП} / \text{ФП}$ де К - коефіцієнт; МП - мінімальна загальна площа житла, що дорівнює 100 квадратним метрам; ФП - фактична загальна площа житла, що будується (придбається) платником податку за рахунок іпотечного кредиту.</p> <p>У разі якщо цей коефіцієнт більший ніж одиниця, до податкового кредиту включається сума фактично сплачених процентів за іпотечним кредитом без застосування такого коефіцієнта.</p> <p>Право на включення до податкового кредиту суми надається платнику податку за одним іпотечним кредитом протягом 10 послідовних календарних років</p>	<p>2. Включення до складу податкової знижки частини суми процентів, сплачених таким платником податку за користування іпотечним житловим кредитом (пп. 166.3.1).</p> <p>Згідно статті 175 загальний розмір частини суми процентів, дозволених для включення до податкової знижки, дорівнює добутку суми процентів, сплачених платником податку - позичальником протягом відповідного звітного податкового року, що враховується в погашення, і коефіцієнта, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки.</p> <p>Коефіцієнт обчислюється за такою формулою: $K = \text{МП} / \text{ФП}$ де К - коефіцієнт; МП - мінімальна загальна площа житла, що дорівнює 100 квадратним метрам; ФП - фактична загальна площа житла, що будується (придбається) платником податку за рахунок іпотечного кредиту.</p> <p>У разі якщо цей коефіцієнт більший ніж одиниця, до податкової знижки включається сума фактично сплачених процентів за іпотечним кредитом без застосування такого коефіцієнта.</p> <p>Право на включення до податкової знижки суми, розрахованої згідно з цією статтею, надається платнику податку за одним іпотечним кредитом протягом 10 послідовних календарних років</p>
<p>3. Включення до складу податкового кредиту оплати вартості державних послуг, пов'язаних з усиновленням дитини, включаючи сплату державного мита (пп. 5.3.7. Закону [43])</p>	<p>3. Включення до складу податкової знижки оплати вартості державних послуг, пов'язаних з усиновленням дитини, включаючи сплату державного мита (пп. 166.3.6)</p>
<p>4. Дана норма до 2011 року не була передбачена Законом [43]</p>	<p>4. Включення до складу податкової знижки сума витрат платника податку на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, визначеного законом, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним (пп. 166.3.8)</p>
<p>5. Від сплати земельного податку звільняються фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років (стаття 12, п. 27 Закону [41])</p>	<p>5. Від сплати земельного податку звільняються фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років (пп. 281.1.2)</p>
<p>6. До прийняття Податкового кодексу справляння податку на нерухомість не було передбачено</p>	<p>6. Не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки будівля дитячих будинків сімейного типу (пп. 265.2.2 «в») <i>(податок буде справлятися з 1 липня 2012 року)</i></p>

Продовження табл. 2.7

1	2
<p>7. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі:</p> <p>75 відсотків від мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є самотньою матір'ю або самотнім батьком (опікуном, піклувальником) - у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років (пп. 6.1.2 Закону [43]);</p> <p>100 відсотків від мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є особою, яка має та виховує трьох чи більше дітей віком до 18 років, – у розрахунку на кожну таку дитину (пп. 6.1.3 Закону [43])</p>	<p>7. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі:</p> <p>50 відсотків від прожиткового мінімуму для працездатної особи встановленого на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років, - у розрахунку на кожну таку дитину (пп. 169.1.2.)</p> <p>75 відсотків від прожиткового мінімуму для працездатної особи встановленого на 1 січня звітного (податкового) року для осіб, які є: одинокою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) або опікуном, піклувальником - у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років (пп. 169.1.3)</p>
<p>8. До прийняття Податкового кодексу справляння податку на нерухомість не було передбачено</p>	<p>8. Не є об'єктом оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки об'єкти житлової нерухомості, які належать багатодітним сім'ям та прийомним сім'ям, у яких виховується троє та більше дітей, але не більше одного такого об'єкта на сім'ю (пп. 265.2.2 «Г») <i>(податок буде справлятися з 1 липня 2012 року)</i></p>
<p>9. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, у тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів сім'ям працівників, які загинули на підприємствах з видобутку вугілля, що отримують пенсії у зв'язку із втратою годувальника. При виплаті грошової компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів її сума не включається до складу загального оподаткованого доходу (пп. 4.3.15 Закону [43])</p>	<p>9. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, у тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів сім'ям працівників, які загинули на підприємствах з видобутку вугілля, що отримують пенсії у зв'язку із втратою годувальника. При виплаті грошової компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів її сума не включається до складу загального оподаткованого доходу платника податку (пп.165.1.20)</p>
<p>10. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи аліменти, що виплачуються платнику податку згідно з рішенням суду або за добровільним рішенням сторін у сумах, визначених згідно із Сімейним кодексом України, за винятком виплати аліментів нерезидентом незалежно від їх розміру, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (пп. 4.3.9 Закону [43])</p>	<p>10. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи аліменти, що виплачуються платнику податку згідно з рішенням суду або за добровільним рішенням сторін у сумах, визначених згідно із Сімейним кодексом України, за винятком виплати аліментів нерезидентом незалежно від їх розміру, якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (пп. 165.1.14)</p>

Продовження табл. 2.7

1	2
11. Від сплати державного мита звільнюються громадяни - за реєстрацію народження фізичної особи та її походження, смерті, за видачу їм свідоцтв у разі внесення змін до актових записів про народження у разі визнання батьківства (материнства), усиновлення, а також у зв'язку з помилками, допущеними під час реєстрації актів цивільного стану органами державної реєстрації актів цивільного стану (стаття 4, п. 13 Декрету [56])	
12. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи цільова благодійна допомога, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі платникові податку, який виховує трьох і більше дітей (пп. 9.7.4 Закону [43])	12. Дана норма в Податковому кодексі відсутня
Інструменти непрямой податкової підтримки	
1. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років (пп. 5.1.9. Закону [44])	1. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам, постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів, дітей-інвалідів (пп. 197.1.6)
2. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг з: утримання дітей у дошкільних закладах, школах-інтернатах, кімнатах-розподільниках установ Міністерства внутрішніх справ України, харчування дітей у школах, ПТУ та громадян у закладах охорони здоров'я (пп. 5.1.10 Закону [44])	2. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг з: утримання дітей у дошкільних навчально-виховних закладах, школах-інтернатах; харчування дітей у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах та громадян у закладах охорони здоров'я (пп.197.1.7)
3. Не є об'єктом оподаткування ПДВ операції з поставки позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти (пп. 3.2.10 Закону [44])	3. Не є об'єктом оподаткування ПДВ постачання позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти (пп. 196.1.8)
4. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями та спеціалізованими магазинами і куточками, які виконують функції роздаточних пунктів, у порядку і за переліком продуктів, встановленими КМУ (пп. 5.1.1. Закону [44])	4. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту для немовлят за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України (пп. 197.1.1)
5. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та подання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам праці, інвалідам дитинства, самотнім особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 5.2.4 Закону [44])	5. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам, самотнім особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 197.1.24)

Продовження табл. 2.7

1	2
6. Дана норма не була передбачена Законом [38]	6. Звільняється від оподаткування прибуток дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг (пп. 154.7)
7. Звільняється від оподаткування прибуток підприємств, отриманий від продажу на митній території України продуктів дитячого харчування власного виробництва, спрямований на збільшення обсягів виробництва та зменшення роздрібних цін таких продуктів. Перелік продуктів дитячого харчування встановлюється КМУ (пп. 7.13.1. Закону [38])	7. Звільняється від оподаткування прибуток підприємств, отриманий від продажу на митній території України продуктів дитячого харчування власного виробництва, спрямований на збільшення обсягів виробництва та зменшення роздрібних цін таких продуктів. Перелік продуктів дитячого харчування встановлюється КМУ (пп. 154.2)
8. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості) закладу охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, інваліда, дитини-інваліда або дитини, в якій хоча б один із батьків є інвалідом; дитини-сироти, напівсироти; дитини з багатодітної чи малозабезпеченої родини; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав (пп. 9.7.4. Закону [43])	8. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості) закладу охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, інваліда, дитини-інваліда або дитини, в якій хоча б один із батьків є інвалідом; дитини-сироти, напівсироти; дитини з багатодітної чи малозабезпеченої родини; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав (пп. 170.7.4)
9. До валових витрат відносилися витрати платника податку на утримання, експлуатацію та забезпечення основної діяльності таких об'єктів соціальної інфраструктури, що перебували на балансі та утримувалися за рахунок такого платника податку на момент набрання чинності Законом [38] (крім капітальних затрат, які підлягають амортизації): дитячих ясел або садків; закладів середньої та середньої професійно-технічної освіти та закладів підвищення кваліфікації працівників такого платника податку; дитячих, музичних та художніх шкіл, шкіл мистецтв, у разі якщо вони не надають платних послуг та не займаються іншою комерційною діяльністю; дитячих таборів відпочинку за умови, що вони не здаються в оренду, не використовуються для надання платних послуг або іншої комерційної діяльності (пп. 5.4.9 Закону [38])	9. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств витрат платника податку (крім капітальних, які підлягають амортизації) на утримання та експлуатацію таких об'єктів, що перебували на балансі та утримувалися за рахунок платника податку станом на 1 липня 1997 року, але не використовуються з метою отримання доходу: дитячих ясел або садків; закладів середньої і середньої професійно-технічної освіти та закладів підвищення кваліфікації працівників такого платника податку; дитячих, музичних і художніх шкіл, шкіл мистецтв; дитячих таборів відпочинку і оздоровлення; установ соціального захисту громадян (будинки-інтернати, будинки для престарілих) (пп. 140.1.8)
10. Включення до складу валових витрат при оподаткуванні прибутку підприємств суми витрат пов'язаних з безоплатним наданням сім'ям працівників вугільної промисловості, що загинули на виробництві, які отримують пенсію в разі втрати годувальника, вугілля на побутові потреби за нормами, що встановлюються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (пп. 5.2.11. Закону [38])	10. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, в тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів сім'ям працівників, які загинули (померли) на підприємствах з видобутку (переробки) вугілля, що отримують пенсії у зв'язку із втратою годувальника (пп. 138.10.6 «г»)

Закінчення табл. 2.7

1	2
<p>11. Не підлягає включенню до оподаткованого доходу цільова благодійна допомога, яка надається резидентами - юридичними або фізичними особами у будь-якій сумі таким закладам для розподілу допомоги між особами, що не досягли 18-річного віку та перебувають у таких закладах: будинку маляти; будинку дитини; будинку-інтернаті; школі-інтернаті (у тому числі спеціальній, санаторній або для сиріт); дитячому будинку сімейного типу; школі соціальної реабілітації; притулку для неповнолітніх; приймальнику-розподільнику системи Міністерства внутрішніх справ України (пп. 9.7.4 Закону [43])</p>	<p>11. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи цільова благодійна допомога, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі навчальному закладу у вигляді плати за навчання або за надання додаткових послуг з навчання інваліда, дитини-інваліда або дитини, в якій хоча б один із батьків є інвалідом; дитини-сироти, напівсироти; дитини з багатодітної чи малозабезпеченої родини; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав. Благодійна допомога, отримана дитячими будинками сімейного типу або прийомними сім'ями, звільняється від оподаткування, якщо її сума (вартість) не перевищує триста тисяч гривень протягом звітного податкового року під час дії договору державної опіки (пп. 170.7.4)</p>
<p>12. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки послуг з виховання та освіти дітей дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури; послуг з дошкільного виховання, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти закладами, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) на поставку таких послуг, незалежно від їх організаційно-правового статусу та форми власності, згідно з переліком таких послуг, визначеним КМУ, а також послуг з розміщення учнів або студентів в інтернатах або гуртожитках (пп. 5.1.3 Закону [44])</p>	<p>12. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках (пп. 197.1.2)</p>

Серед інших пільг, які надавалися багатодітним та неповним сім'ям, слід відмітити пільги, які були передбачені Декретом Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26 грудня 1992 року № 13-92 [58]. Так його нормами було передбачено надання пільги з прибуткового податку в розмірі:

одного неоподаткованого мінімуму одному із батьків на кожну дитину у віці до 16 років, якщо місячний дохід не перевищував 10 мінімальних заробітних плат;

50 % одному з батьків, що мають трьох і більше дітей у віці до 16 років, незалежно від розміру доходу.

Зміни, які сталися в зв'язку з прийняттям Податкового кодексу носять як позитивний, так і негативний характер.

Серед позитивних змін в оподаткуванні багатодітних та неповних сімей слід відмітити:

виникнення з 2011 року права на включення до складу податкової знижки сума витрат платника податку на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним (це дозволяє зазначеній категорії малозабезпечених верств населення частково компенсувати понесені витрати). При цьому в Податковому кодексі відсутнє визначення понять «доступне житло» та «пільговий іпотечний кредит»;

зменшення кількості дітей (з трьох до двох віком до 18 років), які мають бути у платника податку для отримання права на податкову соціальну пільгу (ця перевага нівелюється зменшенням суми податкової соціальної пільги зі 100% у 2010 році до 50% у 2011 році);

залежність суми податкової соціальної пільги для вдів та вдівців від кількості дітей віком до 18 років. Ця зміна дозволить цим особам претендувати на більшу суму податкової соціальної пільги в залежності від кількості дітей. Але, з іншого боку, обов'язковою умовою претендування на цю пільгу є наявність дітей, чого не було передбачено законодавством, яке діяло до 2011 року;

звільнення з 2012 року від сплати податку на нерухоме майно зазначеної категорії малозабезпечених верств населення, що має дозволити зекономити кошти, які можуть бути спрямовано на інші більш необхідні цілі;

звільнення від оподаткування прибутку дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг.

До недоліків податкового законодавства, на думку авторів, слід віднести:

відсутність в Податковому кодексі норми щодо не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи цільової благодійної допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі платникові податку, який виховує трьох і більше дітей;

встановлення обмеження у розмірі 300 000 грн. щодо звільнення від оподаткування податком на доходи фізичних осіб цільової благодійної допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі дитячим будинкам сімейного типу або прийомними сім'ями,

що обмежує зазначені верстви населення в отриманні суми благодійної допомоги в сумі більше ніж 300 000 грн.;

віднесення осіб, які мають двох чи більше дітей до 18 років до категорії податкової соціальної пільги, яка дорівнює 50 відсотків від прожиткового мінімуму (у 2010 році – 100 % від мінімальної заробітної плати). Ця зміна негативним чином впливає на дану категорію населення оскільки платники податків обмежені в два рази порівняно із 2010 роком у своєму праві зменшити суму оподаткованого доходу у вигляді заробітної плати на суму податкової соціальної пільги. Це означає додатковий податковий тягар на дану категорію населення.

5. Особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

В 1991 році було прийнято Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року №796-ХІІ [52]. До таких осіб застосовуються наступні інструменти податкової підтримки (табл. 2.8.)

Таблиця 2.8

Інструменти податкової підтримки осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума відшкодування платнику податку розміру шкоди, заподіяної йому внаслідок Чорнобильської катастрофи, у порядку та сумах, визначених законом (пп. 4.3.4 Закону [43])	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума відшкодування платнику податку розміру шкоди, заподіяної йому внаслідок Чорнобильської катастрофи, у порядку та сумах, визначених законом (пп. 165.1.3)
2. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі: 75 відсотків від прожиткового мінімуму для працездатної особи встановленого на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є особою, віднесеною законом до першої або другої категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, включаючи осіб, нагороджених грамотами Президії Верховної Ради УРСР у зв'язку з їх участю в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (пп. 6.1.2 Закону [43])	2. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі: 75 відсотків від прожиткового мінімуму для працездатної особи встановленого на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є особою, віднесеною законом до першої або другої категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, включаючи осіб, нагороджених грамотами Президії Верховної Ради УРСР у зв'язку з їх участю в ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи (пп. 169.1.3)

Продовження табл. 2.8

1	2
3. Від сплати земельного податку звільнялися фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (стаття 12, п. 27 Закону [41])	3. Від сплати земельного податку звільняються фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (пп. 281.1.2)
4. Звільнення від сплати курортного збору [57]	4. З 2011 року аналогом курортного збору став туристичний збір, від сплати якого звільнено учасників ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (пп. 268.2.2 «г»)
5. Від сплати державного мита звільнялися: громадяни, віднесені до першої та другої категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи (стаття 4, п. 18 Декрету [56]); громадяни, віднесені до третьої категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи (стаття 4, п. 18 Декрету [56]); громадяни, віднесені до четвертої категорії потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи (стаття 4, п. 18 Декрету [56]); всеукраїнські та міжнародні об'єднання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи - за позовами, з якими вони звертаються до суду та господарського суду, а також за вчинення всіх нотаріальних дій (стаття 4, п. 28 Декрету [56])	
<p>6. Звільнення від сплати податку з власників транспортних засобів [42]:</p> <p>з 1997 року – одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2200 см³ (ГАЗ-24 до 2500 см³);</p> <p>з 1999 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м;</p> <p>з 2000 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.;</p> <p>з 2005 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 750 см³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.</p>	<p>З 2011 року аналогом податку з власників транспортних засобів є збір за першу реєстрацію транспортного засобу, при справлянні якого не передбачено пільг для зазначеної категорії осіб</p>

Закінчення табл. 2.8

1	2
<i>Інструменти непрямой податкової підтримки</i>	
1. Включення до складу валових витрат при оподаткуванні прибутку підприємств суми коштів, перераховані підприємствами всеукраїнських об'єднань осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на яких працює за основним місцем роботи не менш як 75 відсотків таких осіб, цим об'єднанням для ведення благодійної діяльності, але не більше 10 відсотків оподатковуваного прибутку попереднього звітного року (пп. 5.2.3 Закону [38])	1. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств суми коштів, перераховані підприємствами всеукраїнських об'єднань осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на яких працює за основним місцем роботи не менш як 75 відсотків таких осіб, цим об'єднанням для ведення благодійної діяльності, але не більше 10 відсотків оподатковуваного прибутку попереднього звітного року (пп. 138.10.6 «в»)
2. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та подання матеріальної допомоги (в межах одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам праці, інвалідам дитинства, самотніми особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 5.2.4 Закону [44])	2. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам, самотніми особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я (пп. 197.1.24)

Серед інших пільг, які надавалися цій категорії малозабезпечених верств населення слід відмітити такі пільги:

зменшення суми оподатковуваного доходу при нарахуванні прибуткового податку [58] на 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (III та IV категорія);

зменшення суми оподатковуваного доходу при нарахуванні прибуткового податку [125] на 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (I та II категорія).

Як бачимо, суттєвих змін в оподаткуванні даної категорії осіб не відбулося. Єдиною зміною зі знаком мінус можна вважати відсутність осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи в переліку осіб, які звільнені від сплати збору за першу реєстрацію транспортного засобу, що накладає додатковий податковий тягар на зазначену категорію населення.

6. Діти-сироти. До означених осіб Податковим кодексом України передбачено застосування наступних інструментів податкової підтримки (табл. 2.9.).

Таблиця 2.9

Інструменти податкової підтримки дітей-сиріт

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість одягу, взуття, а також суми грошової допомоги, що надаються дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків (у тому числі випускникам професійних освітньо-виховних закладів і ВНЗ I і II рівня акредитації), у порядку і розмірах, визначених КМУ (пп. 4.3.27 Закону [43])	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість одягу, взуття, а також сума грошової допомоги, що надаються дітям-сиротам чи дітям, позбавленим батьківського піклування (у тому числі випускникам професійно-технічних навчальних закладів і ВНЗ I-IV рівнів акредитації), у порядку і розмірах, визначених КМУ (пп. 165.1.23)
2. Подібна норма не була передбачена Законом [43]	2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума страхової виплати за договорами страхування життя у разі смерті застрахованої особи, якщо така виплата отримується членами сім'ї застрахованої особи першого ступеня споріднення, або особою, яка має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування (пп. 165.1.43)
3. За ставкою 0 % податку з доходів фізичних осіб оподатковувалась вартість об'єкту нерухомості; об'єкт рухомого майна, готівкові кошти або кошти, що зберігаються на рахунках спадкодавця, відкритих у банках та небанківських фінансових установах, у тому числі депозитні (ощадні), іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, що успадковується особою, яка є має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування (пп. 13.6. Закону [43])	3. За ставкою 0 % податку на доходи фізичних осіб оподатковується вартість об'єкту нерухомості; об'єкт рухомого майна; сума страхового відшкодування (страхових виплат) за страховими договорами, а також сума, що зберігається відповідно на пенсійному депозитному рахунку, накопичувальному пенсійному рахунку, індивідуальному пенсійному рахунку спадкодавця - учасника накопичувальної системи пенсійного забезпечення, що успадковується особою, яка є інвалідом I групи або має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування (пп. 174.2.1. «б»)
Інструменти непрямої податкової підтримки	
1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами – юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі закладам для розподілу благодійної допомоги між особами, що не досягли 18-річного віку та перебувають у таких закладах: будинку маляти; будинку дитини; будинку-інтернаті; школі-інтернаті (спеціальній, санаторній або для сиріт); притулку для неповнолітніх (пункт 9.7.4. Закону [43])	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами – юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі будинку маляти, будинку дитини, будинку-інтернату, школі-інтернату (у тому числі спеціальній, санаторній або для сиріт), дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї, школі соціальної реабілітації, притулку для неповнолітніх; приймальнику-розподільнику системи Міністерства внутрішніх справ України для розподілу благодійної допомоги між особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку та перебувають у цих закладах (пп. 170.7.4)
2. Подібна норма не була передбачена Законом [43]	2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами – юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі навчальному закладу у вигляді плати за навчання або за надання додаткових послуг з навчання дитини-сироти, напівсироти; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав (пп. 170.7.4)

Закінчення табл. 2.9

1	2
3. Подібна норма не була передбачена Законом [43]	3. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі закладу охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, дитини-сироти, напівсироти; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав, у тому числі для придбання ліків у розмірах, що не перекриваються виплатами з фонду загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, (пп. 170.7.4)[89]

Серед змін, які відбулися в оподаткуванні цієї категорії населення слід відмітити наступні:

звільнення від оподаткування допомоги, отриманої від ВНЗ III та IV рівнів акредитації, що дозволить без податкових наслідків дитині-сироті отримувати допомогу від цих закладів;

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи суми страхової виплати за договорами страхування життя у разі смерті застрахованої особи, якщо така виплата отримується особою, яка має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування;

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи суми цільової допомоги, що надається резидентами – юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі навчальному закладу у вигляді плати за навчання або за надання додаткових послуг з навчання дитини-сироти, напівсироти; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав;

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи суми цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі закладу охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування дитини-сироти, напівсироти; дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав, у тому числі для придбання ліків у розмірах, що не перекриваються виплатами з фонду загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Внесені зміни мають дозволити зменшити податковий тягар на зазначену категорію населення або осіб, які нею піклуються, за рахунок розширення переліку пільг.

7. Учасник бойових дій та ветерани війни. До означених осіб Податковим кодексом передбачено застосування наступних інструментів

податкової підтримки (табл. 2.10):

Таблиця 2.10

Інструменти податкової підтримки учасників бойових дій та ветеранів війни

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Подібна норма не була передбачена Законом [43]	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума щорічної разової грошової допомоги, яка надається згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [51]. Винятки, передбачені цим підпунктом, не поширюються на виплату заробітної плати, грошової допомоги при виході на пенсію (у відставку) та виплату, пов'язану з тимчасовою втратою працездатності (пп. 165.1.1 «з»)
2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, ветеранам війни (пп. 4.3.15 Закону [43])	2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, у тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів ветеранам війни (пп. 165.1.20)[139]
3. Від сплати земельного податку звільнялися ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (стаття 12, п. 27 Закону [41])	3. Від сплати земельного податку звільняються ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (пп. 281.1.2)
4. Звільнення від сплати курортного збору	4. Від сплати туристичного збору, який є аналогом курортного збору, звільняються ветерани війни (пп. 268.2.2 «г»)
5. Звільнення від сплати податку з власників транспортних засобів [42]: з 1997 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2200 см ³ (ГАЗ-24 до 2500 см ³); з 1999 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м; з 2000 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.; з 2005 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 750 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.	5. Від сплати збору за першу реєстрацію транспортного засобу звільняються легкові автомобілі для інвалідів з об'ємом циліндрів двигуна до 1500 см ³ , що придбані за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та/або безоплатно передані інвалідам відповідно до законодавства України, транспортні засоби будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків-інтернатів, пансіонатів для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатів, реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів (пп. 235.1)

Продовження табл. 2.10

1	2
<p>6. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі:</p> <p>100 відсотків від мінімальної заробітної плати встановленої на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є:</p> <p>Героєм України, Героєм Радянського Союзу, Героєм Соціалістичної Праці або повним кавалером ордена Слави чи ордена Трудової Слави, особою, нагородженою чотирма і більше медалями «За відвагу»;</p> <p>учасником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [51];</p> <p>колишнім в'язнем концтаборів, гетто та інших місць примусового утримання під час Другої світової війни або особою, визнаною репресованою чи реабілітованою;</p> <p>особою, яка була насильно вивезена з території колишнього СРСР під час Другої світової війни на територію держав, що перебували у стані війни з колишнім СРСР або були окуповані фашистською Німеччиною та її союзниками;</p> <p>особою, яка перебувала на блокадній території колишнього Ленінграда (Санкт-Петербург, Російська Федерація) у період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року (пп. 6.1.3 Закону [43])</p>	<p>6. Зменшення місячного оподаткованого доходу на суму податкової соціальної пільги у розмірі:</p> <p>75 % від прожиткового мінімуму для працездатної особи встановленого на 1 січня звітного (податкового) року для платника податку, який є учасником бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на якого поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [51], крім осіб, визначених у підпункті «б» пп. 169.1.4 цього пункту (пп. 169.1.3.)</p> <p>100 % від прожиткового мінімуму для працездатної особи для платника податку, який є Героєм України, Героєм Радянського Союзу, Героєм Соціалістичної Праці або повним кавалером ордена Слави чи ордена Трудової Слави, особою, нагородженою чотирма і більше медалями «За відвагу»;</p> <p>учасником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу, та інвалідом I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [51];</p> <p>колишнім в'язнем концтаборів, гетто та інших місць примусового утримання під час Другої світової війни або особою, визнаною репресованою чи реабілітованою;</p> <p>особою, яка була насильно вивезена з території колишнього СРСР під час Другої світової війни на територію держав, що перебували у стані війни з колишнім СРСР або були окуповані фашистською Німеччиною та її союзниками;</p> <p>особою, яка перебувала на блокадній території колишнього Ленінграда (Санкт-Петербург, Російська Федерація) у період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року (пп. 169.1.4.)</p>
<p>7. Від сплати державного мита звільняються: сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи (стаття 4, пункт 18 Декрету [56]))</p>	

Закінчення табл. 2.10

1	2
<i>Інструменти прямої податкової підтримки</i>	
1. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та подання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі ветеранам праці і війни (пп. 5.2.4 Закону [44])	1. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі ветеранам праці і війни (пп. 197.1.24)
2. Подібна норма не була передбачена Законом [38]	2. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються Кабінетом Міністрів України, в тому числі компенсації вартості такого вугілля та вугільних брикетів ветеранам війни (пп. 138.10.6 «г»)
3. Подібна норма не була передбачена Законом [44]	3. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг з: утримання осіб у пансіонатах для ветеранів війни і праці (пп. 197.1.7)
4. Подібна норма не була передбачена Законом [43]	4. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі будинку-інтернату для громадян похилого віку, пансіонату для ветеранів війни і праці, геріатричному пансіонату для поліпшення умов їх утримання, харчування, медичного обслуговування, соціальної реабілітації, реабілітаційному центру, територіальному центру соціального обслуговування, санаторіям для ветеранів та інвалідів, які утримуються за рахунок державного та місцевого бюджетів, для розподілу благодійної допомоги між особами, які перебувають у таких закладах (пп. 170.7.4)

Серед інших пільг, які надавалися цій категорії малозабезпечених верств населення слід відмітити таку пільгу, яка передбачала зменшення суми оподаткованого доходу при нарахуванні прибуткового податку [58] на 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для учасників бойових дій та ветеранів війни Податковим кодексом передбачено розширення пільг, які безпосередньо стосується зазначеної

категорії, а саме:

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи суми щорічної разової грошової допомоги, яка надається ветеранам війни;

включення до категорії осіб, які мають право на податкову соціальну пільгу у розмірі 75 % осіб, які є учасником бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни. Ця зміна має дозволити насамперед воїнам-інтернаціоналістам претендувати на пільгу в розмірі 75 % замість 50%, на яку вони мали право до 2011 року;

включення до категорії осіб, які мають право на податкову соціальну пільгу у розмірі 100 % осіб, які є інвалідом I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни. При цьому слід зосередити увагу на технічній помилці в цій нормі Податкового кодексу, оскільки особа може бути інвалідом I чи II групи, а не I і II групи. Поява цієї норми дозволить цим особам (якщо вони працюють та отримують заробітну плату) значно зменшити базу оподаткування податком на доходи фізичних осіб.

Це поряд із іншими новими інструментами непрямой податкової підтримки є позитивною стороною Податкового кодексу.

8. Пенсіонери та громадяни похилого віку. До означених осіб Податковим кодексом передбачено застосування наступних інструментів податкової підтримки (табл. 2.11):

Таблиця 2.11

Інструменти податкової підтримки пенсіонерів та громадян похилого віку

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
1	2
Інструменти прямої податкової підтримки	
1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, а також з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі пенсії не підлягають оподаткуванню чи оподатковуються в країні їх виплати (пп. 4.3.1. «д» Закону [43])	1. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, а також з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі пенсії не підлягають оподаткуванню чи оподатковуються в країні їх виплати (пп. 165.1.1 «е»)

Продовження табл. 2.11

1	2
2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума страхової виплати, страхового відшкодування, викупна сума або їх частина, отримувана платником податку за договором довгострокового страхування життя, сума пенсійної виплати з системи недержавного пенсійного забезпечення, сума виплат за договором пенсійного вкладу (пп. 4.3.33 Закону [43])	2. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума страхової виплати, страхового відшкодування, викупна сума або їх частина, чи пенсійна виплата, отримана платником податку за договором довгострокового страхування життя, у тому числі страхування довічних пенсій, сума пенсійної виплати із системи недержавного пенсійного забезпечення, сума виплати за договором пенсійного вкладу (пп. 165.1.28)
3. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих пенсіонерам, які пропрацювали на підприємствах з видобутку (переробки) вугілля, вуглебудівних підприємствах: на підземних роботах - не менше ніж 10 років для чоловіків і не менше ніж 7 років 6 місяців - для жінок; на роботах, пов'язаних із підземними умовами, - не менше ніж 15 років для чоловіків і не менше ніж 12 років 6 місяців - для жінок; на роботах технологічної лінії на поверхні діючих шахт чи на шахтах, що будуються, розрізах, збагачувальних та брикетних фабриках - не менше ніж 20 років для чоловіків і не менше ніж 15 років - для жінок (пп. 4.3.15. Закону [43])	3. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, пенсіонерам, які пропрацювали на підприємствах з видобутку вугілля, вуглебудівних підприємствах: на підземних роботах - не менше ніж 10 років для чоловіків і не менш як 7 років 6 місяців для жінок; на роботах, пов'язаних із підземними умовами, - не менше ніж 15 років для чоловіків і не менш як 12 років 6 місяців для жінок; на роботах технологічної лінії на поверхні діючих шахт чи на шахтах, що будуються, розрізах, збагачувальних та брикетних фабриках - не менш як 20 років для чоловіків і не менш як 15 років для жінок (пп. 165.1.20)
4. Від сплати земельного податку звільняються пенсіонери (стаття 12, п. 27 Закону [41])	4. Від сплати земельного податку звільняються пенсіонери (за віком) (пп. 281.1.2)
5. Звільнення від сплати курортного збору [57]	5. З 2011 року аналогом курортного збору став туристичний збір, обов'язок зі сплати якого розповсюджується на дану категорію осіб
6. Звільнення від сплати податку з власників транспортних засобів [42]: з 1997 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2200 см ³ (ГАЗ-24 до 2500 см ³); з 1999 року – щодо одного легкового автомобіля з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м; з 2000 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 650 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.; з 2005 року – щодо одного легкового автомобіля (мотоколяски) з об'ємом циліндрів двигуна до 2500 см ³ або одного мотоцикла з об'ємом циліндрів двигуна до 750 см ³ чи одного човна моторного або катера (крім спортивного) з довжиною корпусу до 7,5 м.	6. Від сплати збору за першу реєстрацію транспортного засобу звільняються легкові автомобілі для інвалідів з об'ємом циліндрів двигуна до 1500 см ³ , що придбані за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та/або безоплатно передані інвалідам відповідно до законодавства України, транспортні засоби будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків-інтернатів, пансіонатів для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатів, реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів (пп. 235.1)

Продовження табл. 2.11

1	2
7. Включення до податкового кредиту суми витрат платника податку на сплату за власний рахунок пенсійних внесків страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, установі банку за договором недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення, яка не перевищувала у 2010 році 1220 грн. (для члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення 610 грн. (пп. 5.3.5 Закону [43])	7. Включення до податкової знижки суми витрат платника податку на сплату пенсійних внесків, сплачених платником податку страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, банківській установі за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади та рахунки учасників фондів банківського управління як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення, які не перевищують у 2011 році 1320 грн. (для члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення 660 грн.) (пп. 166.3.5)
<i>Інструменти непрямой податкової підтримки</i>	
1. Не є об'єктом оподаткування ПДВ виплати у грошовій формі заробітної плати (інших прирівняних до неї виплат), а також пенсій, стипендій, субсидій, дотацій за рахунок бюджетів або Пенсійного фонду України чи інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування (крім тих, що надаються у майновій формі) (пп. 3.2.7 Закону [44])	1. Не є об'єктом оподаткування ПДВ виплати у грошовій формі заробітної плати (інших прирівняних до неї виплат), а також пенсій, стипендій, субсидій, дотацій за рахунок бюджетів або Пенсійного фонду України чи інших фондів загальнообов'язкового соціального страхування (крім тих, що надаються у майновій формі) (п. 196.1.6)
2. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки послуг з виплати і доставки пенсій (пп. 5.1.5 Закону [44])	2. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг із доставки пенсій, страхових виплат та грошової допомоги населенню (незалежно від способу доставки) на всіх етапах доставки до кінцевого споживача (пп. 197.1.4)
3. Звільнено від оподаткування ПДВ поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі самотнім особам похилого віку (пп. 5.2.4 Закону [44])	3. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі самотнім особам похилого віку (пп. 197.1.24)
4. Подібна норма не була передбачена Законом [44]	4. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг з: утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку; харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в будинках-інтернатах для громадян похилого віку (пп. 197.1.7)

Закінчення табл. 2.11

1	2
<p>5. Включення до складу валових витрат при оподаткуванні прибутку підприємств суми витрат, пов'язаних з безоплатним наданням працівникам вугільної промисловості, непрацюючим пенсіонерам, які мають стаж роботи на підприємствах галузі не менш як 10 років на підземних роботах або не менш як 20 років на поверхні, інвалідам з числа осіб, що під час роботи на цих підприємствах отримали каліцтво або професійні захворювання, а також сім'ям працівників вугільної промисловості, що загинули на виробництві, які отримують пенсію в разі втрати годувальника, вугілля на побутові потреби за нормами, що встановлюються у порядку, визначеному КМУ (пп. 5.2.11 Закону [38])</p>	<p>5. Включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств вартості вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих в обсягах та за переліком професій, що встановлюються КМУ, в тому числі компенсації вартості вугілля та вугільних брикетів пенсіонерам, які пропрацювали на підприємствах з видобутку вугілля, вуглебудівних підприємствах: на підземних роботах – не менше ніж 10 років для чоловіків і не менше ніж 7 років 6 місяців – для жінок; на роботах, пов'язаних із підземними умовами, – не менше ніж 15 років для чоловіків і не менше ніж 12 років 6 місяців – для жінок; на роботах технологічної лінії на поверхні діючих шахт чи на шахтах, що будуються, розрізах, збагачувальних та брикетних фабриках – не менше ніж 20 років для чоловіків і не менше ніж 15 років – для жінок (пп. 138.10.6 «г»)</p>
<p>6. Подібна норма не була передбачена Законом [43]</p>	<p>6. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості) будинку-інтернату для громадян похилого віку (пп. 170.7.4)</p>
<p>7. Звільнено від оподаткування ПДВ безкоштовної передачі продукції (робіт, послуг) власного виробництва (крім підакцизної) допоміжними сільськими господарствами і лікувально-виробничими трудовими майстернями будинків-інтернатів по обслуговуванню самотніх громадян похилого віку (пенсіонерів), за умови, що така передача здійснюється для забезпечення власних потреб зазначених закладів (пп. 5.2.3 Закону [44])</p>	<p>7. Подібна норма відсутня в Податковому кодексі України</p>

При оподаткуванні даної категорії осіб Податковим кодексом передбачені різноманітні пільги, які носять як позитивний, так і негативний характер.

До позитивних моментів Податкового кодексу слід віднести появу двох нових пільг, які носять непрямий характер (не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі будинку-інтернату для громадян похилого віку; звільнення від оподаткування ПДВ постачання послуг з: утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку; харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та

іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в будинках-інтернатах для громадян похилого віку).

Негативними сторонами Податкового кодексу є: відсутність пільги з туристичного збору, хоча до 2011 року ці особи звільнялися від сплати курортного збору; відсутність норми стосовно звільнення від оподаткування ПДВ безкоштовної передачі продукції (робіт, послуг) власного виробництва (крім підакцизної) допоміжними сільськими господарствами і лікувально-виробничими трудовими майстернями будинків-інтернатів по обслуговуванню самотніх громадян похилого віку (пенсіонерів), за умови, що така передача здійснюється для забезпечення власних потреб зазначених закладів.

9. Бездомні громадяни. До означених осіб Податковим кодексом передбачено застосування інструментів лише непрямой податкової підтримки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Інструменти податкової підтримки бездомних громадян

До 01.01.2011 року (з податку на прибуток до 01.04.2011 року)	Після 01.01.2011 року (з податку на прибуток після 01.04.2011 року)
<i>Інструменти непрямой податкової підтримки</i>	
Звільнено від оподаткування ПДВ поставки харчування та облаштування на нічліг осіб, які не мають житла, у спеціально відведених для цього місцях (пункт 5.1.10 Закону [44])	1. Звільнено від оподаткування ПДВ постачання послуг з: харчування та облаштування на нічліг та надання інших соціальних послуг бездомним громадянам у центрах обліку, закладах соціального захисту для бездомних громадян , а також особам, звільненим з місць позбавлення волі, у центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в центрах обліку та закладах соціального захисту для бездомних громадян , центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі (пп. 197.1.7)
2. Подібна норма Закону [44] не розповсюджувалася на зазначену категорію осіб	2. Звільнено від оподаткування ПДВ безоплатне постачання товарів/послуг власного виробництва підсобними господарствами і лікувально-виробничими трудовими майстернями (цехами, дільницями) будинків-інтернатів, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів реінтеграції бездомних громадян, центрів соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, за умови, що така передача здійснюється для задоволення власних потреб зазначених закладів (пп. 197.1.17)

Закінчення табл. 2.12

1	2
<p>3. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості): державному або комунальному закладу чи благодійній організації, у тому числі Товариству Червоного Хреста України, що надають послуги особам, які не мають житла, з їх харчування та облаштування на нічліг (пункт 9.7.4 Закону [43])</p>	<p>3. Не включається до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі (вартості): центрам обліку і закладам соціального захисту для бездомних громадян, центрам соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, санаторіям для ветеранів та інвалідів, які утримуються за рахунок державного та місцевого бюджетів, для розподілу благодійної допомоги між особами, які перебувають у таких закладах (пункт 170.7.4); державному або комунальному закладу чи благодійній організації, у тому числі Товариству Червоного Хреста України, що надають послуги особам, які не мають житла, з харчування та облаштування на нічліг (пункт 170.7.4)</p>

Як бачимо, стосовно даної категорії осіб в Податковому кодексі розширені існуючі пільги та передбачено нові, що безумовно є позитивною стороною Податкового кодексу.

Підводячи підсумки слід зауважити, що в податковому законодавстві визначено велика кількість різноманітних інструментів податкової підтримки малозабезпечених верств населення. Авторами пропонується інструменти податкової підтримки поділити на дві групи: інструменти прямої податкової підтримки малозабезпечених верств населення та інструменти непрямой податкової підтримки малозабезпечених верств населення.

До основних переваг Податкового кодексу стосовно підтримки малозабезпечених верств населення слід віднести:

скасування ліміту включення до складу витрат при оподаткуванні прибутку підприємств суми витрат на навчання (це має стимулювати роботодавців більш тісно співпрацювати з навчальними закладами) та можливість включення до складу витрат суми витрат на навчання у закордонних навчальних закладах;

виникнення права на включення до складу податкової знижки сума витрат платника податку на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним (це дозволяє зазначеній категорії малозабезпечених верств населення частково компенсувати понесені витрати);

зменшення кількості дітей, які мають бути у платника податку для отримання права на податкову соціальну пільгу (ця перевага нівелюється зменшенням суми податкової соціальної пільги зі 100% у 2010 році до 50% у 2011 році);

залежність суми податкової соціальної пільги для вдів та вдівців від кількості дітей віком до 18 років;

звільнення з 2012 року від сплати податку на нерухоме майно зазначеної категорії малозабезпечених верств населення;

звільнення від оподаткування прибутку дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг;

збільшення кількості пільг для дітей-сиріт та бездомних громадян;

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи суми щорічної разової грошової допомоги, яка надається ветеранам війни;

віднесення до категорії осіб, які мають право на податкову соціальну пільгу у розмірі 75 % осіб, які є учасником бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни;

включення до категорії осіб, які мають право на податкову соціальну пільгу у розмірі 100 % осіб, які є інвалідом I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни;

не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи сума цільової допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі будинку-інтернату для громадян похилого віку;

звільнення від оподаткування ПДВ постачання послуг з утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку; харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в будинках-інтернатах для громадян похилого віку).

У той же час, недоліками Податкового кодексу автори вважають:

зменшення розміру податкової соціальної пільги для осіб, які мають від двох та більше дітей до 18 років зі 100 % до 50%. За останні 2009 – 2011 роки особам, які мають три чи більше дітей (2009-2010 роки) пільга постійно змінювалась: в 2009 році – 75 %, в 2010 році – 100 відсотків. Включення осіб, які мають двох чи більше дітей до категорії 50 % частково пояснюється підвищенням виплат при народженні дітей, але на нашу думку, для

покращення демографічної ситуації слід було залишити цим особам пільгу у розмірі 100%;

неврегульованість норми Податкового кодексу стосовно підвищення кваліфікації працівників інших професій ніж робітничі, та проходження стажування не в навчальному закладі, а на іншому підприємстві;

відсутність норми щодо звільнення ветеранів праці від сплати земельного податку, хоча ця норма прописана в іншому законодавчому акті;

застосування податкової соціальної пільги в повному розмірі розпочнеться лише з 2015 року, хоча ще Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» передбачалось застосування пільги у розмірі 100% ще у 2007 році, коли було введено ставку податку у розмірі 15%;

база для обчислення обмежувальної величини витрат, які включаються до податкової знижки визначаються законодавчо встановленим рівнем прожиткового мінімуму та не враховує можливу динаміку кон'юнктури ринку;

механізм податкової знижки не стосується витрат фізичних осіб на навчання в аспірантурі та докторантурі;

відсутність норми щодо не включення до складу оподаткованого доходу фізичної особи цільової благодійної допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі платникові податку, який виховує трьох і більше дітей;

встановлення обмеження у розмірі 300 000 грн. щодо звільнення від оподаткування податком на доходи фізичних осіб цільової благодійної допомоги, що надається резидентами - юридичними чи фізичними особами у будь-якій сумі дитячим будинкам сімейного типу або прийомними сім'ями;

відсутність осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи в переліку осіб, які звільнені від сплати збору за першу реєстрацію транспортного засобу;

відсутність пільги з туристичного збору для пенсіонерів та громадян похилого віку.

Таким чином, в діючому законодавстві існують як позитивні, так і негативні сторони податкової підтримки малозабезпечених верств населення. На думку авторів, внесені зміни мають в цілому позитивно вплинути на рівень податкової підтримки малозабезпечених верств населення, хоча, як

бачимо, в Податковому кодексі існує велика кількість недоліків, які мають бути виправлені шляхом внесення змін.

2.2.3. Податкове стимулювання виробництва соціально важливих груп товарів

В світовій практиці оподаткування податкові інструменти податку на додану вартість знайшли доволі широке застосування в напрямках стимулювання виробництва та забезпечення доступності соціально-важливих груп товарів та послуг.

Щодо українського податкового законодавства, то проведений порівняльний аналіз (додаток Є, табл. А) норм Закону України «Про податок на додану вартість» [44] (діючого до 01.01.2011 року) та розділу V Податкового Кодексу України [10] (чинного з 01.01.2011 року), свідчить про те, що, як існуючими раніше, так і діючими на сьогодні, податковими інструментами з ПДВ, спрямованими на забезпечення доступності соціально-важливих груп товарів та послуг, є пільги в вигляді звільнення від оподаткування операцій та виключення з об'єкту оподаткування операцій з їх поставки.

Так, наприклад, згідно підпункту 196.1.8 пункту 196.1 статті 196 ПКУ не є об'єктом оподаткування операції з постачання позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти.

А щодо пільги в вигляді звільнення від оподаткування ПДВ операцій з поставки соціально-важливих груп товарів та послуг, то розділом V Податкового кодексу передбачено доволі значний перелік цих операцій. При цьому, аналізуючи перелік цих операцій можливо умовно виокремити окремі напрямки підтримки реалізації соціально-важливих груп товарів та послуг.

Здійснимо порівняльний аналіз вітчизняного та європейського досвіду щодо напрямків застосування пільги в вигляді звільнення від оподаткування ПДВ операцій з поставки соціально-важливих груп товарів й послуг та виявимо притаманні їм особливості та спільні риси.

Так, розділом V ПКУ передбачено пільгу в вигляді звільнення від оподаткування ПДВ, яка направлена на підтримку реалізації товарів першої необхідності та послуг соціального значення, пов'язаних зокрема із:

- лікарським й медичним обслуговуванням, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.5 та пп. 197.1.27 ПКУ.

Так, передбачене пп. 197.1.5, п. 197.1 статті 197 ПКУ звільнення медичних послуг від оподаткування є стандартною пільгою, що надається в більшості країн. Аналогічна пільга передбачена ст. 132 Директиви Ради 2006/112/ЄС, в якій зазначається, що держави-члени звільняють від оподаткування лікарняне й медичне лікування та тісно пов'язану з ним діяльність, що ведеться органами, які регулюються публічним правом, лікарнями, лікувальними або діагностичними центрами й іншими визнаними закладами подібного характеру. Крім того, у додатку III цієї Директиви передбачено можливість оподаткування послуг медичної та стоматологічної допомоги за зниженими ставками [153].

Встановлена пп. 197.1.27, п. 197.1, статті 197 ПКУ пільга, що стосується постачання лікарських засобів, також широко використовується в міжнародній практиці. Так, Директивою Ради 2006/112/ЄС передбачено оподаткування фармацевтичної продукції такого виду, що зазвичай використовується для охорони здоров'я, профілактики захворювань і для лікування в медичних і ветеринарних цілях, включаючи продукцію, призначену для контрацепції та санітарного захисту, за зниженими ставками ПДВ [153].

- соціальним забезпеченням і соціальною допомогою, в тому числі інвалідів, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.3, 197.1.4, 197.1.6, 197.1.8, 197.1.10, п. 197.1 та п. 197.6 статті 197.

Наприклад, звільнення, передбачене пп. 197.1.7, п. 197.1, статті 197 ПКУ, надається з метою державної підтримки сімей з дітьми та інших категорій громадян, про які йдеться у цьому підпункті. При цьому пільга, аналогічна звільненню від оподаткування окремих видів послуг, вказаних у цьому підпункті, передбачена й ст. 132 Директиви Ради 2006/112/ЄС, в якій ідеться про звільнення від оподаткування поставки послуг і товарів, тісно пов'язаних із соціальним забезпеченням та роботою з соціального захисту, включаючи ті, що надаються будинками для людей похилого віку, органами, що регулюються публічним правом або

іншими органами, визнаними державою-членом як такі, що працюють в інтересах соціального добробуту [153].

Пільга, передбачена пп. 197.1.8 п. 197.1 статті 197 ПКУ, що стосується оподаткування операцій із перевезення пасажирів, є поширеною у багатьох країнах практикою. В Україні ця пільга традиційно надається у формі звільнення операцій із перевезення пасажирів від оподаткування, а Директивою Ради 2006/112/ЄС передбачено можливість їх оподаткування за пільговою ставкою [153].

- *забезпеченням населення житлом, в тому числі доступним житлом*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. пп. 197.1.13; 197.1.14; 197.1.15 п. 197.1 статті 197.

Так, пільга, передбачена пп. 197.1.14, п. 197.1, статті 197 ПКУ, в вигляді звільнення від оподаткування операцій з постачання житла, крім першого постачання, є загальноприйнятою практикою та передбачене ст. 135 Директиви Ради 2006/112/ЄС.

Пільга, передбачена пп. 197.1.15, п. 197.1, статті 197 ПКУ направлена на державну підтримку будівництва доступного житла та є поширеною у світовій практиці оподаткування. В Україні така підтримка надається шляхом звільнення від оподаткування операції з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва цього житла. А Директивою Ради 2006/112/ЄС передбачена можливість оподаткування надання, будівництва, ремонту та перебудови житла в межах соціальної політики за зниженими ставками;

- *захистом дітей та молоді*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.1 п. 197.1, статті 197 та абз. «а», пп. 197.1.7 й абз «г», пп. 197.1.7, п. 197.1, статті 197.

Наприклад, метою застосування пільги, передбаченої пп. 197.1.1 п. 197.1 статті 197, в вигляді звільнення від ПДВ, є підтримка сімей з дітьми. У багатьох європейських країнах така підтримка надається шляхом оподаткування товарів для дітей за зниженою ставкою ПДВ. Однак, Директивою Ради 2006/112/ЄС аналогічне звільнення не передбачено [153];

- *підтримкою жителів сільської місцевості*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.24, п. 197.1 статті 197 ПКУ;

- *благодійними організаціями та гуманітарною допомогою*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.15, п. 197.1, статті 197 та п. 197.11, статті 197 ПКУ);

- *підтримкою науки, освіти й підвищенням кваліфікації освітніми установами*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.2 та пп. 197.1.23, п. 197.1, статті 197.

Так, передбачене пп. 197.1.2 звільнення від оподаткування освітніх послуг є стандартною пільгою, що надається в більшості розвинутих країн, з метою стимулювання набуття освіти та підвищення її рівня. Звільнення від оподаткування навчання дітей та молоді, навчання у школах або вищих навчальних закладах, професійного навчання або професійної перепідготовки, включаючи поставку послуг і товарів, тісно з ними пов'язаними органами, що регулюються публічним правом, які ставлять собі таке навчання за мету, або іншими організаціями, визнаними відповідними державами-членами як такі, що мають подібні цілі, а також приватної навчальної діяльності учителів у сфері шкільної та вищої освіти передбачене ст. 132 Директиви Ради 2006/112/ЄС [153];

- *сферою культури (в тому числі видавничої діяльності) та релігії*, зокрема, у Податковому кодексі України даний напрямок представлено у пп. 197.1.9; 197.1.20; 197.1.7; 197.1.25, п. 197.1, статті 197 та п. 6, 12, 13 підрозділу 2 розділу XX.

Так, передбачене пп. 197.1.20 звільнення від оподаткування постачання бібліотеками платних послуг спрямоване на їх здешевлення з метою стимулювання придбання цих послуг як таких, що відповідають суспільним інтересам. Схожа пільга міститься у Директиві Ради 2006/112/ЄС та передбачає можливість оподаткування послуг постачання бібліотеками книжок, газет і періодичних видань, крім матеріалів, повністю або переважно призначених для реклами, за зниженими ставками [153].

Здійснений порівняльний аналіз вітчизняного та європейського досвіду щодо напрямків застосування пільг при оподаткування ПДВ операцій з поставки соціально-важливих груп товарів й послуг, дозволив виявити притаманні їм спільні риси та існуючу специфіку.

А щодо можливості застосування позитивного зарубіжного досвіду в цьому напрямку податкового регулювання, то необхідно, насамперед, звернути увагу на досвід країн ЄС щодо застосування знижених ставок ПДВ

при оподаткуванні соціально-важливих товарів та послуг соціального значення.

2.2.4. Стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями

Регулятивні податкові інструменти, які використовуються задля стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями досить різноманітні [170, с. 275].

По-перше, традиційним механізмом підтримки, що використовується в Україні, за аналогією зі всіма економічно розвинутими країнами, є пільговий режим оподаткування доходів інвалідів, який реалізується в податку на доходи фізичних осіб та в платежах з обов'язкового соціального страхування, тобто єдиного соціального внеску [170, с. 275].

В оподаткуванні податком на доходи фізичних осіб традиційним видом пільг, що застосовується більшістю економічно розвинутих країн, є використання підвищеної величини неоподатковуваного мінімуму доходів інвалідів [170, с. 275].

Так, в Україні до набрання чинності Податкового кодексу, згідно Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (далі – Закон № 889-III) [43] розмір податкової соціальної пільги для інвалідів I або II групи, в тому числі з дитинства, складав 150% розміру стандартної соціальної пільги, яка повинна була дорівнювати розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на початок звітного року. Однак, згідно перехідним положення, у 2010 році дана пільга дорівнювала 50% від зазначеного розміру мінімальної заробітної плати. При цьому право на зазначені пільги втрачалося у разі отримання місячного доходу в вигляді заробітної плати, що перевищував суму місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень (пп. 6.5.1 Закону №889-III).

Після набрання чинності Податкового кодексу кількість податкових пільг в вигляді підвищеної величини неоподатковуваного мінімуму доходів інвалідів, тобто податкових соціальних пільг, дещо збільшилась. При цьому, згідно пп. 169.1.1, п. 169.1, статті 169 розділу IV Податкового кодексу, розмір загальної податкової соціальної пільги з 1 січня 2011 року дорівнює розміру

прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року. Однак, згідно Заключних положень ПКУ (розділ XIX ПКУ) встановлено, що до 01.01.2015 року загальна податкова соціальна пільга буде дорівнювати лише 50% вказаного показника. Тобто, з введенням в дію Податкового кодексу (з 01.01.2011 р.) за суттю розмір загальної податкової пільги не змінився.

А щодо підвищеної величини неоподаткованого мінімуму доходів інвалідів, то з 01.01.2011 року, згідно чинного Податкового кодексу, для зазначеної категорії платників застосовуються наступні розміри податкової соціальної пільги:

- для платника податку, що є інвалідом I або II групи, у тому числі з дитинства, (згідно абз. «г» п. 1691.1 статті 169 ПКУ) та для платника податку, що утримує дитину-інваліда, у розрахунку на кожен таку дитину віком до 18 років (згідно абз. «б» п. 1691.1 статті 169 ПКУ), розмір податкової соціальної пільги дорівнює 150% суми загальної податкової соціальної пільги (тобто на 2011 рік зазначена сума становить 705,75 грн.). Розглянута податкова пільга, як вже зазначалось, діяла й до набрання чинності Податкового кодексу.

- для платника податку, що є інвалідом I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (згідно абз. «б» пп. 169.1.4, п. 169.1, статті 169 ПКУ), розмір податкової соціальної пільги дорівнює 200% суми загальної податкової соціальної пільги (у 2011 році зазначена сума становить 941,00 грн.). Відмітимо, що зазначена податкова соціальна пільга почала застосовуватись тільки з 01.01.2011 р., а до цього часу вона не застосовувалась.

Ще одним напрямком соціальної підтримки інвалідів, що на сьогодні здійснюється за рахунок податкових інструментів з податку на доходи фізичних осіб (крім надання їм підвищеної податкової соціальної пільги), що є доволі важливим, враховуючи високу значущість для цієї групи платників витрат на медичні послуги, є застосуванням механізму зменшення бази оподаткування внаслідок застосування податкової знижки.

Так, до витрат, дозволених до включення до податкової знижки, згідно пп. 166.3.4, п. 166.3, статті 166 ПКУ, відноситься сума коштів, сплачених будь-яким платником податку на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, у тому числі для придбання ліків (донорських компонентів, протезно-ортопедичних пристосувань, виробів медичного призначення для індивідуального користування інвалідів), а також суму коштів, сплачених інвалідом, на користь протезно-ортопедичних підприємств, реабілітаційних установ для компенсації вартості платних послуг з реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, наданих такому платнику податку або його дитині-інваліду у розмірах, що не перебиваються виплатами з фондів загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, крім:

а) косметичного лікування або косметичної хірургії, включаючи косметичне протезування, не пов'язаних з медичними показаннями, водолікування та геліотерапії, не пов'язаних з лікуванням хронічних захворювань;

б) протезування зубів з використанням дорогоцінних металів, порцеляни та гальванопластики;

в) абортів (крім абортів, які проводяться за медичними показаннями або коли вагітність стала наслідком зґвалтування);

г) операцій із зміни статі;

г) лікування венеричних захворювань (крім СНІДу та венеричних захворювань, причиною яких є побутове зараження або зґвалтування);

д) лікування тютюнової чи алкогольної залежності;

е) придбання ліків, медичних засобів та пристосувань, оплати вартості медичних послуг, які не включено до переліку життєво необхідних, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Отже нормами Податкового кодексу (пп. 166.3.4, п. 166.3, статті 166 ПКУ) розширено напрямки соціальної підтримки інвалідів, за рахунок податкових інструментів з податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, дозволено включати до податкової знижки витрати на придбання виробів медичного призначення для індивідуального використання інвалідів, а також суму коштів, сплачених платником податку, якого визначено у встановленому порядку інвалідом, на користь протезно-ортопедичних

підприємств, реабілітаційних установ для компенсації вартості платних послуг з реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, наданих такому платнику податку або його дитині-інваліду [111].

Також в Україні з метою стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями до 01.01.2011 року застосовувались зменшені ставки щодо платежів на обов'язкове страхування з розміру фонду оплати праці інвалідів, а з 01 січня 2011 року застосовуються зменшені ставки щодо єдиного соціального внеску. Так, в Україні до 01 січня 2011 року внески, що сплачувались роботодавцями з фонду оплати праці найманих працівників-інвалідів до Пенсійного фонду, нараховувались за ставкою 4% (при цьому базова ставка була – 33,2%), до фондів соціального страхування (без урахування фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві, ставки внесків якого залежать тільки від класу професійного ризику виробництва) – 0,5-0,7% (в загальному випадку ставка становила 3,0%) [170, с. 276].

З дати введення в дію Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [32], тобто з 01.01.2011 року в Україні застосовуються зменшені ставки єдиного соціального внеску для підприємств, установ та організацій, в яких працюють інваліди (табл. 2.13). Так, якщо платниками єдиного соціального внеску є підприємства, установи та організації, в яких працюють інваліди, то вони нараховують єдиний соціальний внесок на суму нарахованої заробітної плати найманих працівників-інвалідів за ставкою 8,41%. Якщо платниками єдиного соціального внеску є підприємства та організації всеукраїнських громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів не менш 50% загальної кількості працюючих, за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає не менш 25% суми витрат на оплату праці, то вони нараховують єдиний соціальний внесок на суму нарахованої заробітної плати всіх найманих працівників за ставкою 5,3%. А якщо платниками єдиного соціального внеску є підприємства та організації громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів не менш 50% загальної кількості працюючих, за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає не менш 25% суми витрат на оплату праці, то вони нараховують єдиний соціальний внесок на суму нарахованої заробітної плати найманих працівників-інвалідів

за ставкою 5,5% (при загальній ставці від 36,76% до 49,7%, в залежності від класу професійного ризику виробництва).

Таблиця 2.13

Об'єкт нарахування та ставки єдиного соціального внеску для підприємств, установ та організацій, в яких працюють інваліди

№	Платник єдиного соціального внеску	За кого сплачують єдиний соціальний внесок	База (об'єкт) нарахування єдиного соціального внеску	Ставка єдиного соціального внеску
1	Підприємства, установи та організації, в яких працюють інваліди,	наймані працівники-інваліди	сума нарахованої заробітної плати найманих працівників-інвалідів	8,41%
2	Підприємства та організації всеукраїнських громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів не менш 50% загальної кількості працюючих, за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає не менш 25% суми витрат на оплату праці	всі наймані працівники	сума нарахованої заробітної плати найманих	5,3%
3	Підприємства та організації громадських організацій інвалідів, в яких кількість інвалідів не менш 50% загальної кількості працюючих, за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає не менш 25% суми витрат на оплату праці	наймані працівники-інваліди	сума нарахованої заробітної плати найманих працівників-інвалідів	5,5%

Ще одним самостійним напрямком стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями є застосування податкових інструментів з ПДВ, а саме звільнення певних операцій від оподаткування податком на додану вартість.

Так згідно пп. 197.1.3., п. 197.1, статті 197 Податкового кодексу України звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання:

а) технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), послуги з їх ремонту та доставки; товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення, визначених законодавством України за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

б) комплектуючих і напівфабрикатів для виготовлення технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

в) легкових автомобілів для інвалідів уповноваженому органу виконавчої влади з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідам.

Метою цього звільнення від оподаткування ПДВ зазначених операцій є державна підтримка реабілітації інвалідів. Ефект від такої підтримки посилено завдяки звільненню від оподаткування не лише технічних та інших засобів реабілітації, а також товарів спеціального призначення для інвалідів, та й комплектуючих і напівфабрикатів для їх виготовлення. У разі оподаткування останніх за стандартною ставкою ПДВ, сплаченій у ціні їх придбання, відносився б на витрати технічних засобів реабілітації та товарів спеціального призначення для інвалідів, підвищуючи їх ціну. Наприклад, у країнах ЄС згідно з Директивою Ради 2006/112/ЄС медичне обладнання, допоміжні та інші пристрої, зазвичай призначені для компенсації або лікування інвалідності, призначені винятково для особистого користування інвалідами, включаючи ремонт таких товарів, та поставка дитячих сидінь для автомобілів можуть оподатковуватися за зниженими ставками [153].

Крім того, згідно пп. 197.1.6, п. 197.1, статті 197 ПКУ, з метою посилення соціального захисту інвалідів, до господарських операцій, звільнених від оподаткування ПДВ, також віднесено операції з постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам, а також постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів, дітей-інвалідів.

Проведений аналіз застосування податкових інструментів з ПДВ, які передбачені нормами Податкового кодексу, щодо стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями, свідчить що в цілому зазначені норми НК повторюють норми діючого до 01.01.2011 року Закону України «Про податок на додану вартість» [44]. Однак відмітимо, що у Законі [44], а саме у його ст. 5, в основному відсутні переліки звільнених від оподаткування операцій, тому ця стаття посилювалась на різні переліки,

затверджені КМУ. А Податковий кодекс в більшості випадків наводить вичерпні переліки, звільнених від оподаткування операцій з поставки товарів та послуг. Істотною зміною податкових норм щодо зазначеного напрямку податкового стимулювання є лише те, що пп. 197.1.6 НКУ додано звільнення від оподаткування ПДВ поставок путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України інвалідів та дітей-інвалідів.

Ще одним з основних механізмів стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями, що застосовується в розвинутих країнах, є створення пільгового податкового режиму для підприємств громадських організацій інвалідів [170, с. 276]. В Україні для цих цілей використовуються інструменти двох з основних загальнодержавних податків, а саме: податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Відмітимо, що відповідно до статті 141 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [39] підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право на пільги зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до законів України з питань оподаткування.

Так, згідно з п. 197.6, статті 197 Податкового кодексу України передбачено звільнення від оподаткування ПДВ операцій з постачання товарів (крім підакцизних товарів) та послуг (крім послуг, що надаються під час проведення лотерей і розважальних ігор та послуг з постачання підакцизних товарів, отриманих у межах договорів комісії (консигнації), поруки, доручення, довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що уповноважують такого платника податку здійснювати постачання товарів від імені та за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари), що безпосередньо виготовляються підприємствами та організаціями, які засновані громадськими організаціями інвалідів, де кількість інвалідів, які мають в таких організаціях основне місце роботи, становить протягом попереднього звітного періоду не менш як 50% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат з оплати праці, що належать до складу витрат згідно з правилами оподаткування податком на прибуток підприємства. При цьому безпосереднім вважається виготовлення

товарів (послуг), у результаті якого сума витрат з переробки сировини, комплектувальних виробів, складових частин, інших покупних товарів (послуг), які використовуються при виготовленні таких товарів (послуг), становить не менш як 8% ціни постачання таких виготовлених товарів (послуг). При цьому обов'язковою умовою застосування зазначеної пільги є наявність у зазначеного підприємства та організації громадських організацій інвалідів реєстрації у відповідному органі державної податкової служби, яка здійснюється на підставі рішення міжвідомчої Комісії з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів і відповідної заяви платника податку про бажання отримати таку пільгу відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [10].

Щодо пільгового режиму оподаткування податком на прибуток підприємств, то згідно п. 154.1 статті 154 ПКУ звільняється від оподаткування податком на прибуток підприємств прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів, за певних умов, а саме:

1) підприємства та організації, засновані громадськими організаціями інвалідів, є їх повною власністю (під повною власністю мається на увазі те, що власність підприємств повинна стовідсотково належати громадським організаціям інвалідів без інших співласників);

2) протягом попереднього звітного (податкового) періоду кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менше 50% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік;

3) фонд оплати праці таких інвалідів протягом звітного періоду становить не менше 25% суми загальних витрат на оплату праці;

4) наявність дозволу Комісії на право користування цією пільгою відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [153].

Однак необхідно відмітити, що не всі операції, здійснювані підприємствами та організаціями громадських організацій інвалідів, звільнено від оподаткування. Зокрема, такі платники податків повинні нараховувати та сплачувати податок на прибуток, отриманий у результаті:

- операцій, що не є продажем товарів (робіт, послуг);
- продажу підакцизних товарів;

– надання послуг з поставки підакцизних товарів, отриманих у межах договорів комісії (консигнації), доручення, довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що дають повноваження такому платнику податків здійснювати поставку товарів від імені та за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари [153].

Тобто, пільга з податку на прибуток для підприємств громадських організацій інвалідів поширюється тільки на прибуток від продажу товарів (робіт, послуг), за вирахуванням доходів від операцій, які перераховані вище. На інші складові доходу, не класифіковані як доходи від продажу, пільга не поширюється. При цьому у п. 135.4 статті 135 ПКУ надається перелік доходів від операційної діяльності, де доходи від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг виділяються окремою складовою (пп. 135.4.1). Прибуток саме від таких доходів звільняється від оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій інвалідів. А у разі, якщо такі платники податку отримують інші доходи, перелік яких надається в пп. 135.5 ПКУ (наприклад, доходи у вигляді процентів, отриманих платником від надання в депозит власних грошових коштів), то прибуток від таких операцій оподатковується на загальних підставах, оскільки на них не поширюється дана пільга [153].

Крім того, зазначеними платниками податку, згідно пп. 136.1.17, п. 136.1, статті 136 ПКУ, при визначенні об'єкту оподаткування податком на прибуток підприємств, не враховуються доходи в формі коштів або майна, що надаються їм у вигляді допомоги [250].

Розглянувши пільгові режими оподаткування податком на прибуток підприємств та податком на додану вартість, підприємства та організації, які засновані громадськими організаціями інвалідів, слід відзначити, що з набранням чинності Податкового кодексу, їх сутність та зміст не змінився.

Необхідно відмітити, що окрім розглянутих напрямків стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями з застосуванням податкових інструментів з основних податків (а саме: податку на доходи фізичних осіб, ПДВ та податку на прибуток підприємств), Податковим кодексом України також передбачено й пільги з інших податків й зборів, кратку характеристику яких надано у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Кратка характеристика податкових пільг, що використовуються задля стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими
МОЖЛИВОСТЯМИ

№ п/п	Найменування податку (збору)	Зміст податкової пільги	Норма Податкового кодексу України
1	2	3	4
1	Акцизний податок	Звільняються від оподаткування операції з реалізації легкових автомобілів для інвалідів, у тому числі дітей-інвалідів, оплата вартості яких здійснюється за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування	213.3.1
2	Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	Від сплати збору звільняються: - легкові автомобілі для інвалідів з об'ємом циліндрів двигуна до 1500 куб. сантиметрів, що придбані за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та/або безоплатно передані інвалідам відповідно до законодавства України, - транспортні засоби будинків-інтернатів для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинків-інтернатів, пансіонатів для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатів, реабілітаційних установ для інвалідів та дітей-інвалідів, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів	235.1
3	Збір за провадження торговельної діяльності та надання платних послуг	<ul style="list-style-type: none"> Не сплачується суб'єктами господарювання, утвореними громадськими організаціями інвалідів, які мають податкові пільги згідно із законодавством та здійснюють торгівлю виключно продовольчими товарами вітчизняного виробництва і продукцією, виготовленою на підприємствах «Українське товариство сліпих» й «Українське товариство глухих». Платниками даного збору з придбанням пільгового торгового патенту є суб'єкти господарювання, які реалізують товари повсякденного вжитку та продукти харчування через торговельні установи, утворені з цією метою громадськими організаціями інвалідів 	267.1.2 «д» 267.2.1
4	Збір за місця для паркування транспортних засобів	Не відноситься до бази оподаткування площа земельних ділянок, відведених для безоплатного паркування транспортних засобів, передбачених статтею 30 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», в якій зазначено, що органи місцевого самоврядування мають забезпечити першочергове виділення земельних ділянок інвалідам із захворюваннями опорно-рухового апарату під будівництво гаражів для автомобілів з ручним керуванням поблизу місця їх проживання	266.2.1
5	Туристичний збір	Не можуть бути платниками цього збору інваліди, діти-інваліди та особи, що супроводжують інвалідів I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжувачого)	268.2.2.

Закінчення таблиці 2.14

6	Збір за спеціальне використання води	Збір не справляється за воду, що забирається для реабілітації, лікування та оздоровлення реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, підприємствами, установами та організаціями фізкультури та спорту для інвалідів та дітей-інвалідів, які засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів відповідно до закону	324.4.11.
7	Земельний податок	Від сплати цього податку звільняються: - інваліди першої і другої групи; - санаторно-курортні та оздоровчі заклади громадських організацій інвалідів, реабілітаційні установи громадських організацій інвалідів; - громадські організації інвалідів України, підприємства та організації, які засновані громадськими організаціями інвалідів та спілками громадських організацій інвалідів і є їх повною власністю, де протягом попереднього календарного місяця кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат на оплату праці.	281.1.1 282.1.6 282.1.7

З наведеної у табл. 2.14 характеристики податкових пільг, що використовуються задля стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостям, які передбачені нормами Податкового кодексу, можна зробити наступні висновки.

По-перше, значно обмежено пільги осіб з обмеженими можливостям щодо збору за першу реєстрацію транспортного засобу. Так, до набрання чинності ПКУ, інвалідів було сто відсоткового звільнено від сплати зазначеного збору. А згідно з діючими з 01.01.2011 р. нормами ПКУ звільнено від сплати зазначеного збору лише легкові автомобілі для інвалідів з об'ємом циліндрів двигуна до 1500 куб. сантиметрів, що придбані за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та/або безоплатно передані інвалідам відповідно до законодавства України та, також, звільнено – транспортні засоби певних будинків-інтернатів та реабілітаційних установ, що фінансуються з державного та місцевого бюджетів

Слід відмітити, що пільги осіб з обмеженими можливостям щодо збору за провадження торговельної діяльності та діяльності з надання платних послуг (до 01.01.2011 р. цей збір називався «плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності») за змістом не змінилися, зміни є лише в формулюваннях.

Також слід підкреслити, що обмежено застосування пільг з туристичного збору (до 01.01.2011 р. цей збір називався «курортний збір»), направлені на підтримку осіб з обмеженими можливостям. Так, до набрання чинності ПКУ, було сто відсоткового звільнено від сплати зазначеного збору як інвалідів, так і осіб, які їх супроводжують. А згідно з діючими з 01.01.2011 р. нормами ПКУ, не є платниками зазначеного збору інваліди, діти-інваліди та особи, що супроводжують інвалідів тільки I групи або дітей-інвалідів (не більше одного супроводжуючого).

Необхідно відмітити, що в Україні в якості альтернативи податкового стимулювання працевлаштування інвалідів виступає діюча система адміністративно-господарських санкцій. Так, відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [39] для всіх роботодавців (як для юридичних осіб, так і для громадян-підприємців) встановлено норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів. Розмір цього нормативу – 4% від середньорічної чисельності найманих працівників, а при чисельності від 8 до 25 осіб, – одне робоче місце. У разі, коли за підсумками року чисельність інвалідів менше нормативу, то роботодавець сплачує штраф у розмірі середньорічної зарплати працівника за кожне не створене робоче місце, а при загальній чисельності від 8 до 25 осіб – в половинному розмірі [170, с. 277]. Необхідно відмітити, що розглянутий напрямок стимулювання трудової реабілітації осіб з обмеженими можливостями в практичній діяльності викликає певне незадоволення роботодавців.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що чинним Податковим кодексом України передбачено застосування декількох напрямків стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями. Однак, основними серед них, за аналогією зі світовою практикою оподаткування, є податкові інструменти з таких основних загальнодержавних податків, як податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість та податок на прибуток підприємств, а саме:

- використання підвищеної величини неоподаткованого мінімуму доходів інвалідів, тобто підвищеного розміру податкової соціальної пільги з податку на доходи фізичних осіб;

- застосуванням механізму зменшення бази оподаткування доходів інвалідів, внаслідок застосування податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб, в сумі витрат на лікування та придбання ліків;

- застосовуються зменшені ставки єдиного соціального внеску для підприємств, установ та організацій, в яких працюють інваліди;

- застосування податкової пільги, в вигляді звільнення певних операцій від оподаткування податком на додану вартість;

- створення пільгового податкового режиму оподаткування податком на прибуток підприємств та податком на додану вартість для підприємств громадських організацій інвалідів.

Більшість серед зазначених податкових інструментів застосовувалась ще й до 01.01.2011 р., тобто до набрання чинності Податкового кодексу.

Однак існують й позитивні зміни щодо застосування податкових інструментів, спрямованих на стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями. Так, з набуття чинності Податкового кодексу (01.01.2011 р.), введено в дію нові податкові інструменти підтримки зазначеної категорії платників, зокрема:

- податкова соціальна пільга з ПДФО в розмірі 200% суми загальної податкової соціальної пільги доходів інвалідів I і II групи, з числа учасників бойових дій на території інших країн у період після Другої світової війни.

- податкова знижка з ПДФО в сумі витрат на придбання виробів медичного призначення для індивідуального використання інвалідів, а також суму коштів, сплачених платником податку, якого визначено у встановленому порядку інвалідом, на користь протезно-ортопедичних підприємств, реабілітаційних установ для компенсації вартості платних послуг з реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, наданих такому платнику податку або його дитині-інваліду;

- звільнення від оподаткування ПДВ поставок путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України інвалідів та дітей-інвалідів;

Наряду з позитивними змінами, щодо застосування податкових інструментів, спрямованих на стимулювання трудової та соціальної реабілітації осіб з обмеженими можливостями, що відбулися з набуття чинності Податкового кодексу, існують і негативні, серед яких, зокрема, – значне обмеження щодо застосування пільг в вигляді звільнення від сплати

туристичного збору та збору за першу реєстрацію транспортного засобу зазначеної категорії платників.

2.3. Особливості податкового регулювання розвитку людського капіталу

Одним із способів забезпечення ефективної зайнятості є дії держави, спрямовані на розвиток людського капіталу, оскільки його поліпшення перебуває серед основних причин економічного розвитку, тому що людський капітал складає більшу частку добробуту суспільства. Його можна визначити як капітал у формі інтелектуальних здібностей та практичних навичок, отриманих в процесі освіти та практичної діяльності людини. Існує безліч поглядів та структуру цієї економічної категорії, однак більшість авторів, як зазначено в роботі [135], невід'ємними його елементами вважають капітал світи, капітал професійного досвіду та капітал здоров'я.

Трудовий капітал (який забезпечується сукупністю названих раніше елементів людського капіталу) формується протягом всього життя людини в процесі поступового накопичення знань, вмінь, навичок та досвіду. Основна роль у його відтворенні належить освіті. В сучасних динамічних умовах, коли постійно оновлюються технології, високоякісна освіта стає одним з визначальних факторів отримання людиною високооплачуваної роботи (що напряду пов'язана з рівнем кваліфікації працівника).

Частка кваліфікованих працівників на будь-якому підприємстві залежить від технологій, що використовуються у виробничому процесі; чим вищий рівень автоматизації праці, тим вищі й вимоги до трудового капіталу. В свою чергу, ускладнення технологій потребує інвестицій в підвищення кваліфікації або перекваліфікації працівників.

Характеризуючи українські підприємства, слід зазначити, що в більшості своїй вони заощаджують на витратах працівників найвищого кваліфікаційного рівня. Багатьма підприємствами ліквідовані професійно-технічні училища та центри виробничого навчання. Вони обмежуються навчанням персоналу на робочому місці. Однак це зумовлює розвиток вузько спрямованої спеціальної підготовки, яка не забезпечує належної кваліфікації та призводить до зростання браку, переробок, посиленню зносу устаткування, аварій, зростанню простоїв та витрат на ремонт. Таким чином,

кваліфікація є тією невід'ємною складовою людського капіталу, яка обумовлює міру професійної придатності працівника.

Законодавство України містить досить обмежене коло інструментів податкового стимулювання розвитку людського капіталу персоналу підприємства і обумовлює певний дестимулюючий вплив податкової політики на розвиток людського капіталу, який є запорукою отримання людиною престижної та високооплачуваної роботи, що дозволить людині збільшити її доходи.

Оскільки формування людського капіталу відбувається протягом всього життя людини, то з боку держави мають бути забезпечені умови для його розвитку протягом всього цього періоду. Тобто стимулюючи заходи повинні бути спрямовані на його розвиток починаючи з дитячого віку. Стимулюючий вплив на розвиток людського капіталу можна віднайти в механізмі справляння ПДВ, податку на прибуток підприємств, а також податку на доходи фізичних осіб.

В механізмі ПДВ законодавством України передбачені два основні види інструментів, що сприяють розвитку людського капіталу – звільнення від оподаткування, а також невключення відповідних операцій до об'єкту оподаткування (додаток В, табл. В.1). Важелями, що в більшому або меншому ступені сприяють формуванню та розвитку капіталу здоров'я можна назвати (рис. 2.2):

невключення до об'єкту оподаткування операцій з поставки послуг із страхування та звільнення від оподаткування операцій з надання кінцевим споживачам відповідних страхових виплат. Звісно, мова йде про страхування життя й здоров'я людини. Приведена в тексті Податкового кодексу України [10] норма щодо звільнення від оподаткування доставки до кінцевого споживача страхових виплат дозволяє віднести до відповідних виплат всі види страхових виплат, а не лише за договорами довгострокового страхування життя, як це впливає з тексту Закону [44]. Таке формулювання розширює регулюючий потенціал оподаткування в зазначеній сфері, оскільки стимулює й страхування здоров'я людини шляхом звільнення від оподаткування відповідних операцій;

звільнення від оподаткування поставки товарів спеціального призначення для інвалідів. Слід зауважити, що в тексті Податкового кодексу

України міститься більш конкретизований перелік товарів спеціального призначення, що звільняються від оподаткування;

звільнення від оподаткування операції з постачання лікарських засобів та виробів медичного призначення за переліком, визначеним Кабінетом Міністрів України;

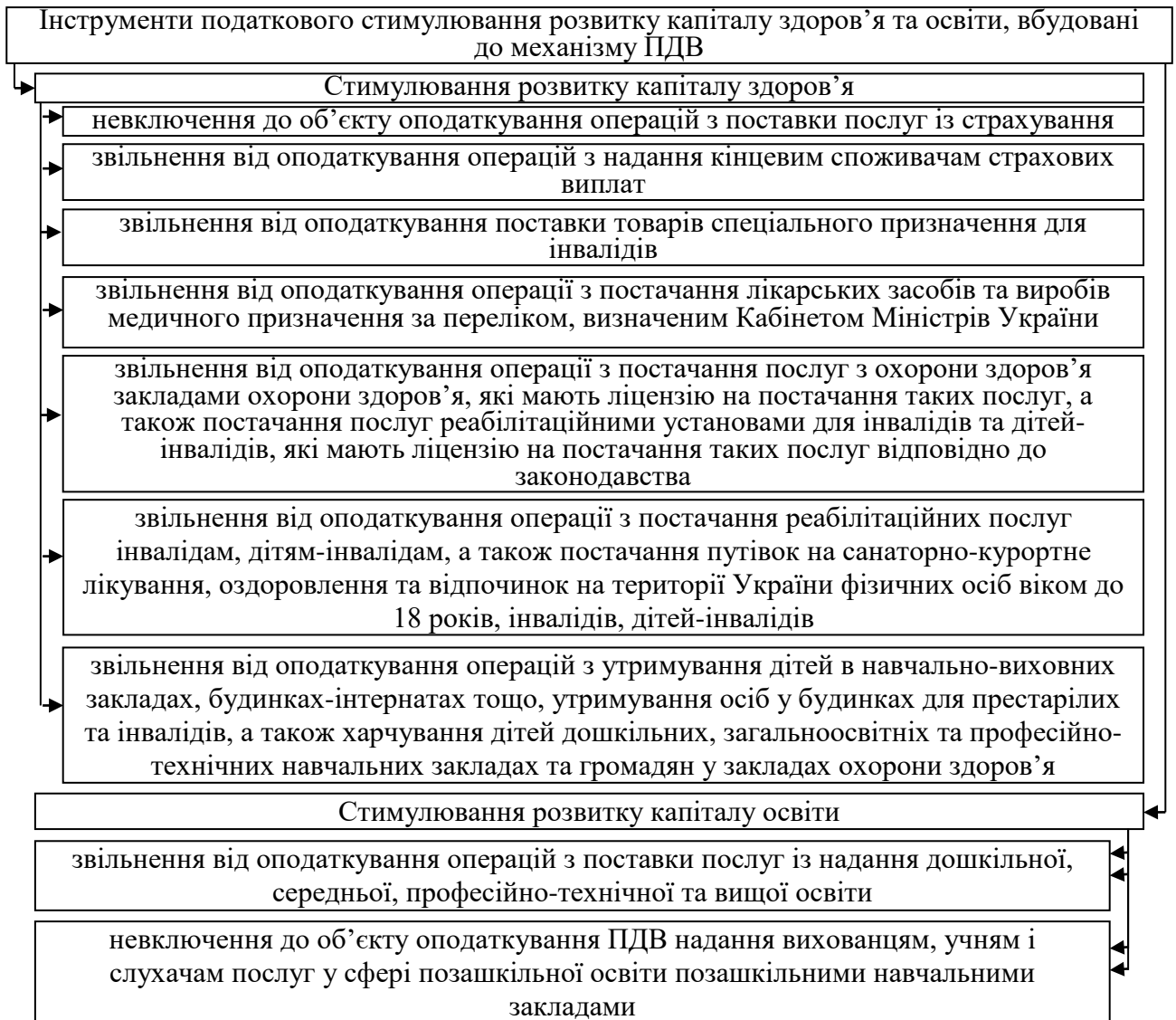

Рис. 2.2. Інструменти податкового стимулювання розвитку людського капіталу в механізмі ПДВ

звільнення від оподаткування операції з постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, які мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, які мають ліцензію на постачання таких послуг відповідно до законодавства. Законодавча норма, представлена в Податковому кодексі, має більш конкретне трактування за рахунок

вилучення норми непрямой дії (посилання на Кабінет Міністрів України) та надання вичерпного переліку послуг з охорони здоров'я, на які ця пільга не поширюється;

звільнення від оподаткування операції з постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам, а також постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів, дітей-інвалідів. В тексті Закону [44] містилася норма щодо неоподаткування лише операцій з постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок фізичних осіб віком до 18 років. Податковий кодекс надає більш широкий перелік послуг, звільнених від оподаткування, надання яких має на меті сприяння не лише розвиткові капіталу здоров'я, але й соціальному захисту інвалідів;

звільнення від оподаткування операцій з утримування дітей в навчально-виховних закладах, будинках-інтернатах тощо, утримування осіб у будинках для престарілих та інвалідів, а також харчування дітей дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах та громадян у закладах охорони здоров'я. Законодавча норма, наведена в Податковому кодексі більш конкретизована та дещо розширює сферу дії податкової пільги.

Розвиткові капіталу освіти сприяють:

невключення до об'єкту оподаткування ПДВ надання вихованцям, учням і слухачам послуг у сфері позашкільної освіти позашкільними навчальними закладами;

звільнення від оподаткування операцій з поставки послуг із надання дошкільної, середньої, професійно-технічної та вищої освіти;

звільнення від оподаткування операцій з поставки послуг з виховання дітей у школах мистецтв, будинках культури тощо.

Наведені інструменти податкового регулювання сприяють становленню капіталу освіти в дитячому віці з подальшим його вдосконаленням в більш старшому віці. Прийняття Податкового кодексу сприяло певному вдосконаленню податкового регулювання означеного питання. В редакції Податкового кодексу України міститься більш конкретизований перелік послуг, які звільняються від оподаткування у порівнянні із чинним до 31 грудня 2010 р. Законом України «Про податок на додану вартість». Зокрема, положення Кодексу [10] чітко вказують на

звільнення від оподаткування послуг із навчання аспірантів і докторантів, що відсутнє в тексті закону. Наведене зауваження стосується також і переліку послуг з виховання дітей у будинках культури, школах мистецтв тощо, до якого включаються й спортивні школи й клуби, які сприяють формуванню не лише капіталу освіти, але й капіталу здоров'я людини. З тексту Податкового кодексу вилучено також норму непрямой дії (посилання на перелік відповідних послуг, що має визначати Кабінет Міністрів України). Це сприяє більшій інформативності, зрозумілості та дохідливості, однозначності сприйняття відповідної норми законодавства.

Характеризуючи регулятивний потенціал ПДВ щодо розвитку людського капіталу, необхідно підкреслити, що пільговий режим оподаткування унеможливує отримання податкового кредиту споживачами відповідних послуг, а отже призводить до певного посилення податкового навантаження.

Найбільший регулятивний потенціал в стимулюванні розвитку людського капіталу, коли його розвиток забезпечується підприємствами та організаціями (за їх рахунок здійснюється розвиток людського капіталу працівників підприємства й сторонніх фізичних осіб), має податок на прибуток підприємств. Порівняльна таблиця заходів, які забезпечують вирішення зазначеної проблематики в Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» [38] та Податковому кодексі України [10] наведена в додатку В (табл. В.2). Загальне уявлення про відповідні заходи податкового регулювання розвитку людського капіталу за допомогою механізму податку на прибуток підприємств надає рис. 2.3. Якщо розглядати вбудовані до його механізму важелі, які сприяють розвиткові капіталу здоров'я, слід назвати стимулювання страхування життя та здоров'я працівників підприємств, серед яких:

оподаткування за нульовою ставкою прибутку (в редакції Закону [38] - доходу) страховиків, які здійснюють довгострокове страхування життя;

включення до витрат підприємства при визначенні об'єкта оподаткування (в тексті Закону [38] – валових витрат) внесків платників податку за обов'язковими видами страхування та за договорами довгострокового страхування життя, здійснених за рахунок працедавця в межах законодавчо визначеного граничного розміру.

В редакції Закону [38] містилася норма про пільгове (за ставкою 3%) оподаткування доходів страховиків від здійснення інших видів страхування, ніж довгострокове страхування життя. В тексті Податкового кодексу для таких операцій встановлено стандартну ставку – 16%¹².

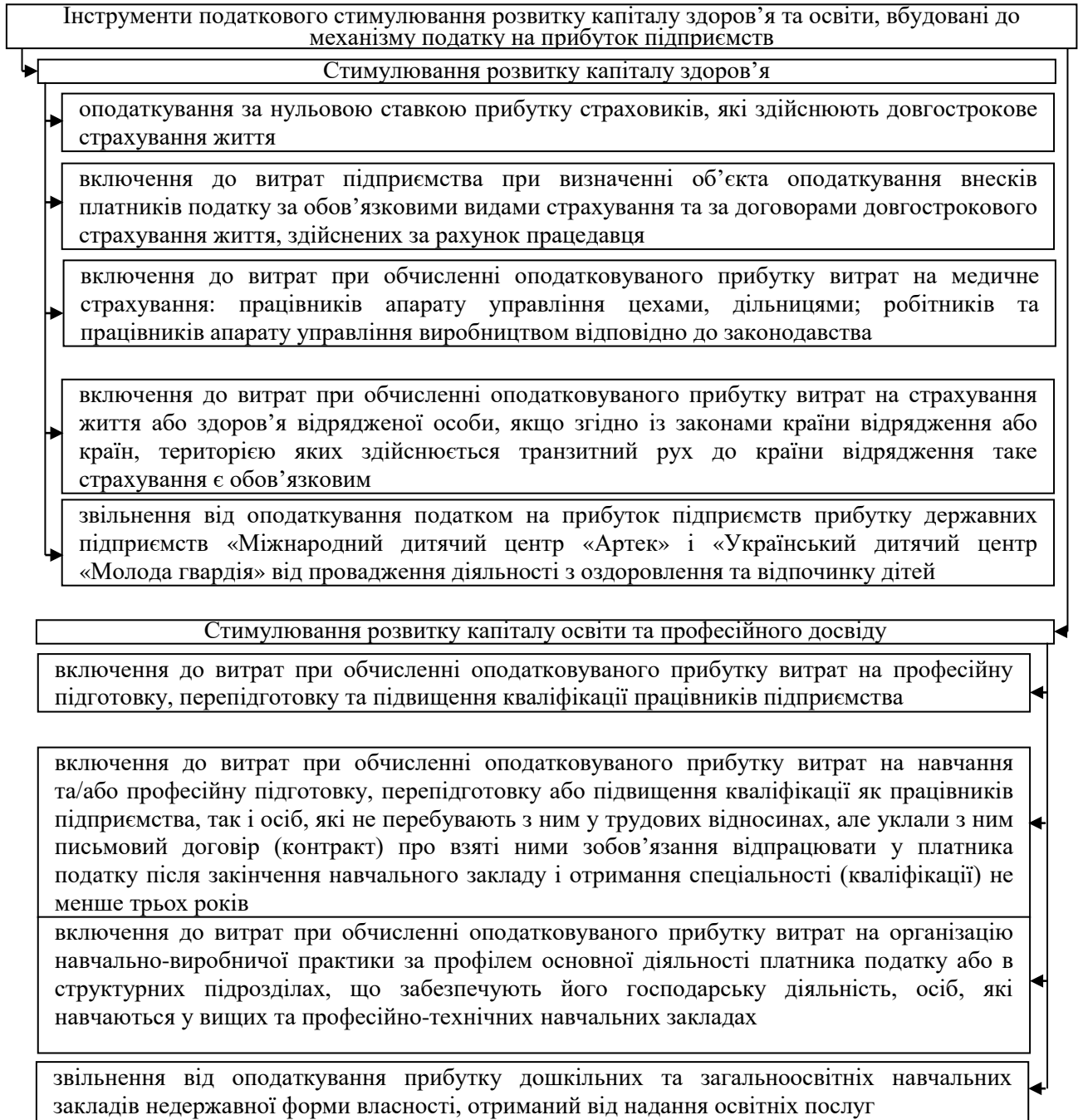

Рис. 2.3. Інструменти податкового стимулювання розвитку людського капіталу в механізмі податку на прибуток підприємств в тексті Податкового кодексу України

¹² Згідно положень Податкового кодексу України ставка в розмірі 16% діє з 1 січня 2014 року, а до того встановлені такі розміри ставок: з 1 квітня 2011 року по 31 грудня 2011 року включно 23 відсотки; з 1 січня 2012 року по 31 грудня 2012 року включно 21 відсоток; з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2013 року включно 19 відсотків [10].

Витрати зі страхування життя, здоров'я або інших ризиків, пов'язаних з діяльністю фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах з платником податку, обов'язковість якого не передбачена законодавством, або будь-яких витрат із страхування сторонніх фізичних чи юридичних осіб, не включаються до відповідних витрат підприємства.

Серед інструментів, вбудованих в механізм податку на прибуток підприємств, які стимулюють страхування на користь найманих працівників, слід назвати також передбачене Податковим кодексом право такого роботодавця на включення до витрат при обчисленні оподатковуваного прибутку витрат на медичне страхування: працівників апарату управління цехами, дільницями; робітників та працівників апарату управління виробництвом відповідно до законодавства [10, пп. 138. 10.1]. Крім того, Податковий кодекс надає можливість зменшити базу оподаткування за рахунок витрат на страхування життя або здоров'я відрядженої особи, якщо згідно із законами країни відрядження або країн, територією яких здійснюється транзитний рух до країни відрядження таке страхування є обов'язковим [10, пп. 140.1.7].

Певним чином сприяє розвитку капіталу здоров'я звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств прибутку державних підприємств «Міжнародний дитячий центр «Артек» і «Український дитячий центр «Молода гвардія» від провадження діяльності з оздоровлення та відпочинку дітей.

Говорячи про капітал освіти та професійного досвіду слід зазначити, що Податковий кодекс має більший регулятивний потенціал у порівнянні з Законом [38] (додаток В, табл. В.2). Обидва законодавчі акти надають платникам право на включення до витрат при обчисленні оподатковуваного прибутку (валових витрат) (див. рис. 2.3):

витрат на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників підприємства. Однак, Податковий кодекс уточнює, що це мають бути працівники робітничих професій. Цей же документ надає право на включення до відповідних витрат у разі якщо законодавством передбачено обов'язковість періодичної перепідготовки або підвищення кваліфікації. З тексту Кодексу [10] зникає норма, яка дозволяла зменшити податкову базу на суму витрат на навчання осіб, які перебувають у трудових відносинах з таким платником податку. З цього приводу слід зазначити, що,

по-перше, категорія «підготовка» працівників вбачається більш ширшою за змістом, ніж «навчання» працівників, а отже зникає певне дублювання законодавчої норми; по-друге, більш широко податкове регулювання «навчання» як працівників, так і осіб, які не перебувають у трудових відносинах з платником податку регламентовано в іншій нормі, що охарактеризована далі;

витрат на навчання та/або професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації як працівників підприємства, так і осіб, які не перебувають з ним у трудових відносинах, але уклали з ним письмовий договір (контракт) про взяті ними зобов'язання відпрацювати у платника податку після закінчення навчального закладу і отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років. Регулятивний потенціал цієї норми, представлений в редакції кодексу [10] суттєво поліпшений за рахунок надання права на зменшення оподаткованого прибутку підприємства на суму витрат на навчання, професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації зазначеної категорії осіб як у вітчизняних, так і в закордонних навчальних закладах, а не лише у вітчизняних, як це дозволяв Закон [38]. Та необхідно наголосити, що право на включення до складу витрат витрат на навчання осіб за кордоном надається за обов'язкової умови, якщо наявність сертифіката про освіту в таких закладах є обов'язковою для виконання певних умов ведення господарської діяльності;

витрат на організацію навчально-виробничої практики за профілем основної діяльності платника податку або в структурних підрозділах, що забезпечують його господарську діяльність, осіб, які навчаються у вищих та професійно-технічних навчальних закладах.

Згідно положень Закону [38] та на основі роз'яснення Верховної Ради України [64] платники податку на прибуток мали право на включення до валових витрат (у розмірі до 3% фонду оплати праці звітного періоду) витрати зі сплати послуг за участь у семінарах працівників, які перебувають у трудових відносинах з таким платником, що проводяться з метою підвищення професійного рівня працівників підприємств шляхом надання суто консультативно-інформаційних послуг і забезпечення необхідними матеріалами з питань законодавства у розмірі до 3 відсотків фонду оплати праці звітного періоду. Аналогічна норма в тексті Податкового кодексу

України відсутня, що може призвести до певних ускладнень при кваліфікації виду витрат підприємства.

Найбільш вагомою відмінністю щодо наведених інструментів стимулюючого впливу на розвиток трудового капіталу працівників підприємства за рахунок роботодавців слід назвати вилучення з тексту Податкового кодексу обмеження щодо суми, на яку можна збільшити відповідні витрати. З набранням чинності кодексом таким підприємствам дозволено включати до витрат повну суму коштів, витрачену на відповідні заходи з розвитку трудового капіталу. Закон [38] дозволяв включати до валових витрат підприємства частину таких витрат (не більше 3% від розміру фонду оплати праці такого підприємства).

Серед інструментів податкового стимулювання розвитку людського капіталу, регламентованих Податковим кодексом Країни, можна виділити звільнення від оподаткування прибутку дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг, що було відсутнє в тексті Закону [38].

З урахуванням викладеного, слід зазначити, що, хоча Податковий кодекс і вирішує низку проблемних аспектів щодо поліпшення податкового регулювання розвитку людського капіталу, все ж деякі питання та проблеми залишилися неврегульованими. Першочергово слід назвати відсутність в обох законодавчих актах механізму компенсації витрат на оплату навчання та підвищення кваліфікації працівників, понесених працедавцями – суб'єктами малого підприємництва, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності згідно Указу Президента [55], оскільки для відповідних суб'єктів господарювання встановлений інший механізм визначення податкового зобов'язання.

По-друге, з формулювання законодавчих норм в Кодексі [10] та Законі [38] стає зрозумілим, що витрати підприємства на навчання, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників та осіб, які не перебувають з такими підприємствами в трудових відносинах (за виконання передбачених законодавством умов) можуть бути враховані у зменшення податкової бази податку на прибуток лише у випадку, якщо отримувані зазначеною категорією осіб освітні послуги пов'язані з господарською (а в тексті Закону [38] - основною) діяльністю такого підприємства. Визначення «основної діяльності» платника податку в Законі

[38] відсутнє. Якщо вважати її «господарською діяльністю», то вона характеризується як будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у випадку, якщо безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та істотною [38, пп. 1.32]. Податковий кодекс визначає «господарську діяльність» як діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами [10, пп. 14.1.36]. Враховуючи такі визначення невирішеним лишається питання щодо права підприємства на включення до витрат при обчисленні об'єкту оподаткування (валових витрат) витрат на навчання, яке пов'язане з опануванням працівниками підприємства або іншими особами (за наявності відповідної угоди) «перспективних» напрямків діяльності (наприклад, підприємство, що випускає мотоцикли та відповідних комплектуючих вирішує розширити асортимент своєї продукції за рахунок виробництва велосипедів, що потребує навчання працівників).

Серед заходів податкового регулювання, що мають на меті розвиток людського капіталу, слід також назвати й інструменти, вбудовані до податку з доходів фізичних осіб. В цій ситуації суб'єктом впливу стають самі фізичні особи, а не підприємства та організації. Загальна характеристика відповідних законодавчих норм, представлених в тексті Податкового кодексу [10] та Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43], надана в додатку В, табл. В.3. Відповідно до цих даних стимулюванню розвитку капіталу освіти та професійного досвіду сприяють (рис. 2.4):

невключення до загального місячного або річного оподаткованого доходу особи сум, сплачених роботодавцем на користь навчальних закладів за таку фізичну особу, але не вище законодавчо визначеного граничного розміру. При цьому Податковий кодекс уточнює, що це мають бути саме вітчизняні вищі та професійно-технічні навчальні заклади. Згідно Закону [43] така податкова пільга надавалася виключно у випадку, якщо фізична особа та відповідний роботодавець перебували у трудових відносинах. Відповідно Податкового кодексу це може бути як наймана особа такого

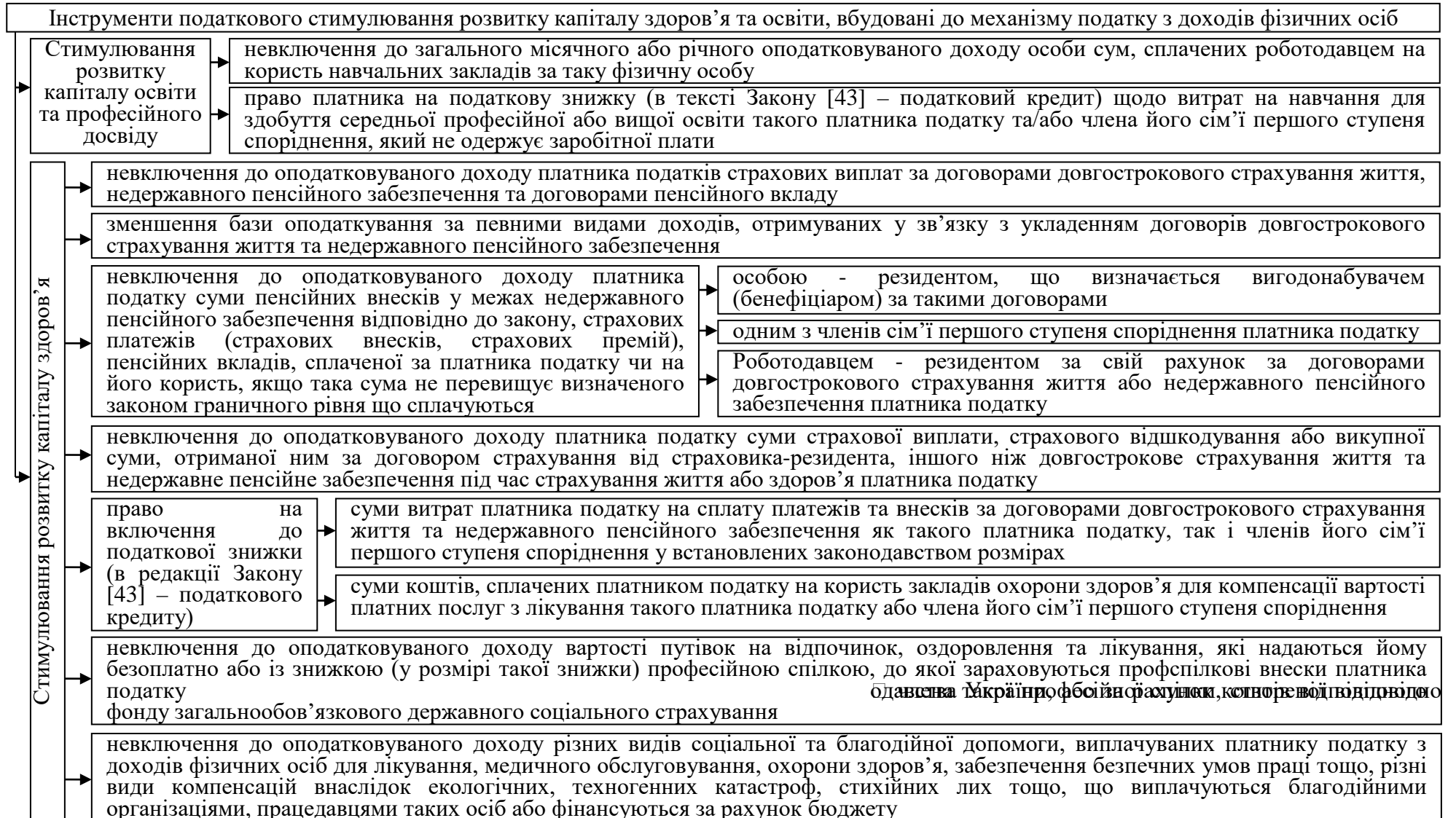

Рис. 2.4. Інструменти податкового стимулювання розвитку людського капіталу в механізмі податку з доходів фізичних осіб

працедавця, так і інша фізична особа, якщо між ними укладена угода про обов'язок такої особи відпрацювати у такого роботодавця після закінчення навчання. Податковий кодекс також надає змогу зменшити базу оподаткування на суму витрат роботодавця у зв'язку з підвищенням кваліфікації (перепідготовкою) платника податку згідно із законом [10, пп. 165.1.37];

право платника на податкову знижку (в тексті Закону [43] – податковий кредит) щодо витрат на навчання для здобуття середньої професійної або вищої освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати.

Серед недоліків податкового регулювання розвитку капіталу освіти та професійного досвіду за допомогою механізму податкової знижки (податкового кредиту) з податку з доходів фізичних осіб слід назвати такі:

1) встановлена законодавством межа на включення суми витрат на навчання (отримання середньої професійної та вищої освіти) до податкової знижки (податкового кредиту) суттєво обмежує можливість платника податків щодо компенсації відповідних витрат;

2) законодавство передбачає право на податкову знижку (податковий кредит) лише щодо витрат, сплачених на користь професійно-технічних та вищих навчальних закладів, нехтуючи при цьому дошкільними та шкільними закладами;

3) податкова знижка (податковий кредит) надається лише у випадку оплати вартості навчання включно платника або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, в результаті чого право на податковий кредит не може бути реалізоване у випадку, наприклад, оплати вартості навчання студента його бабусею або дідом. Слід також зазначити, що згідно Закону [43, пп. 5.3.3] у випадку оплати фізичною особою навчання чоловіка (дружини), право на віднесення до податкової знижки (податкового кредиту) таких витрат на навчання надається виключно, якщо ці особи перебувають у шлюбі, зареєстрованому згідно із законом. Таке формулювання дискримінує осіб, які перебувають у так званих «громадянських шлюбах». Податковий кодекс відповідної норми не містить, зазначаючи лише, що «членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені. Інші члени сім'ї фізичної особи вважаються такими, що мають другий ступінь споріднення» [10, пп. 14.1.263].

Розвиткові капіталу здоров'я сприяють такі інструменти податкового регулювання, вбудовані до механізму податку з доходів фізичних осіб (рис. 2.4):

невключення до оподатковуваного доходу платника податків страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та договорами пенсійного вкладу. Податкове регулювання капіталу здоров'я за допомогою названого інструменту в Податковому кодексі дещо поліпшене за рахунок включення до відповідних виплат також виплат учасника фонду банківського управління. Більш того, згідно Закону [43] не оподатковувалися суми регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя або пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу тощо у випадку їх одержання платником податку - резидентом, що має вік, не менший 70 років. Відповідно ж Податкового кодексу таке право надається й при отриманні відповідних сум платником податку - резидентом, який не досяг повноліття. Крім того, до неоподатковуваних виплат Податковий кодекс додатково включає також суму одноразової пенсійної виплати учаснику недержавного пенсійного фонду або Накопичувального фонду за рахунок коштів Накопичувального фонду, чого не знаходимо в редакції Закону [43];

зменшення бази оподаткування за певними видами доходів, отримуваних у зв'язку з укладенням договорів довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення. Згідно Закону [43] за ставкою 15% оподатковувалося 60% розміру відповідних виплат. В Кодексі [10] встановлений як 60-ти відсотковий, так і 100 відсотковий розмірі бази оподаткування для таких виплат. З тексту кодексу вилучене також пільгове оподаткування суми одноразових пенсійних виплат учаснику недержавного пенсійного фонду, за винятком суми одноразових пенсій, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримує інвалідність I групи. Натомість, з'являється норма щодо оподаткування 60% одноразової страхової виплати за договором страхування довічних пенсій, за винятком одноразової виплати, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримала інвалідність I групи;

невключення до оподатковуваного доходу платника податку суми пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення відповідно до закону, страхових платежів (страхових внесків, страхових премій),

пенсійних вкладів, сплаченої за платника податку чи на його користь, що сплачуються: особою-резидентом, що визначається вигодонабувачем (бенефіціаром) за такими договорами; одним з членів сім'ї першого ступеня споріднення платника податку; роботодавцем-резидентом за свій рахунок за договорами довгострокового страхування життя або недержавного пенсійного забезпечення платника податку, якщо така сума не перевищує визначеного законом граничного рівня;

невключення до оподаткованого доходу платника податку суми страхової виплати, страхового відшкодування або викупної суми, отриманої ним за договором страхування від страховика-резидента, іншого ніж довгострокове страхування життя та недержавне пенсійне забезпечення під час страхування життя або здоров'я платника податку. Ця пільга надається за певних умов, що є різними в тексті Закону [43] та Кодексу [10]. Згідно обох законодавчих актів факт заподіяння шкоди застрахованій особі повинен бути належним чином підтверджений. Податковий кодекс визначає також додаткові умови, а саме: дожиття застрахованої особи до дати чи події, передбаченої договором страхування життя, чи досягнення віку, передбаченого таким договором; викупна сума в частині, що не перевищує суму внесених страхових платежів за договором страхування життя, іншого, ніж довгострокове страхування життя;

право на включення до податкової знижки (в редакції Закону [43] – податкового кредиту):

а) суми витрат платника податку на сплату платежів та внесків за договорами довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного забезпечення як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення у встановлених законодавством розмірах;

б) суми коштів, сплачених платником податку на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення¹³. Податковий кодекс надає більш ґрунтовну трактовку відповідної норми, що суттєво поліпшує її сприйняття. Слід також зазначити, що Закон [43] не надавав права на включення до податкової знижки (податкового кредиту) витрат на

¹³ Ця норма набирає чинності з 1 січня року, наступного за роком, у якому набере чинності закон про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування.

клонування людини або її органів. З тексту Податкового кодексу України таке обмеження вилучене;

невключення до оподаткованого доходу вартості путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування, які надаються йому безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) професійною спілкою, до якої зараховуються профспілкові внески платника податку - члена такої професійної спілки, створеної відповідно до законодавства України, або за рахунок коштів відповідного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування. Згідно Закону [43] це могли бути путівки на відповідне лікування, оздоровлення платника податку або його дітей віком до 18 років. Податковий кодекс зазначає, що це мають бути путівки на лікування, оздоровлення платника податку та/або його дітей віком до 18 років. Також в тексті Кодексу [10] наголошується, що це можуть бути і путівки на реабілітацію інвалідів, чого не знаходимо в тексті зазначеного закону.

Серед заходів, які підтримують або стимулюють розвиток капіталу здоров'я, слід також назвати невиключення до оподаткованого доходу різних видів соціальної та благодійної допомоги, виплачуваних платнику податку з доходів фізичних осіб для лікування, медичного обслуговування, охорони здоров'я, забезпечення безпечних умов праці тощо, різні види компенсацій внаслідок екологічних, техногенних катастроф, стихійних лих тощо, що виплачуються благодійними організаціями, працедавцями таких осіб або фінансуються за рахунок бюджету згідно ст. 165 та ст. 170 Податкового кодексу України [10] та ст. 4 та ст. 9 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43].

Виходячи з наведених даних, можна стверджувати, що податкове регулювання розвитку людського капіталу в Україні із впровадженням Податкового кодексу суттєво поліпшилося. Та все одно залишилися певні складові в механізмі окремих податків (зокрема податку на прибуток підприємств та податку з доходів фізичних осіб), які здійснюють дестимулюючий вплив щодо розвитку окремих складових трудового капіталу. Сприятимуть поліпшенню податкового регулювання розвитку капіталу освіти та професійного досвіду:

збільшення граничного розміру витрат на навчання, які дозволено включати до валових витрат при розрахунку податку на прибуток підприємств;

розширення кола осіб, які мають право на податковий кредит з податку з доходів фізичних осіб при оплаті навчання за іншу особу (не лише члена сім'ї першого ступеня споріднення);

компенсаційний механізм для малих підприємств, що дозволяє компенсувати витрати на навчання персоналу (чинне законодавство не надає такої можливості роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва);

тимчасове звільнення від оподаткування додаткового прибутку підприємства, отриманого в результаті навчання працівників;

податковий кредит, який дозволяє зменшити суму податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємства на суму витрат на навчання працівників.

Інструментами податкової політики, що стимулюють підтримку капіталу здоров'я, можуть бути також податкові пільги, що надаються безпосередньо підприємствам (закладам) охорони здоров'я, а також право роботодавця на включення до валових витрат сум, сплачених організаціям, які здійснюють медичне обслуговування та страхування життя й здоров'я працівників.

2.4. Податкові аспекти іпотечного кредитування

Питання поліпшення становища у сфері забезпечення населення України житлом займає центральне місце в сучасній державній соціальній політиці. Розв'язання проблеми забезпечення житлом та підвищення доступності житла передбачає, перш за все, розвиток вітчизняної системи іпотечного житлового кредитування та її стабільне функціонування.

При цьому одним із основних умов, необхідних для стабільного функціонування системи іпотечного житлового кредитування, є привабливість іпотечного житлового кредитування для населення, в тому числі за рахунок ефективного оподаткування доходів суб'єктів – позичальників іпотечних кредитів.

Досвід розвинутих зарубіжних країн свідчить про значний вплив оподаткування на зацікавленість фізичних осіб в отриманні саме іпотечних житлових кредитів. Тому, в зарубіжних країнах широке розповсюдження отримала практика податкового стимулювання використання фізичними особами кредитних ресурсів, перш за все, за рахунок надання податкових пільг.

Необхідно відмітити, що у світовій практиці оподаткування податкове стимулювання іпотечного житлового кредитування фізичних осіб знайшло своє вираження в податкових пільгах у формі вирахувань за індивідуальним прибутковим податком, які частіше за всього надаються в обсязі витрат на придбання або будівництво індивідуального житла та/або відсотків за іпотечними кредитами на індивідуальне житло (в деяких країнах в законодавчо обмеженому розмірі).

В Україні діюча система оподаткування також передбачає застосування певних інструментів податкового стимулювання розвитку іпотечного житлового кредитування фізичних осіб. Так, вітчизняне податкове стимулювання розвитку іпотечного кредитування спрямоване головним чином на надання певних податкових знижок, обсяг яких дозволяє платнику податку зменшити базу оподаткування з податку на доходи фізичних осіб.

Однак, слід відмітити, що, виходячи з норм Податкового кодексу України (далі ПКУ) [10], при дослідженні податкових аспектів іпотечного кредитування в Україні слід виокремлювати поняття іпотечного житлового кредиту та пільгового іпотечного житлового кредиту, для яких передбачено різні інструменти податкового регулювання.

Саме тому, проаналізуємо окремо умови, існуючі обмеження та ефективність застосування податкових інструментів, спрямованих на підтримку іпотечного житлового кредитування та пільгового іпотечного житлового кредитування фізичних осіб в Україні.

Щодо пільгового іпотечного житлового кредитування, то право громадян на нього гарантується статтею 4 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» [31], що діє з 1 січня 2009 року, яка встановлює, що пільговий іпотечний житловий кредит надається громадянину для будівництва або придбання доступного житла уповноваженим банком, рефінансування якого здійснює Державна іпотечна установа або Національний банк України.

Під поняттям доступне житло, згідно статті 4 Закону [31], слід розуміти збудовані і ті, що будуються за державної підтримки, житлові будинки (комплекси) та квартири.

При цьому державна підтримка будівництва доступного житла полягає в сплаті державою 30% вартості будівництва (придбання) доступного житла та/або в наданні пільгового іпотечного житлового кредиту в уповноваженому

банку й надається з розрахунку не більше як 21 кв. м. на одну особу й додатково 10,5 кв. м. загальної площі житла на сім'ю. Решту вартості житла сплачує громадянин, який уклав договір про будівництво (придбання) доступного житла, за власні кошти. При цьому право на отримання державної підтримки надається громадянам, які потребують поліпшення житлових умов відповідно до чинного законодавства України [31]. Проте, якщо держава повинна сплачувати 30% вартості доступного житла, то грошові кошти мають безпосередньо передбачатися в Державному бюджеті, що на сьогодні, враховуючи скрутний фінансовий стан України, є достатньо проблематичним.

Щодо податкових інструментів підтримки пільгового іпотечного житлового кредитування фізичних осіб, то згідно підпункту 166.3.8 пункту 166.3 статті 166 Розділу IV Податкового кодексу України [10] платник податку на доходи фізичних осіб має право включити до податкової знижки у зменшення свого оподаткованого доходу за наслідками звітного податкового року всю суму фактично здійснених ним протягом звітного податкового року витрат на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним.

Щодо умов та обмежень права на нарахування податкової знижки в сумі витрат на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, то вони загальні для всіх випадків застосування податкової знижки та будуть проаналізовані нижче.

Щодо податкового стимулювання розвитку іпотечного житлового кредитування фізичних осіб, то слід відмітити, що нормами Податкового кодексу України (підпункт 166.3.1 пункту 166.3 статті 166 розділу IV ПКУ [10]) (а до 1 січня 2011 р. – нормами Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», а саме підпунктом 5.3.1 пункту 5.3 статті 5 [43]) передбачено право платника податку на доходи фізичних осіб на включення до податкової знижки (в редакції зазначеного закону – податкового кредиту) у зменшення свого оподаткованого доходу за наслідками звітного податкового року фактично здійснених ним протягом звітного податкового року витрат в частині суми процентів, сплачених платником податку за користування іпотечним житловим кредитом. При цьому порядок надання платникам податку на доходи фізичних осіб податкової знижки по процентах за іпотечним кредитом визначено ст. 175 ПКУ.

Щодо дослідження податкових аспектів іпотечного житлового кредитування фізичних осіб в Україні, то, перш за все, слід відмітити існуючу на сьогодні неоднозначність трактування даного поняття іпотечного кредиту різними законодавчими актами.

Так, питання іпотеки регулюється Законом України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року № 898-IV (далі – Закон № 898) . Згідно якого іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника (згідно ст. 1 Закону № 898) [33].

При цьому, згідно з положеннями абзацу 5 статті 5 та статті 16 Закону № 898 [33] предметом іпотеки також може бути об'єкт незавершеного будівництва з переданням у іпотеку прав на земельну ділянку, на якій він розташований, або інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного договору, за умови, що іпотекодавець може документально підтвердити право на набуття ним у власність відповідного нерухомого майна у майбутньому. Обтяження такого майна іпотекою підлягає державній реєстрації у встановленому законом порядку незалежно від того, хто є власником цього майна на час укладення іпотечного договору [153]. При цьому до нерухомості, в даному випадку, належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці і невід'ємно пов'язані з нею, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Тобто це будівлі, приміщення, пристосовані для постійного або тимчасового перебування в них людей, а також об'єкти власності, функціонально пов'язані з такими приміщеннями [153].

А норми податкового законодавства, зокрема підпункт 14.1.86 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України містить інше тлумачення поняття іпотечного кредиту, яке досить значно відрізняється від термінів, що містяться у Законі України «Про іпотеку».

Тому необхідно відмітити, що саме для регулювання відносин оподаткування слід використовувати термін «іпотечний житловий кредит», що визначено у підпункті 14.1.86 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України.

Так, іпотечний житловий кредит – це фінансовий кредит, що надається фізичній особі банківською чи іншою фінансовою установою відповідно до закону строком не менше як на п'ять повних календарних років для фінансування витрат, пов'язаних з придбанням квартири (кімнати) чи житлового будинку (його частини) або будівництвом житлового будинку (його частини), які надаються у власність позичальника з прийняттям кредитором такого житла (землі, що є під таким житловим будинком, у тому числі присадибна ділянка) у заставу.

Тобто, враховуючи норми законодавства, скористатися податковою знижкою на сплачені за іпотечним кредитом проценти мають право платники податку, у яких договори на отримання кредиту на придбання (будівництво) житла відповідають одночасно таким умовам (рис. 2.5) [153]:

- надається фінансовий кредит фізичній особі;
- у кредитному договорі має бути зазначено, що його видано на придбання (будівництво) житла, яке надається у власність позичальника та одночасно приймається кредитором у заставу. При цьому житлом фізичної особи (відповідно до ст. 379 ЦКУ [11]), є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них.

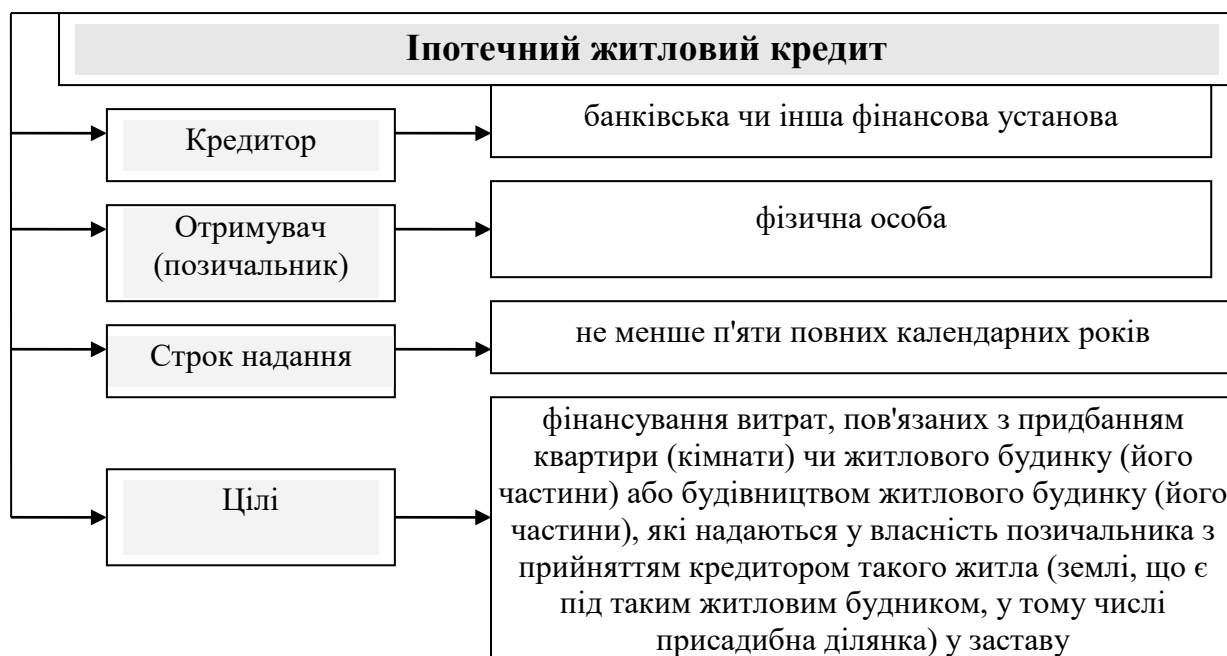

Рис. 2.5. Визначення іпотечного житлового кредиту в сфері регулювання відносин оподаткування (складено з застосуванням [10, 115])

При цьому, згідно з п. 2 статті 331 ЦКУ, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). Якщо договором або законом передбачено прийняття нерухомого майна до експлуатації, право власності виникає з моменту його прийняття до експлуатації. Якщо право власності на нерухоме майно, відповідно до закону, підлягає державній реєстрації, право власності виникає з моменту державної реєстрації. До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані у процесі цього будівництва (створення майна);

- до кредитного договору в обов'язковому порядку має бути укладений договір іпотеки (застави) нерухомого майна, що придбавається чи будується, який є невід'ємним доповненням до такого кредитного договору;

- договір іпотеки (застави) обов'язково має бути нотаріально посвідченим;

- кредит має бути отриманий від банківської чи іншої фінансової установи;

- договір про іпотечний кредит укладено на термін не менше ніж 5 повних календарних років.

Необхідно відмітити, що платнику податку – резиденту дозволяється (згідно пункту 175.1 статті 175 діючого Податкового кодексу, за аналогією з раніше діючими нормами, роз'яснення яких містилось у Листі ДПА України №12187/7/17-0717 від 13.06.2008 р. [111]), включати до податкової знижки частину суми процентів, фактично сплачених протягом звітного податкового року за користування іпотечним житловим кредитом, наданим позичальнику не тільки у національній, але і в іноземній валютах. При цьому при сплаті процентів за іпотечним житловим кредитом в іноземній валюті сума платежів за такими процентами, що здійснюються в іноземній валюті, перераховується у гривні за офіційним валютним (обмінним) курсом Національного банку України, що діє на день сплати таких процентів.

Ще однією з основних умов надання платникам податку на доходи фізичних осіб податкової знижки (в редакції закону [43] – податкового кредиту) по процентах за іпотечним кредитом (зазначеною у пункті 175.2 статті 175 ПКУ [10], а до 1 січня 2011 р. – абз. 2, пункту 10.1 статті 10 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43] є умова, що за рахунок даного іпотечного житлового кредиту будується чи купується житловий

будинок (квартира, кімната), визначений таким платником податку як основне місце його проживання, зокрема згідно з позначкою у паспорті про реєстрацію за місцезнаходженням такого житла.

Ураховуючи норми Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року №1382-IV [46] платник податку самостійно визначає об'єкта житлової іпотеки основним місцем проживання шляхом реєстрації (внесення відомостей до паспортного документа такого платника податку) об'єкта житлової іпотеки [153].

Наступною умовою застосування податкової знижки (в редакції закону [43] – податкового кредиту) по процентах за іпотечним кредитом (згідно підпункту 166.2.1. пункту 166.2 статті 166 ПКУ, а до 1 січня 2011 р. – підпункту 5.2.1. пункту 5.2 статті 5 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43]) є обов'язковість документального підтвердження платником податку фактично понесених витрат, наприклад, фіскальним або товарним чеком, касовим ордером, товарною накладною, іншими розрахунковими документами або договором, які ідентифікують продавця товарів (робіт, послуг) та визначають суму таких витрат. Тобто сума фактично сплачених процентів за іпотечним житловим кредитом повинна бути документально підтверджена платником податку наявністю іпотечного і кредитного договорів та платіжних документів, які свідчать про перерахування ним коштів у рахунок погашення такого кредиту протягом звітного податкового року (рахунок з відбитком каси про перерахування коштів, платіжне доручення банку з відміткою про перерахування коштів). При цьому необхідно врахувати, що у розрахункових документах фактично сплачені суми процентів за іпотечним житловим кредитом та погашення основного зобов'язання за договором зазначаються окремо [153].

Відмітимо, що до іпотеки, яка виникає на підставі закону або рішення суду, застосовуються правила щодо іпотеки, яка виникає на підставі договору. Але в такому випадку платник податку повинен додатково документально підтвердити своє право наявністю такого закону або рішення суду [153].

Одним з основних обмежень щодо розміру податкової знижки по процентах за іпотечним кредитом є застосування коефіцієнта, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки (рис. 2.6). Так згідно зі пунктом 175.2 статті 175 ПКУ [10] (а до 1 січня 2011 р. – пункту 10.2 статті 10 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43]), якщо

будинок (квартира, кімната) купується за рахунок іпотечного житлового кредиту, частина суми процентів, яка включається до податкової знижки платника податку-позичальника іпотечного житлового кредиту, дорівнює добутку суми процентів, фактично сплачених платником податку протягом звітного податкового року в рахунок його погашення, і коефіцієнта, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки, розрахованого відповідно до пункту 175.3 статті 175 Кодексу (до 01.01.2011р. – пункту 10.2 статті 10 Закону №889 [43]).

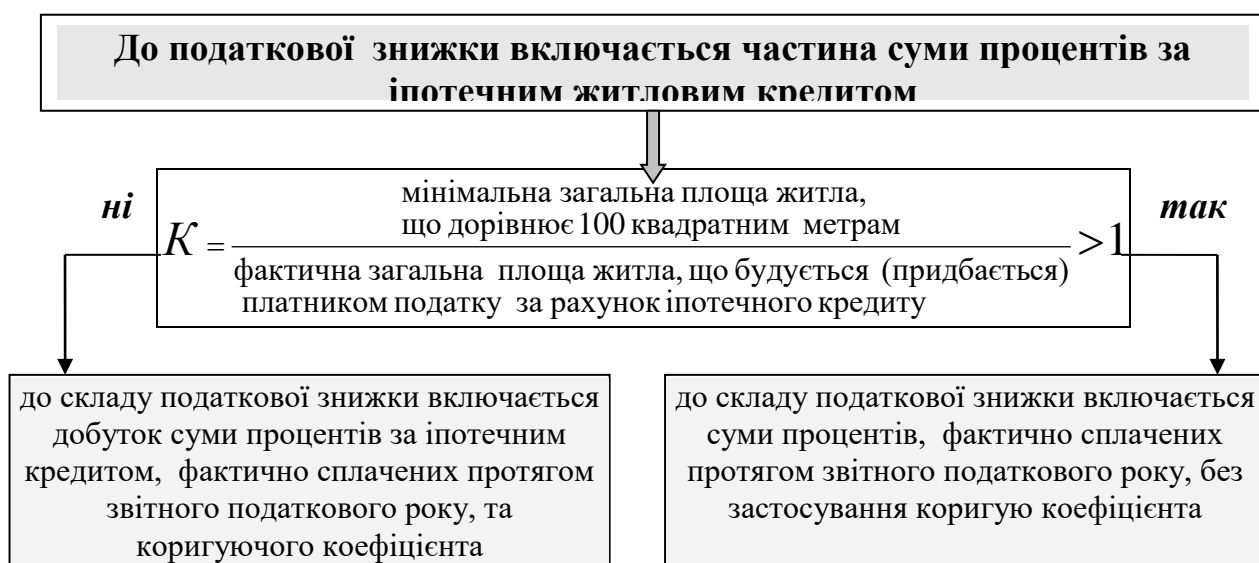

Рис. 2.6. Алгоритм розрахунку розміру суми процентів за іпотечним житловим кредитом, що включаються у податкову знижку з податку на доходи фізичних осіб (складено з застосуванням [10, 115])

Слід зауважити, що у разі, якщо коефіцієнт, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки, більше одиниці, то до складу податкового кредиту включається сума фактично сплачених відсотків за іпотечним кредитом без застосування такого коефіцієнта. Отже, якщо фактична загальна площа придбаного на умовах іпотечного кредиту житла менше 100 квадратних метрів, уся сума сплачених відсотків потрапляє до складу податкової знижки

Якщо будинок (квартиру, кімнату) збудовано за рахунок іпотечного житлового кредиту, то частина суми процентів, яка включається до податкової знижки платника податку – позичальника іпотечного житлового кредиту, нарахована у перший рік погашення такого кредиту, може бути

включена до податкової знижки за результатами звітнього податкового року, в якому збудований об'єкт житлової іпотеки переходить у власність платника податку та починає використовуватися як основне місце проживання, з послідовним перенесенням права на включення до податкової знижки наступних щорічних фактично сплачених платником податку сум процентів протягом дозволеного пунктом 175.4 статті 175 Кодексу строку дії права на включення частини таких процентів до податкової знижки, а саме 10 років. При цьому загальний розмір частини суми процентів, дозволених для включення до податкової знижки, дорівнює добутку суми процентів, фактично сплачених платником податку – позичальником протягом відповідного звітнього податкового року, який враховується у погашення, і коефіцієнта, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки, розрахованого відповідно до пункту 175.3 статті 175 ПКУ.

Тобто, згідно з пунктом 175.4, статті 175 ПКУ право на включення до податкової знижки суми, в розмірі частини процентів за іпотечним житловим кредитом, надається платнику податку лише за одним іпотечним кредитом протягом 10 послідовних календарних років, починаючи з року:

- в якому об'єкт житлової іпотеки придбається;
- в якому збудований об'єкт житлової іпотеки переходить у власність платника податку та починає використовуватися як основне місце проживання.

Тобто скористатися зазначеним правом на податкову знижку платник податку може щорічно, але лише щодо одного об'єкта житлової іпотеки, визначеного ним як основне місце проживання і лише протягом 10 календарних років, починаючи з року, у якому такий об'єкт житлової іпотеки придбається або починає будуватися, а також не частіше одного разу на 10 календарних років, навіть у разі дострокового повного погашення основної суми та процентів попереднього кредиту [153].

Дані проаналізовані норми Податкового кодексу (а саме пункт 175.4, статті 175 ПКУ) дещо відрізняється від норм Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» [43], що діяли до 1 січня 2011 року. Так, пунктом 10.5 статті 10 Закону №889 встановлено обмеження, згідно з яким право на включення до складу податкового кредиту суми, розрахованої згідно з п. 10.2 Закону №889, надається платнику податку не частіше одного разу на 10 календарних років починаючи з року, в якому об'єкт житлової іпотеки придбається або починає будуватися. А, якщо іпотечний житловий кредит

має строк погашення більший, ніж 10 календарних років, право на включення частини суми процентів до складу податкового кредиту за новим іпотечним житловим кредитом виникає у платника після повного погашення основної суми та процентів попереднього іпотечного житлового кредиту. Отже, згідно норм раніше діючого Закону №889, за другим іпотечним договором право на податковий кредит не виникає доти, доки не погаситься перший.

Слід відмітити, що як нормами діючого на сьогодні Податкового кодексу України (а саме пункту 175.4 статті 175 ПКУ), так і нормами Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (а саме пункту 10.5, статті 10 Закону №889 [43]), передбачено умови, за якими платник податку може відновити право на включення частини суми процентів, фактично сплачених за новим іпотечним житловим кредитом, до податкової знижки без дотримання граничних строків (10 років) у разі:

а) примусового продажу або конфіскації об'єкта іпотеки у випадках, передбачених Законом;

б) ліквідації об'єкта житлової іпотеки за рішенням місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування у випадках, передбачених Законом;

в) зруйнування об'єкта житлової іпотеки або визнання його непридатним для використання з причин непереборної сили (форс-мажорних обставин);

г) продажу об'єкта іпотеки у зв'язку з неплатоспроможністю (банкрутством) платника податку відповідно до Закону.

А якщо іпотечний житловий кредит має строк погашення більший, ніж 10 календарних років, право на включення частини суми процентів до складу податкової знижки за новим іпотечним житловим кредитом виникає у платника податку після повного погашення основної суми та процентів попереднього іпотечного житлового кредиту [10, 153].

Необхідно відмітити, що у випадку коли сума одержаного фізичною особою іпотечного житлового кредиту перевищує суму, яка була витрачена на придбання (будівництво) предмета іпотеки, то (згідно з пунктом 175.5, статті 175 ПКУ) до складу податкової знижки включається сума відсотків, сплачена за користування іпотечним кредитом, у частині, витраченій за цільовим призначенням.

Відмітимо, що до загальних обмежень права на нарахування податкової знижки як взагалі, так і зокрема податкових знижок в сумі частини процентів за іпотечним кредитом та в сумі витрат на будівництво (придбання) доступного житла, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним, є те, що згідно підпункту 166.4.1 пункту 166.4 статті 166 ПКУ, податкова знижка може бути надана виключно резиденту, який має реєстраційний номер облікової картки платника податку, а так само резиденту – фізичній особі, яка через свої релігійні переконання відмовилась від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомила про це відповідний орган державної податкової служби і має про це відмітку у паспорті. Розглянута норма Податкового кодексу відрізняється від норм раніше діючого Закону №889, а саме його підпункту 5.4.1, пункту 5.4, статті 5, згідно якого, правом на отримання податкового кредиту міг скористатися виключно резидент, що має індивідуальний ідентифікаційний номер, тобто особи, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера, офіційно повідомили про це відповідний податковий орган та мають відмітку у паспорті, такого права не мають.

Ще одним загальним обмеженням права на нарахування вищезгаданих податкових знижок, пов'язаних, як з пільговим, так і з звичайним іпотечним кредитуваннями, є обмеження, передбачене підпунктом 166.4.2 пункту 166.4 статті 166 ПКУ, суть якого у тому, що загальна сума податкової знижки (тобто знижки, що складається із суми всіх законодавчо дозволених витрат, наприклад, в сумі витрат на освіту, на лікування, в сумі частини процентів за іпотечним кредитом на інші), що нарахована платнику податку в звітному податковому році, не може перевищувати суми річного загального оподаткованого доходу платника податку, нарахованого як заробітна плата, зменшена на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків до Накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкових страхових внесків до недержавного пенсійного фонду, які відповідно до закону сплачуються за рахунок заробітної плати працівника, а також на суму податкової соціальної пільги за наявності. Схоже обмеження також містилось і у Законі №889, а саме його підпункті 5.4.2, пункту 5.1, статті 5, але максимально дозволений граничний розмір загальної суми податкового кредиту, що нарахована

платнику податку в звітному податковому році, дорівнював сумі загального оподаткованого доходу платника податку, одержаного протягом звітного року як заробітна плата (тобто без урахування зменшень на суму єдиного соціального внеску, страхових внесків до Накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкових страхових внесків до недержавного пенсійного фонду, які відповідно до закону сплачуються за рахунок заробітної плати працівника, а також на суму податкової соціальної пільги за її наявності).

Тобто, виходячи з норм розглянутих підпунктів як діючого з 01.01.2011 року Податкового кодексу України, так і Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» (а саме: підпункт 166.4.2 пункту 166.4 статті 166 ПКУ та підпункт 5.4.2 пункт 5.1, статті 5 Закону №889), правом на вищезазначені податкові знижки (в редакції зазначеного закону – «податкового кредиту») з податку на доходи фізичних осіб, пов'язані з іпотечним кредитуванням, не можуть скористатися самозайняті особи – платники податку, які є суб'єктами підприємницької діяльності або здійснюють незалежну професійну діяльність та не є найманою особою у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності. Крім того, вищезазначені податкові знижки з податку на доходи фізичних осіб не можуть одержати військовослужбовці, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, державної пожежної охорони, органів і підрозділів цивільного захисту, податкової міліції, які згідно із умовами оплати праці одержують грошове забезпечення, грошові винагороди та інші виплати, тобто доходи, відмінні від заробітної плати.

В результаті проведеного аналізу можливо зробити висновок, що дослідженні податкові аспекти іпотечного кредитування в Україні, з веденням в дію з 1 січня 2011 року Податкового Кодексу зазнали досить не значних змін.

Сучасне вітчизняне податкове стимулювання розвитку іпотечного кредитування фізичних осіб спрямоване, головним чином, на надання певних податкових знижок з податку на доходи фізичних осіб, застосування яких дозволяє платнику податку зменшити базу оподаткування з даного податку.

Однак, обсяг податкових знижок та умови і обмеження щодо їх застосування значно залежать від виду іпотечного житлового кредиту.

Тобто, якщо йдеться про пільгове іпотечне житлове кредитування, то в цьому випадку з податкової бази податку на доходи фізичних осіб в повному обсязі вираховується як сума витрат на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, так і сума процентів за ним, що узгоджується з досвідом більшості економічно розвинутих країн.

А в випадку звичайного іпотечного житлового кредитування, з податкової бази податку на доходи фізичних осіб вираховуються лише проценти за цільовими іпотечними кредитами, на які, крім того, розповсюджується обмеження їх максимального граничного розміру, що відповідає розміру процентів, сплачених за законодавчо встановлену мінімальну площу житла.

Крім того, обмеження максимально дозволеного обсягу загальної податкової знижки розміром річної суми заробітної плати, зменшеної на суму певних соціальних внесків, істотно знижує ефективність її застосування, оскільки при наявності декількох видів податкової знижки та невеликих розмірів заробітної плати (але при наявності інших видів доходів) може не відповідати не тільки обсягу реальних витрат на будівництво або придбання житла, а й навіть обсягу реальних процентів за іпотечним кредитуванням. А прив'язка податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб до доходів лише в вигляді заробітної плати, робить взагалі неможливим, для значної кількості населення держави, застосування даного податкового інструменту стимулювання розвитку іпотечного кредитування.

Задля підвищення ефективності оподаткування доходів суб'єктів – позичальників іпотечних кредитів, з метою підвищення привабливості іпотечного житлового кредитування для населення, що є однією з основних умов стабільного функціонування системи іпотечного житлового кредитування, враховуючи позитивний світовий досвід оподаткування, необхідно удосконалення умов надання права платникам податку на доходи фізичних осіб на податкову знижку, пов'язану з витратами на іпотечне кредитування, за наступними напрямками, а саме:

- зняти обмеження обсягу загальної податкової знижки розміром річної суми заробітної плати, зменшеної на суму певних соціальних внесків;
- зняти обмеження максимального граничного розміру податкової знижки щодо процентів за іпотечними житловими кредитами, що відповідає розміру процентів, сплачених за законодавчо встановлену мінімальну площу житла;

- надати право платнику податку на доходи фізичних осіб включати до податкової знижки у зменшення свого оподаткованого доходу за наслідками звітного податкового року не тільки суму процентів за іпотечним кредитом, а й інші суми фактично здійснених ним витрат на будівництво (придбання) житла, у тому числі на погашення іпотечного житлового кредиту.

Однак, необхідною умовою при застосуванні запропонованих змін в оподаткуванні податком на доходи фізичних осіб позичальників іпотечних кредитів повинно бути обов'язкове пояснення ними щодо джерел їх доходів, з яких фінансуються витрати на будівництво або придбання житла, у тому числі на погашення іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним.

2.5. Соціальна інфраструктура та оподаткування

Задоволення життєвих потреб населення в значній мірі залежить від збільшення обсягу інвестицій в основний капітал у галузі соціальної інфраструктури. Ринкове середовище ставить жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання ресурсів, зниження витрат на виробництво, освоєння нової техніки та технологій, а також підвищення якості вироблених товарів (послуг) підприємствами, організаціями, установами соціальної сфери. Проте більшість господарських суб'єктів у зв'язку з високим ступенем фізичного та морального зношення основних виробничих фондів не можуть в повній мірі виконувати свої соціальні функції. Все це вимагає посилення інтересу щодо розвитку матеріальної бази соціальної інфраструктури в Україні.

Соціальну інфраструктуру та її зв'язок з оподаткуванням можна аналізувати на макро-, мезо та макрорівні (рис. 2.7). До того ж слід зазначити, що інструменти податкового регулювання можуть змінюватись в залежності від потреб держави у відповідних об'єктах, рівні надаваних ними послуг (наприклад, створення відповідного комплексу об'єктів соціального призначення в рамках проекту «Євро-2012»), фази життєвого циклу розвитку економіки країни тощо.

Інвестування розвитку соціальної інфраструктури в Україні здійснюється з різних джерел фінансування, зокрема за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів, населення, товаровиробників різних форм господарювання. Особливості сучасного етапу розвитку соціальної сфери

визначали переважно чинники скорочення інвестицій на дані цілі внаслідок економічної кризи, а також зміни пріоритетів інвесторів і структури джерел фінансування будівництва об'єктів неvirобничого призначення в процесі ринкової трансформації економіки. Основним джерелом формування доходної частини бюджетів різних рівнів є розподіл податків і зборів та закріплення їх конкретних видів за державним та місцевим бюджетами. Це забезпечує відносну самостійність бюджетів, активізацію їх роль у проведенні державної політики щодо соціально-економічного розвитку територій.

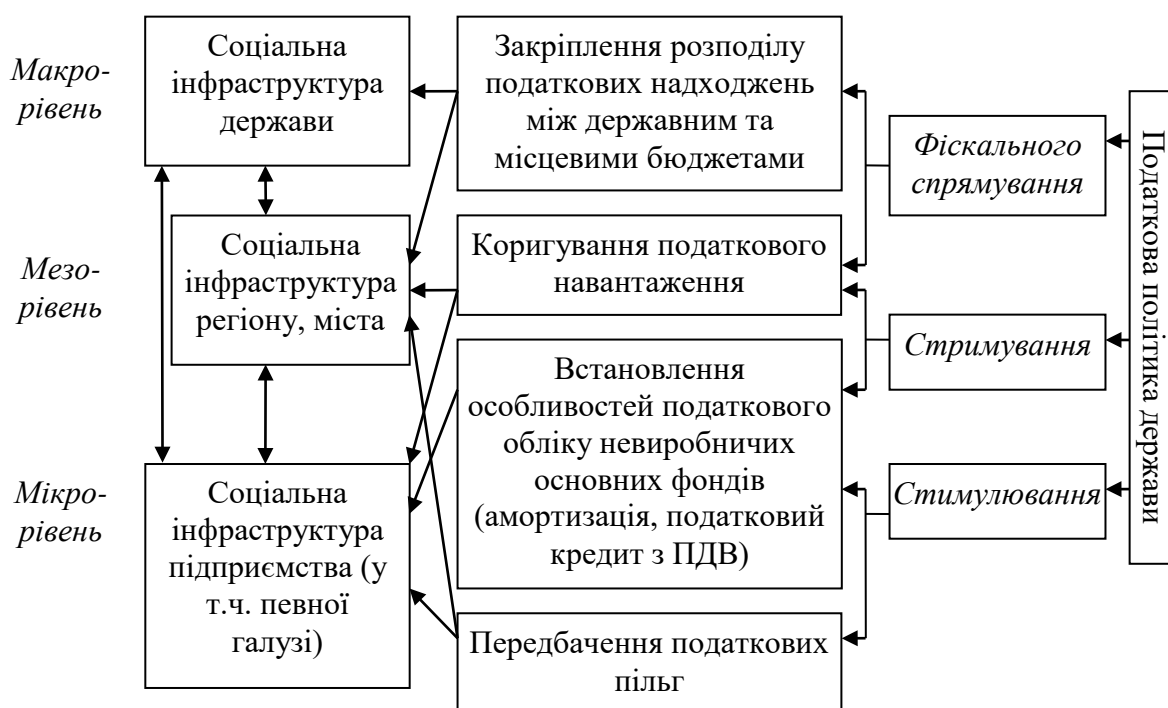

Рис. 2.7. Вплив податкової політики держави на розвиток соціальної інфраструктури

За результатами міжнародних рейтингів у 2010 р. Україна займає 89-е місце з 139 країн за рівнем конкурентоспроможності, 113-е місце за рівнем оподаткування та 79-е місце за розвитком інфраструктури [276]. Динаміка податкових факторів та інфраструктури в рейтингу проблемних для ведення бізнесу в Україні за період 2004-2010 рр. наведено у табл. 2.15.

Податкові фактори та інфраструктура в рейтингу проблемних для ведення
бізнесу в Україні

Фактори	Ранжирування факторів по роках			
	2004-2005	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Податкове регулювання	1	4	7	4
Ставки податків	3	5	3	8
Недостатній розвиток інфраструктури	10	8	12	13

Аналіз вищенаведеного дозволяє зробити такий висновок: з підвищенням рівня розвитку держави підвищується значущість і проблемність податкових факторів у веденні бізнесу, в той час як проблемність інфраструктури останні два проаналізовані періоди знижувалась. Зважаючи на існуючі проблеми держави в сфері забезпечення інфраструктурою, зокрема соціальною, можна констатувати слабкий інтерес до цих питань з боку бізнесу. А отже, завданням державної податкової політики має стати своєчасна трансформація механізмів податкового регулювання соціальної інфраструктури відповідно до змін потреб бізнес-середовища та країни в цілому.

Слід зазначити, що в Україні не існує окремого оподаткування об'єктів соціального призначення, оскільки податки сплачуються не окремими видами об'єктів, а юридичними і фізичними особами, яким можуть належати об'єкти соціальної сфери за правом власності або ж знаходитися у них в управлінні або оренді. Тому йтиметься лише про правила оподаткування юридичних (фізичних) осіб, на балансі яких є об'єкти соціальної інфраструктури, а не про «оподаткування об'єктів соціальної інфраструктури». Отже, далі більш докладно розглянуто саме мікрорівень. Також в більшості випадків самого терміну «соціальна інфраструктура» окремо не зустрічається, у Податковому кодексі вони класифікуються як невиробничі основні засоби.

На мікрорівні створення, розвиток та обслуговування власних об'єктів соціальної інфраструктури є однією з найскладніших серед проблем соціального розвитку. З цього приводу слід наголосити на двох аспектах [177]:

1) утримання розвиненої мережі об'єктів соціального призначення є непосильним тягарем, оскільки відволікає кошти суб'єкта господарювання на цілі, не пов'язані зі здійсненням основної діяльності. Тому, враховуючи незадовільний фінансовий стан багатьох промислових підприємств, держава має зосередити увагу на поступовому переданні таких об'єктів до комунальної або загальнодержавної власності.

2) наявність соціальної інфраструктури є для працівників джерелом додаткових благ соціального характеру, тобто може створювати певну конкурентну перевагу щодо мотивації персоналу.

Але все ж таки перший аспект на сьогодні є найгострішим і для держави, і для підприємства. Після передачі об'єктів соціальної інфраструктури у комунальну власність постає питання їх фінансування з державного бюджету. Це вимагає від органів місцевого самоуправління своєчасного складання фінансових розрахунків на об'єкти, зокрема передавальних фінансових планів та кошторисів. Отже, хоча фінансування витрат на утримання соціальної інфраструктури і є пріоритетом держави, та на практиці наріжним каменем є неоднозначна позиція територіальних громад та хронічна недостатність коштів місцевих бюджетів.

У табл. 2.16 наведено порівняльну характеристику та наслідки передбачених змін у Податковому кодексі України відносно інструментів податкового регулювання щодо створення, розвитку та обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури, які закладено у податку на прибуток підприємств та ПДВ.

Так, в діючому законодавстві передбачено стимулювання процесу передавання до комунальної та державної власності об'єктів соціальної інфраструктури, які знаходяться на балансі підприємств. Мова йде про звільнення від оподаткування податком на прибуток вартості отриманих таких об'єктів, що передаються з балансу суб'єкта господарювання без оплати. Так згідно п.п. 4.2.15 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» [38] до складу валового доходу не включається вартість основних фондів безоплатно отриманих платником з метою здійснення їх експлуатації, у випадках:

Порівняльна характеристика особливостей податкового регулювання створення, розвитку та обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури

Вид пільги	Характеристика податкової пільги		Наслідки передбачених змін
	Згідно відповідного закону до прийняття ПК	Згідно Податкового кодексу [10]	
1	2	3	4
	Податок на прибуток підприємств		
Доходи, що не враховуються для визначення об'єкта оподаткування	1) вартість основних засобів, безоплатно отриманих платником податку з метою здійснення їх експлуатації у таких випадках:	1) та ж редакція	-
	- якщо такі основні засоби отримані за рішенням центральних органів виконавчої влади;	та ж редакція	-
	- у разі отримання спеціалізованими експлуатуючими підприємствами об'єктів енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж відповідно до рішень місцевих органів виконавчої влади та виконавчих органів рад, прийнятих у межах їх повноважень;	та ж редакція	-
	- у разі отримання підприємствами комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, зазначених у п.п. 5.4.9 п. 5.4 ст. 5, що перебували на балансі інших підприємств та утримувалися за їх рахунок.	- у разі отримання підприємствами комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, що перебували на балансі інших підприємств та утримувалися за їх рахунок.	відсутній перелік об'єктів, що знімає протиріччя між існуванням у різних законах відмінного їх складу та розширює межі застосування цієї норми
		2) дохід від безоплатно одержаних необоротних матеріальних активів, крім об'єктів, зазначених у п. 137.17 ст. 137 ПКУ, а також об'єктів соціально-культурного та житлово-комунального призначення державної власності, що перебувають на балансі платника податку,	полегшення фінансових наслідків утримання вказаних об'єктів

Продовження табл. 2.16

1	2	3	4
		який визначається в сумі, пропорційній сумі амортизації відповідних активів, нарахованої у бухгалтерському обліку, одночасно з її нарахуванням;	
	-	3) вартість безоплатно отриманого платником податку майна, що створене в результаті виконання заходів, передбачених державними цільовими, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, програмами організації розроблення і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працівників, а також іншими профілактичними заходами відповідно до завдань страхування від нещасних випадків	заохочення утримання вказаного майна, використання якого спрямоване на формування конкурентних переваг щодо створення безпечних умов праці
Не підлягають амортизації, провадяться за рахунків відповідних джерел фінансування	Витрати на придбання, ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення основних невикористаних фондів	витрати на придбання/самостійне виготовлення та ремонт, а також на реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невикористаних основних засобів	застосовність норми до витрат на самостійне виготовлення невикористаних основних засобів
	Податок на додану вартість		-
Не є об'єктом оподаткування	операції з безоплатної передачі у державну чи комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність об'єктів усіх форм власності, які перебувають на балансі одного платника податку і передаються на баланс іншого платника. Вимогами таких операцій є відповідність рішенням КМУ, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прийнятими у межах їх повноважень.	та ж редакція	застосування норми в цілому розширено

Закінчення табл. 2.16

1	2	3	4
	<i>Положення поширюється на:</i>	<i>Положення поширюється також на:</i>	
	- операції з безоплатної передачі об'єктів з балансу платника податку, майно якого перебуває в державній чи комунальній власності, на баланс іншої юридичної особи, майно якої перебуває відповідно в державній або комунальній власності;	-	обмеження відсутні
	- операції з безоплатної передачі неприватизованих об'єктів житлового фонду (включаючи місця загального користування та при будинкові будівлі і споруди), а також об'єктів соціальної інфраструктури (в тому числі об'єктів їх незавершеного будівництва) з балансу платника податку на баланс юридичної особи, майно якої перебуває в державній або комунальній власності, чи безпосередньо на баланс відповідної місцевої ради.	-	обмеження відсутні
		операції з безоплатної передачі об'єктів з балансу юридичної особи будь-якої форми власності на баланс іншої юридичної особи, яка перебуває в державній або комунальній власності, що проводяться за рішенням органу державної влади України або органу місцевого самоврядування, прийнятим у межах їх повноважень, незалежно від того, чи є суб'єкти операції платниками податку	застосовність норми до будь-якої юридичної особи, незалежно від наявності статусу платника відповідного податку, що посилює стимулювання до безоплатної передачі об'єктів та усуває складності проведення акту передачі
Звільняються від оподаткування		операції з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла та житла, що будується за державні кошти.	стимулювання діяльності та врегулювання порядку оподаткування будівельно-монтажних робіт під час будівництва доступного житла

1) якщо такі основні фонди отримані за рішенням органів центральної виконавчої влади. В цьому випадку призначення основних фондів (виробниче або соціальне) та їх об'єктний склад значення не мають;

2) у разі отримання спеціалізованими експлуатуючими підприємствами об'єктів енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж відповідно до рішень місцевих органів виконавчої влади та виконавчих органів рад, прийнятих у межах їх повноважень. Отже, цей випадок стосується вичерпного переліку об'єктів соціальної інфраструктури, при цьому обов'язковими вимогами є відповідний статус одержувача та наявність рішення місцевого органу виконавчої влади;

3) у разі отримання підприємствами комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, перелік яких міститься у пп. 5.4.9 Закону [38], що перебували на балансі інших підприємств та утримувалися за їх рахунок. Що стосується цього пункту у Податковому кодексі (п.п.136.1.16 [10]), то її зміст зберігається, але відсутній вказаний перелік, що, по-перше, знімає протиріччя між існуванням у різних законах відмінного складу об'єктів, а, по-друге, розширює межі застосування цієї норми.

Вимога щодо встановлення порядку безоплатної передачі таких основних засобів Кабінетом Міністрів України зберігається і у Податковому кодексі.

У Податковому кодексі до доходів, що не враховуються для визначення об'єкта оподаткування, також віднесено такі (відповідно п.п. 136.1.21 та 136.1.23):

- дохід від безоплатно одержаних необоротних матеріальних активів, крім об'єктів, зазначених у пункті 137.17 статті 137 цього Кодексу, а також об'єктів соціально-культурного та житлово-комунального призначення державної власності, що перебувають на балансі платника податку, який визначається в сумі, пропорційній сумі амортизації відповідних активів, нарахованої у бухгалтерському обліку, одночасно з її нарахуванням. Отже, згідно пункту 137.17 норма не поширюється на об'єкти енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж, що були побудовані споживачами на вимогу спеціалізованих експлуатуючих підприємств згідно з технічними умовами на приєднання до вказаних мереж або об'єктів;

- вартість безоплатно отриманого платником податку майна, що

створене в результаті виконання заходів, передбачених державними цільовими, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, програмами організації розроблення і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працівників, а також іншими профілактичними заходами відповідно до завдань страхування від нещасних випадків.

Отже, пільги з податку на прибуток підприємств, враховані у Податковому кодексі, наведено на рис. 2.8.

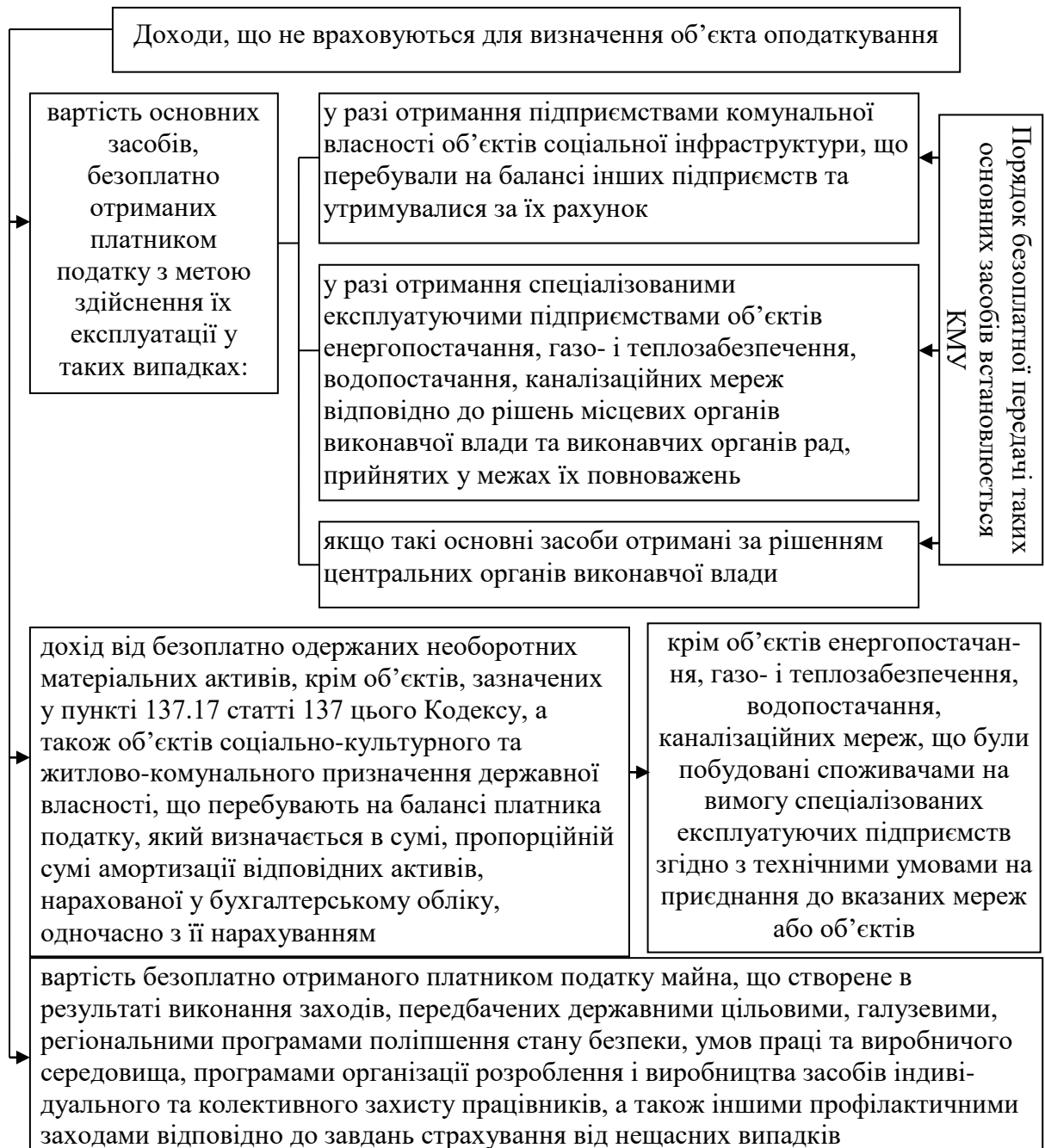

Рис. 2.8. Доходи, що не враховуються для визначення об'єкта оподаткування при отриманні об'єктів соціальної інфраструктури

Що стосується ПДВ, то слід зазначити, що застосовується близька за змістом пільга з цього податку. Так в об'єкт оподаткування не включаються операції з безоплатної передачі у державну чи комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність об'єктів усіх форм власності, які перебувають на балансі одного платника податку і передаються на баланс іншого платника. Вимогами таких операцій є відповідність рішенням КМУ, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прийнятими у межах їх повноважень.

У ст. 3.2.9 Закону [44] було регламентовано, що ця норма поширюється на:

- операції з безоплатної передачі об'єктів з балансу платника податку, майно якого перебуває в державній чи комунальній власності, на баланс іншої юридичної особи, майно якої перебуває відповідно в державній або комунальній власності;

- операції з безоплатної передачі неприватизованих об'єктів житлового фонду (включаючи місця загального користування та при будинкові будівлі і споруди), а також об'єктів соціальної інфраструктури (в тому числі об'єктів їх незавершеного будівництва) з балансу платника податку на баланс юридичної особи, майно якої перебуває в державній або комунальній власності, чи безпосередньо на баланс відповідної місцевої ради.

Відносно меж застосування цієї пільги з ПДВ у п.п.197.1.16 Податкового кодексу [44] вказано, що норми цього підпункту поширюються також на операції з безоплатної передачі об'єктів з балансу юридичної особи будь-якої форми власності на баланс іншої юридичної особи, яка перебуває в державній або комунальній власності, що проводяться за рішенням органу державної влади України або органу місцевого самоврядування, прийнятим у межах їх повноважень, незалежно від того, чи є суб'єкти операції платниками податку. Таке формулювання обумовлює застосовність норми до будь-якої юридичної особи, незалежно від наявності статусу платника відповідного податку, що посилює стимулювання до відповідної безоплатної передачі об'єктів та усуває складності проведення самого акту передачі.

Також у ст. 3.2.9 Закону [44] наводився вичерпний перелік об'єктів соціальної інфраструктури, до яких застосовувалася норма. У Податковому

кодексі щодо ПДВ, як і стосовно податку на прибуток підприємств, такий перелік не наведений, що є позитивним аспектом.

Ще одним регулюючим інструментом у податку на прибуток підприємств є *віднесення до витрат подвійного призначення* витрат платника податку (крім капітальних, які підлягають амортизації) на утримання та експлуатацію таких об'єктів, що перебували на балансі та утримувалися за рахунок платника податку станом на 1 липня 1997 року, як (п.п 140.1.8 ПКУ):

дитячих ясел або садків;

закладів середньої і середньої професійно-технічної освіти та закладів підвищення кваліфікації працівників такого платника податку;

дитячих, музичних і художніх шкіл, шкіл мистецтв;

спортивних комплексів, залів і майданчиків, що використовуються для фізичного оздоровлення та психологічної реабілітації працівників платника податку, клубів і будинків культури;

приміщень, що використовуються платником податку для організації харчування працівників такого платника податку;

багатоквартирного житлового фонду, в тому числі гуртожитків, одноквартирного житлового фонду в сільській місцевості та об'єктів житлово-комунального господарства;

дитячих таборів відпочинку і оздоровлення;

установ соціального захисту громадян (будинки-інтернати, будинки для престарілих).

Відмінним від попереднього законодавства є уточнення того, що ці об'єкти перебувають на балансі, але не використовуються з метою отримання доходу. Такі особливості податкового обліку спрямовані на *полегшення фінансових наслідків експлуатації* вказаних основних фондів соціального призначення.

Таким чином, податкове регулювання соціальної інфраструктури підприємств мало значні суперечності, особливо щодо невідповідності переліку об'єктів, наведених для різних податків, та випадків, в яких мають застосовуватись пільги. Ці проблеми в більшій їх кількості усунуто з прийняттям Податкового кодексу. В цілому загальний порядок ведення податкового обліку суттєво не змінився, що підтверджує виявлену спрямованість державної політики на поступове згортання та передачу відповідних об'єктів та функцій відповідним спеціалізованим підприємствам

і установам, незалежно від інтересів платників податків та територіальних громад.

Роль оподаткування в розвитку соціальної інфраструктури підприємств окремої галузі цікаво дослідити в рамках державної програми щодо підтримки будівельної галузі та житлового будівництва.

Згідно з підпунктом 197.15 статті 197 розділу V Податкового кодексу України звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла та житла, що будується за державні кошти. Але ця норма поширюється не на всіх забудовників. Так, спираючись на методичні рекомендації ДПАУ для підготовки податкових консультацій платникам щодо порядку оподаткування будівельно-монтажних робіт під час будівництва доступного житла (Лист ДПАУ від 18.02.2011 р. №4686/7/16-1517 [65]), слід виділити наступні умови застосування податкової пільги щодо звільнення від оподаткування ПДВ, встановлену вказаним підпунктом Кодексу (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Особливості застосування податкової пільги щодо звільнення від оподаткування ПДВ операцій з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла

Таким чином *застосовувати податкову пільгу щодо звільнення від оподаткування ПДВ операцій з постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла* мають право застосовувати суб'єкти господарювання - платники ПДВ, які є забудовниками та визначені виконавцями регіональної цільової програми будівництва (придбання) доступного житла у відповідному регіоні (вказані у паспорті такої програми) і безпосередньо здійснюють будівельно-монтажні роботи. Додатково встановлено ряд обмежень щодо застосування такої податкової пільги.

Отже, статтею 4 Закону [31] визначено перелік умов, які мають бути дотримані при будівництві доступного житла, та яким має відповідати житло, що відноситься до категорії доступного житла, а саме:

адресність фінансування: державна підтримка будівництва доступного житла полягає у сплаті державою 30 % вартості будівництва (придбання) доступного житла та/або наданні пільгового іпотечного житлового кредиту в уповноваженому банку громадянам, які потребують поліпшення житлових умов відповідно до законодавства (пункт 2 статті 4 Закону [31]);

джерело фінансування: державна підтримка будівництва (придбання) доступного житла здійснюється за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів (пункт 7 статті 4 Закону [31]);

обсяги державної підтримки: державна підтримка надається з розрахунку не більш як 21 квадратний метр на одну особу та додатково 10,5 квадратних метра загальної площі житла на сім'ю. Решту вартості житла сплачує громадянин, який уклав договір про будівництво (придбання) доступного житла, за власні кошти; державна підтримка для будівництва (придбання) доступного житла надається сім'ям та самотнім громадянам лише один раз. Право на отримання такої підтримки вважається використаним з моменту отримання громадянином такого житла у свою власність;

технічні умови: доступне житло має відповідати архітектурно-планувальним і технічним вимогам, що встановлюються державними будівельними нормами з обов'язковим урахуванням вимог до енергозбереження;

здійснення контролю: контроль за будівництвом та прийняттям в експлуатацію об'єктів доступного житла покладається на Раду Міністрів

Автономної Республіки Крим, обласні, Київську і Севастопольську міські державні адміністрації та центральний орган виконавчої влади з питань будівництва та архітектури.

Крім того, Законом [31] передбачено заходи щодо створення умов для здешевлення вартості будівництва доступного житла, два які з шести наведених стосуються податкової сфери:

- окремі умови для виділення земельних ділянок під будівництво: надання органами місцевого самоврядування в користування забудовнику земельної ділянки під будівництво доступного житла без проведення аукціону з установленням річного розміру плати за користування земельними ділянками на рівні розміру плати за землю, що встановлюється Податковим кодексом України;

- зменшення податкового навантаження на громадян через поширення механізму податкового кредиту на витрати, понесені ними для будівництва (придбання) доступного житла.

Отже, основними інструментами податкового регулювання соціальної інфраструктури в Україні є встановлення особливостей податкового обліку невиробничих основних засобів, звільнення від оподаткування окремих операцій (програма з будівництва доступного житла), невраховність певних операцій і доходів, пов'язаних з об'єктами соціальної інфраструктури, при визначенні об'єкту оподаткування. Слід наголосити, що з прийняттям Податкового кодексу усунуто більшість протиріч та додаткових обмежень, які стримували розвиток та ускладнювали передачу відповідних об'єктів спеціалізованих установам чи підприємствам у державну/комунальну власність. Головні недоліки податкового регулювання створення, розвитку та обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури більше стосуються формування загальних умов застосування зазначених інструментів. Так, усунення невідповідності переліків пільгових об'єктів для різних податків (а саме ПДВ і податку на прибуток підприємств) в повній мірі не забезпечує єдиного підходу до їх визначення за відсутності єдиного класифікатору. Також відсутнє податкове заохочення великих підприємств до вкладення коштів у розвиток соціальної інфраструктури на територіальному рівні та цільові відрахування у фонди такого розвитку, що значно звужує джерела її фінансування.

Спираючись на результати проведеного аналізу, слід зазначити, що стратегічними напрямками вдосконалення податкового регулювання соціальної інфраструктури можуть бути наступними:

- створення класифікатору об'єктів соціальної інфраструктури на загальнодержавному рівні з відповідним узгодженням його з податковим законодавством, що дозволить забезпечити уніфікований підхід до визначення особливостей оподаткування підприємств з такими об'єктами та операцій з ними;

- посилення зацікавленості у забезпеченні підприємствами (особливо містоутворюючих) власних працівників соціальною інфраструктурою та перетворення на конкурентну перевагу соціального характеру;

- перенесення акценту в бюджетному фінансуванні соціальної інфраструктури галузей з загальнодержавного на регіональний рівень з урахуванням можливостей податкового регулювання територіального розвитку.

- впровадження механізму використання прибутку великих платників податків в якості прямих інвестицій у розвиток територіальної соціальної інфраструктури.

- розгляд можливості в перспективі, спираючись на закордонний досвід окремих країн, передбачення збору на благоустрій і розвиток соціальної інфраструктури.

2.6. Інструментарій екологічного спрямування: соціальний аспект

2.6.1. Податкові важелі регулювання природоохоронної діяльності в Україні

Система господарювання незалежної України формувалась в умовах часткового ігнорування цінності природних ресурсів. Це спричинило орієнтацію національного господарства на розвиток ресурсомістких, енергоємних та шкідливих для довкілля виробничих процесів. Сучасні світові тенденції соціально-економічного розвитку свідчать про зростання уваги до стану навколишнього природного середовища та заходів щодо забезпечення балансу системи екологічних та економічних факторів. Роль податкових інструментів, в рамках фінансово-економічного державного

регулювання охорони довкілля, значно залежить від готовності суспільства дбати про добробут нащадків. Враховуючи переважно глобальний характер більшості екологічних загроз, головне завдання полягає у консолідації зусиль світової спільноти у напрямі гармонізації податкового законодавства стосовно умов природокористування.

Базовими напрямками податкового регулювання природокористування та природоохоронної діяльності в Україні є обмеження обсягів забруднення довкілля та раціоналізація використання природних ресурсів. Реалізація першого напряму відбувається за рахунок використання екологічного податку (до 2011 р. «збір за забруднення навколишнього природного середовища») за принципом «забруднювач платить». Згідно з цим принципом «...суб'єкти господарювання, юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів, включаючи тих, які виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників...» [10; ст. 240] є платниками екологічного податку у разі здійснення ними:

- викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- скидів забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк.

Окрім цього, зазначені суб'єкти, а також фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства) у разі використання ними палива сплачують за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення.

Варто зазначити, що звичайною практикою використання такої системи еколого-економічного регулювання є наявність додаткової системи обмежень (лімітів) на обсяги забруднення. Базові ставки використовують в межах встановлених лімітів, а за понадлімітне забруднення – підвищені [170, с. 279]. Завдяки цьому забезпечується прогресивність екологічного оподаткування. В той же час, суми податку, розраховані в рамках

встановлених лімітів за звичайними ставками, не забезпечують стимулювання «забруднювачів» до використання природоохоронних технологій оскільки вони належать до витрат виробництва і не впливають на кінцевий результат діяльності підприємства. Натомість, податкове зобов'язання за понадлімітне забруднення (штрафні санкції) сплачуються за рахунок прибутку підприємства, що стимулює суб'єкта господарювання до здійснення природоохоронної діяльності.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору» [170], яка втратила чинність у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України (далі ПКУ) [10], було передбачено обов'язок обчислення збору у десятикратному розмірі [170] у разі відсутності у платника затверджених у встановленому порядку лімітів або ж допущення понадлімітних обсягів забруднення. Варто зазначити, що десятикратне збільшення збору у разі перевищення лімітів відбувалося лише стосовно фактичних обсягів забруднення понад встановлені ліміти. При цьому ліміти встановлювались виключно на такі види забруднення як скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти та розміщення відходів.

Використання системи обмежень на обсяги забруднення навколишнього природного середовища, що забезпечує прогресивність екологічного оподаткування, згідно з ПКУ не передбачено. Таким чином, витрати підприємства щодо сплати екологічного податку відносяться до «інших витрат операційної діяльності, пов'язаних з господарською діяльністю» [10; ст. 138] незалежно від обсягу забруднення довкілля. За таких умов знижується стимулюючий прояв екологічного оподаткування.

Важливим аспектом використання податків (зборів) екологічного характеру є їх відчутність для платника. За умови збереження рентабельності виробництва сплата податкового зобов'язання за забруднення навколишнього природного середовища може бути прийнятною альтернативою впровадженню природоохоронних технологій. Серед заходів щодо запобігання виникненню подібних ситуацій найбільш відчутним для платника є підвищення вартості шкідливої для довкілля діяльності через збільшення відповідних ставок. Впровадження екологічного податку в Україні супроводжувалось помітним зростанням ставок за забруднення у

порівнянні з діючим до цього збором за забруднення навколишнього природного середовища (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Ставки податку (збору) за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення

Вид палива	Ставка, гривень за тону				Темп зростання (2014/2010), %
	Збір за забруднення	Екологічний податок			
		2010 р.	2011-2012 р.	2013 р.	
Бензин неетилований	4,5	34	51	68	1511,1
Бензин етилований	6	-	-	-	×
Бензин сумішевий	-	28	42	56	×
Зріджений нафтовий газ	6	46	69	92	1533,3
Дизельне біопаливо	-	29	43,5	58	×
Дизельне пальне із вмістом сірки:	4,5	-	-	-	×
більш 0,2 мас. %	-	34	51	68	×
0,035 - 0,2 мас. %	-	26	39	52	×
0,005 - 0,035 мас. %	-	23,5	35,25	47	×
не більш як 0,005 мас. %	-	15	22,5	30	×
Мазут	4,5	34	51	68	1511,1
Стиснений природний газ	3	23	34,5	46	1533,3
Бензин авіаційний	-	23,5	35,25	47	×
Гас	-	29	43,5	58	×

Шляхом поетапного підвищення ставки податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними та пересувними джерелами забруднення до 2014 р. (порівняно зі ставками 2010 р.) зростуть більш ніж у 15 разів. Окрім цього, значних змін зазнали об'єкт, база та коло платників екологічного податку.

Основні зміни в порядку визначення об'єкта оподаткування відбулися в частині екологічного податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення, а саме:

1. Диференціація дизельного палива в залежності від масової частки вмісту сірки на чотири категорії.

2. Використання єдиного підходу при визначенні об'єкта незалежно від виду пересувного джерела викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин (морських та річкових суден і залізничного транспорту).

3. Доповнення переліку видів палива, що є об'єктом екологічного оподаткування (бензин сумішевий, бензин авіаційний, дизельне біопаливо, гас).

4. Вилучення з переліку видів палива, що є об'єктом екологічного оподаткування, бензину етилованого у зв'язку з заборонаю ввезення і реалізації на території України етилованого бензину та свинцевих добавок до бензину з 2003 р.

Збільшення кола платників екологічного податку відбулося за рахунок зміни бази оподаткування викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення. Згідно з ПКУ [10; ст. 242] база оподаткування визначається обсягом реалізованого податковими агентами палива. До 2011 р. збір за забруднення навколишнього природного середовища пересувними джерелами сплачувався виходячи з кількості фактично використаного пального. Обов'язок ведення такого обліку було передбачено для юридичних осіб. Натомість, екологічний податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення сплачується як юридичними так і фізичними особами у разі використання ними палива.

Розширення бази екологічного оподаткування в Україні відбулося також за рахунок введення податку за викиди в атмосферне повітря двоокису вуглецю стаціонарними джерелами забруднення. Згідно з класифікацією екологічних податків у європейських країнах податок за викиди двоокису вуглецю відносять до енергетичних податків, оскільки такі викиди є наслідком споживання енергоресурсів.

Варто зазначити, що обмеженню обсягів забруднення докільля сприяють також інші податки екологічного характеру. Так, наприклад, акцизний податок є непрямим податком на споживання окремих видів товарів (продукції), що включається до ціни таких товарів (продукції) [10; ст. 14]. У разі, коли об'єктом оподаткування є нафтопродукти, скраплений газ, легкові автомобілі, мотоцикли акцизний податок виконує функції екологічного. Причому акцизний податок з нафтопродуктів та скрапленого газу є енергетичним, оскільки пов'язаний зі споживанням енергоносіїв, а з

легкових автомобілів та мотоциклів – транспортним. До категорії транспортних екологічних податків в Україні можна також віднести збір за першу реєстрацію транспортного засобу і збір за місця для паркування транспортних засобів, оскільки вони пов'язані з володінням і користуванням автотранспортними засобами.

До 2011 р. в Україні діяв Закон «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів», який встановлював обов'язок власників деяких наземних і водних транспортних засобів сплатити податок у разі проведення ними першої реєстрації в Україні, а також при проведенні перереєстрації та технічного огляду. Згідно з ПКУ [10; ст. 231] «юридичні та фізичні особи, які здійснюють першу реєстрацію в Україні транспортних засобів, що є об'єктами оподаткування...», сплачують відповідний збір (за першу реєстрацію транспортного засобу). При цьому обов'язок сплати збору при проведенні перереєстрації та технічного огляду відсутній. Таким чином, починаючи з 2011 року розмір податкового зобов'язання, яке виникає у зв'язку з володінням транспортними засобами, зменшується (крім власників літаків та вертольотів). Варто відзначити збільшення податкового зобов'язання, яке пов'язане із використанням транспортних засобів (акцизний податок з нафтопродуктів та скрапленого газу). Перенесення податкового навантаження від категорії «володіння» до категорії «споживання» забезпечує диференціацію платників в залежності від інтенсивності шкідливої для довкілля діяльності. Крім того, такі зміни стимулюватимуть власників до використання більш ефективних, а отже й менш шкідливих для довкілля, транспортних засобів.

Серед методів податкового стимулювання обмеження обсягів забруднення довкілля можна виділити:

1. Можливість віднесення до складу витрат платника податку на прибуток підприємств витрат природоохоронного призначення (крім витрат, що підлягають амортизації) [10; ст. 138].

2. Звільнення від оподаткування прибутку Чорнобильської АЕС, якщо такі кошти використовуються на фінансування робіт з підготовки до зняття і зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему [10; ст. 154].

3. Звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств доходів неприбуткових громадських організацій створених з метою

екологічної діяльності з урахуванням положень пункту 157.3 статті 157 ПКУ [10; ст. 157].

Другим напрямом податкового регулювання природокористування та природоохоронної діяльності в Україні є раціоналізація використання природних ресурсів. Реалізація цього напрямку відбувається за принципом платності природних ресурсів через використання платежів (зборів), які включаються в ціну об'єкта і сплачуються споживачем [170; с. 282]. До них відносяться: плата за користування надрами, плата за землю, збір за користування радіочастотним ресурсом України, збір за спеціальне використання води та збір за спеціальне використання лісових ресурсів. Додаткове стимулювання раціонального використання природних ресурсів забезпечується системою обмежень (лімітів). Так у ПКУ [10; ст. 327] передбачено п'ятикратне збільшення суми збору за спеціальне використання води у разі відсутності у водокористувача дозволу на спеціальне водокористування із встановленими в ньому лімітами (виходячи з фактичних обсягів використаної води) або у разі перевищення водокористувачами встановленого річного ліміту використання води (виходячи з фактичних обсягів використаної води понад встановлений ліміт). Це забезпечує прогресивність ресурсного оподаткування в Україні. Варто також відзначити його стимулюючий прояв, оскільки сума збору за використання води в рамках встановлених в дозволі на спеціальне водокористування лімітів включається до складу витрат, а за понадлімітне – справляється за рахунок прибутку водокористувача після оподаткування [10; ст. 328].

Більшість змін, які відбулись в екологічному оподаткуванні у зв'язку з прийняттям ПКУ [10], направлені на поступове підвищення відчутності таких податків для платників. Крім того, можна відмітити тенденцію до посилення диференціації у розподілі податкового навантаження залежно від інтенсивності шкідливої для довкілля діяльності. Однак деякі зміни податкового законодавства у сфері охорони довкілля призвели до втрати прогресивності екологічного оподаткування за рахунок чого знижується його стимулюючий прояв. Зазначені умови, а також відсутність прямих стимулів до здійснення природоохоронної діяльності, свідчать про переважно фіскальну спрямованість змін в екологічному оподаткуванні.

2.6.2. Інструменти податкового регулювання раціонального енергоспоживання в Україні

Особливе місце в процесі податкового регулювання природокористування в Україні займає раціоналізація використання енергетичних ресурсів.

Правові основи раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні закладені Законом України «Про енергозбереження». Згідно зі ст. 16 цього Закону податкове стимулювання енергозбереження в Україні повинне здійснюватися шляхом:

1) надання податкових пільг підприємствам - виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива;

2) надання податкових пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива;

3) встановлення підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів.

Однак Закон України «Про енергозбереження» є законом непрямої дії й правові норми, що стосуються податкового стимулювання, носять лише декларативний характер. Практична реалізація механізмів податкового стимулювання енергозбереження була здійснена тільки в 2007 році, коли був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження» [23]. Цим Законом [23] були внесені зміни в ряд податкових законів України й установлені пільги з податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість та миту.

Теоретично ці пільги діяли з 1 січня 2008 року, однак скористатися ними було неможливо, бо довгий час були відсутні необхідні для застосування пільг нормативні акти, які повинен був затвердити Кабінет Міністрів України.

Податковий кодекс України [10] також передбачає надання податкових пільг з метою стимулювання енергозбереження. Порівняльний аналіз

інструментів податкового регулювання, які спрямовані на стимулювання енергорациональності, що діяли до прийняття Податкового кодексу, та тих, що передбачені Податковим кодексом України, представлений у табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Порівняльний аналіз діючих інструментів податкового регулювання енергорациональності з інструментами, які діяли до набрання Податковим кодексом чинності

Критерій	Інструменти, що були передбачені законодавством до введення в дію Податкового кодексу	Інструменти, що передбачені законодавством після введення в дію Податкового кодексу
1	2	3
1. Податок на прибуток підприємств		
Норма	П.п. 7.21 Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» [38]	Ст. 158 розділу III Податкового кодексу [10]
Строк дії пільг	Протягом п'яти років з моменту отримання першого прибутку у результаті підвищення енергоефективності виробництва	Протягом п'яти років з моменту отримання першого прибутку внаслідок підвищення енергоефективності виробництва
1.1. Пільга, спрямована на стимулювання виробництва енергозберігаючого устаткування		
Зміст	Звільняється від оподаткування прибуток підприємств, отриманий від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим КМУ	Звільняється від оподаткування 80 % прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим КМУ
Види пільгованого товару	Засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів	
	Устаткування для виробництва альтернативних видів палива	
	Устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії	Устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії
	Енергозберігаюче обладнання і матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів	Енергоефективне обладнання і матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;
	-	Матеріали, сировина, устаткування та комплектуючі, які будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії
Обов'язок а умова	Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва	Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва в порядку, встановленому КМУ.

Продовження табл. 2.18

1	2	3
Додаткові вимоги	Платник податків повинен вести окремий облік доходів, які не включаються до складу валових доходів або звільняються від оподаткування	Платник податків повинен забезпечити окремий облік прибутку або збитку, отриманого від продажу на митній території товарів, на які поширюється пільга
1.2. Пільга, спрямована на стимулювання реалізації енергоефективних проектів і здійснення енергозберігаючих заходів		
Зміст	Звільняється від оподаткування прибуток, але в сумі не більш як 50 відсотків суми прибутку, що підлягає оподаткуванню	Звільняється від оподаткування 50 відсотків прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів
Кому надається	Підприємствам, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів	Підприємствам, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які здійснюють розроблення, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів.
1.3. Пільга, спрямована на стимулювання продажу електричної енергії з відновлювальних джерел		
Норма	-	П. 17 підрозділу 4 розділу XX Податкового кодексу [10]
Зміст	-	Звільняються від оподаткування прибуток підприємств галузі електроенергетики від продажу електричної енергії, виробленої з відновлювальних джерел енергії
Строк дії		10 років, починаючи з 1 січня 2011 року
2. Податок на додану вартість		
Норма	П. 5.18 Закону «Про податок на додану вартість» [44]	П.п. 197.16.1 та 197.16.2 розділу V Податкового кодексу [10]
Зміст	Звільняються від оподаткування операції по ввезенню на митну територію України пільгованого товару	
Пільгований товар	1) товари з обов'язковим використанням у власному виробництві:	
	- устаткування, яке працює на нетрадиційних і поновлюваних джерелах енергії	- устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії
	- енергозберігаюче устаткування й матеріали	- енергозберігаюче обладнання і матеріали
	- устаткування й матеріали для виробництва альтернативних видів палива	- обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії
	- засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів	
	2) матеріали, устаткування та комплектуючі, що використовуються для виробництва:	

Продовження табл. 2.18

1	2	3
	<p>- устаткування, яке працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, яке виробляє альтернативні види палива</p> <p>- енергозберігаючого обладнання і матеріалів, виробів, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;</p> <p>- засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів</p>	<p>- устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії;</p> <p>- матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії</p>
Додаткові вимоги	Ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не повинні вироблятися в Україні	
	Перелік та обсяги відповідних товарів встановлюються КМУ	Перелік таких товарів із зазначенням кодів УКТ ЗЕД встановлюється КМУ
Строк дії	З 1.01.2008 р. протягом трьох років	Необмежений
3. Мито		
3.1. Пільга, спрямована на стимулювання енергоощадності		
Норма	П. «ч», «щ» ст. 19 Закону «Про єдиний митний тариф» [224]	
Зміст	Пільговані товари звільняються від сплати мита	
Пільгований товар	Ті самі, що й для пільги з податку на додану вартість, що передбачена п. 5.18 Закону «Про податок на додану вартість» [44]	Ті самі, що й для пільги з податку на додану вартість, що передбачена п.п. 197.16.1 та 197.16.2 розділу V Податкового кодексу [10]
Додаткові вимоги		
Строк дії		
3.2. Пільга, спрямована на стимулювання виробництва біопалива		
Норма	П. «я» ст. 19 Закону «Про єдиний митний тариф» [29]	
Зміст	Звільняються від сплати мита: техніка, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалив і для виготовлення та реконструкції технічних і транспортних засобів з метою споживання біопалив, які класифікуються за кодами УКТ ЗЕД, визначеними статтею 7 Закону України «Про альтернативні види палива», якщо такі товари не виробляються та не мають аналогів в Україні. Порядок ввезення зазначених техніки, обладнання та устаткування визначається КМУ	
Строк дії	З 1 січня 2010 року до 1 січня 2019 року	
3.2. Пільга, спрямована на стимулювання споживання біопалива		
Норма	П. «я-1» ст. 19 Закону «Про єдиний митний тариф» [29]	
Зміст	Звільняються від сплати мита: технічні та транспортні засоби, у тому числі самохідні сільськогосподарські машини, що працюють на біопаливі та класифікуються за кодами УКТ ЗЕД, визначеними статтею 7 Закону України «Про альтернативні види палива», якщо такі товари не виробляються в Україні. Порядок ввезення зазначених технічних та транспортних засобів, у тому числі самохідних сільськогосподарських машин, визначається КМУ	

Закінчення табл. 2.18

1	2	3
4. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію		
Норма	П. 3 Механізму справляння збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію [59]	Ст. 311 розділу XIV Податкового кодексу [10]
Зміст	Об'єкт оподаткування зменшується на вартість електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками і малими гідроелектростанціями потужністю до 20 МВт	Об'єкт оподаткування зменшується на вартість електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел енергії
5. Плата за землю		
Норма	Ст. 12 Закону «Про плату за землю» [41]	Ст. 288.5.2 розділу XIII Податкового кодексу [10]
Зміст	Для земельних ділянок під об'єктами енергетики, які виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії, земельний податок сплачується у розмірі 30 відсотків ставки земельного податку для земель енергетики.	Розмір орендної плати (річна сума платежу) не може перевищувати для земельних ділянок, наданих для розміщення, будівництва, обслуговування та експлуатації об'єктів енергетики, які виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел енергії, включаючи технологічну інфраструктуру таких об'єктів (виробничі приміщення, бази, розподільчі пункти (пристрої), електричні підстанції, електричні мережі), – 3 % нормативної грошової оцінки (для інших земельних ділянок, наданих в оренду, – 12%)
6. Акцизний збір (податок)		
Норма	Ст. 2 Закону «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)» [389]	Ст. 229 розділу VI Податкового кодексу [10]
Зміст	Акцизний збір з виготовлення біологічних видів палива моторного обчислюється за нульовою ставкою Нульова ставка акцизного збору застосовується до частки палива, що є біокомпонентом у сумішевих видах палива моторного.	Податок справляється за ставкою 0 гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту із: біоетанолу, що використовується підприємствами для виробництва бензинів моторних сумішевих із вмістом біоетанолу, етил-трет-бутилового етеру, інших добавок на основі біоетанолу; біоетанолу, який використовується для виробництва біопалива

Таким чином, у Податковому кодексі передбачена досить схожа система інструментів до тієї, що діяла до набрання зазначеним кодексом чинності, однак є певні відмінності. Слід зауважити, що деякі недоліки, які були присутні в минулому, в Податковому кодексі усунуті.

Наприклад, в Податковому кодексі [10], на відміну від Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» [38], звільняється від оподаткування

не 50 % усього прибутку підприємств, включених у спеціальний Державний реєстр, а 50 % прибутку, отриманого такими підприємствами від здійснення енергозберігаючих заходів і реалізації енергоефективних проектів. Іншими словами, з'явився зв'язок з конкретними проектами, що знижує можливість нецільового використання даної пільги.

Ще одним недоліком, який усунутий в Податковому кодексі [10], є формулювання «звільняється від оподаткування прибуток у сумі не більш 50 %», тому що не встановлене хто й за якими критеріями визначає розмір прибутку, що звільняється від оподаткування. Також у Податковому кодексі [10] додано, що сума коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовується платником податків на збільшення обсягів виробництва в порядку, встановленому КМУ. Раніше ж в Законі [38] не були зазначені конкретні напрями використання вивільнених коштів.

Слід зауважити, що зміст першої пільги з податку на прибуток, спрямованої на стимулювання виробництва енергозберігаючого устаткування, у Законі [38] полягає у звільненні від оподаткування 100 % прибутку підприємств, отриманої від продажу відповідних товарів, тоді як у Податковому кодексі [10] звільняється від оподаткування тільки 80 % прибутку. Такий крок знижує стимулюючий ефект даної пільги, однак дозволяє державі одержувати хоч якісь надходження податку на прибуток від реалізації на митній території відповідних товарів і покривати видатки на податкове адміністрування. Однак спірною є економічна доцільність і ефективність такої пільги. Як відомо, обсяг попиту хоч і залежить від ціни товару, але він є величиною небезмежною. Перенасичення ринку товарами, на які поширюється пільга, спочатку буде позитивно впливати на зменшення ціни, однак коли ціна знизиться до рівня беззбитковості, підприємства не зможуть скористатися пільгою, робити таку продукцію їм буде не вигідно й вони відмовляться від її виробництва. При цьому не цілком обґрунтованим представляється залежність пільги від росту обсягу виробництва, тому що такий підхід впливає тільки на кількість, а не на якість виробленого товару.

Певних змін з прийняттям Податкового кодексу зазнали й пільги з податку на додану вартість, зміст яких полягає у звільненні від оподаткування операцій по ввезенню на митну територію України певного пільгованого товару. Раніше КМУ повинен був встановлювати перелік та обсяги таких товарів, а зараз лише перелік таких товарів із зазначенням кодів

УКТ ЗЕД. Ще однією новацією є те, що в Податковому кодексі відсутнє обмеження по строку дії, однак такий крок навряд чи можна вважати позитивним моментом, бо тепер відміна цієї пільги негативно позначиться на інвестиційному іміджі країни.

Незмінними з прийняттям Податкового кодексу залишилися пільги з мита, адже вони як і раніше регулюються Законом «Про єдиний митний тариф» [29].

А от пільга зі збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію в Податковому кодексі значно розширена: тепер об'єкт оподаткування цим збором зменшується на вартість електричної енергії, виробленої з будь-яких відновлюваних джерел енергії, а не лише малими гідроелектростанціями потужністю до 20 МВт, як це було передбачено п. 3 Механізму справляння збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію [59].

Незначних змін зазнала й податкова пільга з плати за землю, що добре видно в табл. 2.18.

Що ж стосується акцизного збору, то він хоча й став податком, але зміст пільги, спрямованої на стимулювання використання біопалива, по суті не змінився [48].

Таким чином, інструменти податкового регулювання енергосаціональності, що передбачені Податковим кодексом України, несуттєво відрізняються від тих, що були прописані в законодавстві до прийняття цього кодексу. При цьому в Податковому кодексі збережено такий недолік як необхідність прийняття КМУ додаткових нормативно-правових актів, які досить часто встановлюють додаткові вимоги, а іноді й не відповідають початковому змісту податкової пільги. Невирішеним залишилось також питання регіонального аспекту в державному податковому регулюванні, необхідність врахування якого обумовлена структурою економіки, кліматичними умовами, забезпеченістю та обсягом споживання ПЕР в окремому регіоні, розміром податкових надходжень та іншими чинниками. Не має також в Податковому кодексі інструментів, які б були спрямовані на мотивацію фізичних осіб (індивідуальних господарств) до раціонального використання енергоресурсів та стимулювали б ефективне споживання енергоресурсів в житлово-комунальній сфері, що позначилося б на вартості таких послуг для населення, а отже – на рівні життя населення.

2.7. Інструментарій податкового регулювання ефективної зайнятості населення

Відповідно до ст. 13 Закону України [30], забезпечення ефективної політики зайнятості можливо шляхом створення умов для повного здійснення громадянами права на працю, для чого держава передбачає заходи інвестиційної та податкової політики, спрямовані на раціональне розміщення продуктивних сил, підвищення мобільності трудящих, створення нових технологій, заохочення підприємництва, створення малих підприємств і застосування гнучких режимів праці та праці вдома, інші заходи, які сприяють збереженню і розвитку системи робочих місць. Як доводить О. А. Грішнова [87], високий рівень зайнятості в умовах ефективного виробництва забезпечує не тільки стабільність індивідуальних доходів, але і зростання податкових надходжень до державного бюджету і сукупних доходів суспільства, створюючи можливості для виробництва більшої кількості суспільних благ, що сприяють людському розвитку. Причому, К. Б. Шипунов [201] вважає, що політика забезпечення ефективної зайнятості населення має певний результат лише тоді, коли вона не є самоціллю, а зумовлена економічними чинниками. У сучасних умовах вихідним постулатом стратегії зайнятості в будь-якому суспільстві повинен стати принцип досягнення й підтримки ефективної зайнятості, що допускає безробіття лише в соціально прийнятних межах. Реалізації цього принципу може сприяти оптимальне сполучення економічної ефективності й соціальних результатів, одержуваних працівниками у вигляді доходу від своєї трудової діяльності. Тому серед основних напрямів впливу держави на підвищення ефективності зайнятості виникає необхідність розкриття в цьому процесі ролі оподаткування, а також послаблення податкового тиску як на найманих працівників, так і на роботодавців.

Для реалізації політики забезпечення ефективної зайнятості населення держава проводить як активні, так і пасивні заходи. (рис. 2.10)

При пасивній політиці в країні формується «ринковий» державний патерналізм, в умовах якого держава бере на себе відповідальність за стан працівників і роботодавців на ринку праці [167].

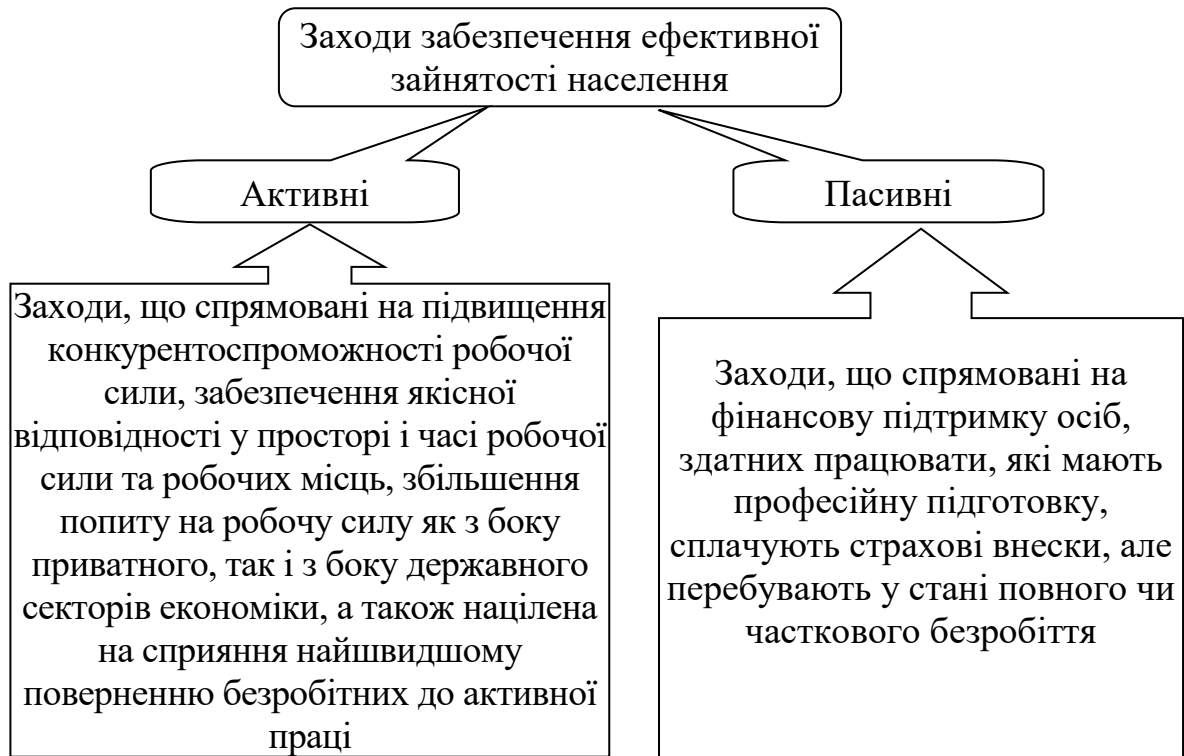

Рис. 2.10. Заходи реалізації політики забезпечення ефективної зайнятості населення

При пасивній політиці в країні формується «ринковий» державний патерналізм, в умовах якого держава бере на себе відповідальність за стан працівників і роботодавців на ринку праці. Пасивна політика надає гарантії працівникам у збереженні робочого місця, виплаті заробітної плати і допомоги, соціальному страхуванні тощо, а роботодавцям гарантує попит на запланований обсяг продукції, надання сировини та матеріалів, стабільні ціни й цільове фінансування. Недоліками такої політики є те, що ці гарантії, дозволяючи працівникам і роботодавцям відчувати себе захищеними при будь-яких ринкових коливаннях, обмежують стимули до особистої активності, до пошуку найефективніших сфер застосування праці, підвищення продуктивності, виявлення внутрішніх резервів самозабезпечення, тобто розвивають пасивність у соціально-трудовах відносинах. Проте, з іншого боку, допомога держави може сприяти перерозподілу та підвищенню купівельної спроможності населення, вирівнюванню доходів тощо [167].

Серед напрямів активної політики зайнятості можна виділити:

створення додаткових сфер зайнятості (переструктуризація економіки, додаткові робочі місця на державних підприємствах, субсидування створення нових робочих місць у приватному секторі, створення умов для іноземного інвестування, організація суспільних робіт, створення умов для самозайнятості громадян тощо);

субсидування частини витрат підприємств на заробітну плату, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників, застосування гнучких форм зайнятості;

подання допомоги у працевлаштуванні.

Але державна активна політика зайнятості не повинна обмежуватись проведенням заходів щодо сприяння працевлаштуванню. Найсуттєвішим важелем політики зайнятості є регулювання попиту на робочу силу, який може бути індивідуальним і сукупним. Оскільки попит на робочу силу є похідною від попиту на продукт підприємства (який на конкурентному ринку залежить від ціни), можна зробити висновок, що він є також похідною від обсягів виробництва та загального фонду заробітної плати, який знаходиться в розпорядженні роботодавця. Чим вищий загальний розмір фонду заробітної плати, тим більше найманих працівників може найняти роботодавець. І навпаки, чим вища середня заробітна плата одного працівника, тим меншу їх кількість буде найнято [167].

Стан ринку праці в Україні в сучасних умовах визначається загальним станом економіки, а саме: спадом виробництва, структурним регресом, змінами у формах власності, ситуацією в інвестиційній сфері. Отже, попит на робочу силу також перебуває в кризовому стані, тому для економіки України в сучасних умовах є характерним одночасне стимулювання попиту на робочу силу і зменшення її пропозиції.

В Україні, в умовах появи значної кількості тимчасово незайнятих працівників, які звільняються в основному з виробничої сфери внаслідок структурної перебудови економіки, ліквідації збиткових підприємств, розширення приватних форм власності, виникає потреба в стимулюванні попиту на робочу силу. Останнє передбачає стимулювання створення робочих місць і розвиток продуктивних сил, прямі інвестиції в створення та реконструкцію робочих місць, створення тимчасових робочих місць, встановлення системи пільгового оподаткування та кредитування для галузей і регіонів, де бажано збільшити попит на робочу силу, і т. п.

В податковому регулюванні потрібно чітко визначити систему найбільш ефективних важелів та інструментів, застосування яких буде виправданим з позицій наукового та практичного обґрунтування досягнення економічного зростання за рахунок стабілізуючого чи стимулюючого ефекту. Податкове регулювання соціальних процесів в цілому можна визначити як систему правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів, що забезпечують діяльність органів влади зі створення та регулювання умов життя населення з метою підвищення його добробуту, забезпечення соціальної справедливості та соціального розвитку.

Суб'єкти малого бізнесу спроможні швидко, ефективно та масштабно вирішувати проблеми створення нових робочих місць. Тому застосування альтернативних систем оподаткування, податкова підтримка депресивних регіонів шляхом створення територій пріоритетного розвитку є найбільш ефективними інструментами забезпечення високого рівня зайнятості населення.

Інструменти податкового регулювання ефективної зайнятості населення такі як: альтернативні системи оподаткування, спеціальні податкові режими, що вводяться за територіальною і галузевою ознакою, пільги пов'язані з об'єктом оподаткування, визначенням складу платників податків і принципами встановлення та розміром ставки податку, дають можливість зменшити податкове навантаження на платника податків шляхом переходу на єдиний податок; збільшувати кількість робочих місць або займатися самозайнятістю. Такі тенденції для платників податків зісталися завдяки тому, що з прийняттям Податкового кодексу [10] залишилися майже без змін у 2011 р. можливість застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва та фіксованого податку. Залежність збільшення ставки податку від кількості найманих робітників призводила до того, що платникові єдиного податку було не вигідно брати на роботу нові кадри, тому що встановлена ставка єдиного податку збільшувалася на 50% за кожного найманого робітника. Таким чином, у платника єдиного податку збільшувалося податкове навантаження, що знижувало стимули для збільшення зайнятості в країні. До негативу також можна віднести те, що з прийняттям Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (ЄСВ) [32] фізичні особи – підприємці, які обрали спрощену

систему оподаткування та фіксований податок, потрапили до числа обов'язкових платників ЄСВ. Ставка внеску складає 34,7 % відповідної бази обкладення, яка визначається платником самостійно, при цьому такі суми мають бути:

не більше максимальної величини бази нарахування ЄСВ, яка дорівнює 15 розмірам прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, та не менше мінімальної заробітної плати.

Таким чином, спрощенці за кожен місяць повинні будуть сплачувати ЄСВ у розмірі не менше мінімального страхового внеску, який у 2011 р. складає:

з 01.01.2011 р. – 326,53 грн.;

з 01.04.2011 р. – 333,12 грн.;

з 01.10.2011 р. – 341,8 грн.;

з 01.12.2011 р. – 348,39 грн.

Причому така сума сплачується за кожного найманого працівника та члена сім'ї цих осіб, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності (для платників єдиного податку – фізичних осіб зменшується на 57 % від ставки податку). Тобто такі додаткові витрати не сприяють збільшенню робочих місць.

У свою чергу, ще у 2006 р. народними депутатами на розгляд парламенту був запропонований Проект Закону України, який мав на меті створення роботодавцями додаткових робочих місць, використовуючи для цього один з механізмів стимулювання – пільгове оподаткування. Законопроект був спрямований на зміну розмірів страхових платежів, що сплачуються роботодавцями на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування й загальнообов'язкове державне соціальне страхування, залежно від видатків на оплату праці найманих робітників [124].

Законодавці пропонували внесення змін в Закони України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування», які на той час вважалися податковими платежами. Пропонувалося встановити, що для роботодавців ставка збору на обов'язкове державне пенсійне страхування й розміри внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності й видатками, обумовленими

народженням і похованням, будуть зменшуватися в розмірах від 10 до 30 відсотків від існуючих ставок (розмірів внесків) залежно від кількості збільшення роботодавцями робочих місць (працевлаштованих найманих робітників) в наступному порядку:

1) при збільшенні кількості робочих місць (збільшенні кількості працевлаштованих найманих робітників) від 10 до 20 відсотків – на 10 відсотків від установленної ставки;

2) при збільшенні кількості робочих місць (збільшенні кількості працевлаштованих найманих робітників) від 20 до 30 відсотків – на 20 відсотків від установленної ставки;

3) при збільшенні кількості робочих місць (збільшенні кількості працевлаштованих працівників) на 30 відсотків і більше – на 30 відсотків від установленної ставки.

Однак цей проект не кореспондувався з іншими законами України і його відправили на доопрацювання, по теперішній час залишається проектом.

З прийняттям Закону [24] змінилися умови застосування ставок єдиного податку. Позитивним є те, що з введенням в дію глава 1 розділу XIV Податкового кодексу України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності, ставки єдиного податку встановлюються у відсотках (фіксовані ставки) до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, та у відсотках до доходу (відсоткові ставки) і не змінюється при прийнятті на роботу найманих осіб у межах не перевищення, встановлених Податковим кодексом України. Тобто податкове навантаження платника єдиного податку не пов'язане зі збільшенням (до нормативного) кількості працівників, що підвищує стимули для збільшення зайнятості в країні.

Стосовно податку на прибуток підприємств, то Податковим кодексом [10] у пп. 140.1.3 зафіксована можливість стимулювання працевлаштування. Так, фізичними особами – працівниками, незалежно від трудових відносин, при укладанні з платником податку на прибуток письмового договору (контракту) про взяті ними зобов'язання, що після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу і отримання спеціальності (кваліфікації) вони повинні відпрацювати у такого платника податку не менше трьох років. При таких умовах витрати на

навчання та/або професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації у вітчизняних або закордонних навчальних закладах, враховуватимуться при розрахунку об'єкта оподаткування, зокрема витрат звітного періоду, якщо наявність сертифіката про освіту в вищих та/або професійно-технічних навчальних закладах є обов'язковим для виконання певних умов ведення господарської діяльності. Таким чином, як платник податку, так і працівники будуть зацікавлені у підвищенні якості фізичних осіб. Але у разі розірвання письмового договору (контракту), платник податку на прибуток зобов'язаний збільшити дохід у сумі фактично здійснених ним витрат на навчання та/або професійну підготовку, які були включені до складу його витрат. А також до платника застосовуватимуться й штрафні санкції.

Серед податкових інструментів, які можна застосовувати для забезпечення ефективної зайнятості та самозайнятості населення, виділяють не тільки зміну об'єкту оподаткування, а й ставки податку, яка впливає на величину податкового навантаження та величину доходу, що залишається у платника для задоволення особистих потреб. Так, при застосуванні нульової ставки на період «податкових канікул» (до 1 січня 2016 року), позитивним для ефективної зайнятості є можливість:

збереження кваліфікованих робітників та фахівців на підприємствах регіону завдяки зростанню оплати праці, розвитку соціальної інфраструктури;

активізація процесів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, організація безперервного навчання працівників на підприємствах. Але основною негативною складовою такої пільги є обмеження кількості працівників до 20 осіб, що ніяк не стимулює платника податку на прибуток до збільшення зайнятих, так як йому не буде дозволено застосовувати нульову ставку.

Відповідно до підрозділу 4 Розділу XX (Перехідні положення) Податкового кодексу України [10], щодо особливості справляння податку на прибуток підприємств можна вважати опосередкованим стимулюванням платників податків, які тимчасово звільняються від оподаткування, причому суми коштів, що вивільнені від оподаткування, повинні бути спрямовані підприємствами – платниками податку на збільшення обсягів виробництва (надання послуг). До таких підприємств відносяться: виробників біопалива;

підприємства з одночасного виробництва електричної і теплової енергії та/або виробництва теплової енергії з використанням біологічних видів палива; підприємства з видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ; готелі категорій «п'ять зірок», «чотири зірки» і «три зірки»; підприємства легкої промисловості (крім підприємств, які виробляють продукцію на давальницькій сировині); підприємства суднобудівної промисловості; підприємства літакобудівної промисловості; підприємства машинобудування для агропромислового комплексу тощо.

З одного боку таке звільнення від оподаткування вважається «податковими канікулами», а з іншого – вивільнені від оподаткування кошти можуть вважатися так званими інвестиційними пільгами. Наявність таких інвестицій при збільшенні обсягів виробництва підприємств часто тягне за собою збільшення кількості працівників, що є позитивним моментом у вирішенні проблем зайнятості населення.

З наведеного можна зробити висновки, що оподаткування може грати значну роль в реалізації політики забезпечення ефективної зайнятості населення. Але в Податковому кодексі майже відсутні законодавчо закріплені прямі податкові інструменти щодо збільшення зайнятості працівників. Але є непрямі, які опосередковано впливають на можливість платників податків наймати нових працівників. Тобто необхідно здійснювати заохочення роботодавців, наприклад, які впроваджують інновації, формують попит на конкурентоспроможну робочу силу, підтримують діяльність навчальних закладів, які готують робітників і фахівців відповідно до потреб економіки країни тощо.

2.8. Оподаткування та соціальний розвиток регіонів та соціальні процеси

На сьогодні одним із основних напрямів підвищення соціально-економічного розвитку України є усунення міжрегіональних диспропорцій, які з кожним роком мають тенденцію до збільшення. На думку В. Ю. Керецман [123], «проблема подолання міжрегіональних диспропорцій має два аспекти – соціальний та економічний. Виходячи з конституційної норми про соціальний характер української держави, пріоритетним варто розглядати припинення зростання соціальних міжрегіональних

диспропорцій, а зменшення економічних диспропорцій є головним засобом для вирішення соціальних завдань». Серед основних економічних диспропорцій слід виділити різний рівень наповнення дохідної частини місцевих бюджетів як за рахунок власних надходжень (переважно податкових), так і за рахунок надходжень з державного бюджету.

За даними Інституту бюджетних та соціально-економічних досліджень [202], загальний обсяг надходжень до місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) в 2010 р. становив 80,5 млрд. грн., що більший за відповідний показник 2009 р. на 9,5 млрд. грн. або на 13,4%. Якщо проаналізувати структуру надходжень до місцевих бюджетів України за 2010 р. (рис. 2.11), то можна побачити, що основну частку дохідних джерел складають податкові надходження (89,5%), інші 10,5% припадають на доходи від операцій з капіталом, неподаткові надходження та надходження до цільових фондів.

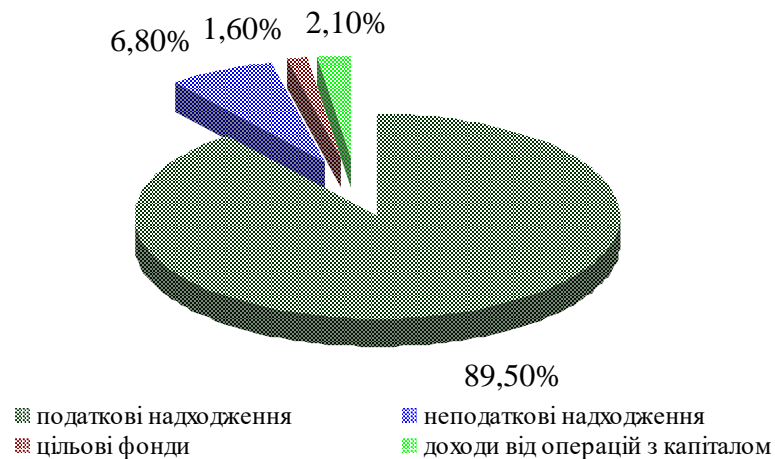

Рис. 2.11. Структура надходжень до місцевих бюджетів України в 2010 р.

Тому саме податкові надходження відіграють найбільш суттєву роль в реалізації соціальних програм, запланованих на певний період.

Забезпечення наповнення дохідної частини місцевих бюджетів здійснюється за рахунок економічно активного населення, оскільки основна частка в загальному обсязі податкових надходжень цих бюджетів припадає на податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) – 79,7% в 2010 р. Це єдиний з чотирьох основних бюджетоутворюючих податків, який в більшому обсязі законодавчо закріплений за бюджетами регіонів (100% – за бюджетами м. Києва і м. Севастополя, 75% – за бюджетами областей та АР Крим).

Виняток лише складає АР Крим, де, окрім ПДФО, за бюджетом закріплений акцизний збір (з 2011 р. – акцизний податок).

Структура податкових надходжень місцевих бюджетів за 2010 р. наведена на рис. 2.12.

Аналізуючи дані, наведені на рис. 2.12, можна побачити, що частка місцевих податків і зборів, які закріплюються виключно за місцевими бюджетами, в 2010 р. є мінімальною і складає 0,9%. Починаючи з 2011 р., ця частка може ще більше скоротитися, оскільки, згідно з Податковим кодексом України, кількість таких місцевих податків і зборів зменшилася до п'яти (включаючи єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва). Відміна з 2011 р. податку з власників транспортних засобів також може призвести до зменшення обсягів дохідних джерел місцевих бюджетів та до недовиконання програм, запланованих видатковою частиною певного бюджету.

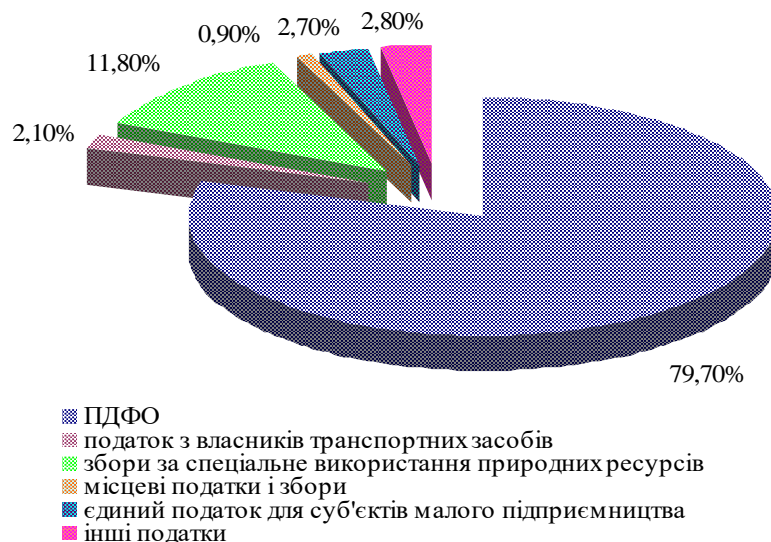

Рис. 2.12. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів в 2010 р.

Забезпечення стабільності податкових надходжень до певного регіону повинно базуватися не стільки на перерозподілі відповідних фінансових ресурсів з державного бюджету, скільки за рахунок власних джерел наповнення місцевих бюджетів. Однак, як зазначає Л. Л. Тарангул, «... говорити про наявність в Україні достатньої власної дохідної бази бюджетів нижчих рівнів ще передчасно. Більшою мірою обсяг доходів бюджетів залежить від встановленого відсотка відрахувань від загальнодержавних податків і сум наданих міжбюджетних трансфертів» [191, с. 201].

Фінансування соціальних програм (охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток, освіта, соціальний захист та соціальне забезпечення та ін.) як на державному, так і на місцевому рівні займає основну частку формування видаткової частини відповідного бюджету на певний період. Про це свідчать дані, наведені в табл. 2.19.

Таблиця 2.19

Структура видатків місцевих бюджетів в 2003 – 2010 рр., % до загального обсягу видатків за відповідний період [143]

Стаття видатків	Рік						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Соціальні видатки	74,0	75,5	70,7	75,2	74,0	82,0	84,6
Економічні показники, ЖКГ та охорона навколишнього середовища	18,8	17,6	20,8	17,0	17,1	11,3	8,5
Інші видатки	7,2	6,9	8,5	7,8	8,9	6,7	6,9
Всього видатків	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Якщо проаналізувати дані, наведені в табл. 2.19, то можна побачити, що починаючи з 2009 р. спостерігається тенденція до суттєвого збільшення частки соціальних видатків в загальному обсязі видатків місцевих бюджетів. Так, в 2009 р. цей показник збільшився на 8% у порівнянні з 2008 р., тоді як за період 2003 – 2008 рр. коливання обсягу соціальних видатків було незначним і складало 1,2 – 4,8 % у порівнянні з попереднім роком. Таке суттєве збільшення можна пояснити погіршенням матеріального добробуту населення внаслідок кризових явищ, з одного боку, та прагненням українського уряду максимально реалізувати завдання, покладені в основу соціально орієнтованої економіки, з іншого. Поряд із збільшенням витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення, охорону здоров'я, духовний та

фізичний розвиток, освіту, видатки на розвиток ЖКГ й досі залишаються незначними. Про це свідчать дані, наведені в табл. 2.19.

Незважаючи на те, що реалізації соціальних програм в регіонах приділяється чимало уваги, рівень соціального розвитку в них суттєво відрізняється. Це залежить від виробничо-ресурсного потенціалу регіону, його географічного положення, рівня зайнятості населення, а також від ступеня фінансування соціальних програм в регіоні. Всі соціальні видатки формують основну частку загального фонду певного бюджету. Так, наприклад, в 2009 р. в Харківській області частка таких видатків в видатках загального фонду бюджету складала 84,65% та 72,16% загального обсягу видатків області за досліджуваний період [143].

Оскільки забезпечення багатьох соціальних програм відбувається за рахунок податкових надходжень, то доцільним є визначення податкового навантаження населення, що мешкає на певній території, а також ступінь виконання таких програм, запланованих видатковою частиною певного бюджету. Для розрахунку податкового навантаження на душу населення були використані показники економічно активного населення кожного регіону.

В табл. 2.20 наведені показники податкового навантаження у розрахунку на душу економічно активного населення в регіональному розрізі в 2000 – 2009 рр.

Аналіз даних, наведених в табл. 2.20, свідчить про тенденцію до постійного збільшення обсягів податкових надходжень на душу економічно активного населення. Виняток лише складає 2009 р., де податкове навантаження зменшилося на 2,84% у порівнянні з 2008 р. Найбільш суттєве коливання рівня податкового навантаження спостерігається в 2004 – 2005 рр. та в 2007 – 2008 рр. при відносно незмінних показниках економічно активного населення (рис. 2.13).

Такий стан може бути обумовлений збільшенням в 2004 р. ставки ПДФО з 13% до 15% та суттєвим зростанням в 2008 р. частки ПДВ в загальному обсязі податкових надходжень (на 10,98% у порівнянні з 2007 р.), що пов'язано із значним збільшенням витрат домогосподарств на придбання товарів та послуг (на 36,52% у порівнянні з 2007 р.).

Таблиця 2.20

Податкове навантаження на економічно активне населення
в 2000 – 2009 рр., грн. / особу [93, 99]

Регіон	Рік									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	1176,22	1402,98	1662,03	1892,71	2196,35	3077,11	3898,13	4930,27	7508,99	7295,60
АР Крим	1122,38	1332,76	1287,49	1398,24	1503,62	1850,02	2247,95	3088,65	4263,26	4216,62
Вінницький	574,54	755,70	873,28	959,97	1231,84	1415,55	1838,10	2518,92	3476,06	3525,24
Волинський	544,12	527,53	360,35	828,43	1003,98	1268,23	1948,75	2332,90	3234,57	2803,61
Дніпропетровський	1108,44	1272,35	1482,66	1674,19	2313,43	3757,72	4735,82	6257,76	11262,20	7905,79
Донецький	1134,67	1086,82	1415,82	1739,06	2239,63	3349,58	3069,71	4294,08	8335,26	6188,62
Житомирський	673,55	855,09	1020,34	1072,33	1125,47	1449,35	1857,47	2603,10	3491,81	3186,69
Закарпатський	567,21	684,66	714,39	881,53	1063,30	1222,52	1565,03	1952,60	2864,77	2612,89
Запорізький	1103,31	1326,88	1768,69	2000,62	2021,50	3309,06	3865,59	4499,09	7412,96	6318,89
Івано-Франківський	821,72	936,83	948,74	1140,95	1259,54	1672,88	2109,03	2657,08	3636,53	3633,66
Київський	917,60	1295,34	1340,61	1636,31	1835,70	2358,59	2948,33	4277,04	5872,68	5823,98
Кіровоградський	760,14	770,61	854,48	902,22	1047,41	1292,22	1610,31	2145,19	2918,88	2958,04
Луганський	853,91	1132,34	1525,19	1599,75	2195,51	2606,09	2613,59	3040,18	5486,74	5362,67
Львівський	1036,42	1235,77	1347,77	1528,96	1720,51	2455,08	3100,38	3988,89	5043,27	4792,40
Миколаївський	911,67	1114,77	1447,99	1448,43	1434,66	1586,46	2177,74	2776,05	4573,65	4799,26
Одеський	1177,73	1295,95	1475,30	1805,49	1952,29	2576,20	3030,51	3848,05	5918,60	6242,11
Полтавський	1877,05	2078,48	2994,82	3092,92	3268,76	3419,64	3657,89	5454,39	7585,59	10335,47
Рівненський	634,78	994,21	1441,26	1299,58	1379,04	1551,35	1870,46	2719,48	3610,93	3160,04
Сумський	1464,22	1729,83	1581,96	1627,22	1653,53	1659,23	2151,58	2618,49	3657,46	3964,26
Тернопільський	511,90	638,33	804,15	946,82	1040,75	1158,13	1558,93	2008,34	2695,29	2452,44
Харківський	1298,94	1668,96	1865,36	2118,41	2269,77	3595,89	4491,73	5736,25	7621,64	8948,77
Херсонський	524,11	665,47	986,62	1214,64	1264,28	1269,07	1305,58	1819,50	2610,85	2617,07
Хмельницький	575,05	776,08	1084,58	1052,46	1152,57	1363,75	1601,50	2494,35	3333,23	3153,60
Черкаський	1040,01	1066,55	1034,58	1287,23	1641,74	2170,63	2728,57	3590,25	5741,08	5717,85
Черновицький	614,76	728,30	929,13	993,37	1014,91	1176,41	1556,95	2147,07	2848,93	2813,88
Чернігівський	1181,28	1514,43	1688,82	1793,95	2106,65	2331,50	2613,68	3450,85	4556,33	5934,82
м. Київ	4129,20	5084,52	5941,69	6876,67	8069,23	12999,60	19686,70	22379,70	32749,48	34186,32
м. Севастопіль	1541,08	1883,40	2120,66	2263,69	2141,73	2364,01	3022,36	4016,85	5640,70	5792,35
Мінімальне	511,9	527,53	360,35	828,43	1003,98	1158,13	1305,58	1819,5	2610,85	2452,44
Максимальне з урахуванням м. Києва	1877,05	2078,48	2994,82	3092,92	3268,76	3757,72	4735,82	6257,76	11262,2	10335,47
Максимальне без урахування м. Києва	4129,2	5084,52	5941,69	6876,67	8069,23	12999,6	19686,7	22379,7	32749,48	34186,32

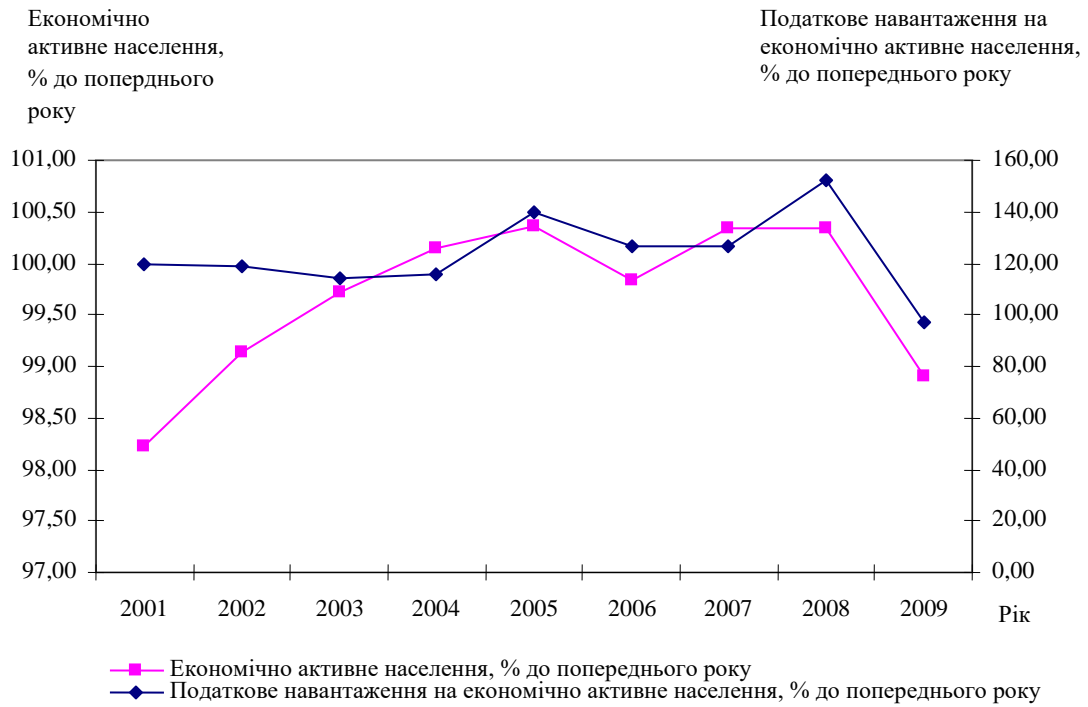

Рис 2.13. Динаміка економічно активного населення та податкового навантаження на економічно активне населення України в 2000 – 2009 рр.

На рис. 2.14 наведена динаміка мінімального та максимального показників податкового навантаження на економічно активне населення в 2000 – 2009 рр.

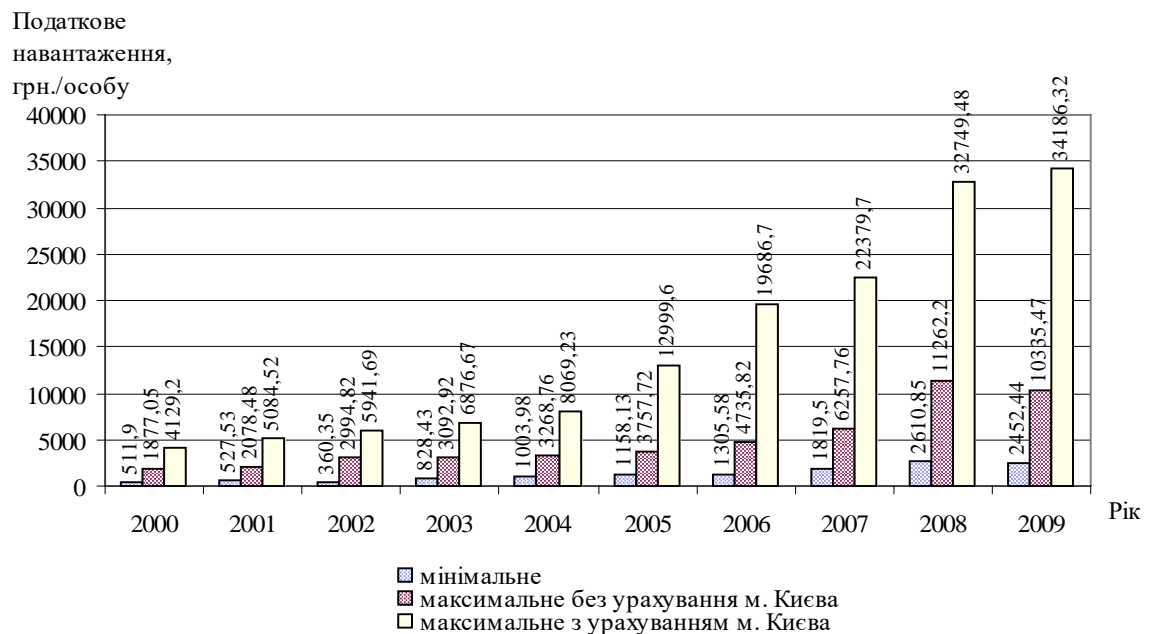

Рис. 2.14. Динаміка максимальних і мінімальних показників податкового навантаження на економічно активне населення в 2000 – 2009 рр.

При цьому слід зазначити, що якщо максимальне значення податкового навантаження з урахуванням м. Києва є характерним впродовж 2000 – 2009 рр. є характерним саме для цього міста (4129,2 – 34186,32 грн / особу), то без урахування м. Києва максимальне значення в 2000 – 2009 рр. характерно для Полтавської області (в 2000 – 2004 рр. та в 2009 р.) і Дніпропетровської області (в 2005 – 2008 рр.). Мінімальний показник податкового навантаження також має тенденцію до варіювання між областями за досліджуваними роками. Так, якщо в 2000, 2005 і 2009 рр. воно було характерним для Тернопільської області (511,9; 1158,13 та 2452,44 грн / особу відповідно), то в 2001 – 2004 рр. мінімальне податкове навантаження в розрахунку на душу економічно активного населення мала Волинська область (527,53 – 1003,98 грн./особу). В 2006 – 2008 рр. мінімальні показники були властиві для Херсонської області (1305,58 – 2610,85 грн./особу). Окрім цього, наведені на рис. 2.14 дані свідчать про посилення в 2008 – 2009 рр. тенденції відриву мінімального і максимального показників податкового навантаження. Підтвердженням цьому є показники співвідношення цих значень в табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Співвідношення максимального і мінімального показників податкового навантаження на економічно активне населення в 2000 – 2009 рр., %

Показник	Рік									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
з урахуванням м. Києва	806,6 4	963,8 4	1648,8 7	830,0 8	803,7 2	1122,4 6	1507,8 9	1229,9 9	1254,3 6	1393,9 7
без урахування м. Києва	366,6 8	394,0 0	831,09	373,3 5	325,5 8	324,46	362,74	343,93	431,36	421,44

Суттєве перевищення максимального податкового навантаження над мінімальним свідчить про наявність значної диференціації регіонів. Не

можна не погодитися з думкою Л. Л. Тарангул, яка зазначає, що «ефективна регіональна податкова політика повинна забезпечити раціональний розподіл податкового тягара між регіонами, враховуючи їх податкоспроможність, рівень соціально-економічного розвитку та податковий потенціал, а також сприяти формуванню фінансової стійкості територіальних одиниць» [191, с. 27].

Різний ступінь наповнення дохідної частини бюджету певного регіону, а також різний рівень податкового навантаження призводять до реалізації соціальних програм не на однаковому рівні в регіональному розрізі.

Для аналізу відповідності рівня податкового навантаження на економічно активне населення соціальним видаткам пропонується використати відповідні показники Харківської області за 2000 – 2009 рр. (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Основні показники дохідної і видаткової частини бюджету Харківської області в 2000 – 2009 рр. [93, 105, 143, 92]

Показник	Рік									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Податкові надходження, тис. грн.	1900993	2415981	2765949	3047973	3169283	4993974	6249347	7948728	10567399	12920845
- на душу економічно активного населення, грн./особу	1298,94	1668,96	1865,36	2118,41	2269,77	3595,89	4491,73	5736,25	7621,64	8948,77
Податкові надходження до загального фонду, тис. грн.	н/д	948396,9	1178244,8	1373975,4	1413968,4	1774733,6	2167289,3	3071921,7	2568219,9	3322796,7
- на душу економічно активного населення, грн./особу	н/д	655,15	794,61	954,95	1012,65	1277,89	1557,74	2216,87	1852,30	2423,45
Частка податкових надходжень до загального фонду в загальному обсязі податкових надходжень	н/д	39,26	42,60	45,08	44,61	35,54	34,68	38,65	24,30	25,72

Закінчення табл. 2.22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Видатки, тис. грн.	688039,1	755289,1	1674448,5	2033312,3	2380643,4	2949256,9	4071391,8	5391470,5	7468939,3	7257226,6
- на душу наявного населення, грн./особу	233,97	257,14	574,58	709,29	835,78	1042,51	1447,81	1928,35	2684,35	2620,79
Соціальні видатки, тис. грн.	538989,76	677734,9	1043036,1	1265274,6	1408268,2	1919328,9	2504018,1	3729527,3	4864978,1	5236953,9
- на душу наявного населення, грн./особу	183,29	230,73	357,92	441,37	494,41	678,45	890,44	1333,93	1748,48	1891,21
Частка соціальних видатків в загальному обсязі видатків області, %	78,34	89,73	62,29	62,23	59,15	65,08	61,50	69,17	65,14	72,16

Відомо, що Харківська область є одним з небагатьох регіонів-донорів, за рахунок надходжень якої до державного бюджету відбувається подальший перерозподіл фінансових ресурсів між біднішими регіонами у вигляді міжбюджетних трансфертів. Тому і податкове навантаження на економічно активне населення цієї області є одним з найбільших в країні.

До податкових надходжень, що повністю закріплюються за бюджетом регіону та осідають в загальному фонді бюджету, належать: ПДФО, плата за землю, плата за ліцензії, плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності, єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам, податок на прибуток підприємств комунальної власності, збори за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, податок на промисел (до 2011 р.), місцеві податки і збори, фіксований сільськогосподарський податок, податки, не віднесені до інших категорій. Соціальні видатки теж в повному обсязі закріплені за загальним фондом місцевих бюджетів. На рис. 2.15 наведена динаміка показників податкових надходжень до загального фонду бюджету Харківської області та соціальних видатків в 2001 – 2009 рр.

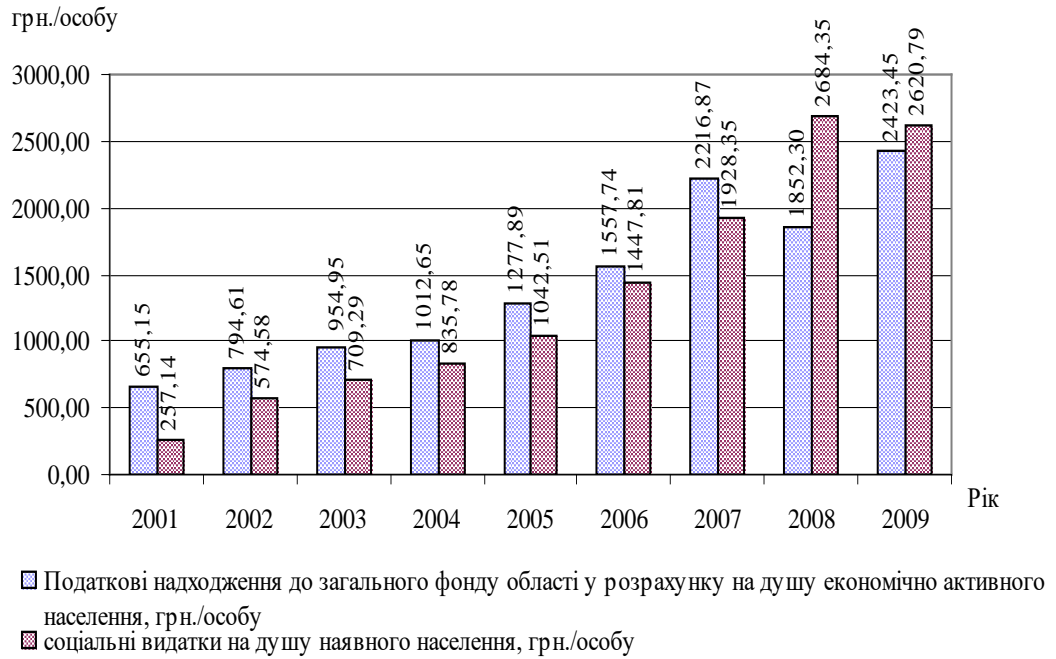

Рис. 2.15. Динаміка показників податкових надходжень до загального фонду бюджету Харківської області та соціальних видатків в 2001 – 2009 рр.

Виходячи з даних, наведених на рис. 2.15, можна побачити, що забезпечення соціальних видатків за рахунок податкових надходжень до загального фонду бюджету відбувалося в повному обсязі в 2001 – 2007 рр. В 2008 – 2009 рр. потреба в соціальних видатках суттєво збільшилася, і тільки за рахунок податкових надходжень органи місцевого самоврядування ці потреби задовольнити були неспроможні. Такий стан можна також пояснити тим, що саме в 2008 – 2009 рр. кризові явища набирали значних обертів в Україні. Нестача фінансових ресурсів місцевих бюджетів компенсується за рахунок субвенцій з державного бюджету, які мають цільовий характер та використовуються виключно на вирішення соціальних питань.

Порівнюючи дані, наведені на рис. 2.15 та на рис. 2.16, можна побачити перевищення рівня податкового навантаження на економічно активне населення регіону над загальним обсягом видатків. Це ще раз свідчить про те, що більша частка податкових надходжень закріплюється за державним бюджетом, тоді як в місцевому бюджеті їх частка незначна (24,30 – 45,08% в загальному обсязі податкових надходжень).

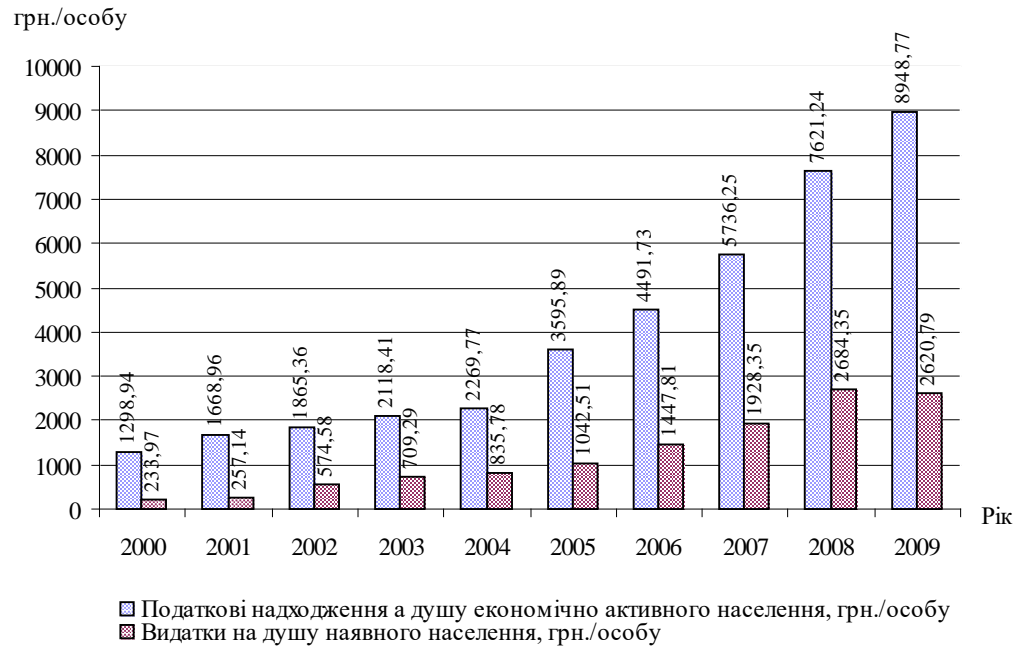

Рис. 2.16. Динаміка податкових надходжень та видатків у розрахунку на душу населення у зведеному бюджеті області в 2000 – 2009 рр.

Суттєве перевищення показників податкового навантаження над видатками у розрахунку на душу населення можна також пояснити тим, що основний податковий тягар покладений на економічно активне населення, тоді як соціальними послугами користуються всі верстви населення країни.

Отже, проведені розрахунки свідчать про невідповідність податкової політики, яка впроваджується на регіональному рівні, потребам, характерним для певного регіону. Для досягнення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, необхідним є досягнення збалансованості видаткової і дохідної частин відповідного бюджету. Не можна не погодитися з думкою З. С. Варналія [176], який зазначає, що «важливою умовою сталості розвитку регіону є взаємоузгодженість між діями органів влади на державному та регіональному рівнях. Для досягнення такої взаємоузгодженості доцільно переглянути механізми взаємодії органів влади з метою формування та реалізації регіональної політики».

Таким чином, щоб забезпечити ефективну реалізацію податкової політики в Україні, необхідним є перегляд нормативів закріплення основних бюджетоутворюючих податків за місцевими бюджетами, що дозволить більш гнучко і за мінімальний проміжок часу реагувати на зміни, що відбуваються

в потребах населення певної території. Максимальне задоволення потреб населення та впевненість платників податків в тому, що сплачені ними податки обов'язково повернуться до них у вигляді надання певних послуг та реалізації програм, зокрема соціальних, призведе до збільшення обсягів виконання обов'язків щодо сплати податків в повному обсязі.

2. 9. Податкове стимулювання недержавного соціального та пенсійного страхування

В рамках реформування системи оподаткування в Україні досить важливими є питання що стосуються деяких податкових аспектів як державного, так і недержавного страхування. Оскільки удосконалення системи оподаткування виплат з оплати праці досі залишається пріоритетним напрямком необхідним є вирішення проблем організації сплати внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування.

Актуальність реформування системи нарахування та сплати внесків до страхових фондів визначається демографічним спадом в Україні, існуванням в економіці тіньового сектору, не відпрацьованістю системи управління на принципах соціального партнерства. До кризового стану доведена система солідарного формування і розподілу коштів Пенсійного та інших фондів соціального страхування. Проявом кризи системи соціального страхування є дефіцит коштів страхових фондів, що призводить до неспроможні гарантувати об'єктивно необхідне зростання страхових виплат і посилення їх залежності від Державного бюджету.

Вагомий внесок у розробку основ оподаткування, управління та організації страхування внесли вітчизняні та зарубіжні вчені Б. Букач [74], О. Горбач [86], В. Дадалко [90], Є. Долонь [96], Ю. Куліков [128], Л. Логачова [132]. Однак залишаються не розв'язаними проблеми реформування організації справляння внесків загальнообов'язкового державного соціального страхування, запровадження єдиного соціального внеску, удосконалення системи недержавного страхування.

Страхові внески на соціальне страхування мають дві складові, які є платежами різного виду – внески працівника та внески роботодавця. В них поєднуються ознаки як податків, так і страхових платежів. Основою страхування, на відміну від оподаткування, є еквівалентність, повний паритет

сторін, а не одностороннє вирахування [132]. За своєю сутністю страхові внески, які утримуються з найманого працівника – це форма накопичення коштів, що повертаються до застрахованої особи в разі настання страхового випадку [86].

На думку В. Дадалко, внески на соціальне страхування в частині нарахувань для роботодавців, можна віднести до непрямих податків, які включаються в ціну товарів та послуг і сплачуються споживачами [90]. Разом з тим, для платників внески на соціальне страхування суттєво збільшують навантаження на фонд оплати праці [128]. Таким чином, соціальні внески поєднують в собі платежі різного виду – страхові внески (внески працівника) та непрямі податки (внески роботодавця), що обумовлює методологічні проблеми їх нарахування, обліку та сплати.

Враховуючи наведене вище, перш ніж зупинитися більш детально на податкових аспектах загальнообов'язкового та недержавного страхування, доцільним вважається розглянути основні характеристики цих видів страхування.

На даний момент система загальнообов'язкового страхування знаходиться у інтенсивній стадії реформування, що пов'язано з введенням єдиного соціального внеску.

Передбачається, що введення єдиного соціального внеску принесе багато переваг для роботодавців та підприємців. Адже не треба буде реєструватися у чотирьох державних установах, не треба буде сплачувати внески до цих установ чотири рази, не треба буде подавати чотири різних звіти, не треба буде стояти чотири різних черги для того, щоб здати ці самі звіти. Замість цього буде один єдиний платіж – єдиний соціальний внесок (далі за текстом – ЄСВ).

З 01.01.2011 року вступив у силу Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [32]. Отже всі переваги, що було наведено вище стануть реальністю. Слід звернути увагу, що діючі закони, що регулюють пенсійну систему та систему соціального страхування в Україні будуть діяти у частинах, що не суперечить закону про єдиний соціальний внесок.

Податкове законодавство не регулює порядок нарахування, обчислення та сплати ЄСВ, оскільки він не входить до системи оподаткування (ч. 2 ст. 8 Закону [32]). Основні правові та організаційні засади забезпечення збору та

обліку, умови і порядок нарахування та сплати ЄСВ і повноваження органу, який здійснює його збір та ведення обліку, визначено Законом [32].

Незважаючи на те що передбачено одним внеском замінити наявні чотири, спростивши тим самим порядок нарахування та сплати, складання та подання звітності, а також адміністрування страхових внесків, як і у будь-якому починанні, поки що вбачається більше запитань, ніж відповідей. Прийняття Закону [32] – тільки початок. Незабаром ще потрібно буде освоїти інструкції, порядки та інші підзаконні акти, в яких докладно буде описано порядок нарахування та сплати ЄСВ, подання відповідної звітності.

Відносно цього слід зауважити, Закон [32] вже «обріс» великою кількістю підзаконних актів, доцільно нагадати найважливіші з них:

1) Порядок, що визначає процедуру зарахування в рахунок майбутніх платежів або повернення помилково сплаченого єдиного внеску. У разі помилкової сплати суми єдиного внеску на відповідний рахунок, управлінням ПФУ здійснюється зарахування засобів в рахунок майбутніх платежів (постанова ПФУ № 21-1 від 27.09.2010 р.);

2) Порядок ведення органами ПФУ обліку надходження сум єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і інших платежів (постанова ПФУ № 21-2 від 27.09.2010 р.);

3) Порядок прийняття банками до виконання розрахункових документів на виплату заробітної плати (постанова ПФУ № 21-3 від 27.09.2010 р.);

4) Порядок проведення органами ПФУ розстрочки сум заборгованості по сплаті збору на обов'язкове державне пенсійне страхування, нарахованого до 1 січня 2004 року, по відшкодуванню фактичних витрат на виплату і доставку пільгових пенсій, по відшкодуванню фактичних витрат на виплату і доставку пільгових пенсій, по сплаті фінансових санкцій і пені, що виникла до 1 січня 2011 року (постанова ПФУ № 21-4 від 27.09.2010 р.);

5) Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (постанова ПФУ № 21-5 від 27.09.2010 р.);

6) Порядок узяття на облік і зняття з обліку в органах ПФУ платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (постанова ПФУ № 21-6 від 27.09.2010 р.);

7) Положення про Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування, яке визначає:

- організацію ведення Держреєстру з метою забезпечення ведення обліку платників і застрахованих осіб, їх ідентифікації, накопичення, зберігання і автоматизованої обробки інформації про сплату платниками єдиного внеску і про придбання застрахованими особами права на отримання страхових виплат;

- порядок здійснення обміну інформацією з Державного реєстру між фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування (постанова ПФУ № 22-1 від 08.10.2010 р.);

8) Порядок формування і подання страховиками звіту відносно сум нарахованого внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, до якого додаються:

- довідник категорій страховиків, які сплачують єдиний внесок;
- таблиці відповідності кодів категорії застрахованої особи і кодів бази нарахування і розмірів ставок єдиного внеску;
- довідник кодів підстав для обліку стажу окремим категоріям осіб;
- форми звітності по єдиному внеску (постанова ПФУ № 22-2 від 08.10.2010 р.);

9) Порядок розгляду органами ПФУ скарг на рішення про накладення штрафу, нарахуванні пені і заяв платників при узгодженні ними вимоги про сплату недоїмки по сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (постанова ПФУ № 22-7 від 08.10.2010);

10) Порядок віднесення страхувальників до класу професійного ризику виробництва з урахуванням виду їх економічної діяльності і проведення перевірок достовірності наданих страхувальником відомостей про види економічної діяльності (постанова ФСС від нещасних випадків на виробництві № 30 від 30.11.2010 р.);

11) КМУ склав перелік виплат, на які не нараховується єдиний соцвнесок. Перелік виплат розділений на два види: виплати, що здійснюються в грошовій формі і виплати, що здійснюються в натуральній або грошовій формі (постанова КМУ № 1170 від 22.12.2010).

Також, черговим кроком стало внесення змін до Інструкції про порядок обчислення і сплати страхувальниками і застрахованими особами внесків на

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування до Пенсійного фонду України, затвердженої постановою правління ПФУ № 21-1 від 19.12.2003 р.

Слід відмітити, що згідно з передбаченими змінами, з 01.01.2011 р. ця Інструкція застосовуватиметься для визначення процедури:

- добровільної участі осіб в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- стягнення заборгованості по сплаті страхових внесків;
- сплати пенсійного збору з окремих видів господарських операцій і інших платежів до бюджету Пенсійного фонду України;
- нарахування і сплати фінансових санкцій і пені;
- відшкодування витрат ПФУ на виплату і доставку пенсій, призначених на пільгових умовах.

При цьому в Інструкції додатково наголошується, що стягнення заборгованості по сплаті пенсійних внесків і штрафних санкцій, нарахованих і/або не сплачених до 1 січня 2011 року (у тому числі страхових внесків, термін сплати яких на 01.01.2011 року не настав), здійснюється згідно із законодавством, що діяло на момент виникнення такої заборгованості або застосування штрафних санкцій [79].

Слід зауважити також, що як і передбачалося ст. 7 Закону України [32], КМУ затвердив перелік видів виплат, на які не нараховується ЄСВ. Його не можна назвати новаторським, оскільки він прийшов на зміну Переліку видів оплати праці, на які не нараховується пенсійні внески (постанова КМУ від 18.05.98 р. № 697). Багато пунктів затвердженого переліку просто продубльовані із старого переліку. В цілому, документ заслуговує на увагу і похвалу, оскільки зняв деякі спірні моменти в нарахуванні страхових внесків (приміром, тепер чітко прописано, що на матеріальну допомогу разового характеру ЄСВ не нараховується).

Зауважимо, що згідно зі ст. 6 Закону [32] платник ЄСВ має право безоплатно отримувати:

- від територіального органу ПФУ інформацію, необхідну для виконання обов'язків, покладених на платника Законом [32];
- від ПФУ консультації та роз'яснення щодо прав та обов'язків платника ЄСВ, порядку його сплати.

У свою чергу, до обов'язків ПФУ належить надання роз'яснень щодо питань застосування законодавства про збір та облік ЄСВ, а його

територіальні органи зобов'язані надавати платникам ЄСВ в усній та письмовій формі консультації з питань застосування законодавства про збір та облік ЄСВ, роз'яснювати їх права та обов'язки (ч. 2 ст. 12; п. 10 ч. 1 ст. 14 Закону [32]).

Отже, при виникненні запитань, пов'язаних зі оплатою ЄСВ, платник має повне право отримати консультацію, у тому числі в усній формі, у територіальному органі ПФУ за місцем своєї реєстрації.

Доцільно розглянути інші особливості єдиного соціального внеску. Згідно Закону [32] єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Відносно адміністрування єдиного соціального внеску слід зауважити наступне – обліком платників єдиного внеску, забезпеченням збору та веденням обліку страхових коштів, контролем за повнотою та своєчасністю їх сплати, веденням Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування буде займатися Пенсійний фонд України. ЄСВ буде сплачуватися саме на його рахунки. Потім ці суми будуть розподілятися серед фондів соціального страхування. Поряд із тим, що адміністрування ЄСВ (зокрема, забезпечення збору, ведення обліку надходжень від його сплати) передане ПФУ (ч. 1 ст. 12 Закону [32]), інші соцфонди не підлягають розформуванню – вони займатимуться питаннями, пов'язаними з використанням коштів їх фондів та проведенням у зв'язку з цим перевірок страхувальників.

Окремої уваги заслуговує розгляд ставок єдиного соціального внеску (додаток Д).

Для роботодавців ці ставки встановлюються відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску, з урахуванням видів їх економічної діяльності. Класів професійного ризику виробництва наведено аж 67 та відповідна ставка внеску становить від 36,76% для першого класу до 49,7% для 67 класу професійного ризику

виробництва. Слід звернути увагу, що для цивільно-правових договорів передбачена єдина ставка соціального внеску – 34,7%.

Для працівників які працюють на підприємствах, у фізичних осіб – підприємцях або у фізичних осіб, що забезпечують себе роботою самостійно на умовах трудового договору встановлюється ставка єдиного соціального внеску 3,6%.

Фізичні особи, що виконують роботи за цивільно-правовими договорами сплачуватимуть єдиний соціальний внесок за ставкою 2,6%.

Державні службовці сплачуватимуть внесок за ставкою 6,1%.

Щодо ставки єдиного соціального внеску для підприємців на загальній системі оподаткування та тих, що обрали спрощену систему оподаткування, то на них треба зупинитися докладніше. Для підприємців на загальній системі оподаткування та спрощенців встановлена однакова ставка внеску, що дорівнює 34,7% бази оподаткування.

Для підприємців на загальній системі оподаткування базою оподаткування є сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб, та сума доходу, що розподіляється між членами сім'ї фізичних осіб – підприємців, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожен місяць, у якому отримано дохід (прибуток).

Для підприємців на спрощеній системі оподаткування базою оподаткування є сума, що визначається такими платниками самостійно для себе та членів сім'ї, які беруть участь у провадженні ними підприємницької діяльності, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом [32]. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожен місяць.

Окремі ставки передбачив законодавець для винагород, що виплачуються за цивільно-правовими договорами (далі - ЦПД). Так, при нарахуванні такого доходу роботодавець повинен застосувати ставку в частині нарахувань у розмірі 34,7 %, а в частині утримань - 2,6 %.

Водночас звернемо увагу на такий момент. Згідно з п. 1 ч.1 ст. 4 Закону [32] роботодавець не повинен нараховувати ЄСВ з винагороди за ЦПД тільки у випадку, коли він укладений «з фізичною особою - підприємцем, якщо виконувані роботи (надавані послуги) відповідають видам діяльності,

зазначеним в свідоцтві про державну реєстрацію її як підприємця». Однак у формі свідоцтва про держреєстрацію, що діє сьогодні, не передбачено внесення даних про види діяльності фізосіб-підприємців [79].

Максимальна величина бази нарахування єдиного внеску дорівнює п'ятнадцяти розмірам прожиткового мінімуму працездатних осіб.

Мінімальний страховий внесок визначається розрахунково як добуток мінімального розміру заробітної плати на розмір внеску, встановленого Законом [32].

Отже, якщо на перше січня 2011 року мінімальна заробітна плата становить 922 грн. то мінімальний розмір єдиного соціального внеску буде становити $922 * 34,7\% = 319,93$ грн.

Якщо прожитковий мінімум на перше січня 2011 року становить 922 грн., то максимальна величина бази нарахування єдиного внеску буде становити $922 * 15 = 13\,830$ грн. Відповідно максимальний розмір єдиного соціального внеску становитиме $13\,830 * 34,7\% = 4\,799,01$ грн.

Відносно сплати єдиного внеску слід зауважити наступне – єдиний соціальний внесок повинен бути сплачений не пізніше 20 числа місяця наступного за звітним. Роботодавці повинні сплачувати єдиний внесок під час кожної виплати заробітної плати. Сплата єдиного внеску відбувається шляхом перерахування коштів на відповідний банківський рахунок.

Правила сплати ЄСВ наведено у ст. 9 Закону [32]. Основні з них такі:

1. ЄСВ сплачується в безготівковій формі на рахунки, спеціально відкриті ПФУ в органах Держказначейства. Отже, з року ПФУ буде відкрито нові рахунки, про які має бути повідомлено платників внеску.

2. Днем сплати є день, коли ЄСВ списано з рахунка платника незалежно від строку зарахування коштів на рахунок ПФУ (ч.10 ст.9 Закону [32]).

3. Зобов'язання зі сплати ЄСВ повинні виконуватися в першу чергу, крім зобов'язань із зарплати (доходу), у тому числі і перед зобов'язаннями зі сплати податків (ч.12 ст.9 Закону [32]).

4. Платники ЄСВ зобов'язані сплачувати ЄСВ не пізніше числа місяця, наступного за базовим звітним періодом (абз.1 ч.8 ст.9 Закону [32]). При цьому базовим періодом для ЄСВ є календарний місяць (абз. 3 ч. 8 ст. 9 Закону [32]).

Роботодавці зобов'язані сплачувати ЄСВ під час кожної виплати зарплати (доходу), на яку нараховано ЄСВ (у тому числі на авансові платежі), одночасно з видачею таких сум (абз. 2 ч. 8 ст. 9 Закону [32]). Винятком є випадки:

- якщо платіж уже сплачено не пізніше 20 числа місяця згідно з абз. 1 ч. 8 ст. 9 Закону [32];
- якщо є переплата з ЄСВ, яка перевищує або дорівнює сумі ЄСВ, згідно зі звіркою з ПФУ.

Кошти перераховують одночасно з отриманням (перерахуванням) коштів на оплату праці (виплату доходу, грошового забезпечення), у тому числі в безготівковій або натуральній формі. При цьому фактичним отриманням (перерахуванням) коштів на оплату праці (виплату доходу, грошового забезпечення) вважається (абз. 2 ч. 8 ст. 9 Закону [32]):

- отримання коштів готівкою;
- зарахування на рахунок одержувача;
- перерахування за дорученням одержувача на будь-які цілі;
- отримання товарів (послуг) або будь-яких інших матеріальних цінностей у рахунок таких виплат;
- фактичне здійснення з таких виплат відрахувань згідно із законодавством чи виконавчими документами або будь-яких інших відрахувань.

5. Помилково сплачений ЄСВ (ч.13 ст.9 Закону [32]) зараховують у рахунок майбутніх платежів з ЄСВ або повертають платнику в порядку та строки, визначені ПФУ (буде розроблено спеціальний порядок).

Таким чином, як і щодо внеску до ПФУ, що сплачується зараз, для ЄСВ передбачена обов'язкова його сплата в разі несвоєчасної виплати нарахованого доходу. Так, якщо підприємство не виплатить зарплату 20 числа наступного за базовим місяця, то ЄСВ усе одно потрібно сплатити в цей строк незважаючи на те, що власне зарплату буде виплачено пізніше [79].

Сплачений ЄСВ розподілятиметься за видами соціального страхування (до бюджету ПФУ, ФНВ, ФССТВП та ФБ) пропорційно сумам ЄСВ у відсотках. Для бюджетних установ порядок розподілу визначено ч. 16ст. 8 Закону [32].

Оскільки Закон [32] визначає організаційні засади забезпечення збору та обліку ЄСВ, питанням подання відповідної звітності в ньому приділено

небагато уваги, а тільки встановлено обов'язок платників ЄСВ подавати відповідну звітність. Зокрема:

- платники ЄСВ зобов'язані подавати звітність до територіального органу ПФУ у строки, в порядку та за формою, установленими ПФУ за погодженням з відповідними фондами соцстрахування та Держкомстатом (п. 4 ч. 2. ст. 6 Закону [32]);

- роботодавці зобов'язані подавати до ПФУ персоніфіковані відомості про заробітну плату застрахованих осіб, на яку нараховано та з якої сплачено ЄСВ, та інші відомості (ч. 2 ст. 20 Закону [32]);

- до запровадження подання до ПФУ персоніфікованих відомостей про заробітну плату застрахованих осіб роботодавці зобов'язані подавати до територіальних органів ПФУ персоніфіковані відомості про застрахованих осіб, з якими стався нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, а також про осіб, яких звільнено з роботи за період після подання останнього звіту з персоніфікованого обліку в порядку, установленому ПФУ за погодженням з Мінпраці (п. 5р. VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону [32]).

Згідно з п. 2 ст. 13 Закону [32] ПФУ та його територіальні органи проводять планові (не частіше ніж один раз на календарний рік), а також позапланові (у випадках, передбачених законом) перевірки нарахування та сплати ЄСВ. Відповідно, штрафувати за несплату, неповну сплату, а також неподання звітності буде саме цей фонд. Види та розміри штрафних санкцій, які застосовуватимуться до платників ЄСВ, також не зазнали значних змін.

Крім того, за порушення законодавства про збір та облік ЄСВ посадові особи організацій – платників ЄСВ притягуватимуться до адміністративної відповідальності.

Перевірці підлягатиме і правильність витрачання страхових коштів, отриманих від фондів соцстрахування (на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності та допомоги при нещасному випадку на виробництві). Такі перевірки проводитимуть відповідні фонди (ФССТВП та ФНВ). За ухилення від сплати ЄСВ передбачено також кримінальну відповідальність.

Особливої уваги заслуговує організація і проведення перевірок платників ЄСВ. Планові та позапланові перевірки проводяться органами Пенсійного фонду України за місцезнаходженням платника єдиного внеску,

або у приміщенні відповідного органу Пенсійного фонду України у випадках передбачених законом. Планові та позапланові перевірки проводяться на підставі бухгалтерських книг, звітів, кошторисів та інших документів.

Планова перевірка передбачається у кварталному плані, який затверджується до 25 числа останнього місяця кварталу, що передує плановому, відповідним органом Пенсійного фонду України. Про планову перевірку платник єдиного внеску інформується не пізніше ніж за десять днів до дня її проведення письмовим повідомленням за формою, визначеною Пенсійним фондом України.

Періодичність проведення планових перевірок визначається з урахуванням ступеня ризику від провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання (рис. 2.17).

Повідомлення надсилається за рахунок коштів відповідного органу Пенсійного фонду України платнику єдиного внеску рекомендованим листом чи телефонограмою або вручається особисто під розписку керівнику чи уповноваженій особі платника єдиного внеску.

Зазначене повідомлення містить інформацію про [61]:

дату початку та закінчення проведення перевірки;

найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи – підприємця, діяльність якої перевіряється;

найменування органу Пенсійного фонду України.

Строк проведення планової перевірки не повинен перевищувати 15 робочих днів, а для суб'єктів малого підприємництва – п'ятьох робочих днів.

Позаплановою перевіркою є перевірка платника єдиного внеску, яка не передбачена у кварталному плані роботи органу Пенсійного фонду України. Позапланові перевірки проводяться органами Пенсійного фонду України без попереднього повідомлення платника єдиного внеску за наявності однієї з таких обставин [61]:

подання платником єдиного внеску письмової заяви про проведення перевірки за його бажанням відповідному органу Пенсійного фонду України;

виявлення та підтвердження недостовірності інформації, зазначеної у поданих платником єдиного внеску документах обов'язкової звітності;

звернення фізичних та юридичних осіб про порушення платником єдиного внеску вимог законодавства з питань, що належать до компетенції

органів Пенсійного фонду України. У такому разі проводиться позапланова перевірка тільки за наявності згоди Пенсійного фонду України;

неподання в установлений строк платником єдиного внеску звітності без поважних причин, а також письмових пояснень про причини, які перешкождали поданню такої звітності.

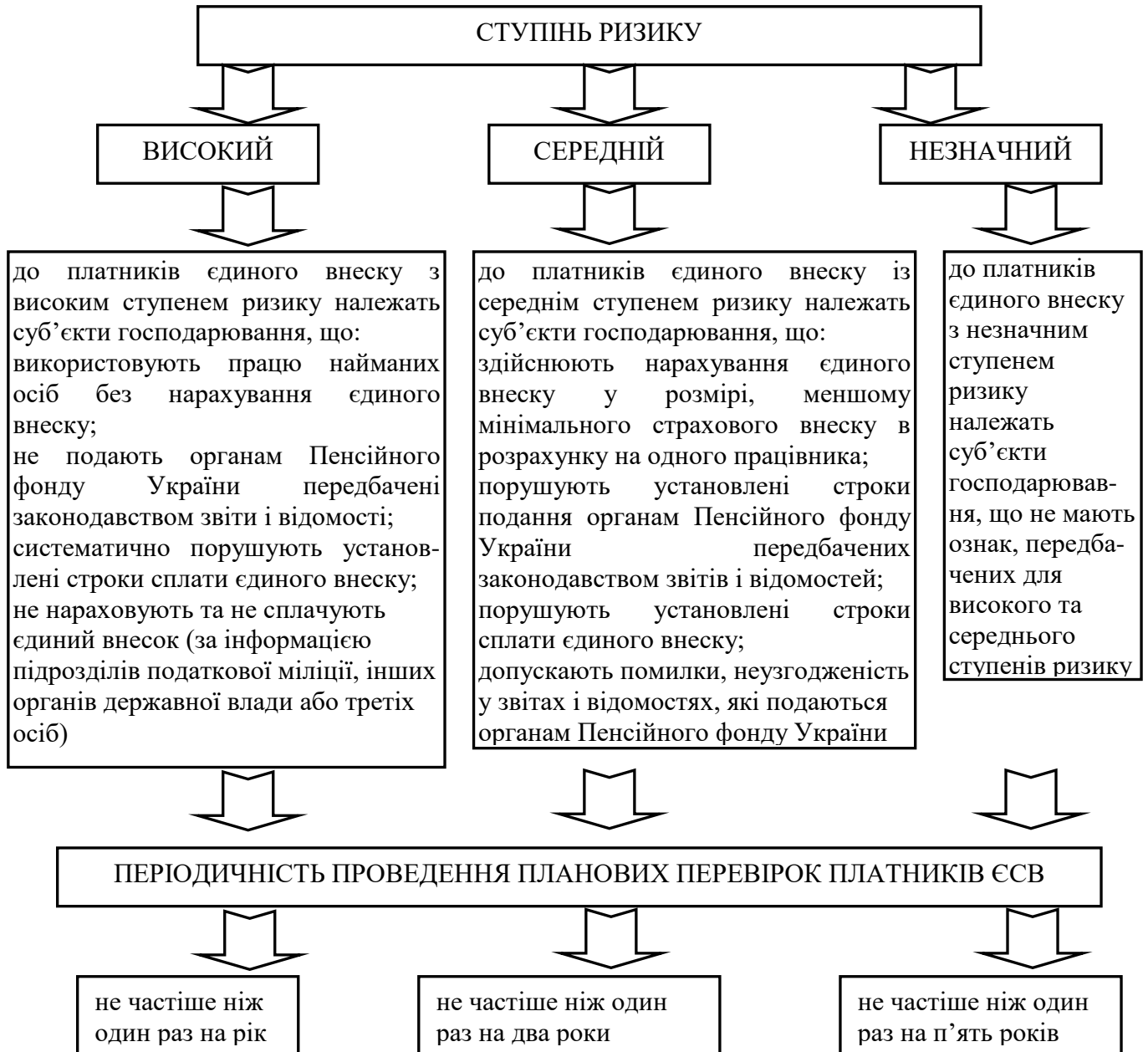

Рис. 2.17. Періодичність проведення планових перевірок платників ЄСВ

Строк проведення позапланової перевірки не повинен перевищувати десяти робочих днів, а для платників єдиного внеску – суб'єктів малого

підприємництва – двох робочих днів. Продовження строку проведення планових та позапланових перевірок не допускається.

Платник єдиного внеску має право оскаржити результати перевірки в установленому законом порядку.

Крім цього, ДПАУ та ПФУ затвердили порядок взаємодії під час організації та проведення планових перевірок [62]. Схема взаємодії виглядає так:

1) управління ПФУ в районах, містах та районах у містах до 5 числа останнього місяця поточного кварталу надають відповідним органам ДПС перелік суб'єктів господарювання для узгодження термінів проведення планових перевірок;

2) контролери розглядають переліки суб'єктів господарювання стосовно узгодження термінів проведення одночасних планових перевірок та протягом 5 робочих днів повертають їх управлінням Пенсійного фонду;

3) у разі незаповнення органами ДПС графі 6 отриманого переліку, органи ПФУ самостійно проводимуть планову перевірку.

Інформація щодо проведення перевірок не підлягає оприлюдненню, використовується виключно в службових цілях та не може передаватись третій стороні без письмової згоди органу, що надав інформацію (власника інформації).

Введення єдиного соціального внеску значно полегшує життя роботодавцям та підприємцям у частині адміністрування нарахування та сплати внесків на пенсійне та соціальне страхування. Проте, якщо звернути увагу на ставки, які встановлюються, наприклад, для підприємців на спрощеній системі оподаткування, то знову збільшується сума, яку підприємець повинен сплачувати щомісяця.

Таким чином, розглянувши деякі податкові аспекти загальнообов'язкового та недержавного страхування можна зробити такі висновки, що зазначені види страхування знаходяться у перманентній стадії реформування. Перетворення і удосконалення страхування в нашій країні в цілому проходять у тісному зв'язку з поліпшенням системи оподаткування, надзвичайно важливим кроком для якої стало прийняття Податкового кодексу. Але поряд з цим можна зауважити, що поки податкові аспекти загальнообов'язкового та недержавного страхування після прийняття Кодексу залишились практично без змін. Тому врахування розглянутих

специфічних моментів оподаткування загальнообов'язкового та недержавного страхування повинно стати наступним кроком під час їх реформування.

Соціальне страхування можна визначити як організаційно-економічний механізм, покликаний пом'якшити або ліквідувати негативний вплив соціальних ризиків в житті людини шляхом солідарного відшкодування втрачених доходів і працездатності.

При цьому найважливішими видами соціальних страхових ризиків є:

- 1) необхідність отримання медичної допомоги;
- 2) тимчасова непрацездатність;
- 3) інвалідність;
- 4) настання старості;
- 5) визнання безробітним;
- 6) трудове каліцтво й професійне захворювання;
- 7) материнство;
- 8) смерть застрахованої особи, непрацездатних членів його сім'ї та інше.

У соціально-політичному аспекті соціальне страхування є способом реалізації конституційних прав громадян на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та інше.

За допомогою соціального страхування суспільство вирішує наступні завдання:

1. Формує фонди, з яких покриваються витрати, пов'язані з утриманням непрацездатних та осіб, які беруть участі в трудовому процесі.
2. Забезпечує необхідну кількість і структуру відтворення трудових ресурсів.
3. Скорочує розрив у рівні матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих членів суспільства.

Соціальне страхування фінансується за рахунок цільових страхових фондів, які хоч і вважаються недержавними, оскільки управляються на паритетній основі державою та представниками суб'єктів соціального страхування, тим не менш здійснюють державне страхування, а також за рахунок утворення недержавних пенсійних, страхових та інших фондів.

Щоб недержавне соціальне страхування дійсно посіло вагоме місце в системі соціального страхування в Україні, необхідним є державне стимулювання добровільних страхових накопичень за рахунок усіх зацікавлених осіб. Безумовно, одним з найпотужніших важелів економічного стимулювання є система оподаткування.

З усіх видів недержавного соціального страхування можна виділити два його види, які в Україні користуються пільговим механізмом оподаткування, і в розвитку яких, відповідно, видна найбільша зацікавленість з боку держави.

Перший такий вид - довгострокове страхування життя.

Згідно з п. 14.1.52 ПКУ [10] договір довгострокового страхування життя - договір страхування життя терміном на п'ять і більше років, який передбачає страхову виплату одноразово або у вигляді анuitету, якщо застрахована особа дожила до Закінчення терміну дії договору страхування чи події, передбаченої у договорі страхування, або досягла віку, визначеного договором. Такий договір не може передбачати часткових виплат протягом перших п'яти років його дії, крім тих, що здійснюються у разі настання страхових випадків, пов'язаних із смертю чи хворобою застрахованої особи або нещасним випадком, що призвело до встановлення застрахованій особі інвалідності I або II групи чи встановлення інвалідності особі, яка не досягла вісімнадцятирічного віку. При цьому платник податку - роботодавець не може бути вигодонабувачом за такими договорами страхування життя.

Перерахування роботодавцем страхового внеску за таким договором має певні пільги в порівнянні зі страховими внесками з яких-якими іншими договорами добровільного страхування працівників.

Так, згідно з п. 142.2 і п. 11 підрозділу 4 Перехідних положень ПКУ платник податку має право включити до витрат кожного звітного податкового періоду (наростаючим підсумком) суму внесків по договору довгострокового страхування життя, загальний обсяг яких не перевищує 15 відсотків заробітної плати, нарахованої такій найманій особі протягом податкового року, на який припадають такі податкові періоди. А ось інші види добровільного страхування працівників можуть не піти на витрати підприємства в силу п. 140.1.6 ПКУ [10], згідно з яким не відносяться на витрати підприємства витрати із добровільного страхування життя, здоров'я

або інших ризиків, пов'язаних з діяльністю фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах з платником податку.

Зазначені внески за договором довгострокового страхування життя, сплачені роботодавцем-резидентом за свій рахунок за договорами довгострокового страхування життя, якщо така сума не перевищує 15 відсотків нарахованої цим роботодавцем суми заробітної плати платнику податку протягом кожного звітного податкового місяця, за який вноситься страховий внесок, але не більш як сума, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень, у розрахунку за місяць за сукупністю таких внесків, не включаються до доходів, що обкладаються ПДФО згідно п.п. 164.2.16 ПКУ [10].

Однак, нехороша ситуація склалася в плані оподаткування зазначених страхових внесків єдиним соціальним внеском (ЄСВ). Справа в тому, що згідно з п.2.3.4 Інструкції із статистики заробітної плати, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 13 січня 2004 р. № 5 [249], витрати в розмірі страхових внесків підприємств (крім внесків підприємств згідно з договорами добровільного медичного та пенсійного страхування) на користь працівників, пов'язаних з добровільним страхуванням включаються до фонду оплати праці, і відповідно потрапляють під оподаткування ЄСВ.

До 01.01.11 р. Пенсійний фонд України звільняв від оподаткування пенсійним внеском страхових внесків за довгостроковими договорами страхування життя в розмірі, який не обкладався ПДФО, своїми листами № 6351/04 від 02.06.05 р. та № 8223/03-20 від 29.06.06 р. У зазначеному листі Пенсійний фонд України послався на виправдання свого підходу на частину другу статті 19 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [253], згідно з якою «страхові внески до Накопичувального фонду нараховуються на всі суми сукупного оподаткованого доходу (прибутку) застрахованих осіб ...». І хоча посилення було зроблено не зовсім коректною, оскільки в зазначеній статті мова йде про страхові внески до Накопичувального фонду, якого до цих пір в Україні немає, але такий лист дозволив платникам не обкладати вищевказані страхові внески внеском до Пенсійного фонду України.

Однак, з 01.01.11 р. ст.19 зазначеного Закону [253] втратила чинність. А в Законі «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [263] подібна норма відсутня. Враховуючи ж, що сума ОСВ із внесків за довгостроковим договором страхування життя складає від 40,36% до 53,3%, привабливість таких виплат для роботодавця різко знижується.

Ще одну пільгу за довгостроковими договорами страхування життя законодавець дав страховикам, ввівши в п.151.2 ПКУ [10] нульову ставку податку на прибуток від страхової діяльності з довгострокового страхування, а також по інвестиційному доходу, отриманому від розміщення коштів за договорами довгострокового страхування життя.

При цьому законодавець передбачив механізм компенсації державі збитків у випадку не зовсім правомірного користування пільгою, якщо виявиться, що договір довгострокового страхування життя насправді не є таким. Так, у п. 156.2.2 ПКУ [10] законодавець встановив, що якщо договір довгострокового страхування життя протягом перших п'яти років його дії розривається з будь-яких причин, крім випадку зміни страхувальника (страховика), до закінчення мінімального строку його дії або до настання відповідного страхового випадку, в результаті чого відбувається часткова страхова виплата, виплата викупної суми чи повне припинення зобов'язань страховика за таким договором перед таким платником податку або порушуються інші вимоги, встановлені цим Кодексом до таких договорів, то платник податку, який відніс у свій час на витрати суму страхових платежів, зобов'язаний включити до складу своїх доходів за відповідний звітний період цю суму із нарахуванням пені в розмірі 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день виникнення у страхувальника податкового зобов'язання з податку. Таке податкове зобов'язання виникає внаслідок збільшення доходів, обчислених з урахуванням суми такого податкового зобов'язання, що розраховується з початку податкового періоду, що настає за періодом, у якому такий платник податку вперше збільшив витрати на суму страхових платежів у межах такого договору, до дня подання податкової декларації за наслідками податкового періоду, на який припадає факт дострокового розірвання або порушення інших вимог до договору. При цьому викупна сума або її частина, яка повертається платнику податку страховиком, не включається до складу

доходів такого платника податку. Штрафні санкції за заниження об'єкта оподаткування у випадках, визначених цим підпунктом, як до страховика, так і до платника податку не застосовуються.

Тепер розглянемо порядок оподаткування доходів застрахованого фізичної особи при отриманні страхової виплати чи викупної суми за договором довгострокового страхування.

Згідно п. 170.8 ПКУ [10] податковим агентом платника податку - отримувача виплати чи викупної суми є страховик-резидент, який нараховує страхову виплату чи викупну суму за договором довгострокового страхування життя. При цьому страхова компанія утримує та сплачує (перераховує) до бюджету податок з доходів фізичних осіб за ставкою 15% або 17% залежно від розміру виплати.

Однак, якщо мова йде про одноразові страхові виплати за договором довгострокового страхування життя у разі досягнення застрахованою особою певного віку, обумовленого у такому страховому договорі, чи її доживання до закінчення строку такого договору, або о регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя, то ПДФО утримується тільки з 60% суми згідно п.170.8.2 ПКУ [10].

Якщо ж мова йде про виплату викупної суми у разі дострокового розірвання страхувальником договору довгострокового страхування життя, то така сума буде обкладатися ПДФО у повному розмірі. Зрозуміло, що це зроблено з метою перешкодити використанню довгострокових договорів страхування життя виключно як інструменту податкового планування.

У той же час з цих загальних правил є деякі винятки. Так, не будуть взагалі обкладатися:

а) суми регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя, нарахованих платником податку - резиденту, який не досяг повноліття або має вік не менше ніж 70 років;

б) сума страхової виплати за договором довгострокового страхування життя, якщо внаслідок страхового випадку застрахована особа отримала інвалідність I групи.

Дохід у вигляді страхової виплати, що у разі смерті застрахованої особи сплачується вигодонабувачу або спадкоємцю платника податку, оподатковується наступним чином. Згідно п. 165.1.43 ПКУ [10] сума страхової виплати за договорами страхування життя у разі смерті

застрахованої особи, якщо така виплата отримується членами сім'ї застрахованої особи першого ступеня споріднення (батьки, чоловік або дружина, діти, у тому числі усиновлені), або особою, яка є інвалідом I групи або дитиною-інвалідом, або має статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, ПДФО взагалі не оподатковується. У всіх інших випадках сума страхової виплати оподатковується на загальних підставах.

З вищенаведеного видно, що держава проводить непослідовну політику в сфері стимулювання довгострокового страхування життя. З одного боку, надавши пільги в плані оподаткування страхових внесків ПДФО і віднесення їх на витрати, воно не надало більш значущу пільгу з необкладення зазначених сум ЄСВ. У результаті цього привабливість зазначених внесків для роботодавців з 01.01.11 г. значно знизилася. Крім того, слід зазначити, що розмір пільгованих сум залишається на досить низькому рівні: лише 15% від зарплати працівника, що складає приблизно 350,7 грн. при середній зарплаті по Україні за лютий 2011 року в розмірі 2338 грн. До того ж слід зазначити, що насправді для застрахованої особи платежі з довгострокового страхування життя від ПДФО не звільнені. Оподаткування 60% страхової виплати за таким договором фактично означає, що до цієї суми застосовується ПДФО за ставкою 9% - 10,2%. Це не сильно велика відмінність від основної ставки.

Таким чином, видається цілком логічним висновок про те, що єдиною ланкою, яка виграє від використання договорів довгострокового страхування життя, є страхові компанії, прибуток яких за такими договорами обкладається за ставкою 0%. Враховуючи ж той факт, що держава ще й передбачає несприятливі наслідки для страхувальників у разі дострокового розірвання зазначених договорів з метою підвищення гарантованості їх дії протягом не менше 5 років, представляється, що весь механізм оподаткування договорів довгострокового страхування життя є не стільки механізмом підвищення соціальної захищеності українських громадян, скільки результатом лобіювання інтересів великих страхових компаній, які займаються даним видом страхування.

Другий вид недержавного соціального страхування, яке в Україні користується пільговим механізмом оподаткування – це недержавне пенсійне страхування з використанням недержавних пенсійних фондів.

Окремої уваги заслуговує розгляд деяких податкових аспектів для недержавного страхування, в рамках якого значну роль посідає недержавне пенсійне забезпечення.

Становлення в Україні економіки ринкового типу супроводжувалося негативним наслідками у соціальній сфері, що призвело до наростання кризових явищ у функціонуванні системи обов'язкового соціального страхування та соціального забезпечення, зокрема пенсійного забезпечення населення країни. Це зумовило необхідність пошуку нових підходів до створення концепції пенсійного забезпечення, яка відповідає особливостям сучасного стану соціально-економічного розвитку України.

Слід відзначити, що у рамках системи утворення страхових фондів склалися два основних напрямки страхової діяльності:

державне страхування, проведене на обов'язковій основі, яке забезпечує безперервність суспільного відтворення й усунення соціальних диспропорцій, а також компенсацію втрат у результаті надзвичайних ситуацій;

недержавне страхування, що має, як правило, добровільний характер і ставить своєю метою одержання прибутку в результаті проведення страхування (для страхових компаній).

Зазначені види страхових фондів мають певні специфічні характеристики, на яких слід зупинитись більш докладніше (табл. 2.23).

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) в Україні стало одним з основних етапів і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Система НПЗ становить третій рівень пенсійної системи в Україні. Нормативним підґрунтям для її створення стало прийняття Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. [37] додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Основними причинами, які можуть спонукати підприємства утворювати НПФ, є корпоративні соціальні програми та податкові пільги:

– якщо сума внесків до НПФ підприємством на користь робітника не перевищує 25 % від його заробітної плати за рік, то вона може бути віднесена до витрат підприємства і не включатись ні до фонду оплати праці, ні до оподаткованого доходу фізичної особи (п.п. 142.2, 2 абз. ПКУ [10]);

Порівняльна характеристика державних і недержавних страхових фондів
[137]

Ознаки порівняння	Державні страхові фонди	Недержавні страхові фонди (страхові компанії)
Основні цілі	забезпечення безперервності суспільного відтворення й усунення соціальних диспро-порцій, компенсація з наслідків надзвичайних ситуацій	одержання прибутку в ході здійснення страхових операцій
Завдання страхування	державні економічні, соціальні	комерційні, соціальні
Характер охоплення	загальний або масовий	індивідуальний або груповий
Засновники страховика і керування	держава	держава і/або юридичні і фізичні особи
Принципи організації	солідарності, субсидування	еквівалентності
Правила й умови страхування визначаються	державою	державою і/або страховими організаціями, договором між страхувальником і страховиком
Юрисдикція	обов'язкове (встановлено законом)	обов'язкове (встановлено законом) і/або добровільне
Система контролю за страхуванням	визначається державними органами	встановлюється договором між суб'єктами страхування
Платники страхових внесків	страхувальники - роботодавці (юридичні особи), працівники, держава (органи місцевої виконавчої влади)	страхувальники - юридичні і фізичні особи
Система контролю за страхуванням	визначається державними органами	встановлюється договором між суб'єктами страхування
Розмір виплат	– у встановлених лімітах з соціального страхування; – у розмірі компенсації наслідків надзвичайних ситуацій	у межах страхової суми
Використання доходів	для інвестування в основну (страхову) діяльність	для будь-якої комерційної і некомерційної діяльності
Зовнішній контроль	держава, органи державної влади, орган виконавчої влади з нагляду за страховою діяльністю	орган виконавчої влади з нагляду за страховою діяльністю

– підприємець має право вилучити з пенсійних накопичень довгострокові фінансові ресурси для реалізації власних інвестиційних програм;

– законодавством України передбачені податкові пільги при роботі з пенсійними активами. Зокрема, не підлягає оподаткуванню інвестиційний дохід, отриманий від здійснення операцій з пенсійними активами. Не менш важливим моментом є оподаткування пенсійних виплат зі зниженим коефіцієнтом: пенсіонер платитиме лише 60 % від ставки податку на доходи

фізичних осіб, а після досягнення ним 70 років пенсійні виплати взагалі не оподатковуються (п.п. 170.8.2, а) ПКУ [10]; Розпорядження Держфінпослуг [63]);

– недержавне пенсійне забезпечення, яке фінансується роботодавцем, слугує ефективним мотиваційним фактором для працівників.

Недержавні пенсійні фонди в Україні демонстрували високі темпи розвитку протягом останніх п'яти років, що свідчить про значний потенціал для розвитку. Проте, незважаючи на високі відносні показники приросту, в абсолютному вимірі рівень розвитку системи НПФ залишається на вкрай низькому рівні. Незважаючи на зростання відносних показників, абсолютні показники ринку залишаються надзвичайно низькими. Так, активи НПФ у загальній грошовій масі займають лише 0,1 %, а кількість учасників системи недержавного пенсійного страхування складає лише менше 1 % від загальної кількості населення України. Розмір залучених пенсійних внесків є незначним для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти.

До основних кількісних параметрів розвитку системи НПФ в Україні слід віднести наступні [168]:

– станом на кінець першого півріччя 2009 р. до Державного реєстру фінансових установ було внесено інформацію про 108 НПФ, що на 2 одиниці менше, ніж на кінець 2008 року. При цьому левову частку складають відкриті НПФ (приблизно 80 %), що пояснюється вигодою від свободи вступу до них нових учасників без обмежень галузі, в якій вони працюють (табл. 2.24);

– станом на кінець першої половини 2009 р. адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 62,2 тис. пенсійних контрактів з 48,4 тис. вкладниками, з яких 2,3 тис. (4,7 %) – юридичні особи, а 46,1 тис. вкладників, або 95,3 %, – фізичні особи. На кінець II кв. 2009 р. кількість учасників НПФ становила 492,2 тис. осіб;

– разом із зростанням числа учасників НПФ зростають і обсяги сплачених пенсійних внесків. Так, станом на кінець II кв. 2009 р. всіма вкладниками недержавних пенсійних фондів було сплачено 669,7 млн. гривень. Загалом по системі НПФ серед вкладників спостерігається тенденція до скорочення або тимчасового припинення сплати внесків на користь своїх учасників, що спричинена нестабільною економічною ситуацією, яка на даний час має місце в країні;

Таблиця 2.24

Основні показники розвитку НПФ [168]

Показники	2005	2006	2007	2008	I квартал 2009
Кількість НПФ (на кінець періоду)	54	79	96	109	108
Кількість адміністраторів НПФ (на кінець періоду)	37	41	50	50	48
Пенсійні активи (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн грн	46	142	281	612	661
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. осіб	88,4	193,3	278,7	482,5	489,1
Кількість укладених пенсійних контрактів (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. шт., з них:					
з фізичними особами	21,3	28,5	41,2	47,4	47,3
фізичними особами-підприємцями	0,01	0,02	0,05	0,08	0,08
з юридичними особами	9,3	13,0	14,7	14,9	14,6
Загальна сума пенсійних внесків (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн, з них:					
від фізичних осіб	2 188,1	5 262,7	13 999,2	26 043,6	27 292,4
від фізичних осіб-підприємців	8,3	19,8	44,3	99,7	103,8
від юридичних осіб	34 155,1	109 114,7	220 355,8	556 760,8	600 993,2
Сума інвестиційного доходу (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн	9 709,4	45 291,8	68 060,1	86 847,8	106 040,6
Здійснено пенсійних виплат (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн	1 703,8	3 993,2	9 130,8	27 326,0	40 144,1
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн	1 268,4	6 084,2	16 553,0	31 626,6	35 259,9
* НПФ, що були створені до набрання чинності Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та реорганізуються					

Джерело: Держфінпослуг України

– пенсійні виплати станом на кінець II кв. 2009 р. становили 52,9 млн. гривень. Станом на кінець 2008 р. пенсійні виплати становили 27,3 млн. грн.;

– загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 30.06.09 р. становить 734 млн. грн.;

– за період існування пенсійних фондів загальна сума інвестиційного доходу становила 153,1 млн. грн. або 22,9 % від суми сплачених внесків;

– середньорічна дохідність системи НПФ за 2005-2008 рр. та I кв. 2009 р. складала 16 %. У 2008 р., коли дохідність всіх інструментів суттєво знизилася, система НПФ показала дохідність на рівні 18 %. За I кв. 2009 р.

середня дохідність склала 15 %. У 2006-2007 рр. середня дохідність за рік сягала відповідно 26 % і 27 %.

Окрім соціально-захисної функції, недержавні пенсійні фонди повинні відігравати роль інвесторів, які мають у своєму розпорядженні інвестиційні ресурси довготермінового використання, і є необхідними для стабільного зростання економіки країни. Інвестиційна діяльність НПФ дозволяє створити ефективний механізм для розвитку ринку цінних паперів, розподілу капіталу між галузями економіки, сприяє стабільності функціонування фондового ринку та виходу його на міжнародний рівень.

Кошти, накопичувані на пенсійних рахунках їхніх учасників, як правило, є значним джерелом інвестицій в країнах з розвинутою економікою. Особливість діяльності пенсійних фондів у тому, що вони зацікавлені здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат. Це дозволяє розвивати ринок довгострокового запозичення коштів. Можливі напрями інвестування активів НПФ в Україні чітко визначені Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [37].

Для подальшого розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення, а також стимулювання його інвестиційної функції, необхідно реалізувати низку заходів нормативно-правового та організаційного характеру, зокрема завершення пенсійної реформи, введення в дію другого рівня системи пенсійного забезпечення – всезагальної накопичувальної системи, а також професійної пенсійної системи та програми сплати пенсійних внесків до недержавного пенсійного фонду працівників бюджетних установ. Відсутність одного з рівнів трирівневої системи унеможлиблює ефективне функціонування всієї системи пенсійного забезпечення, а також реалізацію відповідних функцій, зокрема – акумулювання інвестиційних ресурсів.

Для роботодавців недержавне пенсійне забезпечення є інструментом, за допомогою якого вони можуть реалізувати пенсійні програми для своїх працівників, створюючи додаткові стимули для роботи на таких підприємствах. Крім того, воно цілком може використовуватися при податковому плануванні як досить ефективний засіб зниження податкового навантаження на зарплату.

Недержавне пенсійне забезпечення – державна програма України. Сучасні темпи процесу старіння населення в світі є безпрецедентними, які не

мають аналогів в історії людства. Збільшення частки людей похилого віку (у віці 60 років і старше) супроводжується зменшенням частки молоді (віком до 15 років). До 2004 року широкому впровадженню недержавного пенсійного забезпечення заважала відсутність законодавчої бази. Однак ця перешкода була усунена завдяки тому, що з 01.01.2004 р. набрав чинності Закон від 09.07.2003 р. № 1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» (далі - Закон № 1057). З прийняттям цього закону Україна наблизилася до європейських стандартів, встановивши в державі трирівневу систему пенсійного забезпечення: перший – солідарна пенсія, другий – державний накопичувальний фонд (планується в майбутньому), третій – недержавне пенсійне забезпечення. Одним з головних переваг фонду є абсолютна відкритість і прозорість дій, і доступ до контролю за рухом своїх грошей кожного учасника фонду. Всі кошти, які люди вкладають у недержавний пенсійний фонд розміщуються на фондовому ринку в Україні.

Інвестування в недержавні пенсійні фонди – це перевірений світовою практикою спосіб для інвесторів, що не володіють значною сумою, отримувати такі ж переваги, що й великі інституційні інвестори.

Учаснику фонду немає необхідності отримувати спеціальну освіту. Управління активами фонду здійснює команда професіоналів компанії з управління активами з багаторічним досвідом роботи у сфері інвестицій.

Крім того, інвестиції завжди були і будуть схильні до ризиків, і багато в чому їх успішність залежить не тільки від грамотно обраного об'єкта інвестиції, але і від диверсифікації, своєрідного захисту інвестицій від зниження вартості одних цінних паперів збільшенням вартості інших. Оскільки сума коштів окремо взятого інвестора досить мала, то «розкласти» по різних кошиках її складно. Компанія з управління активами, управляючи значними грошовими ресурсами, має можливість диверсифікувати портфель фонду шляхом придбання акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, векселів, валютних цінностей, банківських металів і т.д.

Слід також враховувати, що в рамках фонду кошти інвестора не оподатковуються до моменту отримання інвестором прибутку. Інвестиційний прибуток фізичної особи, отримана ним самостійно (не в рамках фонду) від продажу цінних паперів у відповідності з Податковим кодексом України [10] обкладається податком за ставкою 15% -17%.

Участь у недержавному пенсійному фонді дає його учаснику наступні переваги:

розмір недержавної пенсії, періодичність її виплат не залежить від демографічної ситуації в країні, від співвідношення працюючих і пенсіонерів;

можливість учасника недержавного пенсійного забезпечення за своїм бажанням забезпечити собі пенсію необхідного розміру;

учасник самостійно визначає свій пенсійний вік, цей вік може відрізнятись від пенсійного віку, визначеного в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, але не більше, ніж на 10 років, тобто на даний момент в межах: від 50 до 70 років - для чоловіків, від 45 до 65 років - для жінок;

з'являється можливість наслідування накопичених пенсійних коштів;

розміри внесків, їх періодичність не лімітуються;

пенсійні накопичення, беручи участь в інвестиційних програмах Фонду, забезпечують кожному учаснику реальний інвестиційний дохід;

можливість укладання одночасно декількох пенсійних контрактів;

можливість здійснення пенсійних внесків на користь третіх осіб (батьків, дітей, онуків, подружжя тощо);

можливість укладення пенсійного контракту незалежно від отримання державної пенсії;

вкладник може контролювати стан індивідуального пенсійного рахунку протягом усього терміну дії пенсійного контракту;

пенсійні накопичення є власністю учасника недержавного пенсійного фонду

Для роботодавця участь у недержавному пенсійному фонді також дає певні переваги.

Створюючи для працівників додатковий соціальний захист за допомогою недержавного пенсійного забезпечення, підприємства набувають статусу роботодавця, що піклується про своїх працівників не тільки сьогодні, але і на перспективу. При цьому роботодавець отримує можливість проведення більш гнучкої кадрової політики. Сплачуючи внески до фонду, роботодавець може застосувати диференційовану шкалу відрахувань відносно суми заробітної плати і віку. Крім того, участь у недержавному

пенсійному фонді вигідно відрізняє підприємство від інших, сприяє залученню та закріпленню кваліфікованих кадрів.

Недержавне пенсійне забезпечення може здійснюватися недержавними пенсійними фондами, які є неприбутковими організаціями, функціонуючими і здійснюючими діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників недержавних пенсійних фондів з подальшим управлінням пенсійними активами (ст.1 Закону № 1057) [K05]. Такі пенсійні фонди можуть бути відкритими (об'єднують будь-яких фізосіб), корпоративними (об'єднують фізосіб, що перебувають у трудових відносинах з роботодавцями - засновниками або роботодавцями - платниками фонду) та професійними (об'єднують фізосіб, пов'язаних за родом їх професійної діяльності (зайнятості), визначеної в статуті фонду).

Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону № 1057 [K05] учасником фонду є фізична особа, на користь якої сплачуються пенсійні внески і яка має право на отримання пенсійних виплат з такого фонду.

Особа ж, яка сплачує пенсійні внески на користь учасника фонду шляхом перерахування грошових коштів до фонду відповідно до умов пенсійного контракту, є вкладником фонду (ч. 2 ст. 7). Вкладником недержавного пенсійного фонду може бути сам учасник фонду, його родичі (подружжя, діти, батьки), роботодавець учасника фонду або профоб'єднання, членом якого є учасник фонду.

Таким чином пенсійні внески можуть сплачуватися як самим учасником, так і його роботодавцем (профспілкою), а також у «змішаному» вигляді - за участю обох сторін.

Робота недержавного пенсійного фонду побудована за наступним принципом: між фондом та вкладником укладається пенсійний контракт на пенсійне забезпечення учасника за рахунок пенсійних внесків вкладника. На підставі даного контракту вкладники протягом певного періоду сплачують пенсійні внески. Фонд використовує ці кошти у своїй інвестиційній діяльності. При настанні відповідних підстав (наприклад, при досягненні учасником пенсійного віку) фонд зобов'язаний здійснити пенсійні виплати на користь учасника. Такі виплати можуть здійснюватися у вигляді пенсії на визначений строк або у вигляді разової пенсійної виплати.

Недержавне пенсійне забезпечення дозволяє:

збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу;

створює потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки;

підвищує ефективність управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функції управління пенсійними активами.

дозволяє застрахованим особам самостійно вирішувати, яка інвестиційна політика є найбільш прийнятною для інвестування їх пенсійних заощаджень, а отже – в більшій мірі впливати на розмір своєї майбутньої пенсії.

Механізм оподаткування даних платежів вельми схожий на механізм оподаткування платежів за договорами довгострокового страхування життя.

При перерахуванні платежів до недержавного пенсійного фонду роботодавець має право п. 142.2 и п.11 підрозділу 4 Перехідних положень ПКУ [10] включити до витрат кожного звітного податкового періоду (наростаючим підсумком) суму внесків по договору недержавного пенсійного забезпечення, загальний обсяг яких не перевищує 15 відсотків заробітної плати, нарахованої такій найманій особі протягом податкового року, на який припадають такі податкові періоди.

Також згідно з п.п. 164.2.16 ПКУ [10] зазначені внески по договору недержавного пенсійного забезпечення, сплачені роботодавцем-резидентом за свій рахунок, якщо така сума не перевищує 15 відсотків нарахованої цим роботодавцем суми заробітної плати платнику податку протягом кожного звітного податкового місяця, за який вноситься страховий внесок, але не більш як сума, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень, у розрахунку за місяць за сукупністю таких внесків, не включаються в доходи, що обкладаються ПДФО.

Згідно п.3 постанови Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 р. № 1170 «Про затвердження переліку видів виплат, що здійснюються за рахунок коштів роботодавців, на які не нараховується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [К06] платіж згідно з

договорами добровільного пенсійного страхування працівників і членів їх сімей не обкладається ЄСВ.

Якщо фізична особа вносить до фонду кошти за рахунок своєї заробітної плати після оподаткування (в межах сум, на які встановлено звільнення від оподаткування), вона отримує право на відшкодування податкового кредиту.

Самі ж недержавні пенсійні фонди відносяться до неприбуткових організацій згідно п.157.1 «в». Їхні доходи у вигляді внесків на недержавне пенсійне забезпечення та доходи від здійснення операцій з активами (у тому числі пасивні доходи) за пенсійними вкладками (внесками) звільнюються від оподаткування згідно п.157.4 ПКУ [10].

У випадку виплати пенсії на визначений строк, що проводиться з недержавного пенсійного фонду учаснику фонду в порядку та строки, визначені законодавством, недержавний пенсійний фонд утримує та сплачує (перераховує) до бюджету ПДФО за ставкою 15% - 17% із 60 відсотків такої суми.

У той же час не оподатковуються під час їх нарахування (виплати) сума пенсійних виплат на визначений строк, одноразових пенсійних виплат або довічних пенсій, нарахованих платником податку - резидентом, який має вік не менше ніж 70 років, а також сума виплати пенсії на визначений строк, довічної пенсії або одноразової виплати, якщо учасник недержавного пенсійного фонду отримав інвалідність I групи, та сума одноразової пенсійної виплати учаснику недержавного пенсійного фонду. Разова виплата здійснюється тільки в чотирьох випадках:

- 1) при критичному стані здоров'я або при настанні інвалідності;
- 2) коли сума пенсійних коштів не досягає мінімального розміру пенсійних накопичень;
- 3) при виїзді особи на ПМП за кордон;
- 4) у разі смерті учасника.

Крім того, п. 170.8.3 встановлено, що сума доходів, отриманих за договорами довгострокового страхування життя, пенсійними вкладками, договорами довірчого управління, укладеними з учасниками фондів банківського управління, та недержавного пенсійного забезпечення, що підлягають оподаткуванню, зменшується на суму страхових внесків, сплачених за такими договорами до 1 січня 2004 року.

Таким чином, діюча система оподаткування дозволяє громадянам накопичувати частину своїх коштів у недержавних пенсійних фондах без будь-якого оподаткування. Роботодавець теж отримує стимул до перерахування таких пенсійних внесків, оскільки вони відносяться до складу його валових витрат без будь-якої додаткового навантаження у вигляді ЄСВ, яка характерна для виплат у вигляді заробітної плати. Також держава дозволяє акумулювати зазначені кошти в недержавному пенсійному фонді та одержувати по них інвестиційний дохід без будь-якого оподаткування. І тільки при отриманні пенсійних виплат держава починає обкладати податком з доходів фізичних осіб кошти, які громадянин вилучає з недержавного пенсійного фонду. Але за зниженою ставкою – від 9 до 10,2%. Це цілком нормально і справедливо, враховуючи, що в даному випадку громадянину повертаються не тільки його кошти, внесені раніше до пенсійного фонду, але й інвестиційний дохід, отриманий на ці кошти.

У той же час видається, що для розвитку недержавного пенсійного забезпечення державі слід продумати більш дієві механізми стимулювання роботодавців на здійснення зазначених виплат. Вельми обмежене віднесення на валові витрати зазначених виплат є стримуючим фактором у плані здійснення таких виплат.

У цілому ж можна констатувати той факт, що держава надала непогані пільги з оподаткування з метою залучення вкладів у недержавні пенсійні фонди. У той же час існує певна проблема в плані необмеженої можливості отримання надприбутків компаніями з управління активами пенсійних фондів, адміністраторами пенсійних фондів та зберігачами, які обслуговують пенсійні накопичення. Це створює небезпеку того, що в підсумку податкові пільги з недержавного пенсійного забезпечення будуть працювати не стільки на користь звичайних громадян України, скільки на користь українського фондового бізнесу.

2.10. Аналіз соціальної складової податкової політики в період соціально-економічної кризи 2008-2009 років

Період з 2008 по 2010 рік для України пов'язаний перед усім з виникненням та швидким поширенням дії світової фінансово-економічної кризи на функціонування вітчизняної економіки. Криза охопила майже всі

складові господарського життя, а також відобразилася негативним чином і на соціальній сфері. При цьому соціальна криза стала продовженням і водночас наслідком фінансово-економічної.

Так протягом 2008-2009 відбулася зміна спадної тенденції, що спостерігалася з 2002 року по таких основних показників ринку праці як кількість безробітного населення та рівень заборгованості з виплат заробітної плати (рис. 2.18). Кількість безробітних осіб 2009 року в порівнянні з до кризовим 2007 зростає на 541,2 тис., що складає 38%, за цей же кризовий період заборгованість з виплат заробітної праці збільшилася на 382,3 млн. грн., що складає 47% [92]. Це демонструє відчутне зростання напруги на ринку праці, що безумовно призводить до різкого погіршення загального соціального становища в державі.

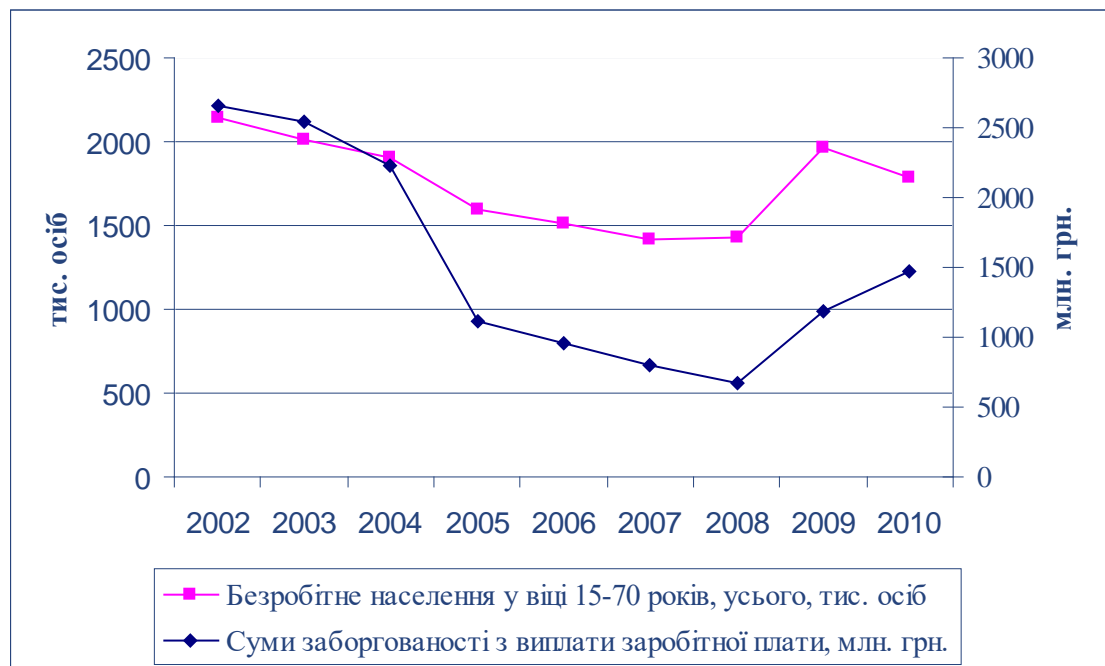

Рис. 2.18. Рівень безробіття та заборгованості виплат заробітної плати в Україні у 2002-2009 роках

В період розгортання фінансово-економічної кризи в Україні, не було розгорнуто широкомасштабних заходів зі зменшення податкового навантаження на економіку, що б сприяло корегуванню спадної тенденції циклу [67]. З 2008 року у зв'язку з необхідністю забезпечення бюджетних надходжень відбувається систематичне підвищення ставок акцизного збору

та ввізного мита, що свідчить про проциклічний характер податкової політики.

Така фіскальна орієнтованість податкової політики в період кризи з одного боку, звичайно не сприяє забезпеченню якомога швидшого посткризового відновлення та забезпеченню сталого економічного розвитку, дещо зменшує реальні доходи населення, проте з іншого боку дозволяє сформувати бюджетні надходження, які є основою для забезпечення соціальних гарантій. Тобто вдаючись до непопулярних та негативних з точки зору економічного та соціального розвитку заходів, влада таким чином фінансує потреби держави взагалі, і соціальної сфери зокрема.

В загальному вигляді основними напрямками регулювання соціальних процесів в період фінансово-економічної кризи можна виділити наступні:

1) стрімке збільшення ставок акцизного збору, в першу чергу на тютюнові вироби та алкогольні напої, що призвело до зменшення обсягів споживання такої продукції;

2) підтримка матеріального становища громадян, що помітно погіршилося внаслідок негативного впливу кризи за допомогою використання регулюючого потенціалу податку з доходів фізичних осіб шляхом:

- пом'якшення умов оподаткування цим податком, розширення кола пільг;

- корегування рівня соціальних стандартів таких, як розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуми, що істотно впливають на обсяг зобов'язань за цим податком.

Найбільш істотним в період з 2008 по 2009 роки було збільшення ставок акцизного збору. Цей збір є непрямим податком, платниками якого є виробники та імпортери підакцизної продукції, однак тягар його сплати перекладається на споживачів підакцизної продукції.

Підвищення акцизів на тютюнові вироби та алкогольні напої протягом кризового періоду було досить стрімким, ставки збору за більшістю видів продукції збільшилися в декілька разів. так ставка збору на вина ігристі та вина газовані зросла на 1712% з 0,16 грн. за л. до 2,90 грн., за іншими видами продукції ставки також було збільшено, особливо різко на тютюнові вироби, виключення склали лише вина виноградні натуральні за якими акциз зменшився на 98% з 0,08 грн. за 1 л. до 0,01 грн. (табл. 2.25) [49, 50].

Таблиця 2.25

Ставки акцизного збору на деякі види алкогольних та тютюнових виробів у 2008-2010 рр.

Вид продукції	Ставка акцизного збору станом на 01.2008 р.	Ставка акцизного збору станом на 12.2010	Темп приросту %
Вина виноградні натуральні	0,8 грн за 1л.	0,01грн за 1л.	-98,75
Вермути та інші вина виноградні натуральні добавкою рослинних або ароматичних екстрактів	2,6 грн. за 1 л	2,6 грн. за 1 л	0
Вина натуральні з доданням спирту та міцні (кріплені)	0,50 грн. за 1 л	2,00 грн. за 1 л	300
Вина ігристі Вина газовані	0,16 грн. за 1 л	2,90 грн. за 1 л	1712,5
Спирт етиловий, неденатурований, з 100-відсотковою концентрацією спирту 80 об. % або більше;	21,50 грн. за 1 л	39,40 грн. за 1 л	83,25
Спирт етиловий, неденатурований, з 100-відсотковою концентрацією спирту менш як 80 об. %;	21,50 грн. за 1 л	39,40 грн. за 1 л	83,25
Сигарети без фільтра, цигарки	5 грн. за 1000 штук	40,25 грн. за 1000 штук	705
Сигарети без фільтра, цигарки	12%	20%	66,66
Сигарети з фільтром	14 грн. за 1000 штук	90 грн. за 1000 штук	542,85
Сигарети з фільтром (ставка у % до обороту)	12,5%	25%	100

Що стосується ставок акцизу на інші види підакцизних товарів таких як транспортні засоби та кузови до них, а також різноманітні види палива, то

тут в період кризи відбулося невелике підвищення ставок по окремим видам товарів. Та слід враховувати, що ставки акцизу на таку продукцію визначаються у євро в твердих сумах за одиницю продукцію, що певним чином захищає обсяги доходів бюджету від інфляційних процесів

Маневрування ставками акцизного збору використовувалося в якості одного з основних важелів антикризової податкової політики України.

Його зростання, зумовлене перед усім необхідністю забезпечення доходної частини бюджету, призвело до зміни в цінах та обсягах споживання даного виду продукції. Слід зазначити що алкогольні напої та тютюнові вироби відносять до соціально шкідливих видів продукції, тому зменшення обсягів їх споживання населенням, що за об'єктивними економічними законами настає через підвищення ціни на такі продукти, є позитивним для суспільства явищем.

В результаті росту зобов'язань з акцизного збору, виробники збільшили ціни на підакцизну продукції. 2008 рік загалом характеризувався високим рівнем інфляції і збільшення цін на алкогольні та тютюнові вироби (рис. 2.19) частково пов'язаний з цим, однак якщо в перші три квартали 2008 року збільшення цін на дану продукцію було значно нижчим за загальний рівень зростання цін, то в четвертому кварталі, коли відбувся перший етап збільшення ставок акцизів, ця різниця значно скоротилася, а в останньому місяці року відбулося перевищення темпу росту цін на алкоголь та цигарки над загальним рівнем підвищення цін на споживчі товари, що спостерігався в державі.

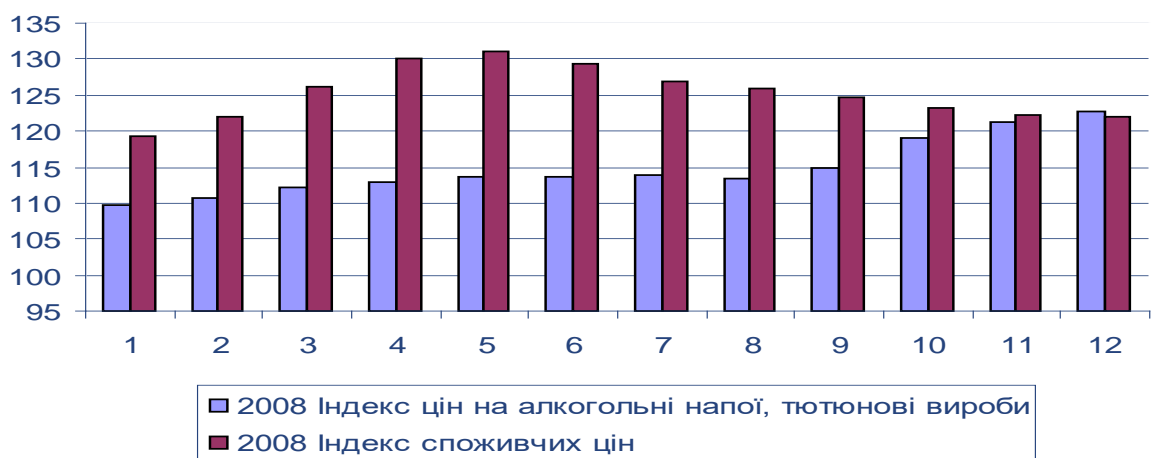

Рис. 2.19. Динаміка загального рівня цін та цін на алкогольні напої та тютюнові вироби у 2008р.

Протягом всього 2009 року темп росту цін на тютюн та алкоголь був стабільно високим, вищим за загальний, в другому півріччі він був найвищим і складав близько 140% щомісячно (рис. 2.20) [92].

Рис. 2.20. Динаміка загального рівня цін та цін на алкогольні напої та тютюнові вироби у 2009р.

В першій половині 2010 року темп росту цін на підакцизні товари залишався на високому рівні – близько 130%, при цьому відбувалося поступове зменшення даного показника і в останніх місяцях року сягало близька 110%. При цьому протягом всього року ріст цін на зазначену продукцію був вищим за загальний (рис. 2.21).

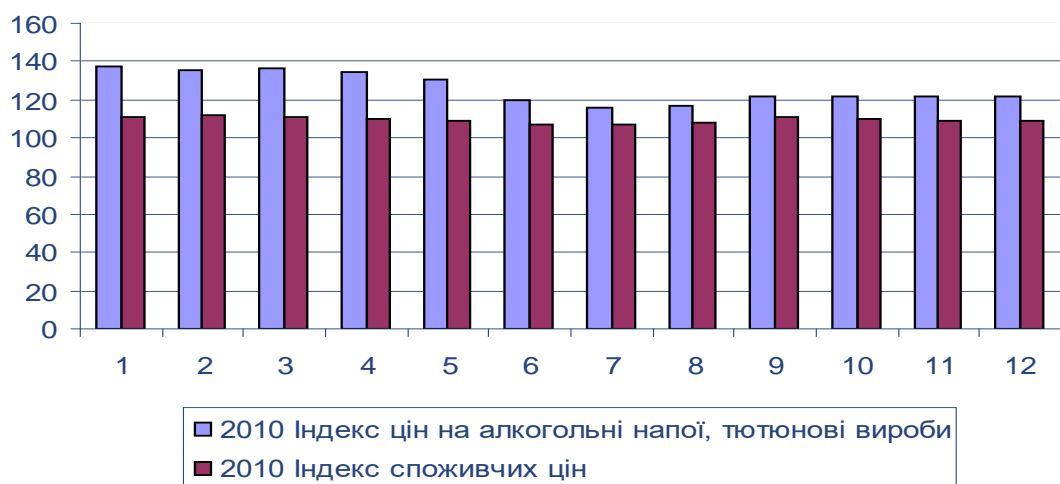

Рис. 2.21. Динаміка загального рівня цін та цін на алкогольні напої та тютюнові вироби у 2010 р.

Стрімке зростання цін на алкогольні напої та тютюнові вироби в кризовий період призвів до зміни обсягів їх споживання (рис. 2.22).

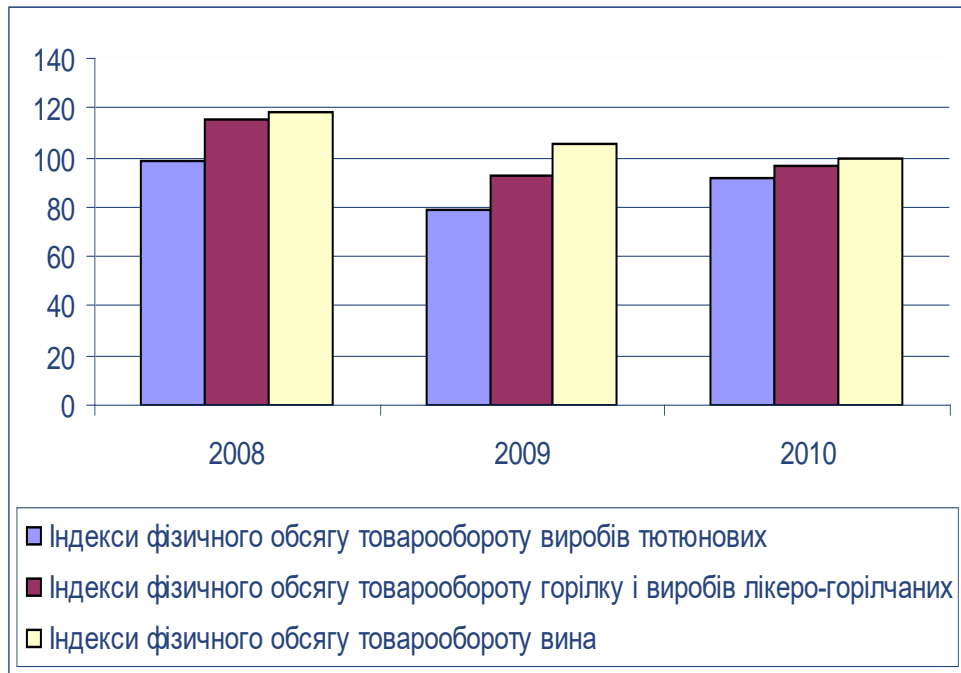

Рис. 2.22. Обсяг товарообороту горілочаних та тютюнових виробів і вина в 2008-2009 рр.

При цьому 2008 року, коли відбулося стрімке збільшення цін на алкогольні та тютюнові вироби, загальний обсяг споживання зменшився тільки по тютюнових виробах лише на 1,8% порівняно з попереднім роком, а обсяг продажу горілочаних виробів та вина навіть зріс на 15% та 17% відповідно.

2009 року обсяг споживання цигарок скоротився на 20,9%, а горілочаних виробів на 7%. В той же період спостерігається незначне збільшення споживання вина – на 5%, що пояснюється стимулюванням розвитку вітчизняного виноградарства в вигляді зменшення акцизу на цей вид продукції [92].

Зменшення обсягів споживання лікєро-горілочаних та тютюнових виробів відбувалося з набагато повільнішими темпами, ніж зростання цін на цю продукцію. Незважаючи на те, що такі товари не відносяться до продукції групи першої необхідності, але низька еластичність попиту на них за ціною, не дозволила значно обмежити обсягу їх споживання. Тому збільшення ставок

акцизного збору не призвело до відчутного зменшення вживання тютюну та алкоголю населенням.

При цьому зростання надходжень до бюджету за акцизним збором 2009-2010 року було досить стрімким (рис. 2.23).

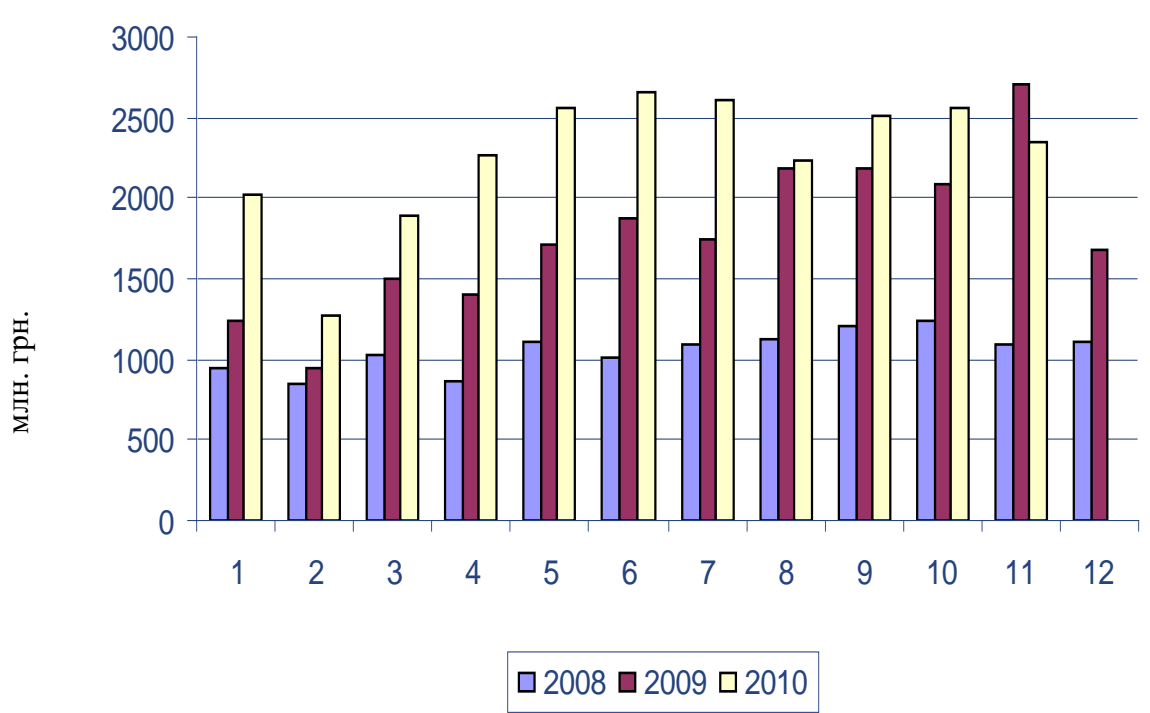

Рис. 2.23. Надходження акцизного збору до державного бюджету України в 2008-2010 роках

Так за 2009 рік щомісячне зростання бюджетних надходжень в порівнянні з аналогічним місяцем попереднього року з цього податку в середньому складало 66%, а 2010 року порівняно з 2008 на 115%. Так у жовтні 2008 року до бюджету надійшло 1246,1 млн. грн. надходжень від акцизного збору, у жовтні 2009 року - 2083,4 млн. грн., а 2010 року - 2553,3 млн. грн [142].

Внаслідок збільшення ставок акцизного збору збільшилася частка надходжень з цього податку у державному бюджеті України. У листопаді 2008 року акцизні надходження склали 5,8% від загального обсягу надходжень, а у листопаді 2009 року питома вага акцизів зросла до 8%, а 2010 р. відбулося незначне падіння цієї частки до 7,8% відсотків.

В цілому відносно ставок акцизів на тютюнові вироби та алкогольні напої можна зробити висновок, що в кризовий період вони використовувалися в якості інструменту фіскальної спрямованості для компенсування таких наслідків кризи як зменшення надходжень бюджету та збільшення державних видатків. А отже частково завдяки підвищенню акцизів відбувалося в тому числі і фінансування соціальної сфери.

Застосування такого механізму носило фіскальну спрямованість і для економіки загалом не сприяло стимулюванню її швидкого відновлення, однак основне завдання наповнення державного бюджету було виконано. Зростання цін на суспільно шкідливі товари, такі як алкоголь та тютюн внаслідок підвищення акцизів призвело до суттєвого зростання цін на таку продукцію, при цьому зменшення обсягів споживання мало місце, хоча і було не високим. Та при цьому, якщо враховувати, що обсяг доходів основної частини населення суттєво не збільшувався, то загальна частка витрат на тютюнову та алкогольну продукцію зросла в бюджеті громадян зросла, в результаті чого зменшилося фінансування інших видів витрат громадян.

Оподаткування ПДФО, тобто податком який досить істотно впливає на соціальну сферу, адже його повинні сплачувати всі громадяни, які отримують доходи, не зазнало суттєвих змін внаслідок провадження антикризової політики уряду [144]. Для зменшення негативних наслідків впливу світової фінансово-економічної кризи були зроблені певні кроки, що дозволяють платникам зменшити податкові зобов'язання з ПДФО, отже збільшити реальні доходи, це:

1. Відстрочене включення до загального місячного оподаткованого доходу доходів у вигляді процентів [22]. Тобто доходи в вигляді процентів на поточний або депозитний банківський рахунок, з яких планувалося нараховувати податок починаючи з 2010 року, не були включені до об'єкту оподаткування ще протягом року.

2. Розширення переліку осіб для яких не включаються до складу загального місячного оподаткованого доходу вартість вугілля та вугільних брикетів, що були надані безоплатно [18].

3. Зниження ставки податку до 10% для доходів шахтарів [18].

4. Збільшення розміру податкової соціальної пільги для багатодітних сімей [21].

5. Виключення зі складу оподаткованого доходу багатодітних дітей цільової благодійної допомога у будь-якій сумі, яка надається резидентами – юридичними або фізичними особами [21].

6. Звільнення від оподаткування сум заборгованості платника податку, за якою минув строк позовної давності.

7. Звільняється від оподаткування сум грошової компенсації, що виплачується військовослужбовцям за належне їм для отримання жиле приміщення [21].

8. Включення до складу податкового кредиту витрат на переустаткування транспортних засобів для роботи на біопаливі [19].

Більшість запроваджень має соціальну спрямованість та сприяє покращенню матеріального становища соціально незахищених груп населення таких як багатодітні родини, шахтарів. Але дія зазначених заходів по-перше розповсюджується на відносно невеликі групи громадян, а по-друге вплинула на розрахунок податкових зобов'язань 2010 року, коли негативний вплив кризових явищ на економічну ситуація в державі та соціальні процеси істотно зменшився:

В період фінансово-економічної кризи у соціальній сфері у розрізі оподаткування ПДФО відбулися зміни внаслідок трансформації загальної економічної ситуації в державі, що вплинуло на середній рівень заробітної плати і розміри законодавчо встановлених соціальних стандартів, таких як мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум. Саме від таких параметрів залежить податкова соціальна пільга та можливість її застосування.

Податкова соціальна пільга застосовувалася для доходів, що не перевищували 890 грн., а її розмір за першою категорією складав 257 грн. Податкова економія для платників внаслідок застосування пільги за першою категорією дорівнювала 38,5 грн., за другою – 57,8 грн., за третьою – 77,1 грн. [25]. Однак критерії застосування пільги запроваджуються на початок року і не переглядається до його закінчення, а середні розміру заробітної плати впродовж 2008 щомісячно збільшувалися, тому можливість використання пільги значної частки громадян була обмеженою. Обсяг податкових надходжень з ПДФО впродовж 2008 року змінювався, демонструючи тенденцію до зростання (рис. 2.24) пропорційно до збільшення розміру заробітних плат, тобто бази оподаткування.

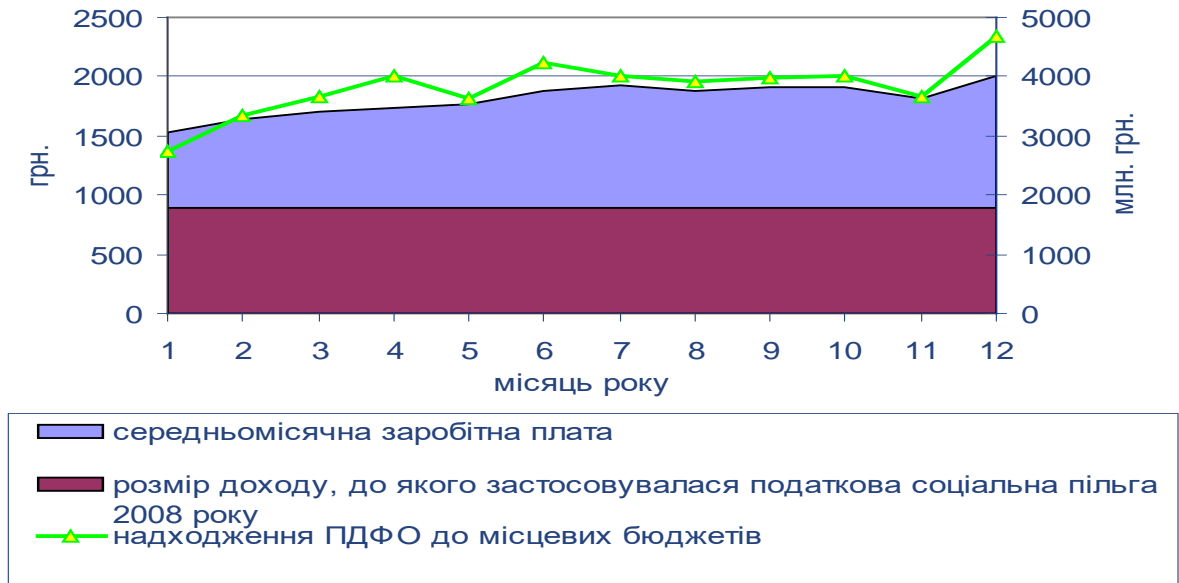

Рис. 2.24. Розмір середньомісячної зарплатної плати, доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга та надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2008 році

В 2009 році відбулося підвищення соціальних стандартів, внаслідок чого підвищився граничний розмір доходу до якого застосовувалася податкова соціальна пільга (рис. 2.25). Він склав 940 грн., а податкова економія для платників, які мали можливість її застосовувати дорівнювала 45,37 грн. за першою категорією, 68 грн. за другою, і 90,75 за третьою [26]. Однак розмір зарплатних плат значно перевищував граничний для застосування пільги, і щомісяця спостерігалось зростання цього показника, проте воно було менш стрімким ніж у 2008.

В період розгортання кризи у 2008-2009 роках обсяг середньої зарплатної плати істотно перевищував граничне значення розміру доходу, до якого застосовувалася податкова соціальна пільга - близько 70% на початку року і поступово збільшувалася до майже 130% у кінці року. Це відбулося внаслідок стрімкого щомісячного знецінення національної грошової одиниці і збільшення номінальних зарплатних плат протягом року, яке не супроводжувалося відповідно до вітчизняного законодавства пропорційним зростанням обсягу доходу, що дає право на застосування податкової соціальної пільги.

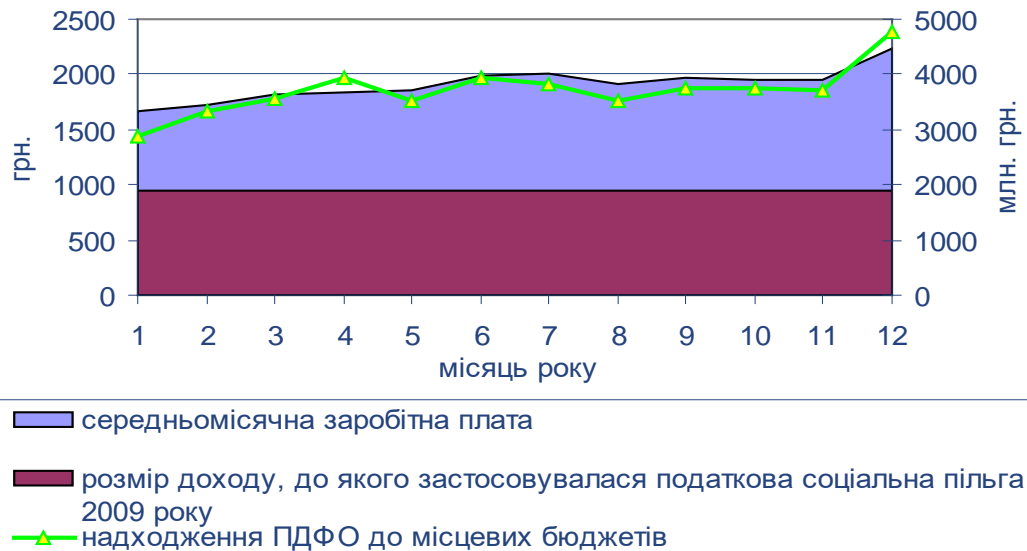

Рис. 2.25. Розмір середньомісячної заробітної плати, доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга та надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2009 році

В 2010 році граничний розмір доходу, до якого застосовувалася податкова соціальна пільга (рис.2.26) збільшився і склав 1220 грн, при цьому різниця між цим показником та середньомісячною заробітною платою дещо скоротилася порівняно з попереднім роком.

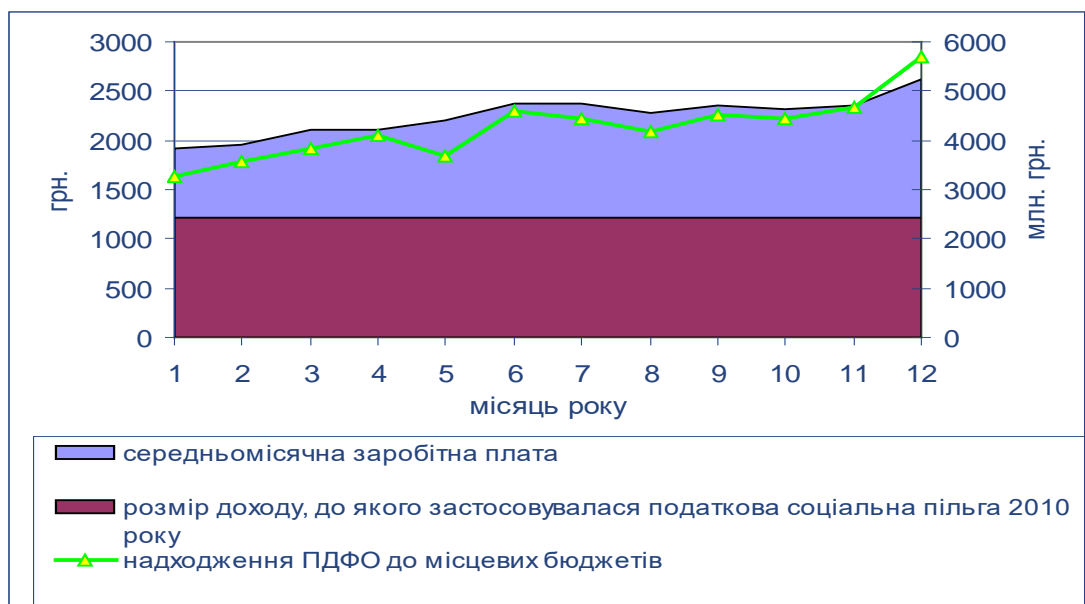

Рис. 2.26. Розмір середньомісячної заробітної плати, доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга та надходження ПДФО до місцевих бюджетів у 2010 році

У 2010 році, коли відбулася стабілізація економічної ситуації в державі, різниця між цими показниками скоротилася (рис. 2.27).

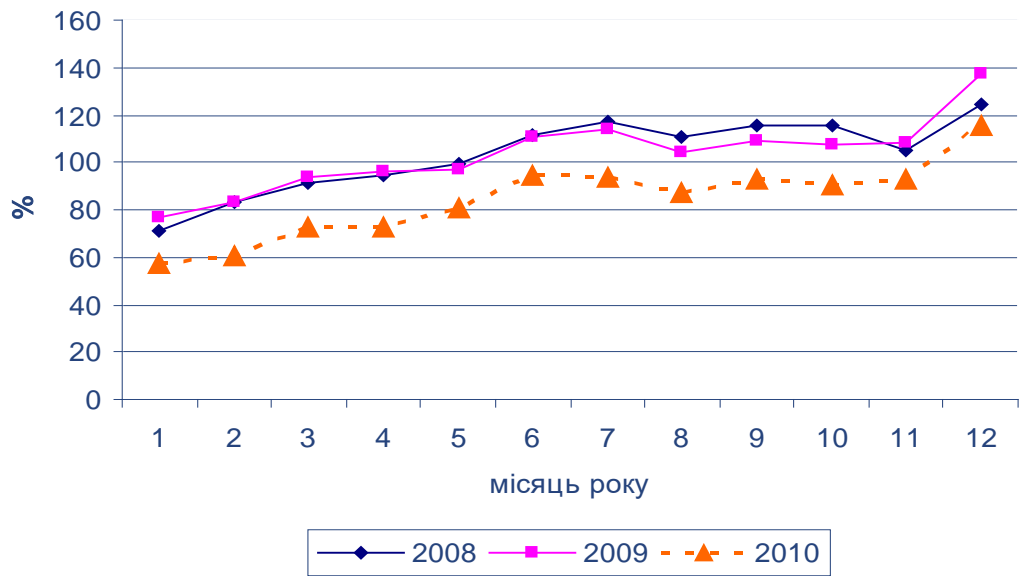

Рис. 2.27. Перевищення середньомісячної зарплатної плати над граничним розміром доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга у 2008-2010 роках

Зближення розміру середньої зарплатної плати і граничного розміру доходу, що дає право на використання пільги свідчить про те, що збільшиться кількість осіб, які зможуть нею скористатися, що є позитивним для громадян моментом. Однак слід зазначити, що податкова соціальна пільга є інструментом податкової політики, що спрямований на підтримку соціально незахищених верств населення, а розширення кола осіб, що має право нею скористатися може свідчити про погіршення загального рівня добробуту населення в державі.

В цілому антикризову податкову політику України можна назвати політикою застосування короткострокових стабілізаторів, які суттєво не змінювали податкову систему, а хаотично впроваджувались в відповідь на зміну поточної ситуації для вирішення нагальних проблем.

При цьому більшість таких заходів мала проциклічний характер та була спрямована на забезпечення фіскальної функції податків і відповідно не сприяла стимулюванню економічної активності суб'єктів і вирішенню соціальних проблем, що особливо загострилися внаслідок розповсюдження фінансово-економічної кризи.

Суттєвий регулюючий потенціал податкових механізмів з метою пом'якшення негативних наслідків для соціальної сфери використовувався в незначній мірі є несвоєчасно. Так розширення переліку податкових пільг з податку на доходи фізичних осіб відбулося тільки 2010 бюджетного року, коли розмах кризових явищ значно зменшився і економічна ситуація в державі стала відносно стабільною.

ВИСНОВКИ

Податкове регулювання є важливою складовою державного регулювання соціального розвитку. Суттєвих результатів за його допомогою можна досягти при системному дослідженні можливостей та наслідків застосування певних інструментів, вбудованих в окремих податках, які стосуються тієї чи іншої соціальної сфери.

На підставі проведеного аналізу вітчизняного та іноземного досвіду податкового регулювання соціальних процесів за ключовими напрямками податкової політики отримані такі наукові результати.

В світовій практиці використовується широкий спектр інструментів податкового впливу на процес формування людського капіталу. Підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, крім традиційних механізмів індивідуального прибуткового податку заохочується за рахунок реінвестування в освітні процеси або наукові розробки вивільнених внаслідок пільгового оподаткування коштів. Виявлено, що податкове регулювання розвитку сфери охорони здоров'я, як правило, реалізується через застосування стимулюючих і підтримуючих інструментів індивідуального прибуткового податку, ПДВ та податку на прибуток (доходи) корпорацій.

Зважаючи на певні поліпшення в податковому регулюванні розвитку людського капіталу, які відбулися у вітчизняному законодавстві внаслідок прийняття ПКУ, невирішеними залишаються питання щодо стимулювання розвитку капіталу освіти на малих підприємствах, які використовують спрощену систему оподаткування. Потребує також вдосконалення механізм податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб стосовно включення до її складу витрат на навчання.

Особливої уваги в контексті забезпечення соціального розвитку заслуговують податкові аспекти іпотечного кредитування, яке в зарубіжних країнах базується на використанні широкого спектру податкових пільг. Дослідження інструментів податкового стимулювання розвитку іпотечного житлового кредитування фізичних осіб дозволило дійти висновку щодо необхідності удосконалення умов надання права платникам цього податку на податкову знижку, пов'язану з відповідними витратами.

Аналіз досвіду податкової підтримки інвалідів в зарубіжних країнах засвідчив, що вона реалізується за допомогою податкових пільг, найбільш поширеними серед яких є пільги з індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток, ПДВ, транспортного податку та податку на нерухомість. Особливість їх використання полягає в тому, що їх дія спрямована як на самих інвалідів, так і осіб, які про них піклуються, роботодавців тощо. Деякі з цих інструментів мають схожий механізм дії з аналогічними пільгами, які застосовуються у вітчизняній практиці. Поліпшення податкової підтримки інвалідів в Україні може здійснюватись за рахунок вдосконалення механізму податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб, адже саме цей податок в найбільшій мірі впливає на рівень доходів цієї категорії населення.

Податкове регулювання соціальної інфраструктури в зарубіжних країнах спрямоване на стимулювання як пропозиції послуг з боку суб'єктів цієї сфери, так і попиту населення на ці послуги. Найбільшого розповсюдження набули пільги щодо зниження податкового тиску саме на споживачів послуг (податкові знижки і звільнення від ПДВ), а пільги з податку на прибуток та податку на нерухомість (майно) підприємств соціальної інфраструктури є менш поширеними. Основними інструментами податкового регулювання соціальної інфраструктури в Україні є: встановлення особливостей податкового обліку невіробничих основних засобів, звільнення від оподаткування окремих операцій (програма з будівництва доступного житла), виключення певних операцій і доходів, пов'язаних з об'єктами соціальної інфраструктури, при визначенні об'єкту оподаткування. Проблеми податкового регулювання створення, розвитку та обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури, які залишилися не вирішеними на сьогодні, більшою мірою стосуються формування загальних умов застосування зазначених інструментів.

Особливі регулюючі властивості податків у сфері захисту навколишнього середовища підтверджено практикою активного використання відповідних інструментів податкового регулювання у зарубіжних країнах. Зміни в екологічному оподаткуванні, які відбулися у зв'язку з прийняттям ПКУ, спрямовані на перехід України до світових стандартів природокористування. Водночас доведено, що відсутність прогресивності екологічного оподаткування, неврахування регіонального

аспекту, відсутність мотивуючих інструментів до раціонального використання енергоресурсів та ефективне споживання енергоресурсів в житлово-комунальній сфері, значно зменшують можливість скорочення обсягів шкідливої для навколишнього середовища діяльності.

Дослідження змін у податкових системах іноземних держав дозволило зробити висновок, що протягом 2008-2010 років більшість країн світу активно провадила антикризову податкову політику спрямовану на зменшення податкового навантаження на економіку. Так, зміни в оподаткування доходів фізичних осіб в більшості країн були спрямовані на його лібералізацію особливо для соціально незахищених груп населення, а паралельно в деяких державах і на посилення прогресії ставок і збільшення розміру податків, що сплачують особи з великим доходом. Антикризову податкову політику України можна назвати політикою застосування короткострокових стабілізаторів, що суттєво не змінювали податкову систему, а хаотично впроваджувались у відповідь на зміну поточної ситуації для вирішення нагальних проблем. Доведено, що більшість таких заходів мали проциклічний характер та були спрямовані на забезпечення фіскальної функції податків і, відповідно, не сприяли стимулюванню економічної активності суб'єктів і вирішенню соціальних проблем.

У чінному законодавстві існують як позитивні, так і негативні сторони податкової підтримки малозабезпечених верств населення. Внесені з прийняттям Податкового кодексу України зміни мають в цілому позитивно вплинути на рівень податкової підтримки малозабезпечених верств населення, хоча існує велика кількість недоліків, які мають бути виправлені шляхом відповідних коригувань. Запропонована класифікація інструментів податкової підтримки малозабезпечених верств населення за рахунок виділення нової класифікаційної ознаки «характер податкової підтримки» дозволила системно проаналізувати положення податкового законодавства стосовно малозабезпечених верств населення та виявити позитивні та негативні сторони передбачених інструментів податкового регулювання.

Аналіз законодавчих норм і практики імплементації Податкового кодексу України засвідчив про відсутність системного підходу та чітких пріоритетів податкового регулювання в цілому та в сфері соціальної політики. Незважаючи на окремі розрізнені позитивні зміни (введення слабо-прогресивної шкали податку з доходів фізичних осіб, уточнення

назви пільги у вигляді податкової знижки та ін.), в кодексі не реалізований регулятивний потенціал оподаткування в соціальній сфері, що свідчить про необхідність подальшого реформування податкової системи в означеному напрямку.

На основі аналізу особливостей застосування інструментів податкового регулювання соціального розвитку в Україні та поза її межами запропоновано:

удосконалити умови надання права на податкову знижку платникам податку на доходи фізичних осіб, пов'язану з витратами на іпотечне кредитування, з метою підвищення привабливості іпотечного житлового кредитування для населення, що є однією з основних умов стабільного функціонування системи іпотечного житлового кредитування;

створити спеціальні умови, що сприятимуть залученню додаткових коштів для реалізації проектів у сфері освіти, науки та охорони здоров'я та навколишнього природного середовища;

посилити зацікавленість у забезпеченні підприємствами власних працівників соціальною інфраструктурою;

створити класифікатор об'єктів соціальної інфраструктури на загальнодержавному рівні з відповідним узгодженням його з податковим законодавством;

впровадити механізм використання прибутку великих платників податків в якості прямих інвестицій у розвиток територіальної соціальної інфраструктури;

розглянути доцільність впровадження збору на благоустрій і розвиток соціальної інфраструктури;

вдосконалити механізм забезпечення ефективної реалізації податкової політики в регіональному аспекті за рахунок зміни нормативів закріплення основних бюджетоутворюючих податків за місцевими бюджетами.

Практичне значення зазначених результатів полягає в тому, що їх використання сприятиме усуненню недоліків податкового регулювання соціальної сфери, а отже й підвищенню результативності реалізації засобів податкової політики в контексті соціального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: офіц. текст [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 08.12.2004 р.: станом на 01.01.2006 р.]. – К.: Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
3. Налоговый кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/webnpa/taext.asp?RN=hk0200166>.
4. Налоговый кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.salyk.kz/ru/taxcode/pages/default.aspx>.
5. Налоговый кодекс Республики Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fisc.md/ru/lege/fiscrm>.
6. Налоговый Кодекс Республики Таджикистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifrs.tj/files/bukh/68.pdf>.
7. Налоговый кодекс Республики Туркменистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sng.allbusiness.ru/content/document_r_61E02578-43F1-40D2-933B-V363214E8F82.html.
8. Налоговый кодекс Республики Узбекистан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mf.uz/media/file/normativ/nalog/oblojenie/nalogoviy_kodeks_rus.pdf.
9. Налоговый кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/10900200>.
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Цивільний кодекс України від 6.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Законопроект Податкового Кодексу України від 21.09.2010 р. № 7101-1 – Текст законопроекту до другого читання 15.11.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38590.
13. Конвенція № 131 Міжнародної організації праці про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що

розвиваються: Закон України від 19.10.2005 р. № 2997-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_149.

14. О государственной социальной поддержке: Закон Российской Федерации от 17.07.1999 г. № 178-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 1999. – № 29. – Ст. 3699.

15. О прожиточном минимуме в Республике Беларусь [Электронный ресурс]: Закон Республики Беларусь от 06.01.1999 года № 239-3. – Режим доступа: <http://www.levonevski.net/pravo/razdel2/num1/2d14.html>.

16. Об образовании [Электронный ресурс]: Закон Российской федерации от 10.07.1992 г. № 3266-1. – Режим доступа: <http://www.mon.gov.ru/dok/fz/obr/3986>

17. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2801-12>.

18. Про внесення змін до деяких законів України щодо престижності шахтарської праці [Електронний ресурс]: Закон України від 25.06.2009 р. № 1564-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.2009 р. № 1391-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань забезпечення житлом громадян [Електронний ресурс]: Закон України від 11.06.2009 р. № 1510-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей [Електронний ресурс]: Закон України від 19.05.2009 р. № 1343-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків [Електронний ресурс]: Закон України від 24.07.2009 р. № 1617-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів з енергозбереження [Електронний ресурс]: Закон України від 16.03.2007 р. № 760-V. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

24. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності [Електронний ресурс]: Закон України від 04.11.2011 р. № 4014-VI. – Режим доступу: <http://news.ligazakon.ua>.

25. Про державний бюджет на 2008 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 16.05.2008 р. № 279-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

26. Про державний бюджет на 2009 рік [Електронний ресурс]: Закон України від 26.12.2008 р. № 835-V. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

27. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс]: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

28. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 р. №1768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №35. – С. 11–19.

29. Про Єдиний митний тариф [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.1992 р. № 2097-XII. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

30. Про зайнятість населення: Закон України від 01.03.1991 р. № 803-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.

31. Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва [Електронний ресурс]: Закон України від 25.12.2008 р. № 800-VI (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

32. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

33. Про іпотеку [Електронний ресурс]: Закон України від 05.07.2003 р. № 898-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

34. Про лікарські засоби [Електронний ресурс]: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

35. Про межу малозабезпеченості: Закон України від 04.10.1994 р. № 190/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №42. – С. 21–22.

36. Про мінімальний споживчий бюджет: Закон України від 03.07.1991 р. № 1284-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №42. – 15 жовтня. – С. 553.

37. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV // Податки та бухгалтерський облік. – 2003. – № 6. – С. 9 – 14.

38. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 22.05.1997 р. № 283/97-ВР / В кн. Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів. / Укладачі Іванов Ю. Б., Найденко О. Є. – 5-те вид., перероб. та доп. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2009. – С. 140 – 241.

39. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.03.1991 р. №875-ХІІ (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

40. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. №3721-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №4. – 25 січня. – С. 18.

41. Про плату за землю: Закон України від 19.09.1996 р. № 378/96-ВР (зі змінами і доповненнями) // Податкова система. Хрестоматія: зб. систематизованого законодавства. – К.: “Бліц-Інформ”, 2006. – С. 176 – 182.

42. Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів: Закон України від 11.12.1991 р. № 1963-ХІІ (зі змінами та доповненнями) // Урядовий кур’єр. – 2006. – № 258.

43. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 р. № 889-IV / В кн. Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів. / Укладачі Іванов Ю. Б., Найденко О. Є. – 5-те вид., перероб. та доп. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2009. – С. 314 – 380.

44. Про податок на додану вартість: Закон України від 03.04.1997 р. № 168/97 (зі змінами і доповненнями) / В кн. Основи податкового законодавства. Збірка основних законодавчих актів. / Укладачі Іванов Ю. Б., Найденко О. Є. – 5-те вид., перероб. та доп. – Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2009. – С. 241 – 297.

45. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. №966-14 // Офіційний вісник України. – 1999. № 33. – 3 вересня. – С 55.

46. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

47. Про систему оподаткування: Закон України від 18.02.1997 р. №77/97-ВР / Основи податкового законодавства. Збірка основних

законодавчих актів. – 4-те вид., перероб. та доп. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 6–15.

48. Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію) [Електронний ресурс]: Закон України від 11.07.1996 р. № 313/96-ВР. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

49. Про ставки акцизного збору і ввізного мита на спирт етиловий та алкогольні напої [Електронний ресурс]: Закон України від 23.03.2000 р. № 1582-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

50. Про ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби [Електронний ресурс]: Закон України від 19.11.1999 р. № 1246-XIV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

51. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. №3551-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45. – 9 листопада. – С. 425.

52. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. №796-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – 16 квітня. – С. 24 – 29.

53. Рекомендація Ради №82/604/ЄЕС від 28.07.1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.is.svitonline.com/sukhodolya/es/law/382X0604_investment_rational_use.

54. О некоторых вопросах обложения налогом на добавленную стоимость [Електронний ресурс]: Указ Президента Республики Беларусь от 26 марта 2007 г. № 138. – Режим доступу: http://www.spravka-jurist.com/base/part-jx/tx_rswsme.htm.

55. Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 03.07.1998 р. № 727/98 (у редакції Указу Президента України від 28 червня 1999 р. №746/99). – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

56. Про державне мито: Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. №7-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №13. – 30 березня. – С. 19 – 26.

57. Про місцеві податки і збори: Декрет Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р. № 56-93 (зі змінами і доповненнями) // Податкова система.

Хрестоматія: Зб. систематизованого законодавства. – К.: “Бліц-Інформ”, 2006. – С. 239 – 242.

58. Про прибутковий податок з громадян: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12. 1992 р. № 13-92 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 10. – С. 4 – 12.

59. Механізм справляння збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2003 р. № 2002. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

60. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. №656 // Офіційний вісник України. – 2000. – №16. – 5 травня. – С. 21 – 22.

61. Про затвердження порядку проведення Пенсійним фондом України та його територіальними органами планових та позапланових перевірок платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2011 р. № 233. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

62. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної податкової служби і органів Пенсійного фонду України під час організації та проведення планових перевірок [Електронний ресурс]: Наказ Державної податкової адміністрації України № 38 та постанова правління Пенсійного фонду України від 24.01.2011 р. №3-1. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

63. Про затвердження Порядку застосування підпунктів 165.1.27 та 165.1.28 пункту 165.1 статті 165 розділу IV Податкового кодексу України щодо страхових виплат, страхових відшкодувань, викупних сум та пенсійних виплат, отримуваних платником податку за договорами страхування, недержавного пенсійного забезпечення, пенсійного вкладу та довірчого управління: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 24.12.2010 р. № 997 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 5. – С. 136. – Ст. 272.

64. Валові витрати щодо участі у семінарах: Лист Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності від 11.05.1998 р. №06 10/309 // Збірник систематизованого законодавства. Навчання: законодавство,

оподаткування, облік. – 2006. – Випуск 9. – С. 206.

65. Про податок на додану вартість [Електронний ресурс]: Лист ДПАУ від 18.02.2011 р. № 4686/7/16-1517. – Режим доступу: <http://www.dpa.dn.ua/s/305/1873>.

66. Американские провайдеры и операторы получают налоговые льготы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.net.compulenta.ru/397850>.

67. Багратян Г. А. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г. А. Багратян, І. С. Кравченко // Фінанси України. – 2009. – №4. – С. 33–41.

68. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посібн. / О. В. Баєва – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 640 с.

69. Белорусская недвижимость. Налогообложение и налоговые льготы при строительстве жилья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aditec.ru/cgi-bin/nb/article.cgi?kod=20051001>.

70. Бизнес в Ирландии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.openbusiness.ru/html_euro/irland_open1.htm.

71. Блискавка Т. Зарубіжний досвід фіскального регулювання інноваційного процесу в економічно-розвинених країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdme/2011_1/bliskavka.pdf.

72. Бобров Є. А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України / Є. А. Бобров // Фінанси України. – 2008. – №12. – С. 33–43.

73. Браун Л. Экономика: Как создать экономику, оберегающую планету / Л. Браун [пер. с англ.] – М.: Издательство «Весь мир», 2003. – 392 с.

74. Букач Б. А. Введение единого социального налога как средство детенизации экономики / А. Б. Букач // Сб. науч. тр. “Экономика: проблемы теории и практики”. Вип. 214, Т.ІІІ. – Днепропетровск: ДНУ, 2006. – С. 715–721.

75. Буссе Ральф. Обзор антикризисных налоговых мер в Европе [Электронный ресурс] // Антикризисные или конъюнктурные пакеты: материалы II Международного научно-практического симпозиума по актуальным проблемам налоговой политики. Вестник палаты налоговых консультантов. – 2009. – № 5–6. – Режим доступа: <http://www.palata-nk.ru/php/content.php?id=1726.1>.

76. В Казахстане среди работающего населения самозанятые составляют одну треть [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fin.zakon.kz/159914-v-kazakhstane-sredi-rabotajushhego.html>. – 20.01.2010.

77. В Украине будет строиться жилье по цене \$550 за квадратный метр [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ekomik.ru/magazine/realty/9460-v-ukraine-budet-stroitmzsya-zhilmze-po-tsene-550-za-kvadratnyj-metr.html>.

78. Введення у соціальну роботу: навч. посібн. – К.: Фенікс, 2001. – 365 с.

79. Вітковська О. Готуймося сплачувати єдиний соціальний внесок / О. Вітковська // Бюджетная бухгалтерия. – 2010. – № 35. – С. 36–42.

80. Во Франции операторам UMTS предполагается предоставить налоговые льготы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_36_aId_48927.html.

81. Ганслі Теренс. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Ганслі Теренс. – К.: Либідь, 2006. – 210 с.

82. Геєц В. М. Інноваційні перспективи України: монографія / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.

83. Географія: універсальний посібник для випускників та абітурієнтів [Електронний ресурс] / Й. Р. Гілецький, М. М. Богович, Р. Р. Сливка. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. – 572 с. – Режим доступу: http://www.pidruchniki.com.ua/19940412/geografiya/sotsialna_infrastruktura.

84. Глазьев С. Ю. Стратегия экономического роста на пороге 21 века [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.patriotica.ru/books/glazev_gen/topic3.html.

85. Глазьев С. Ю. Управление развитием – фактор устойчивого экономического роста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vasilieva.narod.ru/ptpu/5_4_99.htm.

86. Горбач О. Внедрение в Украине единого социального взноса / О. Горбач // Пенсионный курьер. – 2005. – № 45. – С. 1–2.

87. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2006. – 559 с.

88. Грузия поддержит экономику снижением налогов на 1,1 % ВВП [Электронный ресурс] // Коммерсантъ. – 2008. – № 210(4027). – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc.aspx>.

89. Гуць М. Проблеми безробіття та рівня життя населення України / М. Гуць // Україна: аспекти праці. – 2003. – №2. – С. 13–18.
90. Дадалко В. А. Налогообложение в системе международных экономических отношений / В. А. Дадалко, Е. Е. Румянцева, Н. Н. Демчук. – Минск: Армита, 2000. – 359 с.
91. Дементьева О. Самозанятое лицо [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pribalt.info/abc.php?month=8&news=102>.
92. Державний Комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
93. Діяльність державної податкової служби України за 2000 – 2009 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua>.
94. Доклад «Заработная плата в мире в 2010–2011 гг.» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_150366.pdf.
95. Доклад «Мировая статистика здравоохранения, 2009 год» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.who.int/ru>.
96. Долонь Є. Єдиний соціальний внесок: перспективи запровадження / Є. Долонь // Людина і праця. – 2005. – № 5. – С. 25–27.
97. Доповідь проф., д.ф.н. Кушереця І. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.znannya.uaforums.net/--vt12.html>.
98. Дрождинина А. И. Энергосбережение – инструмент реализации энергетической стратегии России / А. И. Дрождинина // Вестник МГТУ, том 11. – №2. – 2008 г. – С. 338–342 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vestnik.mstu.edu.ru/v11_2_n31/articles/24_droz.pdf.
99. Економічна активність населення за регіонами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
100. Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка. Том 2 / Т. Ф. Ефремова. – М.: Астрель, 2006. – 685 с.
101. Забута Н. В. Регулювання зайнятості населення: теорія і зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.nbu.gov.ua%2Fportal%2Fsoc_gum%2Fvapsv%2F2009_5%2FSt_13.pdf&ei=jaJsTeD0Ls7ysgat9si4BQ&usg=AFQjCNHuXQQCBiJPToPbH0Miq-eZYZU1dg.

102. Загорський В. С. Здобутки та ризики Податкового кодексу / В. С. Загорський, Ю. Б. Иванов, О. Ю. Иванова / Лібермановські читання – 2010: економічна спадщина та сучасні проблеми: монографія / Під ред. д-ра екон наук, проф. Пономаренка В. С., д-ра екон наук, проф. Кизима М. О., канд. екон. наук, доц. Зими О. Г. – Х.: ФОП Павленко О. Г., ВД «ІНЖЕК», 2010. – С. 45–52.

103. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gufer.net/podatкова/94.html>.

104. Захитим людей, стимулююя создание рабочих мест [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBgQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ilo.org%2Fpublic%2Flibdoc%2Filo%2F2009%2F109B09_176_russ.pdf&ei=T6NsTaV8y86yBtGj8M0F&usg=AFQjCNH4JCBuDU8eEPz6HQnADMUH_0-rJA.

105. Зведений бюджет України. Статистичний щорічник України / За ред. О. Г. Осауленка, 2009 – 566 с.

106. Звіт з людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org>.

107. Звіт про науково-дослідну роботу «Моніторинг досвіду країн Європи, США, країн пострадянського простору, включаючи прибалтійські країни, в частині надання пільг окремим категоріям громадян». Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин [Електронний ресурс] / Загальний керівник С. В. Мельник. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.lir.lg.ua/zvit08.doc>.

108. Иванов Ю. Б. Налоговое регулирование: терминология и принципы применения налоговых льгот / Ю. Б. Иванов, О. С. Винникова / В монографии «Налогообложение: проблемы науки и практики – 2009» / Под ред. проф. Ю. Б. Иванова. – Х.: ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. – С. 185–200.

109. Иванов Ю. Б. Оподаткування виплат з оплати праці: навч. посіб. / Ю. Б. Иванов, Г. М. Дорожкіна, Є. І. Коновалов. – Х.:ВД «ІНЖЕК», 2007. – 274 с.

110. Иванов Ю. Б. Оподаткування та інноваційна діяльність підприємств // Інновації: проблеми науки і практики: монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – С. 270–280.

111. Иванов Ю. Б. Регулятивний потенціал податкової системи України:

монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко та ін.; за ред. Ю. Б. Іванова. – Харків: ХНЕУ, 2010. – 422 с.

112. Іванов Ю. Б. Світові тенденції антикризового податкового регулювання // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – №1(48). – С. 10–15.

113. Іванов Ю. Б. Системы налогообложения зарубежных стран: учеб. пос. / Ю. Б. Иванов, Е. В. Давыскиба. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 224 с.

114. Іванов Ю. Б. Системы налогообложения Украины и России: структура, проблемы, тенденции. Монографія / Ю. Б.Іванов, И. А. Майбуров. – Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2009. – 520 с.

115. Іванов Ю. Б. Система оподаткування в схемах і таблицях: Частина 2. Оподаткування фізичних осіб: навч. посібн. – Харків: ВД «НЖЕК», 2004. – 304 с.

116. Индия – инноватор, серьезный партнер и конкурент в индустрии биотехнологий на мировом рынке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://newsletters.cii.in/newsletters/russian_newsletter/russian_language/the_serious_partner_and_the_competitor.htm.

117. Ипотека как решение жилищной проблемы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scriu.com/6/72162328352.php>.

118. Исанов М. Дорожная карта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://inap.kz/analitics/economics_society/dorozhnaya-karta-m-isanov. – 15.02.2011.

119. Кадомцева С. В. Социальная защита населения / С. В. Кадомцева. – М.: РАГС, 2003. – 264 с.

120. Камінська Т. М. Про розвиток квазіринкових відносин в охороні здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ief.org.ua/Arjiv_ET/Kaminska206.pdf.

121. Карпенко Г. В. Державна підтримка альтернативної енергетики у країнах ЄС та проблеми розвитку цього напрямку в Україні / Г. В. Карпенко // Стратегічна панорама. – 2008. – №3–4. – С. 122–127.

122. Катрук Н. Світовий досвід оподаткування доходів громадян і його використання в Україні [Електронний ресурс] / Н. Катрук // Журнал «Схід». – 2009. – №2(93). – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php>.

123. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія / В. Ю. Керецман. – К.: Вид-во ІАДУ, 2002. – 188 с.
124. Корниюк О. Пільги за нові робочі місця / О. Корниюк // Бухгалтерія. – 2006. – №9(684). – С. 74–75.
125. Крайник О. П. Системний підхід до регулювання соціально-економічного розвитку регіону / О. П. Крайник // Регіональна економіка. – 2002. – №1. – С. 158–166.
126. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія / А. І. Крисоватий. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 371 с.
127. Крисоватий А. І. Домінанти гармонізації оподаткування: національні та міжнародні вектори: монографія / А. І. Крисоватий, В. А. Валігура. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 248 с.
128. Куліков Ю. Механізм удосконалення пенсійної системи в контексті побудови соціальної держави / Ю. Куліков // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 3. – С. 21–25.
129. Кучерявенко Н. П. Основы налогового права / Н. П. Кучерявенко. – Х.: Изд-во «Константа», 1996. – 320 с.
130. Куц Л. І. Державна підтримка господарської діяльності у сфері охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
131. Ларо Марлен. Американский ответ на экономический кризис с точки зрения налоговой перспективы: материалы II Международного научно-практического симпозиума по актуальным проблемам налоговой политики [Электронный ресурс] / Ларо Марлен // Вестник палаты налоговых консультантов. – 2009. – № 5–6. – Режим доступа: <http://www.palatak.ru/php/content.php?id=1726>.
132. Логачова Л. До питання запровадження єдиного соціального внеску в Україні / Л. Логачева, Є. Котов // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 6. – С. 13–18.
133. Майбуров И. А. Теория налогообложения. Продвинутый курс: учебник для магистрантов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит» / И. А. Майбуров, А. М. Соколовская. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 591 с.

134. Майбуров И. А. Реформирование налоговых систем. Теория, методология, практика: монография / Под ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова, А. И. Крисоватого. – К.: Кондор, 2011. – 352 с.

135. Майбуров И. А. Необходимость налогового стимулирования воспроизводства человеческого капитала в России / И. А. Майбуров // Институциональные основы инновационных процессов: Материалы Четвертых Друкеровских чтений. – М.: Доброе слово, 2008. – 352 с. – С. 320–332.

136. Махсма М. Світові тенденції трансформації зайнятості населення в умовах глобалізації економіки / М. Махсма // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4. – С. 10–15.

137. Мережко В. Курс – на самозайнятість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sumyinfo.com/997_kurs_na_samozaunyat_st.html.

138. Миндич Д. Спасайся, кто может [Электронный ресурс] / Д. Миндич // Энергия промышленного роста. – 2009. – № 1–2. – Режим доступу: <http://www.epr-magazine.ru/prompolitics/maintheme/sos>.

139. Мир словарей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mirslovari.com/content_soc/maloobespechennye-7783.html.

140. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, Українські технології, 1999. – 640 с.

141. Монастирська Г. В. Соціальні наслідки фінансово-економічної кризи та шляхи їх пом'якшення / Г. В. Монастирська // Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізації наслідків (економіка, фінанси та право). Збірник матеріалів Міжнародної науково практичної конференції травня 2009 року. – К.: УДУФМТ, 2009. – 424 с.

142. Моніторинг основних індикаторів бюджетної та банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>.

143. Моніторинг виконання місцевих бюджетів Харківської області за 2000 – 2009 рр. Головне фінансове управління Харківської обласної державної адміністрації. – Х., 2009.

144. Моніторинг новин податкової політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fisco-inform.com.ua>.

145. Москаленко В. Ф. Принципи організації оптимальної моделі системи охорони здоров'я: український контекст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q>.

146. Налоги в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.germany.allbusiness.ru/content/document_r_5C4528D5-0A57-461D-ABC4-ECADF33456CA.html.

147. Налоги: международные новости и информация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.taxationinfonews.ru>.

148. Налоговая политика и пути выхода из кризиса / Под ред. В. Б. Исакова, Д. Г. Черника, И. И. Кучерова. – М.: ТПП РФ, 2009. – 320 с.

149. Налоговые вычеты ипотеки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ipohelp.ru/taxprivilege.html>.

150. Налоговые льготы для покупателей французской недвижимости [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jjc.ru/News/04-03-2011.html>.

151. Налоговые льготы. Сущность и назначение налоговых льгот, их виды и классификация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nalogiinfo.ru.html>.

152. Налогообложение в Испании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.partner-mallorca.com/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=75.

153. Научно-практический комментарий к Податковому кодексу України: 3 т. [Электронный ресурс] / За заг. ред. М. Я. Азарова. – Режим доступа: <http://edu.minfin.gov.ua/TaxCodex/Pages>.

154. Недвижимость в Италии – законодательство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.crosstur.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=102&Itemid.

155. Недвижимость в Италии, налоги [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.casa-in-abruzzo.ru/content/view/49/55/lang,ru>.

156. Недвижимость во Франции по программе leaseback [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mestopodsolntsem.ru/nedvizhimost-vo-francii-po-programme-leaseback>.

157. Нікітішин А. О. Використання іноземного досвіду при оподаткуванні доходів фізичних осіб / А. О. Нікітішин // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 67–69.

158. Ніколенко Ю. В. Основи економічної теорії [Електронний ресурс] / Ю. В. Ніколенко. – 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/OsnEkTeor/Oet01-05/5201.htm>.
159. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
160. Новости частного здравоохранения со всего мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forum.rusmedserv.com/index.php/t-35018.html>.
161. Основи економічної теорії: Підручник / За редакцією Ю. В. Ніколенко. – 2-ге видання. – К.: Либідь, 1998. – 272 с.
162. Особливості національної податкової системи Федеративної Республіки Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article>.
163. Офіційний сайт міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/data.htm>.
164. Офіційний сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/img/files/Bulet_vykonan_DBU_2010.pdf.
165. Офіційний сайт Управління енергетичної інформації США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eia.gov/countries>.
166. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
167. Петюх В. М. Ринок праці: навч. посібн. / В. М. Петюх. – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с.
168. Поворозник В. Щодо реалізації інвестиційного потенціалу недержавного пенсійного забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/December2009/14.htm>.
169. Податки при покупці нерухомості в Угорщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrarticles.pp.ua/biznes-i-finansy/1919-nalogi-pri-pokupke-nedvizhimosti-v-vengrii.html>.
170. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій: навч. посіб. / Під ред. Ю. Б. Іванова, І. А. Майбурова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 492 с.
171. Податкові системи зарубіжних кран / За заг. ред. М. Я. Азарова. – К.: «Видавничий дім “Комп’ютерпрес», 2004. – 240 с.

172. Пороховський О. А. Економічна криза як рубіж сучасного світового і національного розвитку / О. А. Пороховський // Економічна теорія. – 2009. – №1. – С. 5–9.

173. Президент США Барак Обама призвал Конгресс к реформам [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ukrrudprom.com%2Fdigest%2FObama_protiv_vtorogo_mesta.

174. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / За заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 448 с.

175. Промежуточный отчет о социальных детерминантах и различиях по показателям здоровья в Европейском регионе ВОЗ – Исполнительное резюме [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/124460/e94370R.pdf.

176. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

177. Регулятивний потенціал податкової системи України: Монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискіба та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2009. – 336 с.

178. Рейтинг якості життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ura-inform.com>.

179. Рейтинг якості життя: Україна на 53 місці // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. – 2009. – №10 (444). – С. 26–29.

180. Рекомендація Ради №77/713/ЄЕС від 25 жовтня 1977 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.is.svitonline.com/sukhodolya/es/law/25_Oct_rational_use.htm.

181. Ринок праці в Україні: аналіз стану, проблеми формування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.clck.yandex.ru/redirect/AiuY0DBWfJ4ePaEse6rgeAjgs2pI3DW99KUdgowt9XujWdVUNG4aJq37WmK1gvLYJ9Hs38IRgUQs6IFZGL_3XCTIT5q4Jh9SkiwyJcjp00-IzxGhnTF62tD7V1WSE.

182. Роль Государства в приобретении жилья (опыт Германии) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ieras1.socionet.ru/files/>

Xodov42003.doc.

183. Российский налоговый портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ww.taxpravo.ru/zakonodatelstvo/statya-90715>.

184. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду / А. М. Соколовська, Т. І. Ефіменко, І. О. Луніна та ін. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.

185. Славкова А. А. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян в особистому прибутковому оподаткуванні / А. А. Славкова // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 15. – С. 179–193.

186. Соколовська А. М. Основи теорії податків: навч. посібн. / А. М. Соколовська – К.: Вид-во «Кондор», 2010. – 326 с.

187. Социальное обеспечение в мире в 2010–2011 гг. Обеспечение охвата во время и после кризиса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/info/publ/ilo_social_security.pdf.

188. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки: навч. посібн. / А. М. Стельмащук – Тернопіль: Астон, 2001. – 362 с.

189. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика [Електронний ресурс] / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2001. – 374 с. – Режим доступу: <http://www.polka-knig.com.ua/article.php?book=45&article=4117>.

190. США: правовое регулирование налогообложения в сфере образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.businesspress.ru/newspaper/article mId 36_aId_307794.html.

191. Тарангул Л. Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монографія / Л. Л. Тарангул. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 286 с.

192. Тривалість життя в Україні суттєво скоротилася [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ridnaua.org/p/tryvalist>.

193. Турбулентность налоговых реформ / С. И. Юрий, А. И. Крисоватый, И. А. Майбуров, Т. В. Кошук. – К.: Знання, 2011. – 382 с.

194. Тютюрюков Н. Н. Налоговые системы зарубежных стран: Европа и США: учеб. пос. / Н. Н. Тютюрюков. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2002. – 174 с.

195. Україна в 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / За заг. ред. А. В. Єрмолаєва. – К. : НІСД, 2010. – 528 с.

196. Урсакий Ю. А. Безробіття: світовий досвід, практика в Україні [Електронний ресурс] / Ю. А. Урсакий, О. О. Гончаров. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&cd=2&ved=0CB0QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.nbu.gov.ua%2Fportal%2FSoc_Gum%2FVchtei%2F2009_2%2FNV-2009-V2_4.pdf&ei=7KJsTcDMA8vBswb33djCBQ&usg=AFQjCNEgWO05oSjXIVZ2rDR4Teg3orNAIg.

197. Финансирование здравоохранения в Европейском союзе: проблемы и стратегические решения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.google.com.ua/url?sa>.

198. Форум регионов России: «Инновационная модель развития» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.talk-s.ru/projects>.

199. Черник Д. Г. Применение налоговых льгот по налогу на доходы физических лиц / Д. Г. Черник // Финансы. – 2007. – № 1. – С. 33–37.

200. Шелудько Н. М. Фінансові кризи на ринках, що розвиваються: теоретичні й мпiричні аспекти аналізу / Н .М. Шелудько, А. І. Шкляр // Фінанси України. – 2009 . – № 2. – С. 3–21.

201. Шипунов К. Б. Принципы управления занятостью в условиях рыночной экономики [Электронный ресурс] // Проблемы современной экономики. – №4 (24). – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=22991>.

202. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної та банківської системи України станом на 01.01.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Month%20bank-budget/2010/2010_12_bank&budget_new_ukr.pdf.

203. Эбрилл Л. Современный НДС / Эбрилл Л., Кин М., Боден Ж.-П., Саммерс В. – М.: «Весь мир», 2003. – 274 с.

204. Юровская Т. Франция – родина НДС / Т. Юровская // Экспресс-анализ. – 2007. – №5. – С. 18–25.

205. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика / А. Г. Ягодка. – К.: КНЕУ, 2002. – 232 с.

206. Якушик І. Д. Податкові системи зарубіжних країн / І. Д. Якушик, Я. В. Литвиненко: Довідник. – К.: «МПІ Леся», 2004. – 480 с.
207. About the federal tax credit for public transit passes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.transitpass.ca/about_e.asp.
208. American Recovery and Reinvestment Act of 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ5/content-detail.html>.
209. American Recovery and Reinvestment Plan. The office of the President elect. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://change.gov/agenda/economy_agenda.
210. Amy Fontinelle. 10 Tax Benefits For The Self-Employed [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investopedia.com/articles/tax/09/self-employed-tax-deductions.asp>.
211. Ann Boylan, Tania Burchardt. Barriers to self-employment for disabled people / Small Business Service. – October 2002. – 100 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.gov.uk/files/file38357.pdf>.
212. Botman D. Tax and pension reform in the Czech Republic – Implications for growth and debt sustainability [Електронний ресурс] / D. Botman, A. Tuladhar. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08125.pdf>.
213. Budget Consolidation and the European Social Model. The Effects of European Austerity Programmes on Social Security Systems. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07891.pdf>.
214. Business & Utilities Tax Incentives [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.energy.gov/utilities_tax_incentives.htm.
215. Business Tax Incentives [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.energy.gov/business_tax_incentives.htm.
216. Climate Change and Biodiversity. Technical Paper V / [Н. Gitay, А. Suárez, R. Watson, D. Dokken eds.]. – Geneva, Switzerland: IPCC, 2002. – 86 p.
217. Combat Poverty Agency. Promoting equity in Ireland's tax system. – 2006. – С.11
218. Comparing the treatment of charities under value added taxes and retail sales taxes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econpapers.repec.org/paper/btxwpaper/1102.htm>.

219. Consumer Energy Tax Incentives [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.energy.gov/taxbreaks.htm>.

220. Directive 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 8 May 2003 on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport Official Journal L 123 , 17/05/2003 P. 0042 – 0046 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.is.svtonline.com/sukhodolya/es/law/promotionbiofuels.htm>.

221. Draft joint employment report. Annual growth survey: Annex 3. – Brussels, 12.1.2011. – 14 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/3_en_annexe_part1.pdf.

222. Economic news release. Employment situation summary. April 2, 2010. The employment situation – March 2010 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm>.

223. Einkommensteuer-Durchführungsverordnung [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bundesrecht.juris.de/estdv_1955/index.html.

224. Energiesteuergesetz [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bundesrecht.juris.de/bundesrecht/energiestg/gesamt.pdf>.

225. Energy Efficiency: A Recipe for Success [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.worldenergy.org/documents/fdeneff_v2.pdf.

226. Energy for a sustainable future. The secretary-general's advisory group on energy and climate change: summary report and recommendations. 28 April 2010. New York [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/wcm/webdav/site/climatechange/shared/Documents/AGECC%20summary%20report%5B1%5D.pdf>.

227. Energy Policy Act of 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-109publ58/content-detail.html>.

228. Europe in figures. Eurostat yearbook 2011. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-11-001/EN/KS-CD-11-001-EN.PDF.

229. European Centre of the Development [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cedefop.europa.eu/EN/news/4208.aspx>.

230. Eurostat regional yearbook 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NA-10-001/EN/KS-NA-10-001-EN.PDF.

231. Federal tax credits for consumer energy efficiency [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.energystar.gov/index.cfm?c=tax_credits.tx_index.

232. Federal tax credits for energy efficiency [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.business.gov/manage/green-business/energy-efficiency/get-started/tax-credits.html>.

233. Gillard J. Tax breaks for green buildings [Электронный ресурс] / J. Gillard. – Режим доступа: <http://www.scribd.com/doc/34817384/Tax-Breaks-for-Green-Buildings>.

234. Global Indirect Tax Brief. Special Feature: the Retail Sector / Issue No.18 – June 2010.

235. Guide to UK Taxation for the self employed. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.johnmtaylor.co.uk/resources/taxation-guide-for-self-employed>.

236. Home mortgage interest deduction [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.en.wikipedia.org/wiki/Home_mortgage_interest_deduction.

237. Home Mortgage Interest Tax Deduction [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.financescholar.com/mortgage-interest-tax-deduction.html>.

238. Housing cost burden [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hungerreport.org/data/domestic/economic-mobility/104-severe-housing>.

239. Housing Cost Burden – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inqualityoflife.org/QoOL/Indicator.aspx?id=59>.

240. Human Development Index and its components [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.undp.org/publications/hdr2010/en/HDR_2010_EN_Table1.pdf.

241. Indirect Tax Meaning – Merits and Demerits of Indirect Taxes Post: GauravAkranі [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kalyan-city.blogspot.com/2010/12/indirect-tax-meaning-merits-and.html>.

242. Jackson R. Is the Green economy coming? – The Association of Chartered Certified Accountants, February 2009 [Электронный ресурс] / R. Jackson. – Режим доступа: http://www.accaglobal.com/pubs/general/activities/library/sus_pubs/tech-tp-ges.pdf.

243. Jean Murray. Self Employed / Self-Employment [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://biztaxlaw.about.com/od/glossarys/g/selfemployed.htm>.

244. Jorine de Muijnck, Paul Vroonhof, Jacqueline Snijders. Second career: Self-employment and becoming an entrepreneur as a second career for dependent employees. Final report. – Zoetermeer, December 2003. – 236 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/support_measures/second_career/doc/second_career_eim_final_report_en.pdf.

245. Judith Freedman. Employed or self-employed? Tax classification of workers and the changing labour market / The Institute for Fiscal Studies. – February 2001. – 154 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifs.org.uk/comms/dp1.pdf>.

246. Kesti Juhani, Editor L.L.M. European Tax Handbook 2004. Amsterdam: International Bureau of Fiscal Documentation, 2004. – P. 362.

247. Key figures on Europe. [Электронный ресурс] – режим доступа: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-11-001/EN/KS-EI-11-001-EN.PDF.

248. Latvia: Self-employed workers. Self-employed workers: industrial relations and working conditions. – [Электронный ресурс] // Eurofound. – Режим доступа: <http://www.eurofound.europa.eu/comparative/tn0801018s/lv0801019q.htm>.

249. Median of the housing cost burden distribution by poverty status [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tessi302>.

250. Minarik J. Tax Expenditures in OECD Countries / J. Minarik / Meeting of Senior Budget Officials, Vienna, 2–3 June 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/21/14/41278667.ppt>. – P. 24.

251. Minimum income standards in enlarged EU: Guaranteed Minimum Income Schemes. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.eapn.ie/pdfs/155_paper%20II%20-%20Minimum%20income%20standards%20in%20enlarged%20EU.pdf.

252. Monitoring tax revenues and tax reforms in EU Member States 2010 Tax policy after the crisis [Электронный ресурс] – Режим доступа:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/common/publications/services_papers/working_papers/index_en.htm.

253. Mortgage Interest Tax Deduction 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hubpages.com/hub/mortgage-interest-tax-deduction>.

254. Moving Public Debt onto a Sustainable Path // International Monetary Fond [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2010/POL090110A.htm>.

255. New Year, New Rates [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vatax.net/?page=matrix>.

256. Non-paper «green elements from member states' recovery plans» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/environment/integration/pdf/recovery_plans.pdf.

257. Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth June 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.oecd.org/dataoecd/59/45/42983414.pdf.

258. Roodman D. M. Environmental Shifts Multiplying / D. M. Roodman. – New York : W.W. Norton & Company, 2000. – P. 138–139.

259. Self-employed person / European industrial relations dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eurofound.europa.eu/areas/industrialrelations/dictionary/definitions/selfemployedperson.htm>.

260. Self-Employed. A European Comparison 2010 / AGN International – Europe limited [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.agn-europe.org/htm/firm/news/ttf/2010/Brochure_Self-Employed2010.pdf.

261. Self-employment in Europe 2010. European Employment Observatory Review / European Commission. – 52 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eu-employment-observatory.net/resources/reviews/EEORReview-Self-Employment2010.pdf>.

262. Self-Employment Tax (Social Security and Medicare Taxes) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.irs.gov/businesses/small/article/0,,id=98846,00.html>.

263. Self-employment. Wikipedia. Free Encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Self-employment>.

264. Sixth VAT Directive: uniform basis of assessment [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvd/131006.htm>

265. Speck S. Energy taxation and green tax reform in central and eastern Europe [Электронный ресурс] / S. Speck, J. McNicholas, N. Jackson. – Режим доступа: <http://www.mzp.cz/www/zamest.nsf/0/004cac35?OpenDocument>.

266. Tax allowances and reliefs if you're self-employed / HM Revenue & Customs [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hmrc.gov.uk/incometax/relief-self-emp.htm>.

267. Tax Deductions On Mortgage Interest [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.investopedia.com/articles/pf/06/MortIntTaxDeduct.asp>.

268. Tax reforms in EU Member States 2011 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2011/pdf/ee-2011-5_en.pdf.

269. Tax responses to the global economic crisis [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.deloitte.com/view/ru_RU/ru/7562/7841/index.htm.

270. Taxation Paper N 19 (2009) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/index_en.htm.

271. Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States and Norway / European Commission. – Luxembourg: Publications office of the European Union, 2009. – 384 p.

272. Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway / European Commission. – Luxembourg: Publications office of the European Union, 2010. – 430 pp.

273. Taxation trends in the European Union. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2011/report_2011_en.pdf.

274. «Taxes in Europe» database [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/info_docs/tax_inventory.

275. The Financial and Economic Crisis: A Decent Work Response» International Labour Organization (International Institute for Labour Studies), 2009

ilo.org [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.public/libdoc/ilo/2009/109B09...engl.pdf>.

276. The Global Competitiveness Report 2009–2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.weforum.org>.

277. The Global Property Guide Site [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.globalpropertyguide.com>.

278. The Human Development Index (HDI) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hdr.undp.org/en/statistics/hdi>.

279. Timken M. New tax incentives and benefits make hybrid cars more appealing than ever [Электронный ресурс] / М. Timken. – Режим доступа: <http://environment.about.com/od/greenlivingdesign/a/hybridcars.html>.

280. Tax responses to the global financial Economic Crisis [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.deloitte.com>.

281. U.S. Tax Code On-Line [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fourmilab.ch/uscode/26usc>.

282. Website Directgov: public services all in one place [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://www.direct.gov.uk/en/EducationAndLearning/UniversityAndHigherEducation/LifeAtUniversityOrCollege/DG_071488.

283. Website TurboTax Choose easy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.turbotax.intuit.com/index.jsp>.

284. William Perez. Self Employment Tax Deduction. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://taxes.about.com/od/deductionscredits/p/half_SE_tax.htm.

285. Your income tax 2011. Prepared by the J. K. Lasser Institute. Published by John Wiley&Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2010. – 816 p.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Перелік знижених ставок ПДВ у країнах Євросоюзу до товарів і послуг, що містяться у додатку до Шостої Директиви Ради 77/388/ЄЕС (станом на 1.01.2006 р.)

Категорія	Бельгія	Чехія	Данія	Німеччина	Естонія	Греція	Іспанія	Франція	Ірландія	Італія	Кіпр	Латвія	Литва	Люксембург	Угорщина	Мальта	Нідерланди	Австрія	Польща	Португалія	Словенія	Словаччина	Фінляндія	Швеція	Великобританія
Продукти харчування	6 12 21	5	25	7 16	18	9	4 7	5,5 19,6	0 4,4 13,5	4 10	0 5 15	18 5	5 18	3	20	0	6	10	3 7	5 12 21	8,5	19	17	12 25	0 17,5
Водопостачання	6	5	25	7	18	9	7	5,5	21 Зв.	10	5	5 18	18	3	20	0	6	10	7	5	8,5	19	22	25	0
Фармацевтичні товари	6 21	5	25	16	5	9 19	4 16	25 5,5 19,6	0	10 20	0	5	5	3 15	5	0	6 19	20	7	5 21	8,5	19	8	25 0	0 17,5
Медичне обладнання	6 21	5	25	7	5	9	7	5,5	0	4 20	5	5	5	3 15	5 20	18	6/19	20	7	5	8,5	19	22 Зв.	25 Зв.	0
Дитячі місця в автомобілях	21	5	25	16	18	19	16	19,6	21	20	15	18	18	15	20	18	19	20	7	21	20	19	22	25	5
Перевезення пасажирів та їх багажу	6 0 Зв.	5 0	Зв. 0	7 16	18 0	9	7	5,5	Зв.	10 Зв.	8 15	18	5 18	Зв. 3	20	0	Зв. 6 19	10	7	5	8,5	0 19	8	6 0	0
Книги	6 21	5	25	7	5	4,5	4 16	5,5 19,6	0	4 20	5	5	5	3	5	5	6	10	0/22	5	8,5	19	8	0	0
Газети	0 6 21	5	0 25	7	5	4,5	4 16	2,1 19,6	13,5	4	5	5	5	3	20	5	6	10	7/22	5	8,5	19	0 22	6	0
Періодика	0 6 21	5	25	7	5	4,5	4 16	2,1 19,6	13,5	4	5	5	5	3	20	5	6	10	0/ 7/ 22	5	8,5	19	0 22	Зв. 6	0
Вхідна плата за послуги культури (шоу, кіно, театри)	Зв. 6	5	25	Зв. 7	5/ 18	4,5	Зв. 7	5,5 19,6	Зв. 13,5	10	Зв./ 15	Зв.	18	3	20	18	16	Зв. 10	7	Зв. 5	8,5	Зв./ 19	8	6	17,5
Вхідна плата за розваги в парках	6	5	25	16	18	9	7	5,5 19,6	13,5	20	15	18	18	3	20	18	16	20	7	5	8,5	19	8	25	17,5
Платне телебачення/кабельне телебачення	12/21	Зв./5	25	16	18	9	16	5,5	21	10	15	5	18	15	Зв./20	18	19	10	22	21	Зв./20	Зв./19	22	25	17,5
Соціальне житло	12	5	25	16	18	9	4	5,5 19,6	13,5	4 10	15	18	9	3 15	20	Зв.	19	20	7	Зв. 5	8,5	19	22	25 Зв.	17,5 50
Соціальні послуги	6 21 Зв.	Зв. 5	25	7	Зв.	9	7	19,6	Зв.	Зв. 4 10 20	Зв.	Зв.	18	3 15 Зв.	Зв.	Зв.	19	0 10	7	21 Зв.	8,5	19 Зв.	Зв. 25	Зв. Зв.	Зв.
Медицинний стоматологічний догляд	6 21 Зв.	Зв. 5	Зв.	7 Зв.	Зв.	9	7	19,6 5,5 Зв.	Зв. 21	Зв.	Зв.	Зв.	Зв.	3 Зв.	Зв.	Зв.	Зв. 19	10 Зв.	7	Зв. 5	8,5	19	22	25	0 17,5

Додаток Б

Загальна характеристика державного регулювання житлової політики в
країнах світу

Таблиця Б.1

Частка витрат на житло у загальних доходах домогосподарств¹⁴

Країна	Рік					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Австрія	15,4	13,1	13,3	14,0	14,3	13,8
Бельгія	17,7	16,5	16,8	16,3	18,1	15,7
Болгарія	-	-	23,2	23,0	18,5	14,7
Велика Британія	-	20,6	21,7	22,2	21,9	21,7
Греція	25,5	25,0	25,6	22,5	24,2	24,1
Данія	-	24,7	24,6	24,2	26,9	29,9
Естонія	-	13,4	13,4	11,5	11,4	11,8
Ірландія	7,5	8,6	9,0	9,1	10,0	10,0
Ісландія	15,2	16,7	17,0	15,5	15,2	15,0
Іспанія	11,1	9,9	10,4	10,4	10,8	12,3
Італія	14,5	14,6	14,7	12,5	12,5	11,8
Кіпр	-	12,4	9,0	8,1	7,6	7,2
Латвія	-	17,8	15,4	14,3	12,8	12,9
Литва	-	15,5	14,6	12,2	11,0	12,1
Люксембург	9,1	8,7	8,9	9,0	8,3	8,7
Мальта	-	5,1	6,6	6,2	5,9	6,7
Нідерланди	-	27,9	28,0	27,1	26,1	25,4
Німеччина	-	20,6	28,8	26,1	27,8	26,9
Норвегія	13,8	10,6	15,2	18,1	17,0	18,1
Польща	-	20,6	19,8	18,8	17,9	17,1
Португалія	10,5	8,4	10,3	12,9	11,8	11,4
Румунія	-	-	-	20,8	22,6	20,3
Словаччина	-	21,3	22,6	22,9	15,2	18,1
Словенія	-	9,9	10,0	10,6	11,1	11,1
Угорщина	-	22,2	19,1	17,0	20,6	19,9
Фінляндія	11,7	11,5	11,7	12,5	13,3	14,0
Франція	10,1	9,7	10,8	13,0	7,7	12,0
Чеська республіка	-	19,6	20,2	19,9	19,8	18,7
Швеція	19,4	19,8	16,7	17,4	16,1	19,1

¹⁴ Складено автором за даними Євростату [235].

Вартість придбання житла та розмір орендної плати за житло в різних країнах світу¹⁵

Країна	Місто	Показник, дол. США			
		Вартість придбання всієї площі	Витрати на оренду всієї площі	Вартість придбання 1м ²	Витрати на оренду за 1 м ²
Канада	Монреаль	457200	2482	3810	20,68
	Торонто	904560	3400	7538	28,33
	Ванкувер	993600	-	8280	-
США	Нью-Йорк Верхній Манхеттен	1443480	6131	12029	51,09
	Нью-Йорк Нижній Манхеттен	1583280	6564	13194	54,7
Китай	Пекін	568320	1184	4736	9,87
	Ченду	142200	406	1185	3,38
	Гуанчжоу	279480	821	2329	6,84
	Шанхай (звичайна квартира)	330120	604	2751	5,03
	Шанхай (ексклюзивна квартира)	653880	1765	5449	14,71
	Шеньжень	389520	922	3246	6,68
Індія	Бангалор	88920	348	741	2,9
	Південний Мумбай	1231800	3764	10265	31,37
Індонезія	Джакарта	165720	1572	1381	13,1
Японія	Токіо	1546080	7406	12884	61,72
Південна Корея	Сеул	-	2578	-	21,48
Таїланд	Бангкок	368640	1975	3072	16,46
Аргентина	Буенос-Айрес	315	1789	2625	14,91
Бразилія	Сан-Паулу	313920	1896	2616	15,8
	Ріо-де-Жанейро	538200	2687	4485	22,39
	Барра-да-Тіжука	282	-	2350	-
Чилі	Сантьяго	178320	1236	1486	10,3
	Вінья-дель-Мар	205440	644	1712	5,37
Колумбія	Чіко	227160	1634	1893	13,62
	Санта-Барбара	194880	1206	1624	10,05
Перу	Ліма	127560	1122	1063	9,35
Уругвай	Монтевідео	262920	1345	2191	11,21
Ізраїль	Тель-Авів	842400	2322	7020	19,35
Марокко	Маракеш	239280	1321	1994	11,01
	Касабланка	207120	1124	1726	9,37
ОАЕ	Дубаї	500280	2341	4169	19,51
Австралія	Сідней	827040	2764	6892	23,03
Нова Зеландія	Окленд	449760	2190	3748	18,25
	Веллінгтон	447480	2	3729	16,67

¹⁵ Складено автором за даними Global Property Guide [256].

Основні показники іпотечного ринку в країнах світу¹⁶

Країна	Основний тип ставки іпотечного кредиту ¹⁷	Частка боргу, що може розглядатися як відсоток від вартості власності, %	Звичайна тривалість іпотечної позики	Іпотечні позики у ВВП, %	Частка домогосподарств, що є власниками житла у загальній кількості домогосподарств (рік збору інформації)
1	2	3	4	5	6
Австралія	Змінна	90-100	25	71	69 (2004)
Австрія	Фіксована	60 (середня)	25	26,1	57 (2001)
Алжир	-	90	30 (максимальна)	1,5	63 (1985)
Аргентина	Змінна	80-90 (середня)	12-20; 20 (максимальна)	1,7	68 (1990)
Бангладеш	-	50-70 (середня)	<15	2,5	86(2001)
Бельгія	Фіксована	100	20	28,3	68 (2001)
Болгарія	-	90	30	4,7	97 (2002)
Болівія	-	70 (середня)	15-20	9,5	60 (1997)
Бразилія	Змінна	75-100	20 (максимальна)	5	75 (2000)
Велика Британія	Змінна	110	25	64	71 (2004)
Венесуела	Фіксована	70-75	25 (максимальна)	0,7	76 (1990)
Гана	-	80	20-25 (максимальна)	0,5	57 (2000)
Гондурас	Змінна	70	20; 30 (максимальна)	-	72 (2001)
Гонконг	Змінна	90	15	44	57 (2004)
Греція	Змінна	55 (середня)	15	17,6	74 (2004)
Данія	Фіксована	80	30	87,9	53 (2004)
Естонія	Змінна	90	30	22	85 (2002)
Єгипет	Змінна	60	10-15	3	69 (1996)
Ізраїль	Змінна	70-95; 80 (середня)	15, 30 (максимальна)	22	74 (2002)
Індія	Змішана	85	20 (максимальна)	2	87 (2001)
Індонезія	Змінна	90	8, 10, або 15; 20 (максимальна)	5,8	96 (2001)
Іран		70-80	18 (максимальна)	3	73(1996)
Ірландія	Змінна	100	20	59,2	77 (2004)
Іспанія	Змінна	100	15 - 20	40,2	83 (2004)
Італія	Змінна (Змішана)	80	05 -20	15	80 (2002)
Йорданія	Змінна	80-90 (середня)	20 (максимальна)	11	66 (2004)
Канада	Фіксована	75 або 95	25	43	66 (2004)
Китай	Змінна	80	10-15; 30 (максимальна)	12	80 (2006)

¹⁶ Складено автором за даними Global Property Guide [256].

¹⁷ Іпотечні кредити з відсотковими ставками, фіксованими більш як на п'ять років, розглядаються як фіксовані. Змінні кредити – іпотечні кредити з відсотковою ставкою, зафіксованою менше, ніж на п'ять років [256].

Продовження додатку Б

Закінчення табл. Б.3

1	2	3	4	5	6
Колумбія	Змінна	70	30 (максимальна)	12	61 (1997)
Корея	Змінна	70	3; 20 (максимальна)	2,1	54 (2000)
Латвія	Змінна	100	30	14	60 (2000)
Литва	-	100	25	12,6	87 (2002)
Люксембург	Змінна	80 (середня)	20-25	33,5	67 (2002)
Малайзія	Змінна	80	30 (максимальна)	31,5	85 (1998)
Марокко	-	70-100	25 (максимальна)	7	69 (1985)
Мексика	Змінна	100	10-15	11	79 (2000)
Нідерланди	Фіксована	125	30	100	55 (2005)
Німеччина	Фіксована	80	20-30	54	43 (2002)
Нова Зеландія	Змінна	60-80	30	78,2	68 (2001)
Норвегія	Змінна	70	15-20	45	77 (2001)
ОАЕ	Змінна	90; 60 (середня)	15-25	-	-
Пакистан	-	80	20 (максимальна)	0,7	81 (1998)
ПАР	Змінна	80	окт.20	26,1	56 (2001)
Перу	Змінна	90	25	2,5	79 (2001)
Польща	Змінна	100	5-32,5	5,2	75 (2004)
Португалія	Змінна	90	25-30	50,7	75 (2001)
Росія	Фіксована/ Змінна	90; 64 (середня)	15-20	0,6	64 (2003)
Румунія	Змінна	75	10-20	1,8	97 (2002)
Саудівська Аравія	-	-	-	1	45 (2000)
Сінгапур	Змінна	80	30-35	61,3	92 (2005)
Словаччина	Змінна	75	10-15	5,9	76 (2001)
Словенія	Змінна	50 (середня)	10	3,5	82(2002)
США	Фіксована	76 (середня)	30	69,4	69 (2004)
Таїланд	Змінна	80; 90-100	10-20; 30 (максимальна)	16	82 (2000)
Тайвань	Змінна	70	25	26	87 (2004)
Туніс	Змінна	80	-	6	80 (1989)
Туреччина	Змінна	75-80	10	2,5	64 (2000)
Угорщина	Змінна (Змішана)	70	5-35	11	92(2003)
Уругвай	Змінна	70	25 (максимальна)	9,8	81 (2004)
Філіппіни	Змінна	70-80 (середня)	20-30 (максимальна)	12	71 (2000)
Фінляндія	Змінна	75-80 (середня)	15-20	35,7	64 (2005)
Франція	Фіксована	100	15-20	29	56 (2002)
Хорватія	Фіксована/ Змінна	50	20 або 30	10	61 (1999)
Чехія	Фіксована (Змішана)	100	20	5,5	47 (2001)
Чилі	Змінна	75	8-20	16	73 (2002)
Швейцарія	Фіксована	80	15-20	130	31 (2003)
Швеція	Змінна	80-95 (середня)	30-45	50,3	49 (2003)
Японія	Фіксована (Змішана)	70-80 (середня)	20 - 30	36,4	61 (2003)

Податкові аспекти іпотечного кредитування в зарубіжних країнах¹⁸

Країна	Інструмент податкового регулювання	Умови надання
1	2	3
Болгарія	Податкова знижка з індивідуального прибуткового податку ¹⁹	З 2009 р. виключно для молодих сімей річна податкова база має бути зменшена на суму відсотків, сплачених протягом року, на початкові 100 тис. болгарських левів іпотечної позики за умови, якщо: 1) угода про іпотечний кредит підписана платником податку та/або його/її дружиною/чоловіком; 2) платник податку та/або його/її дружина/чоловік молодше 35 років на дату підписання угоди; 3) об'єкт іпотеки є єдиним житлом сім'ї протягом податкового року
Греція	Податкова знижка з ІПП	Податкова база зменшується на суму відсотків за іпотекою або іншими кредитами на житло, якщо ці угоди передбачають придбання основного місця проживання та були укладені до 31 грудня 2002 р.
	Податковий кредит з ІПП	Сума податку зменшується на 20% від суми відсотків, сплачених платником податку за кредитною угодою на житло на умовах іпотеки на користь банку, кредитного фонду тощо
	Звільнення від податку на заощадження	Звільняються від податку внутрішні накопичувальні депозити, здійснені з єдиною метою придбання основного місця проживання на умовах іпотечної позики
Індія	Податкова знижка з ІПП	Відсотки за іпотечною угодою (укладеною з метою придбання або будівництва житла) можуть зменшити базу оподаткування на суму не більше як 150 тис. індійських рупій, якщо будівництво завершене або об'єкт іпотеки перейшов у власність платника податку. Перший внесок вираховується з бази оподаткування у рік, коли об'єкт іпотеки був добудований або перейшов у власність платника. Відсотки, сплачені протягом періоду будівництва, вираховуються з податкової бази п'ятьма рівними частинами
Ірландія	Податкова знижка з ІПП	Фізичні особи мають право на податкову знижку на суму відсотків, сплачених за визначеними іпотечними позиками
Нідерланди	Податкова знижка з ІПП	Сума сплачених відсотків за іпотекою повністю може бути вирахована з податкової бази, якщо строк позики не перевищує 30 років. Однак перед здійсненням вирахувань оподатковуваний дохід збільшується на відсоток вартості власності, оскільки ця власність потенційно може забезпечити отримання доходу платником
Росія	Податкова знижка з ІПП	Позичальник іпотечного кредиту має право на майнове податкове вирахування в сумі, витраченій на будівництво або придбання квартири (будинку) на території Російської Федерації.

¹⁸ Складено автором за даними [148; 251; 225; 226; 238; 252].

¹⁹ Далі по тексту - ІПП.

Продовження додатку Б
Закінчення табл. Б.4

1	2	3
		<p>Вирахування надається за умови, що громадянин має доходи, які оподатковуються за ставкою 13%. При цьому до майнового вирахування включається сума, витрачена на придбання (будівництво) і сума відсотків за іпотечною позикою²⁰. З 1.01.2008 р. максимальна сума витрат на придбання (будівництво) житла, що може бути включена до майнового податкового вирахування, становить 2 млн. руб. (раніше – 1 млн. руб.). Сума відсотків за іпотекою, що може бути заявлена до вирахування, не обмежується</p>
США	Податкова знижка з ІПП	<p>Для зменшення податкової бази мають виконуватися такі умови: позика має бути здійснена за основним місцем проживання; відсотки мають сплачуватися не більше як за два місяці проживання; особа самостійно має виплачувати кредит; кредит має бути класифікований як забезпечений (гарантований). Розрізняють три категорії іпотеки, що визначають різні суми податкової знижки: 1) кредит, отриманий до 13.10.1987 р. В такому разі вся сума сплачених відсотків зменшує всю податкову базу; 2) кредит, отриманий після 13.10.1987 р. для придбання, будівництва або суттєвого поліпшення основного місця проживання. В такому випадку максимальна сума, на яку дозволено зменшити базу оподаткування становить 1 млн. дол. для подружжя та 500 тис. дол. для однаків або подружжя, яке звітує до податкових органів окремо; 3) кредит, отриманий після 13.10.1987 р., призначений для цілей інших, ніж придбання, будівництво або суттєве поліпшення основного місця проживання. За таких обставин максимальна сума знижки становить 100 тис.дол. для подружжя та 50 тис.дол. для однаків або подружжя, яке звітує до податкових органів окремо</p>
Чехія	Податкова знижка з ІПП	<p>Податкова база зменшується на суму відсотків, сплачених протягом податкового періоду, згідно кредитної угоди на житло, в тому числі на умовах іпотеки. Загальна сума, на яку може бути зменшена податкова база, не може перевищувати 300 тис. чеських крон</p>

²⁰ При будівництві або придбанні жилого будинку до податкового вирахування можуть бути включені: витрати на придбання будинку(в тому числі недобудованого), витрати на розробку проектно-кошторисної документації, на придбання будівельних та оплату будівельних та оздоблювальних робіт, витрати на підключення до мереж або створення автономних джерел електро-, водо- та газопостачання. При придбанні квартири до податкового вирахування включаються витрати на придбання квартири або прав на квартиру (якщо відповідний будинок будується), витрати на придбання оздоблювальних матеріалів та роботи. Пов'язані з оздобленням квартири. Прийняття до вирахування витрат на добудівництво та оздоблення придбаної квартири або будинку можливо у випадку, коли в угоді купівлі-продажу зазначено придбання саме незавершеного будівництвом будинку або квартири без оздоблення.

Таблиця Б.5

Інструменти податкового стимулювання розвитку капіталу освіти як складової людського капіталу, що застосовуються в зарубіжних країнах²¹

Країна	Інструмент податкового регулювання	Умови надання
1	2	3
Бельгія	Звільнення від податку на нерухомість	Від сплати податку звільнене нерухоме майно освітніх організацій та установ
Білорусь	Податкова знижка з ППП	З податкової бази можуть бути вираховані витрати в сумі, сплаченій платником протягом податкового періоду за своє навчання в закладах освіти Республіки Білорусь при отриманні першої вищої, першої професійної або першої професійно-технічної освіти, а також на погашення кредитів банків Республіки Білорусь, позик, отриманих від білоруських організацій та (або) білоруських індивідуальних підприємців (включаючи відсотки за ними, за винятком відсотків за простроченими кредитами та позиками, простроченими відсотками за ними), фактично витрачених ним на отримання першої вищої, першої професійної або першої професійно-технічної освіти. На таких же умовах вирахуванню підлягають також суми, сплачені платником за навчання осіб, які перебувають з ним у відносинах близького споріднення (платником-опікуном (платником-піклувальником) – за навчання своїх підопічних, в тому числі й колишніх підопічних, які досягли 18-річного віку)
Греція	Податковий кредит з ППП	Податковий кредит надається платникам у розмірі: 20% річної орендної плати, сплачуваної за утримуваних дітей таких платників, у випадку навчання їх в офіційних грецьких освітніх установах; 20% річних витрат на забезпечення внутрішнього або будь-якого додаткового зовнішнього навчання для отримання будь-якого визнаного рівня освіти, включаючи вивчення іноземних мов – за кожну утримувану дитину або за себе. При цьому сума кожного із зазначених видів витрат не може перевищувати 1,2 тис. євро. Кожен вид витрат підраховується сумарно для подружжя та застосовується для обох відповідно до задекларованого доходу
	Звільнення від ПДВ	Від податку звільняється операції з надання освітніх послуг у школах, університетах, а також професійної підготовки та перепідготовки
Ірландія	Звільнення від ПДВ	Від податку звільняються операції з надання освітніх послуг

²¹ Складено автором за даними [151; 153; 251; 260; 261].

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.5

1	2	3
Іспанія	Звільнення від ПДВ	Від податку звільняються операції з надання освітніх послуг
Болгарія	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільняються послуги у сфері освіти та культури
	Податковий кредит з корпоративного прибуткового податку	Від сплати 50% суми податкових зобов'язань звільнені будь-які наукові установи, які фінансуються за рахунок приватних інвесторів, приватні вищі навчальні заклади, будь які навчальні заклади, що перебувають у власності держави або місцевих органів влади та включені до системи державної освіти
Велика Британія	Звільнення від сплати муніципального податку (Council Tax) ²²	Якщо студенти проживають у гуртожитках університетів або в будинках, де всі мешканці є студентами очного відділення (full-time student) ²³ , то вони звільняються від сплати муніципального податку. Якщо в помешканні разом зі студентами очного відділення проживає хоча б одна людина, яка зобов'язана сплачувати муніципальний податок, то податкове зобов'язання становитиме 25% від повної сум податку. Якщо разом із студентами очного відділення проживають особи, які не є платниками цього податку (за інших обставин), то податкове зобов'язання становитиме 50% від суми податку
	Звільнення від ПДВ	Не оподатковується надання освітніх послуг
Естонія	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільнені послуги у сфері освіти
Кіпр	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільняється надання освітніх послуг всіх ступенів освіти, професійної підготовки, перепідготовки в державних школах, приватних школах, що зареєстровані у встановленому порядку, надання освітніх послуг в консерваторіях, музичних школах, екзаменаційних центрах. Звільнення встановлене також для приватного репетиторства

²² Надходження від цього податку спрямовуються на потреби місцевого самоврядування для виконання його функцій. Він стягується з об'єктів внутрішньої власності, включаючи різні види будинків та квартир, причому як тих, що перебувають у власності, так і орендованих.

²³ В розумінні механізму муніципального податку студентами очного відділення вважаються студенти: які зараховані до навчання, що триває не менше одного академічного або календарного року та які вони повинні відвідувати не рідше 24 тижнів на рік та навчатися не менше 21 години протягом семестру; або вік яких менше за 20 років і навчання надає їм рівень кваліфікації, що не перевищує рівень А, якщо навчання триває більше трьох місяців та займає більше 12 годин на тиждень [260].

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.5

1	2	3
Латвія	Податкова знижка з ІПП	Податкова знижка надається на суму витрат на підвищення кваліфікації, отримання спеціальності та освіти. В цій же країні не збільшують податкову базу ІПП сума допомоги, що виплачується на дитину її батькам (або допомоги, що виплачується на онуків (дітей), які взяті на утримання, якщо отримання такої допомоги батьками дитини неможливе) до моменту отримання нею загальної, професійної або вищої освіти але не пізніше, ніж по досягненні нею 24 років
Литва	Податкова знижка з ІПП	Податкову базу резидентам дозволено зменшувати на суму платежів на навчання або професійну підготовку (включаючи отримання першої вищої освіти, першого кваліфікаційного рівня та навчання в аспірантурі). Якщо особа, яка навчається, не є платником ІПП або не має можливості реалізувати своє право на податкову знижку, відповідні витрати можуть бути враховані у зменшення податкової бази при нарахуванні податку його батькам (усиновителям), опікунам або чоловіку (дружині) чи співмешканцю (співмешканці)
	Звільнення від податку на нерухоме майно	Не оподатковується майно юридичних або фізичних осіб (на умовах повної або часткової власності), що використовується освітніми установами, зареєстрованими у встановленому законодавством порядку
	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільнені послуги з надання освіти та професійної підготовки
	Звільнення від внесків на соціальне страхування (охорона здоров'я)	Від сплати податку звільнені учні та студенти очної форми навчання, які отримують середню, професійну, вищу освіту
Мальта	Звільнення від ПДВ	Не підлягають оподаткуванню послуги в сфері освіти
	Звільнення від внесків на соціальне страхування (що сплачують наймані особи)	Від сплати податку звільнені особи, які отримують освіту (за денною формою підготовки) або перебувають на професійній підготовці
Португалія	Податковий кредит з ІПП	Сума ІПП може бути зменшена на 30% витрат на навчання, але не більше 160% мінімальної місячної заробітної плати (станом на 2010 р. це 760 євро). Для домогосподарств, які мають три або більше утриманців, ця межа збільшується на 30% мінімальної місячної заробітної плати (тобто на 142 євро) за кожного утриманця
	Звільнення від ПДВ	Від податку звільнені послуги з надання освіти та професійної підготовки на визначених законодавством умовах

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.5

1	2	3
Росія	Податкова знижка з ППП	Згідно законодавства Російської Федерації податкові вирахування надаються включно щодо доходів, що оподатковуються за ставкою 13%. Платник податку має право зменшити оподатковуваний дохід на суму витрат, фактично здійснених протягом податкового періоду на своє навчання в освітніх закладах, але не більше 25 тис. руб., а також платником податку-батьком (матір'ю) за навчання своїх дітей віком до 24 років за денною формою навчання в освітніх закладах, - в розмірі фактично здійснених витрат на це навчання, але не більше 25 тис. руб. на кожну дитину в загальній сумі на обох батьків
Румунія	Звільнення від ПДВ	Від податку звільнені освітні послуги, приватне репетиторство, до університетська та університетська освіта
	Звільнення від земельного податку	Від податку звільнені землі, на яких здійснюється надання інститутської, доуніверситетської та університетської освіти відповідними організаціями, що мають постійний або тимчасовий дозвіл на надання таких послуг
	Звільнення від податку на нерухомість	Від податку звільнені будівлі, в яких здійснюється надання інститутської, доуніверситетської та університетської освіти відповідними організаціями, що мають постійний або тимчасовий дозвіл на надання таких послуг, за винятком корпусів, що використовуються в економічній (господарській) діяльності
	Податкова знижка з внесків на соціальне страхування (які сплачують роботодавці)	На період до 12 місяців платникам податку надається право на зменшення податкової бази \у випадку прийняття на роботу випускників закладів середньої та вищої освіти
Словаччина	Звільнення від ПДВ	Не оподатковується надання освітніх послуг, в тому числі й у сфері спорту та фізичної культури, а також послуги з підготовки кадрів
	Звільнення від податку на нерухомість	Не оподатковуються державні установи освіти та науки
Словенія	Звільнення від ПДВ	Від оподаткування звільняється більшість освітніх послуг
	Податкова знижка з корпоративного прибуткового податку	Якщо платник податку за відповідною угодою наймає учня або студента для виконання практичної роботи в професійній сфері, він може отримати знижку на суму виплачуваної такій особі заробітної плати, але не більше 20% середньомісячної заробітної плати в країні за кожен місяць виконання такої роботи на кожну таку найману особу.

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.5

1	2	3
		Платник податку має також право включити до податкової знижки суму добровільно перерахованих (у готівковій формі) коштів на користь наукових та освітніх організацій, але не більше 0,3% оподаткованого доходу платника в поточному періоді
США	Податковий кредит з ІПП (American Opportunity Credit)	<p>Умови для отримання податкового кредиту:</p> <p>платник оплачує кваліфіковані витрати на отримання вищої освіти в коледжі, університеті, професійно-технічному училищі або закладах професійної підготовки;</p> <p>платник оплачує витрати за студента;</p> <p>таким студентом є сам платник, його чоловік (дружина) або особа, що перебуває у нього на утриманні та за яку такий платник отримує податкову пільгу;</p> <p>модифікований скорегований валовий дохід (modified adjusted gross income) платника не перевищує 90 тис. дол. (180 тис. дол. для подружжя, що звітує перед податковою разом).</p> <p>Кредит надається за перші чотири роки навчання</p> <p>Кредит не надається, якщо:</p> <p>звітність до податкової подається подружжям окремо;</p> <p>платник є особою, навчання якої оплачує інший платник з відповідним отриманням податкового кредиту;</p> <p>платник або його чоловік (дружина) є нерезидентом</p>
	Податкова знижка з ІПП (Tuition and Fees Deduction)	<p>Вимоги для отримання податкової знижки:</p> <p>Платник (резидент) оплачує кваліфіковані витрати на отримання вищої освіти;</p> <p>платник оплачує витрати за студента;</p> <p>таким студентом є сам платник, його чоловік (дружина) або особа, що перебуває у нього на утриманні та за яку такий платник отримує податкову пільгу;</p> <p>модифікований скорегований валовий дохід платника не перевищує 80 тис. дол. (160 тис. дол. для подружжя, що звітує перед податковою разом). Якщо модифікований скорегований валовий дохід платника менше 65 тис. дол. (135 тис. дол. для подружжя, що звітує перед податковою разом) максимальний розмір знижки становить 4 тис. дол.; якщо його розмір від 65 тис. дол. до 80 тис. дол. (від 165 тис. дол. до 80 тис. дол. для подружжя, що звітує перед податковою разом) - максимальний розмір знижки становить 2 тис. дол.</p> <p>Податкова знижка не надається за тих же обставин, що й у випадку податкового кредиту</p>
	Податкова знижка з ІПП на сумі відсотків за кредитом за	<p>Право на пільгу надається протягом всього періоду навчання студента. Право на пільгу надається особі, яка здійснює кваліфіковані витрати. Вимоги для отримання податкової знижки:</p> <p>модифікований скорегований валовий дохід платника не перевищує 75 тис. дол. (150 тис. дол. для подружжя, що звітує перед податковою разом);</p>

Продовження додатку Б
Закінчення табл. Б.5

1	2	3
	навчання (Student Loan Interest Deduction)	<p>позика здійснена виключно для фінансування кваліфікованих витрат на отримання освіти; студентом є сам платник, його чоловік (дружина) або особа, що перебуває у такого платника на утриманні; студент має оволодіти хоча б половиною освітньої програми ; кваліфіковані витрати мають бути здійснені протягом обґрунтованого періоду до або після отримання позики на навчання; витрати здійснені для навчання в коледжі, університеті, професійно-технічному училищі або закладах професійної підготовки.</p> <p>Якщо платник отримує цю пільгу, він може зменшити оподатковуваний дохід на суму не більше ніж 2,5 тис. дол.</p> <p>Якщо особа є одруженою, не подружжя звітує до податкової окремо, право на податкову знижку не надається</p>
Угорщина	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільняються освітні послуги
Франція	Податок на нерухомість (податок на мебльовані приміщення)	Від сплати податку звільнені державні установи освіти та науки
Чехія	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільняються операції з надання освітніх послуг
Швеція	Звільнення від ПДВ	Від сплати податку звільнені послуги з надання освіти в загальноосвітніх школах та гімназіях, вищої освіти тощо, що надаються державними, місцевими та іншими уповноваженими установами

Інструменти податкового регулювання, що забезпечують підтримку молодих сімей та сімей з дітьми в зарубіжних країнах²⁴

Країна	Податкова пільга	Характеристика																	
Австрія	Податкова знижка з ППП	Розмір знижки складає 220 євро за кожную дитину																	
Бельгія	Податкова знижка з ППП	<p>Податкові знижки на дітей надаються в таких розмірах:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th><i>Дитина</i></th> <th><i>Загальна знижка</i></th> <th><i>Знижка на дитину</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Перша дитина</td> <td>1,37 тис. євро</td> <td>1,37 тис. євро</td> </tr> <tr> <td>Друга дитина</td> <td>3,52 тис. євро</td> <td>2,15 тис. євро</td> </tr> <tr> <td>Третя дитина</td> <td>7,88 тис. євро</td> <td>4,36 тис. євро</td> </tr> <tr> <td>Четверта дитина</td> <td>12,75 тис. євро</td> <td>4,87 тис. євро</td> </tr> </tbody> </table> <p>За кожную наступну дитину (5-ту, 6-ту, 7-му і т.д.) знижка складає 4,87 тис. єврона дитину Додаткова знижка в сумі 510 євро надається за кожную дитину, молодшу за три роки, та на яку не була заявлена знижка за піклування над дитиною. Діти інваліди рахуються для цілей оподаткування за двох (використовується знижка наступного рангу). Кожна помела протягом податкового періоду дитина вважається такою, що перебуває на утриманні до кінця такого періоду. Одинокa матір або одинокий батько з дитиною отримує знижку в розмірі 1,37 тис. євро</p>	<i>Дитина</i>	<i>Загальна знижка</i>	<i>Знижка на дитину</i>	Перша дитина	1,37 тис. євро	1,37 тис. євро	Друга дитина	3,52 тис. євро	2,15 тис. євро	Третя дитина	7,88 тис. євро	4,36 тис. євро	Четверта дитина	12,75 тис. євро	4,87 тис. євро		
	<i>Дитина</i>	<i>Загальна знижка</i>	<i>Знижка на дитину</i>																
Перша дитина	1,37 тис. євро	1,37 тис. євро																	
Друга дитина	3,52 тис. євро	2,15 тис. євро																	
Третя дитина	7,88 тис. євро	4,36 тис. євро																	
Четверта дитина	12,75 тис. євро	4,87 тис. євро																	
Податковий кредит з ППП	<p>Пільга надається платникам при складних сімейних ситуаціях:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th><i>Кількість дітей в сім'ї або характеристика сімейної ситуації</i></th> <th><i>Розмір податкового кредиту</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>372 євро</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>1008 євро</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>2688 євро</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>4920 євро</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>7260 євро</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>9612 євро</td> </tr> <tr> <td>7</td> <td>11952 євро</td> </tr> <tr> <td>8</td> <td>14472 євро</td> </tr> </tbody> </table>	<i>Кількість дітей в сім'ї або характеристика сімейної ситуації</i>	<i>Розмір податкового кредиту</i>	1	372 євро	2	1008 євро	3	2688 євро	4	4920 євро	5	7260 євро	6	9612 євро	7	11952 євро	8	14472 євро
<i>Кількість дітей в сім'ї або характеристика сімейної ситуації</i>	<i>Розмір податкового кредиту</i>																		
1	372 євро																		
2	1008 євро																		
3	2688 євро																		
4	4920 євро																		
5	7260 євро																		
6	9612 євро																		
7	11952 євро																		
8	14472 євро																		

²⁴ Складено автором за даними [151; 153; 251].

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.6

1	2	3	4																				
		вдова (вдівець), повторно не одружений (-на), що утримує дитину сім'я з одним з батьків за кожен наступну дитину, понад 8 Діти інваліди рахуються за двох	372 євро 372 євро 2604 євро																				
	Звільнення від ПДВ	Не оподатковуються операції з поставки послуг щодо захисту дітей та молоді																					
	Податковий кредит з податку на нерухоме майно	<p>Єдиноразовий податковий кредит надається у Фламандському регіоні залежно від розміру індивідуального прибуткового податку у випадку, якщо станом на 1 січня відповідного така дитина вже була народжена</p> <table border="0" data-bbox="828 550 1792 885"> <thead> <tr> <th data-bbox="828 550 1187 590"><i>Кількість дітей в родині</i></th> <th data-bbox="1276 550 1792 590"><i>Загальна сума податкового кредиту, євро</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td data-bbox="996 614 1041 646">2</td><td data-bbox="1500 614 1568 646">6,9</td></tr> <tr><td data-bbox="996 646 1041 678">3</td><td data-bbox="1500 646 1590 678">10,93</td></tr> <tr><td data-bbox="996 678 1041 710">4</td><td data-bbox="1500 678 1590 710">15,31</td></tr> <tr><td data-bbox="996 710 1041 742">5</td><td data-bbox="1500 710 1590 742">20,07</td></tr> <tr><td data-bbox="996 742 1041 774">6</td><td data-bbox="1500 742 1590 774">25,17</td></tr> <tr><td data-bbox="996 774 1041 805">7</td><td data-bbox="1500 774 1590 805">30,66</td></tr> <tr><td data-bbox="996 805 1041 837">8</td><td data-bbox="1500 805 1590 837">36,53</td></tr> <tr><td data-bbox="996 837 1041 869">9</td><td data-bbox="1500 837 1590 869">42,75</td></tr> <tr><td data-bbox="996 869 1041 901">10</td><td data-bbox="1500 869 1590 901">49,38</td></tr> </tbody> </table> <p>В регіоні Валлонія податковий кредит в розмірі 125 євро надається платнику податку за кожен особу на утриманні. Якщо вона є інвалідом, знижка подвоюється. В регіоні Брюссель надається податковий кредит в розмірі 10% на кожен утримувану дитину, якщо кількість дітей в сім'ї станом на 1 січня відповідного року не менше двох</p>	<i>Кількість дітей в родині</i>	<i>Загальна сума податкового кредиту, євро</i>	2	6,9	3	10,93	4	15,31	5	20,07	6	25,17	7	30,66	8	36,53	9	42,75	10	49,38	
<i>Кількість дітей в родині</i>	<i>Загальна сума податкового кредиту, євро</i>																						
2	6,9																						
3	10,93																						
4	15,31																						
5	20,07																						
6	25,17																						
7	30,66																						
8	36,53																						
9	42,75																						
10	49,38																						
	Податковий кредит з податку на капітал (податок на спадщину)	Надається податковий кредит в розмірі 75 євро на кожен дитину віком до 21 року у розрахунку за кожний повний рік, що залишився до досягнення нею 21 року																					
	Податкова знижка з податку на капітал (податок на спадщину)	Базова податкова знижка (12,5 тис. євро) збільшується на суму 2,5 тис. євро в розрахунку на кожен дитину віком до 21 року у розрахунку за кожний повний рік, що залишився до досягнення нею 21 року																					

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.6

1	2	3
Білорусь	Податкова знижка з ППП	Податкове вирахування з податку з доходів фізичних осіб становить 81 тис. білоруських рублів в місяць на кожну дитину до 18 років та (або) утриманця, а одинокій матері (одинокому батькові), опікуну або піклувальнику вона надається у розмірі, що дорівнює 162 тис. білоруських рублів на кожну дитину до 18 років та (або) утриманця
Греція	Податкова знижка з ППП	Оподатковуваний дохід зменшується на: 1 тис. євро за одну дитину; 2 тис. євро за двох дітей, 10 тис. євро за трьох дітей та на 1 тис. євро за кожну наступну дитину. Податкова база зменшується на суму страхових внесків за дитину, сплачуваних щорічно її батьками окремо. Максимальна сума знижки становить 1,2 тис. євро.
	Податковий кредит з ППП	В деяких районах Греції найманий працівник, що надає послуги або проживає у відповідній місцевості не менше 9-ти місяців протягом року може зменшити суму податку на 60 євро за кожну дитину, яку він утримує
	Звільнення від податку на майно	Неоподатковуваний мінімум на кожного(у) з перших двох неповнолітніх дітей становить 61,65 тис. євро, за кожну наступну дитину – 73,4 тис. євро Звільняється від податку придбання першого житлового будинку площею понад 200 м ² (або земельної ділянки для будівництва відповідного будинку) та додаткового по 25 м ² на кожну третю, четверту та наступну дитинну незалежно від вартості такого будинку (ділянки)
Данія	Звільнення від податку на капітал (спадщину та подарунки)	Звільняються від податку на подарунки: якщо податкова база не перевищує 22,5 тис. датських крон - подарунки чоловіку (дружині) усиновленої дитини; якщо податкова база не перевищує 58,7 тис. датських крон – подарунки дитині, в тому числі усиновленій, а також прийомній дитині, якщо вона проживає з родиною не менше п'яти років та була прийнята до сім'ї, коли її вік не перевищував 15 років і якщо лише один з батьків прийомної дитини проживає з нею
Естонія	Податкова знижка з ППП	Базова знижка за податковий період становить 27 тис. крон. Вона збільшується, якщо платник резидент має двох або більше дітей віком до 17 років
	Звільнення від ПДВ	Не оподатковуються послуги у сфері захисту дітей
	Звільнення від внесків на соціальне страхування	Звільняються від сплати обов'язкового мінімального зобов'язання з внесків на соціальне страхування наймані працівники у випадку, якщо в сім'ї є дитина віком до трьох років, в сім'ї троє та більше дітей, в сім'ї є учень або студент
Ірландія	Податкова знижка з ППП	Податкова знижка застосовується щодо осіб, які були безробітними протягом одного року чи більше, та які знайшли роботу. Протягом першого року зайнятості складає 3,8 тис. євро на себе та 1,27 тис. євро за кожну дитину. У другому році ця сума становить 2/3, у третьому – 1/3 від зазначеного розміру знижки

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.6

1	2	3
	Звільнення від гербового збору (за передачу майна)	Не оподатковується операція з передання ділянки від батьків дітям, якщо її вартість не перевищує 500 тис. євро
Іспанія	Податкова знижка з ІПП	Знижка по вагітності та пологам: вирахування для жінок з дітьми до трьох років, які самостійно працюють на інших осіб з урахуванням відповідного режиму соціального забезпечення та мешкають з дітьми, якщо кожна дитина не отримує будь-який дохід понад 8 тис. євро. У випадку усиновлених (взятих на піклування) дітей жінка може скористатися пільгою через три роки після такого всиновлення (взяття на піклування). Знижка може досягати 1,2 тис. євро на кожну дитину до трьох років Податкова знижка за першу дитину становить 1,836 тис. євро, за другу – 2,04 тис. євро, за третю – 3,672 тис. євро, за четверту та кожну наступну – 4,182 тис. євро. У випадку, якщо діти платника податків молодше трьох років, він може отримати додаткову знижку в розмірі 2,244 тис. євро
Латвія	Податкова знижка з ІПП Знижена ставка мита за затвердження права власності на нерухомість в Земельній Книзі	Податкові знижки надаються на кожну неповнолітню дитину, а також на дитину до 24 років, якщо вона отримує загальної, професійної, вищої або спеціальної освіти Ставка 0,5% від вартості нерухомості, але не більше 1 тис. латів встановлюється для дітей, подружжя, батьків, братів, сестер, онуків, бабусь та дідусів
Литва	Податкова знижка з ІПП Звільнення від ІПП Звільнення від внесків на соціальне страхування	Щомісяця звільняється від оподаткування 100 литовських литів за першу дитину та 200 литовських литів за кожну наступну дитину (лише для резидентів) віком до 18 років, якщо вони навчаються в середній школі (денне відділення). Крім того, податкова база в цій країні зменшується на суму страхових та/або пенсійних внесків, здійснених на користь неповнолітніх дітей (в тому числі усиновлених) Не оподатковується вартість подарунків, отримуваних від чоловіка (дружини), батьків, дітей, сестер, братів, бабусі та дідусів Не підлягає оподаткуванню сума допомоги, виплачувана страховиком у разі смерті застрахованої особи його дітям (в тому числі усиновленим)
Люксембург	Податковий кредит з ІПП	Розмір податкового кредиту становить 922,5 євро

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.6

Італія	Податковий кредит з ППП	<p>На дітей віком до трьох років на суму 900 євро, якщо річний оподатковуваний дохід не перевищує 95 тис. євро; старше трьох років – 800 євро, за тих же умов щодо доходу. Якщо в сім'ї більше трьох дітей, податковий кредит становить 1200євро. За кожну дитину-інваліда податковий кредит збільшується на 220 євро. В Італії існує також система податкових кредитів, що змінюються залежно від доходу сім'ї:</p>	
		<p><i>Сімейний дохід</i> до 12,499 тис. євро понад 12,499 тис. євро</p>	<p><i>Податковий кредит для сім'ї з однією дитиною</i> 1,65 тис. євро Сума податкового кредиту зменшується на 9,3 євро за кожні 100 євро додаткового доходу, якщо він не перевищує 25,799 тис. євро; на 1,2 євро за кожні 100 євро додаткового доходу, якщо дохід становить 55,800 тис. євро і більше та не перевищує 61 тис. євро</p>
		<p><i>Сімейний дохід</i> до 12,499 тис. євро понад 12,499 тис. євро</p>	<p><i>Податковий кредит для сім'ї з двома дітьми</i> 3,1 тис. євро Сума податкового кредиту зменшується на 13 євро за кожні 100 євро додаткового доходу, якщо він не перевищує 29,999 тис. євро; на 2,3 євро якщо дохід становить 30,0 тис. євро і більше та не перевищує 66,5 тис. євро</p>
		<p><i>Сімейний дохід</i> до 12,499 тис. євро понад 12,499 тис. євро</p>	<p><i>Податковий кредит для сім'ї з трьома дітьми</i> 4,5 тис. євро Сума податкового кредиту зменшується на 11,5 євро за кожні 100 євро додаткового доходу, якщо він не перевищує 34,999 тис. євро; на 4,4 євро якщо дохід становить 35,0 тис. євро і більше та не перевищує 78,7 тис. євро</p>
		<p><i>Сімейний дохід</i> до 14,499 тис. євро понад 14,5 тис. євро</p>	<p><i>Додатковий податковий кредит для сім'ї з трьома дітьми у випадку одного з батьків</i> 0,8 тис. євро Сума податкового кредиту зменшується на 8,6 євро за кожні 100 євро додаткового доходу</p>
Мальта	Податковий кредит з ППП	Надається не лише податковий кредит щодо витрат на дітей, але й податковий кредит жінкам, які вийшли на роботу після декретної відпустки	
Польща	Податкова знижка з ППП	Розмір знижки становить 1112,04 злотих за кожну дитину	
Росія	Податкова знижка з ППП	Податкове вирахування з податку з доходів фізичних осіб дорівнює 1 тис. руб. в розрахунку на кожну дитину (в тому числі утримувану та усиновлену)	
Словаччина	Податковий кредит з ППП	сума податкового кредиту щороку коригується відповідно до прожиткового мінімуму; якщо сума кредиту перевищує суму податкового зобов'язання, то таке від'ємне значення повертається (відшкодовується) платнику	

Продовження додатку Б
Продовження табл. Б.6

1	2	3
Нідерланди	Звільнення від податку на майно	Не оподатковується спадщини, отримувана дітьми або онуками в сумі 19 тис. євро
	Звільнення від податку на подарунки	Не оподатковують подарунки, отримувані дітьми від батьків на щорічну суму 5 тис. євро. У випадку, якщо це є єдино разовий подарунок та вік дітей становить від 18 до 35 років, сума збільшується до 50 тис. євро
	Знижена ставка податку на майно	Податок на майно та подарунки у випадку отримання їх дітьми оподатковується за зниженою ставкою: 10% (замість 30%), якщо база оподаткування не перевищує 118 тис. євро, та 20% (замість 40%), якщо податкова база більша за 118 тис. євро
Румунія	Звільнення від гербового збору	Звільняються від оподаткування операції з усиновлення дітей, а також захисту дітей
Словенія	Податкова знижка з ППП	Надаються так звані сімейні знижки (Family allowances) у розмірах: 2287,48 євро за першу утримувану дитину (ця сума збільшується на кількість дітей); 8288,52 євро за утримувану дитину, яка потребує спеціального догляду
	Звільнення від податку на транспортні засоби	Від податку звільняються автомобілі, придбані для перевезення сім'ї з трьома та більше дітьми
Угорщина	Звільнення від від ППП	Певні «дитячі» допомоги, виплачувані державою, звільняються від оподаткування
	Податковий кредит з ППП	Надається сімейний податковий кредит (Family tax credit). Максимальна сума сімейного податкового кредиту становить 4 тис. форинтів на кожну дитину, за умови, якщо в сім'ї є не менше трьох осіб, які утримуються платником податку. При перевищенні доходом законодавчо визначеної межі сума податкового кредиту зменшується
	Звільнення від внесків на соціальне страхування (єдиноразовий внесок на охорону здоров'я)	Не оподатковуються допомога у зв'язку з пологами, допомога по догляду за дитиною, допомога на виховання дітей
Чехія	Зниження ставки ПДВ	За ставкою 9% (при її рівнях 20, 10 та 0%) оподатковується виробництво дитячих автомобільних сидінь

Продовження додатку Б
Закінчення табл. Б.6

1	2	3		
Фінляндія	Звільнення від ІПП	Не оподатковується сума матеріальної допомоги на дитину		
	Зниження ставки податку на капітал (подарунки)	<p>При отриманні подарунків родичами першого ступеня споріднення застосовуються зменшені розміри податкової ставки:</p> <p>якщо розмір податкової бази становить 4 тис.-17 тис. євро, то ставка податку становить 7% + 100 євро (замість 20% + 100 євро);</p> <p>якщо розмір податкової бази становить 17 тис.-50 тис. євро, то ставка податку становить 10% + 1,4 тис. євро (замість 26% + 2,7 тис. євро);</p> <p>якщо розмір податкової бази становить понад 50 тис. євро, то ставка податку становить 13% + 5,69 тис. євро (замість 32% + 11,28 тис. євро);</p>		
Швеція	Звільнення від внесків на соціальне страхування	Звільняються від внесків на соціальне страхування у випадку виплат роботодавцем на лікування дитини або виплат на дітей		
	Зменшення ставки податку на капітал (спадщину та подарунки)	Встановлені такі ставки податку:		
		<i>Категорія</i>	<i>Податкова база, шведських крон</i>	<i>Ставка податку</i>
		Чоловік (дружина) (або особи, що визнані чоловіком, дружиною, якщо шлюб не зареєстрований офіційно), діти, онуки	0-300 тис.	10%
			300 тис.-600 тис.	30 тис. + 20% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази
			Понад 600 тис.	90 тис. + 30% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази
		Інші фізичні особи	0-70 тис.	10%
			70 тис.-140 тис.	7 тис. + 20% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази
			Понад 140 тис.	21 тис. + 30% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази
Юридичні особи	0-90 тис.	10% в межах цього діапазону розміру податкової бази		
	90 тис.-170 тис.	9 тис. + 20% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази		
	Понад 170 тис.	25 тис. + 30% від податкової бази в межах цього діапазону розміру податкової бази		

Інструменти податкового стимулювання розвитку людського капіталу в Україні

Таблиця В.1

Стимулюючі складові механізму справляння ПДВ щодо розвитку людського капіталу

Закон України «Про податок на додану вартість»	Податковий кодекс України
Стимулювання розвитку капіталу освіти	
Не є об'єктом оподаткування операції з поставки позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти [23, пп. 3.2.10]	Не є об'єктом оподаткування операції з постачання позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти [3, пп. 196.1.8]
Звільняються від оподаткування операції з поставки послуг з виховання та освіти дітей дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури; послуг з дошкільного виховання, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти закладами, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) на поставку таких послуг, незалежно від їх організаційно-правового статусу та форми власності, згідно з переліком таких послуг, визначеним Кабінетом Міністрів України [23, пп. 5.1.3]	Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках ²⁵ . До таких послуг належать послуги з: а) виховання та навчання дітей, які постачаються дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури (гра на музичних інструментах, хореографія, образотворче мистецтво, гуртки (факультативи) іноземних мов, комп'ютерного навчання); б) утримання, виховання та навчання дітей у дошкільних навчальних закладах як у межах обсягу, установленого навчальними планами і програмами, так і понад зазначений обсяг; в) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються загальноосвітніми навчальними закладами I - III ступенів; г) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються професійно-технічними навчальними закладами; ґ) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються вищими навчальними закладами I - IV рівнів акредитації, у тому числі для здобуття іншої вищої та післядипломної освіти; д) навчання слухачів підготовчих відділень вищих навчальних закладів; е) повторного вивчення відрахованими студентами (курсантами) окремих дисциплін і курсів з подальшим складенням іспитів;

²⁵ Відповідна податкова пільга частково сприяє й формуванню капіталу здоров'я людини.

1	2
	<p>є) навчання аспірантів і докторантів; ж) приймання кандидатських іспитів; з) надання наукових консультацій для осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно; и) довузівської підготовки; і) проведення лекцій з питань науки і техніки, культури та мистецтва, фізичної культури і спорту, правових знань, туризму і краєзнавства; ї) надання консультацій для учнів, вихованців, студентів, курсантів понад обсяги, встановлені навчальними планами і програмами, для аспірантів, докторантів; й) організації літніх мовних курсів, шкіл, семінарів; групових та індивідуальних занять фізичною культурою та спортом на стадіонах, у спортивних залах і плавальних басейнах, на тенісних кортах для дітей, учнів і студентів [3, пп. 197.1.2]</p>
Стимулювання розвитку капіталу здоров'я	
<p>Не є об'єктом оподаткування операції з: надання послуг із страхування, співстрахування або перестрахування особами, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до закону, а також пов'язаних з такою діяльністю послуг страхових (перестрахових) брокерів та страхових агентів; надання послуг із загальнообов'язкового соціального та пенсійного страхування, недержавного пенсійного забезпечення, залучення та обслуговування пенсійних вкладів [23, пп. 3.2.3]²⁶. Звільняються від оподаткування операції з поставки послуг з виплати і доставки ... страхових виплат (у тому числі ануїтетів) за договорами довгострокового страхування життя [23, пп. 5.1.5]</p>	<p>Не є об'єктом оподаткування операції з: надання послуг із страхування, співстрахування або перестрахування особами, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до закону, а також пов'язаних з такою діяльністю послуг страхових (перестрахових) брокерів та страхових агентів; надання послуг із загальнообов'язкового державного соціального страхування (у тому числі пенсійного страхування), недержавного пенсійного забезпечення, залучення та обслуговування пенсійних вкладів та рахунків учасників фондів банківського управління, адміністрування недержавних пенсійних фондів [3, пп. 196.1.3]. Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг із доставки ... страхових виплат ... (незалежно від способу доставки) на всіх етапах доставки до кінцевого споживача [3, пп. 197.1.4]²⁷</p>
<p>Звільняються від оподаткування операції з поставки товарів спеціального призначення для</p>	<p>Звільняються від оподаткування операції з постачання: а) технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), послуги з їх ремонту та</p>

²⁶ В частині страхування життя та здоров'я громадян та відповідних їм страхових виплат при настанні страхових випадків.

²⁷ В частині страхування життя та здоров'я громадян та відповідних їм страхових виплат при настанні страхових випадків.

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2
інвалідів за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, уповноваженому органу державної виконавчої влади, у тому числі легкових автомобілів для інвалідів, з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідам у випадках, визначених законодавством [23, пп. 5.1.4]	доставки; товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення, визначених законодавством України за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; б) комплектуючих і напівфабрикатів для виготовлення технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; в) легкових автомобілів для інвалідів уповноваженому органу виконавчої влади з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідам [3, пп. 197.1.3]
Звільняються від оподаткування операції з поставки (у тому числі аптечними закладами) зареєстрованих та допущених до застосування в Україні лікарських засобів та виробів медичного призначення за переліком, що щорічно визначається Кабінетом Міністрів України до 1 вересня року, попереднього звітному [23, пп. 5.1.7]	Звільняються від оподаткування операції з постачання лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів (у тому числі аптечними закладами), а також виробів медичного призначення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України [3, пп. 197.1.27]
Звільняються від оподаткування операції з поставки послуг з охорони здоров'я згідно з переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, закладами охорони здоров'я, які мають ліцензію на поставку таких послуг, а також поставки послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають ліцензію на поставку таких послуг [23, пп. 5.1.8]	Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають ліцензію на постачання таких послуг відповідно до законодавства, крім таких послуг: а) надання косметологічної допомоги, крім тієї, що надається за медичними показаннями; б) масаж для зміцнення здоров'я дорослого населення, корекції осанки тощо; в) проведення профілактичних медичних оглядів із підготовкою висновку про стан здоров'я на прохання громадян; г) проведення гігієнічної експертизи проектних матеріалів та попередніх проектних пропозицій, у тому числі щодо розміщення об'єкта, а також нормативної документації на нові технології виробництва продукції та нові види продукції за заявкою замовника, гігієнічна оцінка зразків нових видів продукції; г) надання консультативної допомоги з питань проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи;

Продовження додатку В
Продовження табл. В.1

1	2
	<p>д) обстеження за заявкою замовника об'єктів, що будуються, реконструюються або функціонують, з метою їх відповідності санітарному законодавству;</p> <p>е) проведення за заявкою замовника токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних, фізіологічних та інших обстежень з метою визначення безпеки продукції для здоров'я людини;</p> <p>є) видача суб'єктам господарювання дозволів на виробництво, використання, транспортування, зберігання, реалізацію, захоронення, знищення, утилізацію продукції і речовин вітчизняного та імпортного виробництва, що потенційно небезпечні для здоров'я людини;</p> <p>ж) надання юридичним і фізичним особам консультаційної допомоги з питань застосування законодавства про охорону здоров'я, в тому числі щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення;</p> <p>з) проведення медичного огляду осіб для видачі: дозволу на право отримання та носіння зброї громадянам, крім військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї якими передбачено законодавством; відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження (крім державних службовців, робота яких пов'язана з такими виїздами і які мають відповідні медичні документи); посвідчення водія транспортного засобу;</p> <p>и) медичне обслуговування з'їздів, конференцій, симпозіумів, фестивалів, нарад, змагань тощо;</p> <p>і) медичне обслуговування громадян за їх бажанням у медичних закладах із поліпшеним сервісним обслуговуванням;</p> <p>ї) організація медичного контролю осіб, які займаються фізичною культурою і спортом в оздоровчих закладах;</p> <p>й) проведення профілактичних щеплень громадянам, які від'їжджають за кордон за викликом, для оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у туристичні подорожі (крім тих, що від'їжджають на лікування та в службові відрядження);</p> <p>к) складення за заявками замовників санітарних паспортів радіотехнічних об'єктів та проведення досліджень для їх підтвердження;</p> <p>л) проведення за заявками замовників державної санітарно-гігієнічної експертизи з акредитації та атестації підприємств, установ, організацій на право проведення токсиколого-</p>

Продовження додатку В
Закінчення табл. В.1

1	2
	гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних та інших досліджень; м) визначення за заявками замовника шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, технологічного та трудового процесів, проведення досліджень для розробки засобів і заходів щодо усунення або зменшення їх небезпечної дії; н) навчання за заявками замовників на робочих місцях фахівців підприємств, установ, організацій в установах санітарно-епідеміологічної служби, державних науково-дослідних інститутах гігієнічного та епідеміологічного профілю, а також фахівців підприємств, установ, організацій, проведення санітарно-гігієнічних та бактеріологічних досліджень; о) надання за заявками замовників послуг з організації роботи відомчих санітарних лабораторій, оснащення їх медичною технікою (обладнанням, апаратурою, приладами); навчання на місці фахівців таких лабораторій методики проведення санітарно-гігієнічних досліджень [3, пп. 197.1.5]
Звільняються від оподаткування операції з поставки путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років [23, пп. 5.1.9]	Звільняються від оподаткування операції з постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам, а також постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів, дітей-інвалідів [3, пп. 197.1.6]
Звільняються від оподаткування операції з поставки в порядку та в межах норм, встановлених Кабінетом Міністрів України, послуг з: - утримання дітей у дошкільних закладах, школах-інтернатах, кімнатах-розподільниках установ Міністерства внутрішніх справ України; - утримання осіб у будинках для престарілих та інвалідів; - харчування дітей у школах, професійно-технічних училищах та громадян у закладах охорони здоров'я [23, пп. 5.1.10]	Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг з: а) утримання дітей у дошкільних навчально-виховних закладах, школах-інтернатах; б) утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатах, реабілітаційних установах, територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг); ... г) харчування дітей у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах та громадян у закладах охорони здоров'я [3, пп. 197.1.7]

Інструменти податкового регулювання розвитку людського капіталу в механізмі податку на прибуток підприємств

Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств»	Податковий кодекс України
Стимулювання розвитку капіталу освіти та професійного досвіду	
<p>До валових витрат включаються у розмірі до 3% фонду оплати праці звітного періоду:</p> <ul style="list-style-type: none"> - витрати платника податку, пов'язані з професійною підготовкою, навчанням, перепідготовкою або підвищенням кваліфікації осіб, які перебувають у трудових відносинах з таким платником податку; - витрати на навчання та (або) професійну підготовку у вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладах інших осіб, які не перебувають з таким платником податку у трудових відносинах, але уклали з ним письмову угоду (договір, контракт) про взяті ними зобов'язання відпрацювати у платника податку після закінчення вищого та (або) професійно-технічного навчального закладу та отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років; - витрати на організацію навчально-виробничої практики за профілем основної діяльності платника податку або в структурних підрозділах, що забезпечують його господарську діяльність, осіб, які навчаються у вищих та професійно-технічних навчальних закладах [18, пп. 5.4.2] 	<p>При визначенні об'єкта оподаткування враховуються:</p> <ul style="list-style-type: none"> - витрати платника податку на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників робітничих професій, а також у разі якщо законодавством передбачено обов'язковість періодичної перепідготовки або підвищення кваліфікації; - витрати на навчання та/або професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації у вітчизняних або закордонних навчальних закладах, якщо наявність сертифіката про освіту в таких закладах є обов'язковою для виконання певних умов ведення господарської діяльності, в тому числі, але не виключно вищих та професійно-технічних навчальних закладах фізичних осіб (незалежно від того, чи перебувають такі особи в трудових відносинах з платником податку), які уклали з ним письмовий договір (контракт) про взяті ними зобов'язання відпрацювати у платника податку після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу і отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років; - витрати на організацію навчально-виробничої практики за профілем основної діяльності платника податку або в структурних підрозділах, що забезпечують його господарську діяльність, осіб, які навчаються у вищих та професійно-технічних навчальних закладах [3, пп. 140.1.3]
<p>До валових витрат включаються витрати зі сплати послуг за участь у семінарах працівників, які перебувають у трудових відносинах з таким платником, що проводяться з метою підвищення професійного рівня працівників підприємств шляхом надання суто консультативно-інформаційних послуг і забезпечення необхідними матеріалами з питань законодавства - у розмірі до 3 відсотків фонду оплати праці звітного періоду [18, пп.5.4.2; 37]</p>	

Продовження додатку В
Продовження табл. В.2

1	2
	Звільняється від оподаткування прибуток дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отриманий від надання освітніх послуг [3, пп. 154.7]
Стимулювання розвитку капіталу здоров'я	
<p>Дохід від страхової діяльності юридичних осіб - резидентів ... оподатковується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за ставкою 0 відсотків - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення у разі виконання вимог до таких договорів; - за ставкою 3 відсотки - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з інших видів страхування [18, пп. 7.2.1] 	<p>За ставкою 0 відсотків оподатковується прибуток від страхової діяльності юридичних осіб при здійсненні операцій зі страхування життя та пенсійного страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення [3, пп. 151.2, пп. 157.2]</p>
<p>Звільняється від оподаткування прибуток державних підприємств «Міжнародний дитячий центр «Артек» і «Український дитячий центр «Молода гвардія» від провадження діяльності з оздоровлення та відпочинку дітей [18, пп. 7.13.8]</p>	<p>Звільняється від оподаткування прибуток державних підприємств «Міжнародний дитячий центр «Артек» і «Український дитячий центр «Молода гвардія» від провадження діяльності з оздоровлення та відпочинку дітей [3, пп. 154.5]</p>
<p>До складу валових витрат платника податку включаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> - внески платника податку на обов'язкове страхування життя або здоров'я працівників у випадках, передбачених законодавством; - внески за договором довгострокового страхування життя або будь-якого виду недержавного пенсійного забезпечення, здійснені за власний рахунок працедавця, в розмірі не більше 15 відсотків від заробітної плати, нарахованої такій найманій особі протягом податкового року, на який припадають такі податкові періоди. При цьому сума таких платежів не може перевищувати суми, яка дорівнює сумі місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень [18, пп. 5.6.2; 17, пп. 6.5.1] 	<p>До складу витрат платника податку включаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> - внески платника податку на обов'язкове страхування життя або здоров'я працівників у випадках, передбачених законодавством; - внески, відповідно до договору довгострокового страхування життя або будь-якого виду недержавного пенсійного забезпечення, здійснені за власний рахунок працедавця, у сумі, загальний обсяг якої не перевищує 25 відсотків заробітної плати, нарахованої такій найманій особі протягом податкового року, на який припадають такі податкові періоди. При цьому сума таких платежів не може перевищувати розмірів місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень [3, пп. 142.2, пп. 169.4.1]
<p>До валових витрат не включаються витрати зі страхування життя, здоров'я або інших ризиків, пов'язаних з діяльністю фізичних осіб,</p>	<p>При визначенні об'єкта оподаткування не враховуються витрати зі страхування життя, здоров'я або інших ризиків, пов'язаних з</p>

Продовження додатку В
Закінчення табл. В.2

1	2
що перебувають у трудових відносинах з платником податку, обов'язковість якого не передбачена законодавством, або будь-які витрати зі страхування сторонніх фізичних чи юридичних осіб [18, пп. 5.4.6]	діяльністю фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах з платником податку, обов'язковість якого не передбачена законодавством, або будь-яких витрат із страхування сторонніх фізичних чи юридичних осіб [3, пп. 140.1.6]
	Якщо згідно із законами країни відрядження або країн, територією яких здійснюється транзитний рух до країни відрядження, обов'язково необхідно здійснити страхування життя або здоров'я відрядженої особи чи її цивільної відповідальності (у разі використання транспортних засобів), то витрати на таке страхування включаються [3, пп. 140.1.7]
	До складу інших витрат включаються загальновиробничі витрати: а) витрати на ... медичне страхування працівників апарату управління цехами, дільницями; ... е) витрати на медичне страхування робітників та працівників апарату управління виробництвом відповідно до законодавства [3, пп. 138.10.1]

Інструменти податкового регулювання розвитку людського капіталу в механізмі податку з доходів фізичних осіб

Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб»	Податковий кодекс України
Стимулювання розвитку капіталу освіти та професійного досвіду	
<p>Не включаються до складу загального місячного або річного оподатковуваного доходу сума, сплачена працедавцем на користь закладів освіти у рахунок компенсації вартості підготовки чи перепідготовки платника податку - найманої особи за профілем діяльності чи загальними виробничими потребами такого працедавця, але не вище розміру суми, яка дорівнює сумі місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень, у розрахунку на кожний повний чи неповний місяць підготовки чи перепідготовки такої найманої особи [22, пп. 4.3.20]</p>	<p>До загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються сума, сплачена роботодавцем на користь вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладів за фізичну особу, але не вище суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень на кожний повний або неповний місяць підготовки чи перепідготовки такої фізичної особи, незалежно від того, чи перебуває ця особа у трудових відносинах з роботодавцем, але за умови, що вона уклала з ним письмовий договір (контракт) про взяті зобов'язання з відпрацювання у такого роботодавця після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу і отримання спеціальності (кваліфікації) не менше ніж три роки [3, пп. 165.1.21]</p>
	<p>До загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються сума витрат роботодавця у зв'язку з підвищенням кваліфікації (перепідготовкою) платника податку згідно із законом [3, пп. 165.1.37]</p>
<p>Платник податку має право включити до складу податкового кредиту звітного року суму коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості середньої професійної або вищої форми навчання такого платника податку, іншого члена його сім'ї першого ступеня споріднення, але не більше суми, яка дорівнює сумі місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень, у розрахунку за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного</p>	<p>Платник податку має право включити до податкової знижки у зменшення оподатковуваного доходу платника податку за наслідками звітного податкового року суму коштів, сплачених платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти такого платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати. Така сума не може перевищувати розміру доходу, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня</p>

Продовження додатку В
Продовження табл. В.3

1	2
<p>податкового року. Такі витрати включаються: а) при навчанні платника податку або іншого члена його сім'ї першого ступеня споріднення - до податкового кредиту одного з таких членів за їх вибором; б) при навчанні обох членів подружжя - окремо до податкового кредиту кожного, відповідно до вартості його навчання [22, пп. 5.3.3]</p>	<p>звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень, в розрахунку на кожну особу, яка навчається, за кожний повний або неповний місяць навчання протягом звітного податкового року [3, пп. 166.3.3]</p>
<p>Стимулювання розвитку капіталу здоров'я</p>	
<p>Не підлягають оподаткуванню при їх нарахуванні (виплаті) страховиком-резидентом або адміністратором недержавних пенсійних фондів та не включаються до складу загального оподаткованого доходу платника податку звітних податкових періодів, встановлених законом: а) суми регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя або пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, виплат пенсій на визначений строк або довічних пенсій, одержувані платником податку - резидентом, що має вік, не менший 70 років; б) сума страхової виплати за договором довгострокового страхування життя, якщо внаслідок страхового випадку застрахована особа отримує інвалідність I групи; в) сума виплат за договором пенсійного вкладу, виплат пенсії на визначений строк, довічних або одноразових пенсій, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримує інвалідність I групи [22, пп. 9.8.3]</p>	<p>Не оподатковуються під час їх нарахування (виплати) податковим агентом: а) сума регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя або пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, пенсійних та цільових виплат учасника фонду банківського управління, пенсійних виплат на визначений строк, одноразових пенсійних виплат або довічних пенсій, нарахованих платником податку – резидентом, який не досяг повноліття або має вік не менше ніж 70 років; б) сума страхової виплати за договором довгострокового страхування життя, якщо внаслідок страхового випадку застрахована особа отримала інвалідність I групи; в) сума виплати за договором пенсійного вкладу, виплат з рахунка учасника фонду банківського управління, виплати пенсії на визначений строк, довічної пенсії або одноразової виплати, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримала інвалідність I групи; г) сума одноразової пенсійної виплати учаснику недержавного пенсійного фонду або Накопичувального фонду за рахунок коштів Накопичувального фонду [3, пп. 170.8.3]</p>

Продовження додатку В
Продовження табл. В.3

<p>Податковий агент утримує та сплачує (перераховує) до бюджету податок за ставкою 15% від:</p> <p>а) 60 відсотків суми:</p> <ul style="list-style-type: none">- одноразової страхової виплати за договором довгострокового страхування життя при досягненні застрахованою особою певного віку, обумовленого у такому страховому договорі, чи при її дожитті до закінчення строку такого договору;- виплат пенсії на визначений строк, що проводиться з недержавного пенсійного фонду учаснику фонду в порядку та строки, що визначені законодавством; <p>б) 60 відсотків сум:</p> <p>регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя, пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, виплат довічної пенсії (довічні ануїтети), крім сум регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя або пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, виплат пенсій на визначений строк або довічних пенсій, одержувані платником податку - резидентом, що має вік, не менший 70 років;</p> <p>в) викупної суми при достроковому розірванні страховальником договору довгострокового страхування життя;</p> <p>г) суми коштів, з яких не було утримано (сплачено) податок та які виплачуються вкладнику з його пенсійного вкладу у зв'язку з достроковим розірванням договору пенсійного вкладу;</p>	<p>Податковий агент утримує та сплачує (перераховує) до бюджету податок за ставками 15% (17%)²⁸ з:</p> <p>а) 60 відсотків суми:</p> <ul style="list-style-type: none">- одноразової страхової виплати за договором довгострокового страхування життя у разі досягнення застрахованою особою певного віку, обумовленого у такому страховому договорі, чи її доживання до закінчення строку такого договору;- одноразової страхової виплати за договором страхування довічних пенсій, за винятком одноразової виплати, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримала інвалідність I групи;- виплати пенсії на визначений строк, що проводиться з недержавного пенсійного фонду учаснику фонду в порядку та строки, визначені законодавством;- регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя, пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, пенсійних та цільових виплат учасника фонду банківського управління, виплат довічної пенсії (довічні ануїтети), крім сум регулярних та послідовних виплат (ануїтетів) за договором довгострокового страхування життя або пенсійних виплат за договором пенсійного вкладу, пенсійних та цільових виплат учасника фонду банківського управління, пенсійних виплат на визначений строк, одноразових пенсійних виплат або довічних пенсій, нарахованих платником податку - резидентом, який не досяг
--	--

²⁸ Згідно Податкового кодексу України ставка податку становить 15 відсотків бази оподаткування щодо доходів, одержаних, у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які виплачуються (надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу у державну та недержавну грошову лотерею, виграш гравця (учасника), отриманий від організатора азартної гри. Якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці зазначених доходів перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17 відсотків суми перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою 15%.

Продовження додатку В
Продовження табл. В.3

1	2
<p>г) суми одноразових пенсійних виплат учаснику недержавного пенсійного фонду, за винятком суми одноразових пенсій, якщо вкладник, учасник недержавного пенсійного фонду чи застрахована особа отримує інвалідність I групи [22, пп. 9.8.2]</p>	<p>повноліття або має вік не менше ніж 70 років; б) викупної суми у разі дострокового розірвання страхувальником договору довгострокового страхування життя; в) суми коштів, з якої не було утримано (сплачено) податок та яка виплачується вкладнику з його пенсійного вкладу або рахунка учасника фонду банківського управління у зв'язку з достроковим розірванням договору пенсійного вкладу, договору довірчого управління, договору недержавного пенсійного забезпечення [3, пп. 170.8.2]</p>
<p>До складу загального місячного оподаткованого доходу не включається сума пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення відповідно до закону, страхових внесків (премій), пенсійних вкладів, сплачена за такого платника податку чи на його користь, що сплачуються:</p> <p>а) особою - резидентом, яка визначається вигодонабувачем (бенефіціаром) за такими договорами;</p> <p>б) одним із членів сім'ї першого ступеня споріднення платника податку;</p> <p>в) працедавцем - резидентом за свій рахунок за договорами довгострокового страхування життя або недержавного пенсійного забезпечення платника податку, якщо така сума у розрахунку на такого платника податку не перевищує 15 відсотків нарахованої таким працедавцем суми заробітної плати платнику податку протягом кожного звітного податкового місяця, за який сплачується такий страховий внесок (премія), але при цьому не вище суми місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, діючого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень у розрахунку за такий місяць за сукупністю всіх таких внесків [22, пп. 4.2.4]</p>	<p>До загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включається сума пенсійних внесків у межах недержавного пенсійного забезпечення відповідно до закону, страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), пенсійних вкладів, внесків до фонду банківського управління, сплачена за платника податку чи на його користь, що сплачуються:</p> <p>а) особою – резидентом, що визначається вигодонабувачем (бенефіціаром) за такими договорами;</p> <p>б) одним з членів сім'ї першого ступеня споріднення платника податку;</p> <p>в) роботодавцем – резидентом за свій рахунок за договорами довгострокового страхування життя або недержавного пенсійного забезпечення платника податку, якщо така сума не перевищує 15 відсотків нарахованої цим роботодавцем суми заробітної плати платнику податку протягом кожного звітного податкового місяця, за який вноситься страховий платіж (страховий внесок, страхова премія) або сплачується пенсійний внесок, внесків до фондів банківського управління, але не більш суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень, у розрахунку за місяць за сукупністю таких внесків [3, пп.164.2.16]</p>

Продовження додатку В
Продовження табл. В.3

1	2
<p>Не включаються до складу загального місячного або річного оподатковуваного доходу сума страхової виплати, страхового відшкодування або викупна сума, отримувана платником податку за договором страхування від страховика-резидента, іншого ніж довгострокове страхування життя або недержавне пенсійне забезпечення, якщо при страхуванні життя або здоров'я платника податку факт нанесення шкоди страхувальнику має бути належним чином підтверджений [22, пп. 4.3.32]</p>	<p>До загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються сума страхової виплати, страхового відшкодування або викупна сума, отримана платником податку за договором страхування від страховика-резидента, іншого ніж довгострокове страхування життя (у тому числі страхування довічних пенсій) та недержавне пенсійне забезпечення під час страхування життя або здоров'я платника податку у разі виконання таких умов:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дожиття застрахованої особи до дати чи події, передбаченої договором страхування життя, чи досягнення віку, передбаченого таким договором; - викупна сума в частині, що не перевищує суму внесених страхових платежів за договором страхування життя, іншого, ніж довгострокове страхування життя; - в разі страхового випадку <p>особі повинен бути належним чином підтверджений [3, пп. 165.1.27]</p>
<p>Платник податку має право включити до складу податкового кредиту звітного року суму витрат платника податку на сплату за власний рахунок страхових внесків, страхових премій та пенсійних внесків страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, установі банку за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення, яка не перевищує (у розрахунку за кожний з повних чи неповних місяців звітного податкового року, протягом яких діяв договір страхування):</p> <p>а) при страхуванні платника податку або за пенсійним контрактом з</p>	<p>Платник податку має право включити до податкової знижки у зменшення оподатковуваного доходу платника податку за наслідками звітного податкового року суму витрат платника податку на сплату страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та пенсійних внесків, сплачених платником податку страховику-резиденту, недержавному пенсійному фонду, банківській установі за договорами довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення, за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, а також внесків на банківський пенсійний депозитний рахунок, на пенсійні вклади та рахунки учасників фондів банківського управління як такого платника податку, так і членів його сім'ї першого ступеня споріднення, які не перевищують (у розрахунку за кожний з повних чи неповних місяців звітного</p>

Продовження додатку В
Продовження табл. В.3

1	2
<p>недержавним пенсійним фондом платника податку або на банківський пенсійний депозитний рахунок чи за їх сукупністю - суму місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, діючого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень;</p> <p>б) при страхуванні члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення або за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом або на банківський пенсійний депозитний рахунок на користь такого члена сім'ї чи за їх сукупністю – 50% суми місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, діючого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 гривень у розрахунку на кожного застрахованого члена сім'ї [22, пп. 5.3.5]</p>	<p>податкового року, протягом яких діяв договір страхування):</p> <p>а) при страхуванні платника податку або за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом платника податку, або на банківський пенсійний депозитний рахунок, пенсійний вклад, рахунок учасника фонду банківського управління чи за їх сукупністю ☐ суму, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень;</p> <p>б) при страхуванні члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення або за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом, або на банківський пенсійний депозитний рахунок, пенсійний вклад, рахунок учасника фонду банківського управління на користь такого члена сім'ї чи за їх сукупністю 50 відсотків суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень, в розрахунку на кожного застрахованого члена сім'ї [3, пп. 166.3.5]</p>
<p>Платник податку має право включити до складу податкового кредиту звітного року суму власних коштів платника податку, сплачених на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, у тому числі для придбання ліків, донорських компонентів, протезно-ортопедичних пристосувань у розмірах, що не покриваються виплатами з фонду загальнообов'язкового медичного страхування, крім витрат на:</p> <p>а) косметичне лікування або косметичну хірургію (включаючи косметичне протезування, не пов'язане з медичними показаннями);</p>	<p>Платник податку має право включити до податкової знижки у зменшення оподаткованого доходу платника податку за наслідками звітного податкового року суму коштів, сплачених платником податку на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування такого платника податку або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, у тому числі для придбання ліків (донорських компонентів, протезно-ортопедичних пристосувань, виробів медичного призначення для індивідуального користування інвалідів), а також суму коштів, сплачених платником податку, визнаного в установленому порядку інвалідом, на користь протезно-ортопедичних підприємств, реабілітаційних установ для компенсації вартості платних послуг з реабілітації, технічних та інших засобів реабілітації, наданих такому платнику податку або його дитині-інваліду у розмірах, що не перекриваються виплатами з фондів загальнообов'язкового державного соціального медичного</p>

Продовження додатку В
Закінчення табл. В.3

1	2
<p>б) водолікування та геліотерапію, не пов'язані з лікуванням хронічних захворювань;</p> <p>в) лікування та протезування зубів з використанням дорогоцінних металів, гальванопластики та порцеляни;</p> <p>г) аборти, крім абортів, які проводяться за медичними показаннями, або якщо вагітність стала наслідком зґвалтування;</p> <p>д) операції з переміни статі;</p> <p>е) лікування венеричних захворювань, крім СНІДу та венеричних захворювань, причиною яких стало нестатеве зараження або зґвалтування;</p> <p>є) лікування тютюнової чи алкогольної залежності;</p> <p>ж) клонування людини або її органів;</p> <p>з) придбання ліків, медичних засобів та пристосувань, оплати вартості медичних послуг, які не підпадають під перелік життєво необхідних, встановлений Кабінетом Міністрів України [22, пп. 5.3.4]²⁹</p>	<p>страхування, крім:</p> <p>а) косметичного лікування або косметичної хірургії, включаючи косметичне протезування, не пов'язаних з медичними показаннями, водолікування та геліотерапії, не пов'язаних з лікуванням хронічних захворювань;</p> <p>б) протезування зубів з використанням дорогоцінних металів, порцеляни та гальванопластики;</p> <p>в) абортів (крім абортів, які проводяться за медичними показаннями або коли вагітність стала наслідком зґвалтування);</p> <p>г) операцій із зміни статі;</p> <p>ґ) лікування венеричних захворювань (крім СНІДу та венеричних захворювань, причиною яких є побутове зараження або зґвалтування);</p> <p>д) лікування тютюнової чи алкогольної залежності;</p> <p>е) придбання ліків, медичних засобів та пристосувань, оплати вартості медичних послуг, які не включено до переліку життєво необхідних, затвердженого Кабінетом Міністрів України [36.3.4]³⁰</p>
<p>Не включається до складу загального місячного або річного оподаткованого доходу вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування на території України платника податку або його дітей віком до 18 років, які надаються йому безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) професійною спілкою, до якої зараховуються профспілкові внески такого платника податку - члена такої професійної спілки, створеної за законодавством України, або за рахунок коштів відповідного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування [22, пп. 4.3.24]</p>	<p>До загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку не включається вартість путівок на відпочинок, оздоровлення та лікування, у тому числі на реабілітацію інвалідів, на території України платника податку та/або його дітей віком до 18 років, які надаються йому безоплатно або із знижкою (у розмірі такої знижки) професійною спілкою, до якої зараховуються профспілкові внески платника податку створеної відповідно до законодавства України, або за рахунок коштів відповідного фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування [3, пп. 165.1.35]</p>

²⁹ Ця норма Закону [22] набирає чинності з початку податкового року, наступного за роком, в якому набере чинності закон про загальнообов'язкове медичне страхування.

³⁰ Ця норма Податкового кодексу [3] набирає чинності з 1 січня року, наступного за роком, у якому набере чинності закон про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування.

Платники, база та ставки ЄСВ

Страховальники	Застраховані особи	База	Ставки	
			нарахування	утримання
1	2	3	4	5
Підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, у тому числі філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи юридичних осіб, які мають окремий баланс та самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами, що використовують працю інших осіб на умовах трудового договору або на інших умовах, передбачених законодавством, а також за цивільно-правовими договорами (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону[13])	Працівники - громадяни України, іноземці (якщо інше не встановлено між-народними договорами, згода на обов'язковість яких дана ВРУ) та особи без громадянства, які працюють на умовах трудового договору (п. 2 ч. 1 ст. 4 Закону [13])	Сума нарахованої зарплати найманих працівників, що включає основну, додаткову зарплату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно із Законом про оплату праці (п. 1 ч. 1 ст. 7)	36,3 % (абз. 3 ч. 5 ст. 8 Закону[13]); 8,41 % - для працівників-інвалідів (ч. 13 ст. 8 Закону[13])	3,6 % (абз. 1 ч. 7 ст. 8 Закону[13]); 6,1 % для осіб, зазначених у п. 9 ч. 7 ст. 8 Закону[13]*
	Особи, які працюють на виборних посадах в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян та одержують зарплату (винагороду) за роботу на такій посаді (п. 7 ч. 1 ст. 4 Закону[13])			
		Працівники воєнізованих формувань, гірничорятувальних частин незалежно від підпорядкування, а також особовий склад аварійно-рятувальної служби, створеної відповідно до законодавства на постійній основі (п. 8 ч. 1 ст. 4 Закону[13])		
	Фізособи, які виконують роботи (надають послуги) за цивільно-правовими договорами (п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону[13])	Винагорода фізособі за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовим договором (ч. 1 ст. 7 Закону[13])	34,7 % (абз. 5 ч. 5 ст. 8 Закону[13])	2,6 % (ч. 8 ст. 8 Закону[13])

Продовження додатку Д
Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5
<p>Дипломатичні представництва та консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), створені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс та самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами (абз. 5 п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону[13])</p>	<p>Громадяни України, які працюють на умовах трудового договору у цих страхувальників (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких дана ВРУ) (абз. 1 п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону[13])</p>	<p>Сума нарахованої зарплати найманих працівників, яка включає основну, додаткову зарплату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно із Законом про оплату праці (п. 1 ч. 1 ст. 7)</p>	<p>36,3 % (абз. 3 ч.5 ст. Закону[13]); 8,41 % - для працівників-інвалідів (ч. 13 ст. 8 Закону[13])</p>	<p>3,6 % (абз. 1 ч. 7 ст. 8 Закону про ЄСВ); 6,1 % для осіб, зазначених у п. 9 ч. 7 ст. 8 Закону[13]*</p>
<p>Дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України (абз. 6 п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону[13])</p>	<p>Громадяни України та особи без громадянства, які працюють на умовах трудового договору у цих страхувальників (абз.2 п. 6 ч. 1 ст. 4)</p>	<p>Сума нарахованої зарплати найманих працівників, яка включає основну, додаткову зарплату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, які визначаються згідно із Законом про оплату праці (п. 1 ч. 1 ст. 7)</p>	<p>36,3 % (абз. 3 ч. 5 ст. 8 Закону[13]); 8,41 % - для працівників-інвалідів (ч. 13 ст. 8 Закону[13])</p>	<p>3,6 % (абз. 1 ч. 7 ст. 8 Закону[13]); 6,1 % для осіб, зазначених у п.9 ч. 7 ст.8 Закону[13]*</p>

Продовження додатку Д
Закінчення табл. Д.1

	2	3	4	5
Установи та організації, що використовують найману працю, військові частини, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності (абз. 7 п. 1 ч. 1 ст.7 Закону[13])	Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби), особи рядового та начальницького складу (п. 9 ч. 1 ст. 4 Закону[13]) Особи, які отримують допомогу по тимчасовій непрацездатності (п. 11 ч. 1 ст. 4 Закону[13])	Сума грошового забезпечення, що виплачується військовими частинами (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону[13]) Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності та оплата перших днів тимчасової непрацездатності (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону)	34,7 % (абз. 1 ч. 6 ст. 8 Закону[13]) 33,2 % (абз. 2 ч. 6 ст. 8 Закону[13])	2,6 % (ч. 8 ст. 8 Закону[13])) 2% (ч.12 ст. 8 Закону[13])

* Крім того, ставку ,1 % утримують з доходів платників, які працюють на посадах, робота на яких зараховується до стажу, який дає право на отримання пенсії відповідно до законів України «Про державну службу» від 16.12.93 р. 3723-ХІІ, «Про прокуратуру» від 05.11.91 р. № 1789-ХІІ, «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.97 р. № 540/97-ВР, «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.91 р. № 1977-ХІІ, «Про статус народного депутата України» від 17.11.92 р. № 2790-ХІІ, «Про Національний банк України» від 20.05.99 р. № 679-ХІV, «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 р. № 2493-ІІІ, Митного кодексу України від 11.07.2002 р. № 92-ІV, Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого постановою Верховної Ради України від 13.10.95 р. № 379/95-ВР.

Мінімальна заробітна плата та показники, що характеризують рівень економічного розвитку та рівень соціального захисту в окремих країнах світу (складено за даними [94, 17])

1	ВВП, дол. США на 1 особу ПКС, 2009 р.	Мінімальна заробітна плата, дол. США ПКС					Витрати на соціальний захист, останній рік за який маються дані, % ВВП		
		2005	2006	2007	2008	2009	на соціальне забезпечення (крім охорони здоров'я)	на державну охорону здоров'я	сумарні витрати на соціальне забезпечення
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Країни з розвинутою економікою									
Австралія	38751	1546	1548	1598	1626	1597	11,20	5,90	17,10
Австрія	38567						20,40	6,80	27,20
Бельгія	35337	1414	1409	1439	1433	1492	19,10	7,3	26,40
Німеччина	34415						19,00	7,70	26,70
Греція	29571	954	982	1031	1022	1096	14,90	5,60	20,60
Ізраїль	28581	923	972	1000	992	960	11,42	5,12	16,54
Ірландія	38685	1295	1262	1387	1345	1368	10,20	6,50	16,80
Іспанія	29625	828	843	865	873	911	15,40	5,80	21,20
Італія	28883						18,20	6,80	25,00
Канада	37971	1153	1164	1177	1239	1325	9,70	6,80	16,50
Кіпр	28528				982	1044	15,10	3,00	18,10
Люксембург	79163	1651	1648	1642	1627	1687	16,20	7,00	23,20
Мальта	23891						14,01	6,41	20,42
Нідерланди	39860	1545	1547	1560	1573	1606	14,90	6,00	20,90
Нова Зеландія	26600	1179	1230	1319	1340	1367	11,60	6,90	18,50
Норвегія	51988						15,80	5,80	21,60
Португалія	22708	552	552	563	580	618	15,90	7,20	23,10
Республіка Корея	27938	637	681	745	772	797			
Сінгапур	49764						0,62	0,92	1,54
Англія	34396	1453	1506	1518	1521	1507	14,30	7,00	21,30
Сполучені Штати Америки	45934	981	951	1050	1132	1257	8,90	7,00	15,90

Продовження додатку Е
Продовження табл. Е. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Франція	33432	1405	1420	1426	1426	1443	21,40	7,80	29,20
Швейцарія	40484						14,20	6,10	20,3
Японія	32199	888	891	910	918	944	12,30	6,30	18,60
Африка									
Алжир	6762	401	353	341	326	308			
Ангола	5655	96	82	91	107	94			
Бенін	1442	102	118	117	108	106	1,00	3,00	4,00
Ботсвана	14321	189	183	181	172	159			
Буркіна-Фасо	1303	135	140	141	127	124	1,60	3,30	4,90
Бурунді	400	9	9	8	7	6	1,10	0,74	1,84
Габон	14282	111	206	196	186	182			
Гамбія	1956				50	48	1,20	2,94	4,14
Гана	2512	33	30	27	124	123	1,90	2,32	4,22
Гвінея	1042						0,10	0,67	0,77
Єгипет	6106	21	20	18	16	14			
Замбія	1426	37	109	98	87	77	1,60	2,43	4,03
Зімбабве	394						0,30	3,63	3,93
Камерун	2140	91	87	86	98	95	0,60	1,46	1,96
Кенія	1614	246	241	220	194	205			
Конго	4136				141	135	0,90	0,89	1,89
Кот-д'Івуар	1672	126	123	120	113	112	0,90	0,87	1,77
Лесото	1279	233	228	228	222	206			
Ліберія	385						9,87	4,36	14,23
Маврікій	13484				182	173	5,91	2,08	7,99
Мавританія	2028				155	152	0,80	1,53	2,33
Мадагаскар	945	80	81	81	83	76	0,27	2,01	2,28
Малаві	790	52	46	43	57	53			
Малі	1222					97			
Марокко	4614	373	361	354	357	371			
Мозамбік	954						0,70	3,26	3,96
Нігер	717	86	86	121	108	104	0,50	1,92	2,42
Нігерія	2274					83			

Продовження додатку Е
Продовження табл. Е. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Руанда	1155						0,80	4,10	4,90
Сенегал	1770	132	129	122	116	117	1,90	1,70	3,60
Судан	2410	125	116	107	93	84	0,30	1,26	1,56
С'єрра-Леоне	782						1,00	1,72	2,72
Танзанія, Об'єднана Республіка	1341	123	114	107	131	117	1,20	3,26	4,46
Того	843	55	54	53	100	98	1,30	1,05	2,35
Туніс	9154	328	323	324	323	315	7,50	2,32	9,82
Уганда	1210	10	9	9	8	7	0,40	1,94	2,34
Чад	1641	95	88	104	96	87	0,10	2,70	2,80
Ефіопія	954	93	83	115	91	67	6,46	3,12	9,58
Південна Африка	10238	382	386	381	372	390	9,43	3,92	12,35
Азія									
Афганістан	856				78	89	0,73	1,14	1,87
Бангладеш	1489		72	66	62	58	1,10	0,90	2,00
Бутан	5131	140	134	127	117	108	0,20	2,84	3,04
В'єтнам	2942	70	84	107	87	85	3,40	1,53	4,93
Індія	3039					121	3,10	0,95	4,05
Індонезія	4155					148	1,40	0,92	2,32
Іран (Ісламська Республіка)	10832					541	8,38	1,85	10,23
Китай	6786					173	4,08	1,89	5,97
Лаоська Народно-Демократична Республіка	2283	27	55	53	71	86	0,60	0,74	1,34
Монголія	3795				169	159	8,30	3,99	12,29
М'янма	1200								
Непал	1215	110	141	132	171	151	1,30	1,63	2,93
Пакистан	2683	180	167	237	277	229	1,50	0,41	1,91
Папуа-Нова Гвінея	2182				99	249			
Соломонові Острови	2946	72	79	74	167	156			
Таїланд	8489	289	286	290	292	295	2,55	2,19	4,74
Фіджи	4332					300			
Філіппіни	3516	408	403	405	391	379	1,90	1,31	3,21
Шрі-Ланка	4776					93	4,20	1,89	6,09

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Східна Європа і Центральна Азія</i>									
Азербайджан	9540	75	69	99	123	121	7,60	0,86	8,66
Вірменія	4983	76	85	108	124	144	4,20	1,71	5,91
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Беларусь	12741	221	253	266	271	250	13,54	4,50	18,04
Грузія	4765	28	26	24	21	21			
Казахстан	11679	167	154	147	155	165	3,91	2,33	6,24
Киргизстан	2269	9	9	27	21	20	6,10	2,37	8,47
Російська Федерація	14927	73	92	177	202	223	8,25	4,04	12,29
Таджикистан	1836	15	23	21	51	48	2,40	0,95	3,35
Узбекистан	2808						8,3	2,39	10,69
<i>Центральна і Східна Європа</i>									
Албанія	7169	240	278	311	318	329	7,90	2,46	9,36
Болгарія	12655	242	240	251	274	292	12,04	4,81	16,85
Боснія і Герцеговина	7634								
Угорщина	18306	492	520	505	501	498	16,50	6,00	22,50
Латвія	14291	261	276	334	387	421	8,60	3,78	12,38
Литва	16564	374	393	434	446	428	11,14	5,48	16,62
Македонія	9585						24,80	5,71	30,51
Молдова	2853						12,57	4,93	17,50
Польща	18058	467	489	497	574	628	16,70	4,30	21,00
Румунія	11881	211	211	237	304	320	11,02	3,84	14,86
Сербія	10563	243	216	334	297	376	15,93	6,18	22,11
Словацька Республіка	21093	419	443	463	445	485	11,30	5,30	16,60
Словенія	27474	805	820	807	829	855	16,56	6,19	22,75
Туреччина	12466	600	595	603	596	609	8,30	5,40	13,70
Україна	6347	248	274	279	293	311	18,76	3,96	22,72
Хорватія	17708	522	528	543	612	613	15,72	6,01	21,73
Чеська Республіка	24166	535	578	565	531	526	13,20	6,3	19,50
Естонія	17695	323	345	389	426	426	9,00	3,20	12,20

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Латинська Америка і Карибський басейн</i>									
Аргентина	14524	546	625	704	820	896	8,49	4,35	12,84
Багамські Острови	25807	885	869	848	811	787			
Барбадос	22467						5,20	4,32	9,52
Беліз	7838			421	396	388			
Болівія	4451	195	213	206	199	215	4,36	3,26	7,62
Бразилія	10453	221	247	259	268	286	9,60	3,08	12,68
Венесуела	12184	450	501	506	505	481	2,07	1,92	3,99
Гаїті	1207	144	126	116	101	279			
Гайана	6678				145	145			
Гватемала	4832	357	363	354	333	344			
Гондурас	4340	211	221	230	229	432			
Домініканська Республіка	8269	214	199	216	195	221	2,99	1,46	4,45
Колумбія	9192	372	381	384	382	390			
Коста-Ріка	10795	464	470	474	483	489	4,19	5,33	9,52
Мексика	13681	172	173	173	171	170	4,50	2,90	7,40
Нікарагуа	2924	162	174	185	178	198			
Панама	11798	456	478	481	462	451	5,12	5,17	10,29
Парагвай	4560	579	592	602	546	559			
Перу	8626	316	337	351	344	334			
Сальвадор	7355	272	288	289	283	304	3,87	2,69	6,56
Тринідад и Тобаго		399	369	342	305	285			
Уругвай	13181	193	218	218	258	258		8,83	
Чилі	14289	368	377	386	392	400	5,37	2,98	8,35
Еквадор	7573	405	419	435	472	490			
Ямайка	8804	290	311	326	309	310	0,51	3,00	3,81
<i>Близький Схід</i>									
Йорданія	5548	211	230	218	190	261	8,40	4,16	12,56
Йемен	2454						4,70	1,92	6,62
Ліван	14182						2,77	2,51	6,28
Оман	25005				457	441			
Сірійська Арабська Республіка	5120					207			

Порівняльний аналіз норм Закону України «Про податок на додану вартість» та розділу V Податкового Кодексу України щодо пільг з ПДВ спрямованих на забезпечення доступності соціально-важливих груп товарів та послуг

ЗУ «Про податок на додану вартість» №168/97-ВР	Розділ V. Податок на додану вартість. Податковий Кодекс України № 2755–VI	Тенденції щодо змін
1	2	3
<i>3.2. Не є об'єктом оподаткування операції з:</i>	<i>Стаття 196. Операції, що не є об'єктом оподаткування:</i>	
3.2.10. з поставки позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти;	196.1.8. постачання позашкільним навчальним закладом вихованцям, учням і слухачам платних послуг у сфері позашкільної освіти;	<i>Без змін</i>
<i>Стаття 5. Операції, що звільнені від оподаткування</i>	<i>Стаття 197. Операції, звільнені від оподаткування</i>	
5.1.1. поставки вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями та спеціалізованими магазинами і куточками, які виконують функції роздаточних пунктів, у порядку і за переліком продуктів, встановленими Кабінетом Міністрів України;	197.1.1. постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту для немовлят за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; 197.4. Звільнення від оподаткування товарів, передбачене пунктом 197.1 цієї статті, поширюється на операції із ввезення на митну територію України	Без змін. Тому що, відповідно до п. 10 підр. 10 р. XX ПКУ нормативно-правові акти, зокрема, КМУ, прийняті до набрання чинності ПКУ на виконання законів з питань оподаткування, застосовуються в частині, що не суперечить ПКУ, до прийняття відповідних актів згідно з вимогами ПКУ. А на сьогодні є чинним «Перелік вітчизняних продуктів дитячого харчування, операції з продажу яких молочними кухнями, спеціалізованими магазинами та куточками, які виконують функції роздаточних пунктів, звільняються від обкладення податком на додану вартість», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 року №996. Саме тому дія п. 197.1.1 ПКУ розповсюджується лише на вітчизняні товари визначені згідно за переліком, затвердженим постановою КМУ від 08.09.1997 р. №996

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
<p>5.1.2. поставки (передплати) періодичних видань друкованих засобів масової інформації та книжок, крім видань еротичного характеру, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників українського виробництва, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови; доставки таких періодичних видань друкованих засобів масової інформації на митній території України;</p>	<p>197.1.25. постачання (передплати) періодичних видань друкованих засобів масової інформації та книжок (крім видань еротичного характеру), учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників вітчизняного виробництва, словників українсько-іноземної або іноземно-української мови, доставки таких періодичних видань друкованих засобів масової інформації на митній території України.</p>	<p>Без змін</p>
<p>5.1.3. поставки послуг з виховання та освіти дітей дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури; послуг з дошкільного виховання, початкової, середньої, професійно-технічної та вищої освіти закладами, які мають спеціальний дозвіл (ліцензію) на поставку таких послуг, незалежно від їх організаційно-правового статусу та форми власності, згідно з переліком таких послуг визначеним Кабінетом Міністрів України, а також послуг з розміщення учнів або студентів в інтернатах або гуртожитках;</p>	<p>197.1.2. постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв та послуг з проживання учнів або студентів у гуртожитках. До таких послуг належать послуги з:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) виховання та навчання дітей, які постачаються дитячими музичними та художніми школами, школами мистецтв, будинками культури (гра на музичних інструментах, хореографія, образотворче мистецтво, гуртки (факультативи) іноземних мов, комп'ютерного навчання); б) утримання, виховання та навчання дітей у дошкільних навчальних закладах як у межах обсягу, установленого навчальними планами і програмами, так і понад зазначений обсяг; в) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються загальноосвітніми навчальними закладами I-III ступенів; г) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються професійно-технічними навчальними закладами; г) усіх видів освітньої діяльності, які постачаються вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації, у тому числі для здобуття іншої вищої та післядипломної освіти; д) навчання слухачів підготовчих відділень вищих навчальних закладів; е) повторного вивчення відрхованими студентами (курсантами) окремих дисциплін і курсів з подальшим складенням іспитів; є) навчання аспірантів і докторантів; ж) приймання кандидатських іспитів; з) надання наукових консультацій для осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно; и) довузівської підготовки; і) проведення лекцій з питань науки і техніки, культури та мистецтва, фізичної культури і спорту, правових знань, туризму і краєзнавства; ї) надання консультацій для учнів, вихованців, студентів, курсантів понад обсяги, встановлені навчальними планами і програмами, для аспірантів, докторантів; й) організації літніх мовних курсів, шкіл, семінарів; групових та індивідуальних занять фізичною культурою та спортом на стадіонах, у спортивних залах і плавальних басейнах, на тенісних кортах для дітей, учнів і студентів; 	<p><i>Редакцію цього пункту доповнено розшифровкою послуг з освіти.</i> <i>До таких послуг належать послуги з:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> е) повторного вивчення відрхованими студентами (курсантами) окремих дисциплін і курсів з подальшим складенням іспитів; є) навчання аспірантів і докторантів; ж) приймання кандидатських іспитів; з) надання наукових консультацій для осіб, які підвищують кваліфікацію самостійно; и) довузівської підготовки; і) проведення лекцій з питань науки і техніки, культури та мистецтва, фізичної культури і спорту, правових знань, туризму і краєзнавства; ї) надання консультацій для учнів, вихованців, студентів, курсантів понад обсяги, встановлені навчальними планами і програмами, для аспірантів, докторантів; й) організації літніх мовних курсів, шкіл, семінарів; групових та індивідуальних занять фізичною культурою та спортом на стадіонах, у спортивних залах і плавальних басейнах, на тенісних кортах для дітей, учнів і студентів;

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
<p>5.1.4. поставки товарів спеціального призначення для інвалідів за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, уповноваженому органу державної виконавчої влади, у тому числі легкових автомобілів для інвалідів, з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідам у випадках, визначених законодавством;</p>	<p>197.1.3. постачання: а) технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), послуги з їх ремонту та доставки; товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення, визначених законодавством України за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; б) комплектуючих і напівфабрикатів для виготовлення технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; в) легкових автомобілів для інвалідів уповноваженому органу виконавчої влади з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідам;</p>	<p><i>Редакцію пункту доповнено операціями з постачання:</i> а) технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), послуги з їх ремонту та доставки; товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення, визначених законодавством України за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; б) комплектуючих і напівфабрикатів для виготовлення технічних та інших засобів реабілітації (крім автомобілів), товарів спеціального призначення, у тому числі виробів медичного призначення для індивідуального користування, для інвалідів та інших пільгових категорій населення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;</p>
<p>5.1.5. поставки послуг з виплати і доставки пенсій із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, пенсійних виплат за недержавним пенсійним забезпеченням, страхових виплат (у тому числі ануїтетів) за договорами довгострокового страхування життя, з банківських пенсійних рахунків, за пенсійними вкладками, а також грошової допомоги населенню, яка надається за рахунок бюджету відповідно до затверджених соціальних програм;</p>	<p>197.1.4. постачання послуг із доставки пенсій, страхових виплат та грошової допомоги населенню (незалежно від способу доставки) на всіх етапах доставки до кінцевого споживача</p>	<p>Уточнено. Без суттєвих змін</p>
<p>5.1.7. поставки (у тому числі аптечними закладами) зареєстрованих та допущених до застосування в Україні лікарських засобів та виробів медичного призначення за переліком, що щорічно визначається Кабінетом Міністрів України до 1 вересня року, попереднього звітному. Якщо у такий строк перелік не встановлено, діє перелік минулого року;</p>	<p>197.1.27. постачання лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів (у тому числі аптечними закладами), а також виробів медичного призначення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України</p>	<p><i>Без змін</i></p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
<p>5.1.8. поставки послуг з охорони здоров'я згідно з переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, закладами охорони здоров'я, які мають ліцензію на поставку таких послуг, а також поставки послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають ліцензію на поставку таких послуг;</p>	<p>197.1.5. постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають ліцензію на постачання таких послуг відповідно до законодавства, крім таких послуг:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) надання косметологічної допомоги, крім тієї, що надається за медичними показаннями; б) масаж для зміцнення здоров'я дорослого населення, корекції осанки тощо; в) проведення профілактичних медичних оглядів із підготовкою висновку про стан здоров'я на прохання громадян; г) проведення гігієнічної експертизи проектних матеріалів та попередніх проектних пропозицій, у тому числі щодо розміщення об'єкта, а також нормативної документації на нові технології виробництва продукції та нові види продукції за заявкою замовника, гігієнічна оцінка зразків нових видів продукції; г) надання консультаційної допомоги з питань проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи; д) обстеження за заявкою замовника об'єктів, що будуються, реконструюються або функціонують, з метою їх відповідності санітарному законодавству; е) проведення за заявкою замовника токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних, фізіологічних та інших обстежень з метою визначення безпеки продукції для здоров'я людини; є) видача суб'єктам господарювання дозволів на виробництво, використання, транспортування, зберігання, реалізацію, захоронення, знищення, утилізацію продукції і речовин вітчизняного та імпортного виробництва, що потенційно небезпечні для здоров'я людини; ж) надання юридичним і фізичним особам консультаційної допомоги з питань застосування законодавства про охорону здоров'я, в тому числі щодо забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення; з) проведення медичного огляду осіб для видачі: <ul style="list-style-type: none"> дозволу на право отримання та носіння зброї громадянам, крім військовослужбовців і посадових осіб, носіння зброї якими передбачено законодавством; відповідних документів на виїзд громадян за кордон за викликом родичів, що проживають у зарубіжних країнах, оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у службові відрядження (крім державних службовців, робота яких пов'язана з такими виїздами і які мають відповідні медичні документи); посвідчення водія транспортного засобу; и) медичне обслуговування з'їздів, конференцій, симпозіумів, фестивалів, нарад, змагань тощо; 	<p><i>Редакцію пункту доповнено переліком послуг, що є виключенням із звільнення від оподаткування.</i></p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
	<p>і) медичне обслуговування громадян за їх бажанням у медичних закладах із поліпшеним сервісним обслуговуванням;</p> <p>ї) організація медичного контролю осіб, які займаються фізичною культурою і спортом в оздоровчих закладах;</p> <p>й) проведення профілактичних щеплень громадянам, які від'їжджають за кордон за викликом, для оздоровлення в зарубіжних лікувальних або санаторних закладах за власним бажанням, а також у туристичні подорожі (крім тих, що від'їжджають на лікування та в службові відрядження);</p> <p>к) складення за заявками замовників санітарних паспортів радіотехнічних об'єктів та проведення досліджень для їх підтвердження;</p> <p>л) проведення за заявками замовників державної санітарно-гігієнічної експертизи з акредитації та атестації підприємств, установ, організацій на право проведення токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних, санітарно-гігієнічних та інших досліджень;</p> <p>м) визначення за заявками замовника шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища, технологічного та трудового процесів, проведення досліджень для розробки засобів і заходів щодо усунення або зменшення їх небезпечної дії;</p> <p>н) навчання за заявками замовників на робочих місцях фахівців підприємств, установ, організацій в установах санітарно-епідеміологічної служби, державних науково-дослідних інститутах гігієнічного та епідеміологічного профілю, а також фахівців підприємств, установ, організацій, проведення санітарно-гігієнічних та бактеріологічних досліджень;</p> <p>о) надання за заявками замовників послуг з організації роботи відомчих санітарних лабораторій, оснащення їх медичною технікою (обладнанням, апаратурою, приладами); навчання на місці фахівців таких лабораторій методики проведення санітарно-гігієнічних досліджень;</p>	
<p>5.1.9. поставки путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років;</p>	<p>197.1.6. постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам, а також постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років, інвалідів, дітей-інвалідів;</p>	<p><i>Доповнено</i> перелік, а саме: <u>постачання реабілітаційних послуг інвалідам, дітям-інвалідам</u>, а також постачання путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України <u>інвалідів, дітей-інвалідів</u></p>
<p>5.1.10. поставки в порядку та в межах норм, встановлених Кабінетом Міністрів України, послуг з:</p> <p>утримання дітей у дошкільних закладах, школах-інтернатах, кімнатах-розподільниках установ МВС України;</p>	<p>197.1.7. постачання послуг з:</p> <p>а) утримання дітей у дошкільних навчально-виховних закладах, школах-інтернатах;</p> <p>б) утримання осіб у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, дитячих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатах, реабілітаційних установах, територіальних</p>	<p><i>Редакцію цього пункту доповнено розширено та уточнено, зокрема:</i></p> <p>- <i>розширено та уточнено</i> перелік послуг, що надаються особам, які утримуються в установах пенітенціарної системи;</p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
<p>утримання осіб у будинках для престарілих та інвалідів; харчування та облаштування на нічліг осіб, які не мають житла, у спеціально відведених для цього місцях; харчування дітей у школах, професійно-технічних училищах та громадян у закладах охорони здоров'я; харчування, забезпечення речовим майном, комунально-побутовими та іншими послугами, що надаються особам, які тримаються в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;</p>	<p>центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг); в) харчування та облаштування на нічліг та надання інших соціальних послуг бездомним громадянам у центрах обліку, закладах соціального захисту для бездомних громадян, а також особам, звільненим з місць позбавлення волі, у центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; г) харчування дітей у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах та громадян у закладах охорони здоров'я. Порядок надання таких послуг затверджується Кабінетом Міністрів України; г) харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими послугами, що надаються особам, які утримуються в установах пенітенціарної системи, а саме: харчування, у тому числі приготування їжі; забезпечення одягом, білизною, взуттям та постільними речами; користування кімнатами тривалих побачень; послуги поштового та телефонно-телеграфного зв'язку; постачання продуктів харчування і предметів першої необхідності; ремонт взуття та одягу; додаткове медичне обслуговування; банно-пральні послуги; прокат кіно- та відеофільмів, культурно-освітні заходи; д) харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими соціальними послугами за рахунок державних коштів, що надаються особам, які утримуються в реабілітаційних установах, територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг), установах, підприємствах, організаціях всеукраїнських громадських організацій інвалідів та їх спілок, які займаються реабілітацією, оздоровленням та фізкультурно-спортивною діяльністю, центрах обліку та закладах соціального захисту для бездомних громадян, центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, санаторіях для ветеранів та інвалідів, будинках-інтернатах для громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів, психоневрологічних та спеціалізованих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці;</p>	<p>- доповнено перелік осіб, що отримують харчування, облаштування на нічліг та надання інших соціальних послуг, особами, звільненими з місць позбавлення волі, у центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; - доповнено переліком послуг, що надаються за рахунок державних коштів, особам, які утримуються в реабілітаційних установах, територіальних центрах соціального обслуговування, установах, підприємствах, організаціях всеукраїнських громадських організацій інвалідів та їх спілок, які займаються реабілітацією, оздоровленням та фізкультурно-спортивною діяльністю, центрах обліку та закладах соціального захисту для бездомних громадян, центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, санаторіях для ветеранів та інвалідів, будинках-інтернатах для громадян похилого віку, інвалідів та дітей-інвалідів, психоневрологічних та спеціалізованих будинках-інтернатах, пансіонатах для ветеранів війни і праці, геріатричних пансіонатах;</p>
-	<p>197.1.8. постачання послуг з перевезення пасажирів міським пасажирським транспортом (крім таксі), тарифи на які регулюються в установленому законом порядку.</p>	<p>Даний пункт додано до переліку операцій, звільнених від оподаткування</p>
<p>5.1.14. поставки культових послуг та поставки предметів культового призначення (крім підакцизних товарів) релігійними організаціями за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України;</p>	<p>197.1.9. постачання релігійними організаціями культових послуг та предметів культового призначення за переліком, а саме: а) культові послуги: хрещення, укладення церковного шлюбу, похорони, молебень, панахида, освячення (помешкань, автомобілів тощо), обрізання, перше причастя, бар-міцво (повноліття);</p>	<p>Редакцію цього пункту доповнено розшифровкою культових послуг та предметів культового призначення.</p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
	<p>б) предмети культового призначення: свічки, ікони (образи), хрести (натільні, погребальні, вівтарні, требні, водосвятні, ієрейські, з прикрасами тощо), вервиці, покривала (вівтарні, погребальні тощо), медальйони з релігійною символікою, вугілля кадильне, ладан, лампадне масло, миро, лампади, кадила, підсвічники (семисвічники, трисвічники пасхальні тощо), плащаниці, облачення священнослужителів (ризи, підризники, воздухи, орлиці, стихарі, скуфії, митри, камілавки тощо), вінці, граматки, приладдя для хрещення (хрестильна скринька), дароносиці, дарохранильніці (реліквіарії), купелі, печатки для просфор, кропила, копія, стрючці, чаші (потирі), блюдця, звідзиці, лжиці, ковшики, дискоси, поплавки, дзвони, органи, фісгармонії, прохідні молитви, пояс «живий в помості», мезузи, талеси, тфіліни (філактерії), скульптурні зображення святих, хоругви, фани, маца, проскури, облатки, богослужбова література;</p>	
<p>5.1.15. поставки послуг з поховання за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України будь-яким платником податку;</p>	<p>197.1.10. постачання послуг з поховання та постачання ритуальних товарів державними та комунальними службами, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) виклик агента ритуальної служби для оформлення замовлення на організацію та проведення поховання; б) оформлення медичної довідки про причини смерті; в) доставка замовникові ритуальних атрибутів для організації поховання; г) навантаження, розвантаження та перенесення ритуальних атрибутів; г) транспортні послуги, що надаються у процесі організації поховання; д) продаж стандартної труни; е) продаж контейнера для перевезення оцинкованої труни; запаювання оцинкованої труни; є) утримання тіл померлих у холодильних камерах понад норму перебування (після смерті у лікувальному закладі, а також тих, що померли вдома чи інших місцях); ж) послуги з підготовки тіла покійного до поховання або кремації (послуги перукаря та косметолога, обмивання, бальзамування, укладання в труну); з) копання могили; и) перенесення труни з тілом покійного (додому, до квартири в багатоповерховому будинку, до моргу; з дому, квартири, моргу тощо до місця поховання); і) музичний супровід обряду поховання; ї) проведення громадянської панахиди; й) послуги організатора обряду поховання; к) виготовлення та встановлення металевої намогильної таблички, хреста, надголовника або тимчасового пам'ятного знака; л) продаж стандартних похоронних вінків і траурних стрічок для них; 	<p><i>Редакцію цього пункту доповнено розшифровкою послуг з поховання та постачання ритуальних товарів державними та комунальними службами</i></p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
	<p>м) організація відправлення труни з тілом покійного чи урни з прахом покійного за кордон; н) у разі проведення підпоховання в могилу послуги з демонтажу елементів існуючого надгробка (пам'ятника) та їх установка; о) написання тексту на траурній стрічці; п) кремація; р) продаж урни; с) продаж кубка для урни; т) поховання урни з прахом у могилу, у колумбарії, розвіювання праху;</p>	
<p>5.1.20. поставки житла (об'єктів житлового фонду), крім їх першої поставки.</p>	<p>197.1.14. постачання житла (об'єктів житлового фонду), крім їх першого постачання, якщо інше не передбачено цим підпунктом</p>	<p><i>Без змін</i></p>
<p>5.1.21. подання благодійної допомоги, а саме безоплатна передача товарів (робіт, послуг) особам, визначеним абзацами «а», «б» і «є» підпункту 7.11.1 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» з метою їх безпосереднього використання у благодійницьких цілях, а також операції з безоплатної передачі таких товарів (робіт, послуг) набувачам (суб'єктам) благодійної допомоги відповідно до законодавства</p>	<p>197.1.15. надання благодійної допомоги, зокрема безоплатне постачання товарів/послуг благодійним організаціям, утвореним і зареєстрованим відповідно до законодавства, а також надання такої допомоги благодійними організаціями набувачам (суб'єктам) благодійної допомоги відповідно до законодавства про благодійництво та благодійні організації.</p>	<p><i>Без змін</i></p>
<p>5.1.23. Надання бібліотеками державної та комунальної форм власності платних послуг з: проведення виставок книг; складання бібліографічних списків для курсових, дипломних і наукових робіт; складання каталогів для приватних бібліотек та бібліотек підприємств, установ, організацій; бібліотечно-інформаційного обслуговування підприємств, установ, організацій; підготовки фактографічних, тематичних довідок; користування міжбібліотечним абонементом (пересилання документів); користування нічним абонементом; користування створеними іншими суб'єктами господарювання</p>	<p>197.1.20. постачання бібліотеками, які перебувають у державній або комунальній власності або у власності всеукраїнських громадських організацій інвалідів, платних послуг з комплектування реєстраційно-облікових документів (квитків, формулярів), користування рідкісними, цінними довідниками, книгами (у тому числі нічним абонементом), тематичного добору літератури за запитом споживача та надання тематичних, адресно-бібліографічних та фактографічних довідок;</p>	<p><i>В редакції цього пункту зменшено перелік платних послуг, що надаються бібліотеками, які перебувають у державній або комунальній власності або у власності всеукраїнських громадських організацій інвалідів.</i></p>

Продовження додатку Є
Продовження таблиці Є. 1

1	2	3
<p>базами даних, право доступу до яких набуто бібліотекою на платній основі; оформлення реєстраційних документів користувачів бібліотек; ремонт і реставрації документів; репрографічного відтворення документів</p>		
<p>5.2.3. безкоштовної передачі продукції (робіт, послуг) власного виробництва (крім підакцизної) допоміжними сільськими господарствами і лікувально-виробничими трудовими майстернями (цехами, дільницями) будинків-інтернатів та територіальних центрів по обслуговуванню самотніх громадян похилого віку (пенсіонерів), за умови, що така передача здійснюється для забезпечення власних потреб зазначених закладів</p>	<p>197.1.17. безоплатного постачання товарів/послуг власного виробництва підсобними господарствами і лікувально-виробничими трудовими майстернями (цехами, дільницями) будинків-інтернатів, територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), центрів реінтеграції бездомних громадян, центрів соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, спеціалізованих лікарень, лікувально-профілактичних закладів особливого типу та диспансерів за умови, що така передача здійснюється для задоволення власних потреб зазначених закладів;</p>	<p><i>Без змін</i></p>
<p>5.2.4. поставки в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та подання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам праці, інвалідам дитинства, самотніми особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я;</p>	<p>197.1.24. постачання в сільській місцевості сільськогосподарськими товаровиробниками послуг з ремонту шкіл, дошкільних закладів, інтернатів, закладів охорони здоров'я та надання матеріальної допомоги (в межах одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян на місяць на одну особу) продуктами харчування власного виробництва та послуг з обробки землі багатодітним сім'ям, ветеранам праці і війни, реабілітованим громадянам, інвалідам, самотніми особам похилого віку, особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та школам, дошкільним закладам, інтернатам, закладам охорони здоров'я;</p>	<p><i>Без змін.</i></p>
<p>5.2.5. безкоштовної передачі приладів, обладнання, матеріалів, крім підакцизних, науковим установам та науковим організаціям, вищим навчальним закладам III-IV рівнів акредитації, внесеним до Державного реєстру наукових організацій, яким надається підтримка держави</p>	<p>197.1.23. безкоштовної передачі приладів, обладнання, матеріалів, крім підакцизних, науковим установам та науковим організаціям, вищим навчальним закладам III-IV рівнів акредитації, внесеним до Державного реєстру наукових організацій, яким надається підтримка держави;</p>	<p><i>Без змін.</i></p>

Закінчення додатку Є
Закінчення таблиці Є. 1

1	2	3
5.1.19. безоплатної приватизації житлового фонду, включаючи місця загального користування (у тому числі підвали та горища) у багатоквартирних будинках, присадибних ділянок та земельних паїв відповідно до законодавства, а також з надання послуг, отримання яких відповідно до законодавства є передумовою приватизації такого житлового фонду, присадибних ділянок та земельних паїв;	197.1.13. безоплатної приватизації житлового фонду, включаючи місця загального користування у багатоквартирних будинках та прибудинкових територій, присадибних земельних ділянок відповідно до законодавства, а також постачання послуг, отримання яких згідно із законодавством є обов'язковою передумовою приватизації житла, прибудинкових територій багатоквартирних будинків, присадибних земельних ділянок;	<i>Без змін.</i>